

ҒЫЛЫМ

НАУКА

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Меншік иесі:

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің
Шырақбек Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

ISSN 2306-451X
N3 (78) 2023 ж., қыркүйек
DOI: 10.47450/2306-451X-2023-78-3

ҒЫЛЫМ = НАУКА

Халықаралық ғылыми журнал.

2002 жылғы наурыздан бастап шығады.

Жарияланымдар тілі - қазақ, орыс, ағылшын

Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға арналған басылымдар тізіліміне (ҚР БҒМ БҒСБК 11.02.2021 ж. №2 ҚБП бұйрығы), «Ғылыми дәйексөздеудің ресейлік индексі» (РИНЦ) Ресей библиографиялық деректер базасына, Қазақстандық цитаталау базасына (ҚазБЦ) енгізілген

Бас редактор - Жүнісбеков С.Т., заң ғылымдарының кандидаты
Бас редактордың орынбасары - Нурушев А.Ж., заң ғылымдарының кандидаты

Редакциялық кеңес құрамы:

Айтуарова А.Б., з.ғ.к., Смышляев А.С., философия докторы (PhD),
Қалқаманұлы Д., философия докторы (PhD), Хақимов Е.М., философия докторы (PhD),
Брылевский А.В., з.ғ.к., Кульжанова Г.Т., филос.ғ.к., доцент, Таукенова А.М., филол.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы:

Әбеуов Е.Т., заң ғылымдарының кандидаты, доцент (Қарағанды қ.)
Әбіл Е.А., тарих ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)
Әкімжанов Т.Қ., заң ғылымдарының докторы, профессор (Алматы қ.)
Борков В.Н., заң ғылымдарының докторы, доцент (РФ, Омбы қ.)
Джоробекова А.М., заң ғылымдарының докторы, профессор (Қырғыз Республикасы, Бішкек қ.)
Жалбуров Е.Т., заң ғылымдарының докторы, профессор (Шымкент қ.)
Ким Н.П., педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Қолдыбаев С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор
Панин Ю.И., заң ғылымдарының кандидаты, доцент (РФ, Псков қ.)
Сейтжанов О.Т., заң ғылымдарының кандидаты, доцент (Қарағанды қ.)
Сқақов А.Б., заң ғылымдарының докторы, профессор (Астана қ.)
Татарян В.Г., заң ғылымдарының докторы, профессор (РФ, Мәскеу қ.)
Шынарбаев Б.К., заң ғылымдарының докторы, доцент

Журнал 2015 жылғы 12 наурызда Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінде тіркелді. N15156-Ж куәлік.
Алғашқы есепке алу уақыты мен нөмірі 2001 ж. 01.10, №2325-Ж.

Собственник:
**Костанайская академия
Министерства внутренних дел Республики Казахстан
имени Шракбека Кабылбаева**

ISSN 2306-451X
N3 (78) 2023 г., сентябрь
DOI: 10.47450/2306-451X-2023-78-3

ҒЫЛЫМ - НАУКА
Международный научный журнал
Издается с марта 2002 года.

Язык публикаций - казахский, русский, английский

Включен в перечень изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов научной деятельности по юридическим наукам (приказ ККСОН МОН РК №2 ДСП от 11.02.2021 г.),
Российскую библиографическую базу данных «Российский индекс научного цитирования» (РИНЦ),
Казахстанскую базу цитирования (КазБЦ)

Главный редактор - Джунисбеков С.Т., кандидат юридических наук
Заместитель главного редактора - Нурушев А.Ж., кандидат юридических наук

Состав редакционного совета:

Айтуарова А.Б., к.ю.н., Смышляев А.С., доктор философии (PhD),
Қалқаманұлы Д., доктор философии (PhD), Хакимов Е.М., доктор философии (PhD),
Брылевский А.В., к.ю.н., Кульжанова Г.Т., к.филос.н., доцент, Таукенова А.М., к.филол.н.

Состав редакционной коллегии:

Абеуов Е.Т., кандидат юридических наук, доцент (г. Караганда)
Абиль Е.А., доктор исторических наук, профессор (г. Астана)
Акимжанов Т.К., доктор юридических наук, профессор (г. Алматы)
Борков В.Н., доктор юридических наук, доцент (РФ, г. Омск)
Джоробекова А.М., доктор юридических наук, профессор (Кыргызская Республика, г. Бишкек)
Жалбуров Е.Т., доктор юридических наук, профессор (г. Шымкент)
Ким Н.П., доктор педагогических наук, профессор
Колдыбаев С.А., доктор философских наук, профессор
Панин Ю.И., кандидат юридических наук, доцент (РФ, г. Псков)
Сейтжанов О.Т., кандидат юридических наук, доцент (г. Караганда)
Скаков А.Б., доктор юридических наук, профессор (г. Астана)
Татарян В.Г., доктор юридических наук, профессор (РФ, г. Москва)
Шнарбаев Б.К., доктор юридических наук, доцент

Зарегистрирован в Министерстве по инвестициям и развитию
Республики Казахстан 12 марта 2015 г. Свидетельство №15156-Ж.
Время и номер первичной постановки на учет №2325-Ж от 01.10.2001 г.

МАЗМҰНЫ = СОДЕРЖАНИЕ

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІ МЕН ЗАҢДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ = АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
И ПРИМЕНЕНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Жанұзакова Л.Т., Алдабергенова Н.А. Қазақстан Республикасында рақымшылықты қолданудың кейбір мәселелері туралы.....	4
Аюбаев М.А., Тулқинбаев Н.А., Бримжанова С.С. О некоторых вопросах ресоциализации осужденных, отбывающих наказание в учреждениях уголовно-исполнительной системы.....	12
Бачурин С.Н. Предание обвиняемого суду и направление уголовного дела в суд в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан.....	18
Балымов Е.Қ., Мухамедьярова Б.М., Токпанбетова Г.Н. Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықпен күресудің құқықтық негіздері.....	23
Муканов М.Р., Бегалиев Е.Н., Иссергенова А.К. Новые подходы к пенитенциарной и постпенитенциарной ресоциализации осужденных в Республике Казахстан.....	31
Тузельбаев Е.О., Корнейчук С.В. Ретроспективный анализ правовых оснований и пределов применения физической силы и специальных средств.....	37
Алтайбаев С.Қ., Аубакирова Г.А., Байкенжина К.А. Қазақстан Республикасының құқықтық саясатын жүзеге асырудағы қылмыстылықтың алдын алу жүйесі.....	45
Айтуарова А.Б., Мендыбаева Д.Т., Жақұпжанова Ж.О. Қазақстандық пробация қызметінің шартты түрде соттау институтын іске асыруы.....	53
Bachurin S.N., Dovgan O.V. Modern state of the criminal and procedural norms about the court with the juryemen participation given the ongoing legal reform in the Republic of Kazakhstan.....	60
Ғалым Ф.Г., Саханова Н.Т. Обеспечение общественной безопасности в Республике Казахстан: проблемы профилактики отдельных видов уголовных правонарушений, совершаемых в общественных местах.....	65
Коржумбаева Т.М., Абдуллина С.Х. К вопросу о заказных убийствах: исторический аспект.....	73
Алимпиев А.А., Нурушев А.Ж. Об отдельных вопросах реализации института условного осуждения в Республике Казахстан и поиске путей его совершенствования.....	79
Амангельды А.А., Дюсебаев Т.Т. What from the thesis of Doctor of Law, Professor Amangeldy A.A. implemented in the current legislation of the Republic of Kazakhstan in the sphere of intellectual property of June 20, 2018.....	85
Коржумбаева Т.М. Личность преступника, совершающего преступления в сфере высоких технологий.....	93
Байкенжина К.А. Ұрлықтың сараланған құрамының қылмыстық-құқықтық сипаттамасы.....	99
Бүлеулиев Б.Т., Кемелбеков С.Т. Институт следственного суда в Казахстане: востребованность временем, проблемы и перспективы развития.....	106

ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІ = ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗА РУБЕЖОМ

Кузнецова К.А., Баирова А.Д. Особенности использования средств индивидуальной мобильности в России на современном этапе административно-правового регулирования.....	113
---	-----

ЖАС ҒАЛЫМ МІНБЕРІ = ТРИБУНА МОЛОДОГО УЧЕНОГО

Садуақасов Ш.С., Сметлаев Б.М., Тилеубергенов Е.М. Формирование и сущность криминалистической теории в рамках естественных и технических наук.....	120
Белялова Д.Р., Аюбаев М.А. Некоторые особенности исполнения уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних осужденных.....	126
Воеводкин Д.В. О криминалистических особенностях установления лиц, а также информационных обстоятельств, способствующих совершению преступлений, связанных с подделкой документов в сфере медицинского обслуживания населения.....	133
Елеусизова Г.К. Правовые основы противодействия «буллинг».....	142
Жалмаханов Ж.Ш. Қазақстан Республикасындағы кибербуллингтік қылмыстардың сипаттамасы.....	148
Кубанова Н.Б. Кибершабуылдарға қарсы тұру мәселелері және оларды шешу жолдары.....	153
Мусин А.Б. Переход от «реактивной» к «проактивной» модели деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел.....	160
Кузеева Г.С. Состояние социально полезных связей осужденных к лишению свободы в Республике Казахстан (по материалам социологического исследования).....	167
Еркебек М.Н. Скотокрадство: значимые параметры криминологической характеристики.....	175
Сейтакова Б.М. Некоторые вопросы оценки эффективности деятельности органов внутренних дел.....	182
Маликова Г.С., Қалқаманұлы Д. Азаматтарды Қазақстан Республикасының аумағынан шығару ерекшеліктері.....	188
Пряхина Н.Б., Едресов С.А. Кәмелет жасқа толмаған тұлғалардың жыныстық қол сұғылмаушылығы туралы түсінік.....	193

Жарияланатын ғылыми мақалаларға қойылатын талаптар = Требования, предъявляемые к публикуемым статьям	197
---	-----

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІ МЕН ЗАҢДАРДЫ
ҚОЛДАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
И ПРИМЕНЕНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

ӨОЖ 343.293

DOI: 10.47450/2306-451X-2023-78-3-4-11

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА РАҚЫМШЫЛЫҚТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ КЕЙБІР
МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ**

Л.Т. Жанұзақова

заң ғылымдарының докторы, профессор

«Тұран» университеті,

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты, Алматы қ.

Н.А. Алдабергенова

заң ғылымдарының кандидаты

«Тұран» университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Андатпа. Мақала қылмыстық құқықтың маңызды институттарының бірі – рақымшылықты зерттеуге арналған. Рақымшылықтың теориялық және практикалық аспектілері және оны Қазақстанда қолдану мәселелері қарастырылады. Бұл ретте авторлар осы институттың тұжырымдамалық аппаратын қазақстандық, ресейлік және батыстық ғалымдар тұрғысынан және оның ұлттық заңнамада, халықаралық құқықта жақын және алыс шетелдердің кейбір елдерінде құқықтық бекітілуін зерттеді.

Республикада Тәуелсіздік жылдарында жүргізілген рақымшылық тәжірибесі қаралып, қорытылды, сондай-ақ «Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің отыз жылдығына байланысты рақымшылық жасау туралы» 2021 жылғы 7 желтоқсандағы және «Рақымшылық жасау туралы» 2022 жылғы 2 қарашадағы Қазақстан заңдарына олардың артықшылықтары мен негізгі кемшіліктерін айқындай отырып, сыни талдау жүзеге асырылды. Қылмыстық жасағаны үшін тиісті адамдарға рақымшылық жасалмайтын қылмыстық құқық бұзушылықтар тізімін шамадан тыс кеңейтудің негізсіздігі, ауыр және аса ауыр қылмыстар бойынша қысқартылатын мерзім мөлшерінің шамалы болуы атап өтілді. ҚР Қылмыстық кодексінің 78-бабындағы сотталған адамдарға рақымшылық жасағаны үшін қолданылмайтын қылмыстардың шектеулі тізбесі және Қазақстанда жүргізілген рақымшылықтар қылмыстардың неғұрлым кең ауқымы үшін сотталған адамдарға қолданылмағаны туралы сәйкессіздіктер көрсетілген.

Мысалы, ҚК-нің 335 және 337-баптарында көзделген қылмыстар құрамына рақымшылық қолданылмады. Қоғамдық қауіптілігі бойынша оларды кісі өлтіру, зорлау, тұлғаға қарсы қылмыстар, геноцид, терроризм және басқа да қылмыстармен қатар қоюға болмайды.

Осы негізде осы институтты жетілдіру бойынша ұсыныстар жасалады.

Түйін сөздер: рақымшылық, бас бостандығынан айыру, жаза, сотталғандар, қылмыс, мерзімді қысқарту, әлеуметтік осал адамдар, қылмыстық кодекс.

**О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРИМЕНЕНИЯ АМНИСТИИ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

Жанузакова Л.Т.

доктор юридических наук, профессор

Университет «Туран», Институт законодательства и правовой информации РК, г. Алматы

Алдабергенова Н.А.

кандидат юридических наук

Университет «Туран», Республика Казахстан, г. Алматы

Аннотация. Статья посвящена исследованию одного из важнейших институтов уголовного права – амнистии. Рассматриваются теоретические и практические аспекты амнистии и проблемы ее применения в Казахстане. При этом авторами изучались понятийный аппарат данного института с точки зрения казахстанских, российских и западных ученых и правовое его закрепление в национальном законодательстве, международном праве и некоторых странах ближнего и дальнего зарубежья.

Рассмотрен и обобщен опыт амнистий, проведенных в Республике за годы независимости, а также осуществлен критический анализ законов Казахстана от 7 декабря 2021 г. «Об амнистии в связи с тридцатилетием Независимости Республики Казахстан» и от 2 ноября 2022 г. «Об амнистии» с определением их достоинств и основных недостатков. В частности, отмечалось необоснованность чрезмерного расширения списка уголовных правонарушений, за совершение которых на соответствующие лица не распространяется амнистия, незначительность размера сокращаемого срока по тяжким и особо тяжким преступлениям. Указывалось на несоответствие между ст.78 Уголовного кодекса РК, которая содержит ограниченный перечень преступлений, за совершение которых на осужденных лиц не применяется амнистии, и актами проведенными в Казахстане амнистиями, которые не распространялись на лиц, осужденных за гораздо более широкий круг преступлений.

Например, амнистия не распространялась на составы преступлений, предусмотренных статьями 335 и 337 УК. По своей общественной опасности их нельзя ставить в один ряд с такими преступлениями, как убийство, изнасилование и другие преступления против личности, геноцид, терроризм.

На данном основании предложены рекомендации по совершенствованию данного института.

Ключевые слова: амнистия, лишение свободы, наказание, осужденные, преступление, сокращение срока, социально уязвимые лица, Уголовный кодекс.

**ON SOME ISSUES IN THE APPLICATION OF THE AMNESTY
IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Zhanuzakova L.T.

Doctor of Juridical Sciences, Professor

«Turan» University, Institute of Legislation and Legal Information
of the Republic of Kazakhstan, Almaty

Aldabergenova N.A.

Candidate of Juridical Sciences

Turan University, Republic of Kazakhstan, Almaty

Annotation. The article is devoted to the study of one of the most important institutions of criminal law - amnesty. Theoretical and practical aspects of the amnesty and the problems of its application in Kazakhstan are considered. At the same time, the authors studied the conceptual apparatus of this institution from the point of view of Kazakh, Russian and Western scientists and its legal consolidation in national legislation, international law and in some countries of near and far abroad.

The experience of amnesties carried out in the Republic during the years of independence is summarized, as well as a critical analysis of the laws of Kazakhstan of December 7, 2021 «On amnesty

in connection with the thirtieth anniversary of the Independence of the Republic of Kazakhstan» and of November 2, 2022 «On amnesty» with a definition of their merits and major shortcomings. In particular, the groundlessness of the excessive expansion of the list of criminal offenses for which the relevant persons are not subject to amnesty, the insignificance of the reduced term for grave and especially grave crimes were noted. It was pointed out that there was a discrepancy between Article 78 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan containing a limited list of crimes for which amnesties were not applied to convicted persons, and acts of amnesties carried out in Kazakhstan, which did not apply to persons convicted of a much wider range of crimes.

For example, the amnesty did not apply to the offenses provided for in Articles 335 and 337 of the Criminal Code. In terms of their public danger, they cannot be put on a par with such crimes as murder, rape and other crimes against the person, genocide, terrorism.

On this basis, recommendations are proposed for improving this institution.

Keywords: amnesty, deprivation of liberty, punishment, convicts, crime, term reduction, socially vulnerable persons, Criminal Code.

Кіріспе

Қылмыстық құқық институты ретінде рақымшылық жасау қылмыстық жауаптылықтан және қылмыстық жазадан босату немесе оны жеңілдету үшін ақталмаған негіз болып табылады. Ол өзінің құқықтық бекітілуін ҚР Қылмыстық кодексінің 78-бабында тапты [1]. Оның тәуелсіз Қазақстанның қылмыстық заңнамасында қолданылуы бас бостандығынан айыру кеңестік заманда қылмыстық жазаның негізгі шарасы болғандығымен байланыстыруға болады. Тиісінше, республиканың түзеу мекемелері толып кетті, сондықтан оларды мезгіл-мезгіл босату қажеттілігі туындады. Әсіресе, бұл тенденция тәуелсіздіктің алғашқы онжылдығында ұзақ уақыт сақталды. Екінші жағынан, елдің құқықтық кеңістігіне енген демократия идеялары репрессиялық қылмыстық саясаттан гуманистік тұжырымдамаға көшуді талап етті. Қазақстанда қабылданған рақымшылық туралы барлық заңдар гуманизм қағидатын іс-әрекетке басшылық ретінде белгілегені бекер емес. Осы тұрғыдан алып қарағанда аталған институтты қолданудың кейбір аспектілерін қарастыру өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - рақымшылықты құқықтық институт ретінде кешенді сипаттау және оны тәуелсіз Қазақстанда қолдану.

Негізгі бөлім

«Рақымшылық» термині заң әдебиетінде әртүрлі сипаттамаларға ие.

Сонымен, ресейлік зерттеушілер рақымшылық деп қылмыс жасаған адамдардың белгілі бір санаттарын қылмыстық жауаптылық пен жазадан босататын, тағайындалған жазаны жеңілдететін немесе сотталғандарды соттылықтан босататын мемлекеттік биліктің жоғарғы органының актісі деп түсініледі [2, б. 402; 3, б. 262-263].

Осыған ұқсас анықтамаларды қазақстандық авторларда береді [4; 5].

Халықаралық құқықта рақымшылық деп: а) болашақта қылмыстық қудалауға тыйым салу және кейбір жағдайларда рақымшылық жарияланғанға дейін жасалған аталған қылмысқа байланысты белгілі бір адамдарға немесе адамдардың санаттарына қатысты азаматтық талап қою; б) бұрын белгіленген қылмыстық жауаптылықтан кері күші бар босату мақсатында қолданылатын құқықтық шаралар [6, б. 5].

Батыс ғалымдары рақымшылықты мемлекетке опасыздық, иммиграциялық бұзушылықтар немесе әскерден қашу сияқты мемлекетке қарсы жасалған ауыр қылмыстар үшін кешірім немесе ұмытып кетудің егеменді билігі ретінде қарастырады [7; 8], бір немесе бірнеше санаттағы құқық бұзушылықтарды ресми түрде елемуге бұйрық беретін және әдетте осындай әрекеттерден туындайтын кез-келген қылмыстық салдарды жоятын мемлекет билігі шығарған жарлық [9].

Негізінде, әр түрлі тұжырымдарға қарамастан, әртүрлі құқықтық жүйелердегі рақымшылық ұғымы бір-бірінен аз ерекшеленеді. Мүмкін, басты айырмашылық - бұл институтты қолдану. Егер посткеңестік кезеңде рақымшылық туралы заңдар қылмыстық құқық бұзушылықтардың кең ауқымын қамтыса, батыс елдерінде олар мемлекетке қарсы қылмыстарға көбірек қатысты болды.

Қалай болғанда да, рақымшылықтың мәні – ауыр немесе орташа ауыр қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған адамдар қылмыстық жауаптылықтан немесе сотталған жағдайда қылмыстық

жазадан аулақ болуға бағытталған мемлекеттің ізгілік актісі. Бірақ рақымшылық жасау актісі ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасаған адамдарға да қолданылуы мүмкін, бірақ олар әдетте бас бостандығынан айыру түріндегі жазадан босатылмайды, тек оны өтеу мерзімі қысқартылуы мүмкін. Мұнда бір мезгілде сотталғандар тергеу мен соттың орбитасында жүрген адамдарға қоғамнан оқшауланбай түзелуге мүмкіндік беру, ал бас бостандығынан айыру мерзімі қысқарған адамдарға қалыпты қоғамға тезірек оралып, жаңа өмір бастау мақсаты қойылады.

Мәселен, 2022 жылғы қарашадағы жағдай бойынша Қазақстанда 33,5 мыңнан астам адам жазасын өтеп жатыр немесе қамауда ұсталуда. 2022 жылғы түрме тұрғындарының индексында біздің ел 77-ші орында. Салыстыру үшін - тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстан тұтқындар саны бойынша әлемде 3 орында болды.

Қазақстанда тәуелсіздік жылдары 10 рақымшылық жасалды (1991, 1994, 1996, 1999, 2000, 2002, 2006, 2011, 2016, 2021) оның ішінде соңғы төртеуі Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне орайластырылды. 2022 жылдың қарашасында қабылданған он бірінші рақымшылық 2022 жылғы қаңтардағы оқиғаларға қатысушыларға қатысты.

Егер жүргізілген рақымшылықтардың мағыналы жағын салыстыратын болсақ, онда олар негізінен онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар жасаған, бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеуден толық босатылған немесе белгілі бір мерзім өтелген жағдайда (1/3, 1/2) адамдарға қатысты болды. Бас бостандығынан айыруға байланысты емес жаза қолданылған адамдар, сондай-ақ кәмелетке толмағандар, мүгедектер, асырауында кәмелетке толмаған балалары немесе мүгедек балалары бар әйелдер, жүкті әйелдер, Ұлы Отан соғысына қатысушылар, зейнеткерлік немесе зейнеткерлік жасқа дейінгі адамдар және әлеуметтік осал адамдардың басқа да санаттары да жазадан босатылды. Ауыр және аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін сотталған адамдарға, әдетте, жазаның кемінде жартысы немесе 2/3 бөлігі өтелген жағдайда, бас бостандығынан айыру түріндегі жаза мерзімі қысқартылды. Сонымен қатар, рақымшылық туралы заңдарда қылмыстардың үлкен тізімі болды, оларды жасағаны үшін сотталған адамдарға рақымшылық жасалмады.

Алайда, Қазақстанда түрме тұрғындарының азаюына негізінен ізгілендіру саясатының арқасында қол жеткізілді, бұл кезде қылмыстық заңнамаға бас бостандығынан айырумен байланысты емес баламалы жазалау шаралары жаппай енгізіле бастады.

Ел Президентінің бастамасымен 2021 жылы Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына байланысты кезекті рақымшылық жасау туралы заң қабылданды [10]. Ол бұрынғы рақымшылықтармен салыстырғанда тізбесі іс жүзінде өзгермеген әлеуметтік осал адамдарға қатысты қылмыстық саясатты ізгілендіруге бағытталған. Егер олар онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар жасаса, қылмыстық жауапкершіліктен және негізгі жазадан босатуды көздейді. Осыған ұқсас тәсіл қылмыстық теріс қылықтар, онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар жасаған кез келген басқа адамдарға да қатысты қолданылды (екінші жағдайда зиян келтірілмеуі немесе толық өтелуі тиіс).

Басқа жағдайларда, қылмыстың ауырлығына және залалдың өтелуіне байланысты жазаның өтелмеген бөлігінің мөлшерінен 1/2 бастап 1/6 дейін қысқарту қарастырылған.

Заңның 4-бабы рақымшылық жасалмайтын адамдардың тізімін белгіледі. Бастапқы жобада ол негізінен жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстар, адамға қарсы ауыр және аса ауыр қылмыстар жасаған адамдарға, сыбайлас жемқорлық қылмыстар; адамзаттың бейбітшілігі мен қауіпсіздігіне, конституциялық құрылыстың негіздеріне және мемлекет пен құқықтың қауіпсіздігіне қарсы қылмыстарға қатысты болды.

Соңғы нұсқада рақымшылық жасағаны үшін қолданылмайтын қылмыстардың тізімі едәуір кеңейді. Оларға меншікке қарсы, экономикалық қызмет саласындағы, экологиялық және т.б. қылмыстардың білікті құрамы қосылды.

Аталған қылмыстардың көпшілігі ауыр немесе аса ауыр болып табылады жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің және жалпы қоғамның құқықтарымен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіреді.

Сонымен қатар, қарастырылып отырған мәселеге байланысты белгілі бір сұрақтар бар.

Біріншіден, оларды жасағаны үшін рақымшылық жасалмайтын қылмыстық құқық бұзушылықтардың тізімі шамадан тыс кеңейтілді.

Мысалы, 335 (Балық ресурстарын, басқа да су жануарларын немесе өсімдіктерін заңсыз

алу) және 337 (заңсыз аңшылық) баптарында көзделген құрам 1 - бөлім бойынша 3 жылға дейін, ал біліктілік құрамы бойынша 3 жылдан 10 жылға дейін бас бостандығынан айыру мерзімімен жазаланады [1]. Бұл ретте ҚК бас бостандығынан айыруға байланысты емес балама жаза шараларын да белгілейді.

Бұл қылмыстар ауырлығы орташа және ауыр санаттарға жатады, бірақ рақымшылық оларға, тіпті мерзімдерді қысқарту бөлігінде де қолданылмайды. Олардың ел экономикасы үшін, табиғи ресурстар үшін қоғамдық қауіптілігі түсінікті, бірақ оларды кісі өлтіру, зорлау және адамның өмірі мен жыныстық қол сұғылмаушылығына, геноцидке, терроризммен қатар қоюға болмайды, олардың қоғамдық қауіптілік деңгейі айтарлықтай жоғары.

Мұндай мысалдар көп. Бір тақтаға қоғамдық қауіптіліктің әртүрлі дәрежесі мен зиянның әртүрлі деңгейі бар қылмыстар қойылып отыр.

Осыған байланысты сотталған адамдарға жасағаны үшін рақымшылық қолданылмайтын әрекеттер тізбесін шамадан тыс кеңейту негізсіз деп санаймыз. Сонымен қатар бұл жерде мәселе тек жазаның мерзімдерін немесе мөлшерін қысқарту туралы айтылып отыр.

Айта кететін жайт, ауыр және аса ауыр қылмыстар бойынша қысқартылатын мерзімнің мөлшері онша көп емес. Көбінесе сотталған адам мен оның отбасы мүшелерінің мүлкі тәркіленген жағдайда да келтірілген залалды толығымен өтеу мүмкіндігі болмайды. Жазасын өтеп жатқан мекемелерде олардың барлығы бірдей жұмысқа орналаса бермейді. Сотталғандарды жұмыспен қамту мәселесі мемлекеттік деңгейде шешілген жоқ. Жұмыс істей алмай және залалды өтей алмай, сотталғандар бұл жағдайда шартты түрде мерзімінен бұрын босану құқығынан айырылады.

Аталған тыйымға жататын «экстремистік» қылмыстар туралы да айтуға болады. Біздің құқық қорғау және сот органдары «экстремизм» ұғымын өз еркімен қалай түсіндіретінін ескере отырып, ел азаматтары заңсыз сотталып қана қоймай, оларға жеңілрек жаза мен шартты түрде мерзімінен бұрын босату сияқты ізгілендіру шаралары әрдайым қолданыла бермейді.

Бұл басқа қылмыстарға да қатысты. Сұрақтар көбінесе тиісті сыбайлас жемқорлық схемаларында ғана шешілетіні жасырын емес. Тіпті ең төменгі қауіпсіздік мекемесіне ауысу сияқты шара, бұл жазаны жеңілдету емес, тек оны өтеу режимін өзгерту, барлық заңды шарттар сақталған жағдайда соттың қалауы бойынша және прокурордың оған наразылық білдіру құқығын сақтай отырып қолданылады.

Сондықтан ауыр және аса ауыр қылмыстары үшін сотталған адамдар үшін рақымшылық жасау және кешірім жасау, ең болмағанда, Қазақстанда әлі де негізгі жаза шарасы болып табылатын бас бостандығынан айыру мерзімдерін қысқартудың жалғыз мүмкіндігі болып табылады, ал көптеген құрамдар бойынша мерзімдердің өзі батыс елдерінің заңнамасымен салыстырғанда тым үлкен.

ҚР ҚК 78-бабында жасалған қылмыстар үшін сотталған адамдарға рақымшылық жасау туралы акт қолданылмайтын қылмыстардың шектеулі тізбесі қамтылған. Оларға кәмелетке толмағандардың 14 пен 18 жас аралығындағы кәмелетке толмағандарға қатысты осындай қылмыс жасаған жағдайды қоспағанда, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар, террористік қылмыстар, экстремистік қылмыстар, азаптаулар жасаған, сондай-ақ қылмыстардың қайталануы немесе қылмыстардың қауіпті қайталануы кезінде жазасы тағайындалған адамдар жатады [1].

Қазақстанда жүргізілген барлық рақымшылықтар қылмыстардың анағұрлым кең ауқымы үшін сотталған адамдарға қолданылмайды. Мұнда белгілі бір сәйкессіздік бар деп айтуға болады.

Салыстыру үшін, 2009 жылғы Өзбекстанда жүргізілген рақымшылық анағұрлым ізгілік бағытқа ие болды. Ол әлеуметтік осал адамдарға және онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар жасағандарға ғана емес, сонымен қатар ауыр және аса ауыр қылмыстар үшін сотталған, жазаның көп бөлігін өтеген және түзету жолына түскен басқа адамдарға да әсер етті. Рақымшылық сотталғандардың шектеулі тобына әсер етпеді: аса қауіпті рецидивистер, өлім жазасы бас бостандығынан айырумен ауыстырылған адамдар және т. б. [11].

2022 жылдың қаңтарында Қазақстанда жаппай бейбіт наразылықтар орын алып, адам өлімімен, дүкендерді қирату және тонаумен, техника мен әкімшілік ғимараттарды өртеумен аяқталған жаппай тәртіпсіздіктерге ұласты. Бұл қылмыстарды тергеу және кінәлілерді жауапқа тарту әлі де жалғасуда.

Дегенмен, 2022 жылғы 2 қарашадағы Заң негізінде осы оқиғаларға қатысушыларға рақымшылық қолданылды. Оның нормалары 2022 жылғы 4-7 қаңтар аралығында жаппай тәртіпсіздіктерге

байланысты не олардың жолын кесу кезінде ҚК бірқатар баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған адамдарға қолданылды. Онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған адамдар қылмыстық жауаптылықтан босатылды. Бірақ ауыр және аса ауыр қылмыстар бойынша жазалау мерзімі тиісінше төрттен үшке немесе жартысына қысқарады. Бұл ретте, егер сотталған адамға Заң қолданысқа енгізілген күні бір жылдан аспайтын мерзім шегінде жазаны өтеу қалса, негізгі жаза оның өтелмеген бүкіл мерзіміне қысқартылады деген норма заңға енгізілді [12].

Айта кету керек, дәл осындай норма 2021 жылғы рақымшылық жобасында қарастырылған, бірақ содан кейін ол алынып тасталды. Қаңтар қатысушыларына ауыр құрамдар бойынша жазаны қысқарту мерзімі әлдеқайда маңызды. Бұл, біздің ойымызша, дұрыс және ізгілік көзқарас.

Қазіргі уақытта ҚАЖК мекемелерінде жазасын өтеп жатқан тұтқындардың басым көпшілігі (93% - дан астамы) ауыр және аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін сотталған. Сондықтан бұл мекемелерді айтарлықтай жеңілдету және шығындарды үнемдеу нәтижесінде тұтқындарды ұстауды жақсарту болмайды, өйткені мұндай қылмыстардың өте аз тізімі рақымшылыққа жатады. Онша ауыр емес, ауырлығы орташа қылмыстар жасаған адамдарға, әдетте, бас бостандығынан айыруға байланысты емес балама жазалар қолданылады. Сондықтан қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріндегі олардың саны айтарлықтай аз.

Осы тұрғыдан алып қарағанда мемлекеттің рақымшылық институтына деген көзқарасын түбегейлі қайта қарау керек. Бүгінгі таңда қылмыстық-атқару жүйесінің өзі, прокуратура мен соттар рақымшылыққа да, жазаны ізгілендірудің басқа шараларына да мүдделі емес. Бүгінгі таңда қылмыстық-атқару жүйесінің өзі, прокуратура мен соттар рақымшылыққа да, жазаны ізгілендірудің басқа шараларына да мүдделі емес. Бұл, біріншіден, қылмыстық, қылмыстық процестік және қылмыстық-атқару заңнамаларын қолдану бойынша осы органдардың кеңінен қарауына мүмкіндік беретін көптеген «сыбайлас жемқорлық нормаларының» болуымен байланысты. ҚК-нің шартты, жазалауға, жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жазамен ауыстыруға, шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға және т.б. мүмкіндік беретін белгілі бір баптарын қолданудың нақты шарттарын көрсете отырып, «мүмкін», «болуы мүмкін» және т. б. қолданатын тұжырымдамаларсыз тікелей және біржақты іс-қимыл нормаларының болуы осы жүйеде сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін едәуір төмендетуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, құқық қорғау органдарының бұл шараларға қызығушылығы колониялар, түрмелер, тергеу ізололяторлары қызметкерлерінің қысқаруынан қорқудан туындайды. Бұл мәселені заңнамада осы мекемелердің қызметкерлерін әлеуметтік қолдауға бағытталған нормаларды бекіту арқылы шешуге болады. Мысалы, штат қысқарған жағдайда лауазымдық жалақының бір жылдық төлемі немесе құқық қорғау жүйесінің басқа органдарына жұмысқа орналасу мүмкіндігі белгіленсін.

Үшіншіден, соттарды қоса алғанда, бүкіл құқық қорғау жүйесінің қызметін бағалау қылмыстарды ашу және жауапқа тарту тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар ізгілік критерийлер негізінде де жүзеге асырылуы керек. Бас бостандығынан айыруға байланысты емес, не бас бостандығынан айыру неғұрлым жеңіл жаза шарасымен ауыстырылған немесе бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған сотталғандар санының ұлғаюын, орташа қауіпсіздік мекемелерінен (жалпы режим) ең төмен қауіпсіздік мекемелеріне (колония-қоныстар) ауыстырылған сотталғандар санының өсуін айтайық, ең жоғары қауіпсіздік мекемелерінен (қатаң режим) орташа қауіпсіздік мекемелеріне, бас бостандығынан айыру орындарында жұмысқа орналастырылған адамдардың санын ұлғайту және т. б.

Қорытынды

Осылайша, рақымшылық жасау қылмыстық заңнаманы ізгілендіру жөніндегі басқа шаралармен қатар Қазақстандағы түрме тұрғындарын қысқартудың пәрменді құралы бола алады. Алайда, бұл үшін тергеу органдары мен прокуратураның, қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінің, сондай-ақ соттардың осы институтты пайдалануға мүдделілігін арттыру; бүкіл құқық қорғау жүйесінің қылмыстық жазаға деген репрессиялық көзқарасын тәрбиелік назарға өзгерту қажет. Дегенмен рақымшылық түзеу колонияларын сотталғандардың шамадан тыс санынан босату үшін мемлекеттің негізгі құралы болуға тиіс емес. Оның орнына, бас бостандығынан айыру көзделетін қылмыстық құқық бұзушылықтардың құрамын қысқарту, баламалы жазалау шараларын қолдануды кеңейту, жаза тағайындау, оларды бас бостандығынан айыруға, шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға

байланысты емес неғұрлым жұмсақ шарамен ауыстыру кезінде сыбайлас жемқорлыққа ықпал ететін нормаларды заңнамадан алып тастау қажет. Қазақстанда түрме тұрғындарының үлесін төмендету үшін барлық мүмкіндіктер бар.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі кодексі // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. – 2014. - № 13-II. – 83 құжат.
- 2 Уголовное право России. Общая часть: учебник для бакалавров / отв. ред. А.И. Плотников. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2016. – 442 с.
- 3 Сверчков В.В. Уголовное право. Общая и Особенная части: учебник для прикладного бакалавриата. - 4-е изд., перераб и доп. – М.: Юрайт, 2015. – 630 с.
- 4 Агыбаев А. Амнистия и помилование //online.zakon.kz/Document/? doc_tid =30473713 (дата обращения: 02.04.2022).
- 5 Салауатов Д.М. Амнистия как путь к исправлению // online.zakon.kz/ Document/?doc_id=37381025 (дата обращения: 02.02.2022).
- 6 Механизмы обеспечения верховенства права для постконфликтных государств. Амнистии. - Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк и Женева, 2009 г. - 46 с.
- 7 Valarezo A.C. Amnesty // <https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e199?rskey=S9Ba1D&result=242&prd=OXCON> (дата обращения: 02.04.2022).
- 8 Amnesty Law in criminal law is a sovereign act of oblivion or forgetfulness granted by a government // <https://www.hg.org/amnesty.html> (дата обращения: 02.04.2022).
- 9 Amnesties // <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/ amnesties> (дата обращения: 02.04.2022).
- 10 Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің отыз жылдығына байланысты рақымшылық жасау туралы: Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 7 желтоқсандағы Заңы // Егемен Қазақстан. – 2021. - 8 желтоқсан.
- 11 Өзбекстан Республикасының тәуелсіздігін жариялаудың он сегізінші жылдығына байланысты рақымшылық жасау туралы: ӨР Олий Мәжілісі Сенатының 2009 жылғы 28 тамыздағы № 661-I Қаулысы // Өзбекстан Республикасы заңнамасының жиналысы. - 2009. - № 37. – 406 құжат.
- 12 Рақымшылық туралы: Қазақстан Республикасының 2022 жылғы 2 қарашадағы Заңы // Егемен Қазақстан. – 2011. - 3 қараша.

REFERENCES

- 1 Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk kodeksi: Kazakstan Respublikasynyn 2014 zhylygy 3 shildedegi kodeksi // Kazakstan Respublikasy Parlamentinin Zharshysy. – 2014. - № 13-II. – 83 kuzhat.
- 2 Ugolovnoe pravo Rossii. Obshchaya chast': uchebnik dlya bakalavrov / отв. red. A.I. Plotnikov. – Orenburg: ООО ИПК «Университет», 2016. – 442 s.
- 3 Sverchkov V.V. Ugolovnoe pravo. Obshchaya i Osobennaya chastii: uchebnik dlya prikladnogo bakalavriata. - 4-e izd., pererab i dop. – M.: Yurajt, 2015. – 630 s.
- 4 Agybaev A. Amnistiya i pomilovanie //online.zakon.kz/Document/? doc_tid =30473713 (data obrashcheniya: 02.04.2022).
- 5 Salauatov D.M. Amnistiya kak put' k ispravleniyu // online.zakon.kz/ Document/?doc_id=37381025 (data obrashcheniya: 02.02.2022).
- 6 Mekhanizmy obespecheniya verhovenstva prava dlya postkonfliktnyh gosudarstv. Amnistii. - Organizaciya Ob'edinennyh Nacij, N'yu-Jork i Zheneva, 2009 g. - 46 s.
- 7 Valarezo A.C. Amnesty // <https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e199?rskey=S9Ba1D&result=242&prd=OXCON> (data obrashcheniya: 02.04.2022).
- 8 Amnesty Law in criminal law is a sovereign act of oblivion or forgetfulness granted by a government // <https://www.hg.org/amnesty.html> (data obrashcheniya: 02.04.2022).
- 9 Amnesties // <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/ amnesties> (data obrashcheniya: 02.04.2022).
- 10 Kazakstan Respublikasy Tәuelsizdiginin otyz zhyldygyna bajlanysty rakymshylyk zhasau turaly:

Kazakstan Respublikasynyn 2021 zhylygy 7 zheltoksandagy Zany // Egemen Kazakstan. – 2021. - 8 zheltoksan.

11 Ozbekstan Respublikasynyn tauelsizdigin zhariyalaudyn on segizinshi zhyldygyna bajlanysty rakymshylyk zhasau turaly: OR Olij Mazhilisi Senatynyn 2009 zhylygy 28 tamyzdagy № 661-I Kaulysy // Ozbekstan Respublikasy zannamasynyn zhinalysy. - 2009. - № 37. – 406 kuzhat.

12 Rakymshylyk turaly: Kazakstan Respublikasynyn 2022 zhylygy 2 karashadagy Zany // Egemen Kazakstan. – 2011. - 3 karasha.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Лейла Тельманқызы Жанұзақова - заң ғылымдарының докторы, профессор, «Тұран» университетінің «Құқықтану және халықаралық құқық» кафедрасының профессоры; Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты, конституциялық, әкімшілік заңнама және мемлекеттік басқару бөлімінің бас ғылыми қызметкері. Алматы қ., Зенков к., 25-77. E-mail: zhanleila@mail.ru.

Нонна Алдабергенқызы Алдабергенова - заң ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің «Құқықтану және халықаралық құқық» кафедрасының меңгерушісі. Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Жетысу-1 ы/а, 28-54. E-mail: nonna.aldabergen@mail.ru.

Жанұзақова Лейла Тельмановна – доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры «Юриспруденция и международное право» университета «Турани», главный научный сотрудник отдела конституционного, административного законодательства и государственного управления Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. г. Алматы, ул. Зенкова, 25-77. E-mail: zhanleila@mail.ru.

Алдабергенова Нонна Алдабергеновна – кандидат юридических наук, заведующая кафедрой «Юриспруденция и международное право» университета «Турани». Республика Казахстан, г. Алматы, микрорайон Жетысу-1, 28-54. E-mail: nonna.aldabergen@mail.ru.

Leila Zhanuzakova - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor of the Department of «Jurisprudence and International Law» of the «Turan» University, Chief Researcher of the Department of Constitutional, Administrative Legislation and Public Administration of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan. Almaty, Zenkov str. 25-77. E-mail: zhanleila@mail.ru.

Nonna Aldabergenova - Candidate of Juridical Sciences, Head of the Department of «Jurisprudence and International Law» of the University «Turan» University. Republic of Kazakhstan, Almaty, microdistrict Zhetysu-1, 28-54. E-mail: nonna.aldabergen@mail.ru.

**О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ОСУЖДЕННЫХ,
ОТБЫВАЮЩИХ НАКАЗАНИЕ В УЧРЕЖДЕНИЯХ
УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ**

М.А. Аюбаев

доктор юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)
Комитет УИС МВД Республики Казахстан, г. Астана

Н.А.Тулкинбаев

кандидат педагогических наук, доцент

С.С. Бримжанова

магистр естественных наук

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В научной статье авторы изложили реализуемые в пенитенциарной системе меры по ресоциализации осужденных, отбывающих наказание в учреждениях уголовно-исполнительной системы, определили характерные признаки и пути развития данного направления работы. Предложили собственное видение и реализацию проектов по усовершенствованию деятельности по подготовке осужденных к освобождению с принятием правовых и организационных мер.

Известно, что в Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 (далее – Концепция), определены основные направления развития национального права [1]. Акцент сделан на ресоциализацию осужденных отбывающих наказание в учреждениях уголовно-исполнительной системы (далее – УИС).

Концепцией был определен главный вектор развития пенитенциарной системы Казахстана, от которого будет зависеть не только приобретение осужденными в условиях учреждений УИС знаний, навыков, умений, а также формирование устойчивой самостоятельной позитивной социальной адаптации освобожденных лиц в обществе, но и уровень повторной преступности и в определенной мере общественный порядок. К сожалению, мы замечаем, что «данный институт характеризуется наличием проблем, которые связаны с неполным оказанием тех или иных видов помощи в отдельных случаях, установленных законом: медицинская, образовательная, овладение профессией, получение льгот и социальных выплат». Это и подвигло пересмотреть подходы к реализации пенитенциарной и постпенитенциарной пробации. Данная мера, будет направлена на безопасность граждан и должна полностью минимизировать риски повторных случаев рецидива.

Ключевые слова: ресоциализация, осужденные, подготовка к освобождению, пенитенциарная пробация, постпенитенциарная пробация, уголовно-исполнительная система, пилотный проект, местные исполнительные органы.

**ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ЖАЗАСЫН ӨТЕП ЖАТҚАН
СОТТАЛҒАНДАРДЫ ҚАЙТА ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ**

М.А. Аюбаев

заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (доцент)
Қазақстан Республикасы ІІМ ҚАЖ Комитеті, Астана қ.

Н.А. Тулкинбаев

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

С.С. Бримжанова

жаратылыс ғылымдарының магистрі

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Ғылыми мақалада авторлар қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде жазасын өтеп жатқан сотталғандарды қайта әлеуметтендіру бойынша пенитенциарлық жүйеде іске асырылып жатқан шараларды баяндады, жұмыстың осы бағытының тән ерекшеліктері мен даму жолдарын

анықтады. Олар құқықтық және ұйымдастырушылық шараларды қолдана отырып, сотталғандарды босатуға дайындау жөніндегі қызметті жетілдіру бойынша өз көзқарастарын және жобаларды іске асыруды ұсынды.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы (бұдан әрі - тұжырымдама) ұлттық заңнаманы дамытудың негізгі бағыттарын айқындайтыны белгілі [1]. Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде (бұдан әрі - ҚАЖ) жазасын өтеп жатқан сотталғандарды қайта әлеуметтендіруге баса назар аударылады.

Тұжырымдама Қазақстанның пенитенциарлық жүйесін дамытудың негізгі векторын айқындады, оған сотталғандардың пенитенциарлық мекемелер жағдайында білім, дағдылар мен дағдыларды игеруі ғана емес, сондай-ақ қоғамда босатылған адамдардың орнықты дербес оң әлеуметтік бейімделуін қалыптастыру, сонымен қатар қайталанған қылмыс және белгілі бір дәрежеде қоғамдық тәртіп. Өкінішке орай, «бұл мекеме заңда белгіленген белгілі бір жағдайларда көмектің белгілі бір түрлерін толық ұсынбаумен байланысты проблемалардың болуымен сипатталады: медициналық, білім беру, кәсіпті игеру, жәрдемақылар мен әлеуметтік төлемдер алу». Бұл пенитенциарлық және пенитенциарлық пробацияны енгізу тәсілдерін қайта қарауға түрткі болды. Бұл шара азаматтардың қауіпсіздігіне бағытталады және қайталану жағдайларының қаупін толығымен азайтуға тиіс.

Түйін сөздер: қайта әлеуметтендіру, сотталғандар, босатуға дайындық, пенитенциарлық пробация, пенитенциарлық пробация, қылмыстық-атқару жүйесі, пилоттық жоба, жергілікті атқарушы органдар.

ABOUT SOME ISSUES OF RE-SOCIALIZATION OF CONVICTS SERVING SENTENCES IN INSTITUTIONS OF THE PENAL SYSTEM

Aubaev M.A.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)

Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana

Tulkinbaev N.A.

Candidate of Pedagogic Sciences (Associate Professor)

Brimzhanova S.S.

master of Natural Science

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Annotation. In the scientific article, the authors outlined the measures implemented in the penitentiary system for the re-socialization of convicts serving sentences in institutions of the penitentiary system, identified the characteristic features and ways of developing this area of work. They proposed their own vision and implementation of projects to improve the activities of preparing convicts for release with the adoption of legal and organizational measures.

It is known that the Concept of the Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated October 15, 2021 No. 674 (hereinafter referred to as the Concept), defines the main directions of the development of national law [1]. The emphasis is placed on the re-socialization of convicts serving sentences in institutions of the penal enforcement system (hereinafter referred to as the UIS).

The concept defined the main vector of development of the penitentiary system of Kazakhstan, on which will depend not only the acquisition of knowledge, skills, abilities by convicts in conditions of penal institutions, as well as the formation of a stable independent positive social adaptation of released persons in society, but also the level of repeated crime and, to a certain extent, public order. Unfortunately, we notice that «this institution is characterized by the presence of problems that are associated with incomplete provision of certain types of assistance in certain cases established by law: medical, educational, mastering a profession, receiving benefits and social benefits». This prompted a review of approaches to the implementation of penitentiary and post-penitentiary probation. This measure will be aimed at the safety of citizens and should completely minimize the risks of repeated cases of relapse.

Keywords: resocialization, convicts, preparation for release, penitentiary probation, post-penitentiary

probation, penal enforcement system, pilot project, local executive bodies.

Введение

Ресоциализация лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в учреждениях УИС должна осуществляться с учетом международного передового опыта, направленного на развитие личных и гибких навыков, с привлечением представителей гражданского общества. При этом необходимо учитывать, что этот процесс будет более эффективным при тесном взаимодействии служб пробаций и учреждений УИС с местными исполнительными органами для разрешения вопросов, связанных с отбыванием наказания осужденными.

Ресоциализация будет проходить в два этапа [2, 33-55]: пенитенциарная пробация – подразумевающая работу с осужденным с первых дней нахождения в учреждении и на протяжении всего срока отбывания наказания;

и постпенитенциарная пробация – закрепляющая положительные результаты ресоциализации, полученные в учреждении УИС и социальная адаптация в обществе.

Основная часть

Основные направления реализации дальнейших мер по реализации Концепции определены Планом действий, утвержденным постановлением Правительства Республики Казахстан от 29 апреля 2022 года № 264 [3], пунктом 65 которого предусмотрено «изменение механизмов взаимодействия с местными исполнительными органами для разрешения вопросов, связанных с отбыванием наказания осужденными учреждений УИС и пересмотр подходов к реализации пенитенциарной пробации, то есть ресоциализации лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы, с учетом международного передового опыта с привлечением представителей гражданского общества.

Так, в Костанайской регионе будет проведен пилотный проект

с привлечением представителей местных исполнительных органов области и города, Департаментов УИС, прокуратуры и полиции области, Костанайской академии МВД, а также неправительственных организаций. В последующем пилотный проект будет распространен во всех регионах республики. Целью проекта является выработка и использование новых форм и методов работы при взаимодействии с местными исполнительными органами, службой пробацией, некоммерческими организациями для разрешения проблем осужденных, направленных на совершенствование процесса ресоциализации лиц, находящихся в местах лишения свободы и дальнейшую их реинтеграцию в обществе после освобождения.

Для запуска пилотного проекта, первоначально, в сентябре 2022 года по инициативе Комитета УИС МВД РК была проведена рабочая встреча в Акимате Костанайской области, где были достигнуты договоренности о начале проекта с привлечением государственных органов, МИО и НПО. Создана межведомственная рабочая группа (далее – МВРГ).

МВРГ проработаны вопросы реализации пилотного проекта с учетом международного передового опыта, подготовлены предложения по внесению изменений в нормативные правовые акты по оказанию осужденным социально-правовой помощи. Проведен анализ законодательства, который позволяет сделать некоторые рекомендации по повышению эффективности работы по ресоциализации осужденных и лиц, освобождающихся и освобожденных от отбытия уголовного наказания.

С учетом современных реалий, в ресоциализации и социальной адаптации осужденных, немаловажная роль отведена современным институтам гражданского общества, общественным организациям и объединениям, работа которых обеспечит определенную эффективность.

Предупредить всегда легче чем исправлять уже совершенное деяние. Поэтому на начальном этапе для выявления основных причин и условий, способствующих совершению осужденными преступлений, планируется использовать все формы и методы выяснения причин, допущенных преступлений и правонарушений, а также их предупреждения. В первую очередь, необходимо проведение исследования причин и условий совершения повторного правонарушения осужденными, отбывающими наказание в учреждениях УИС области и состоящих на учете служб пробации области с привлечением исследователей-социологов государственных университетов. Также планируется выработать единый механизм взаимодействия с местными исполнительными органами по оказанию социально-правовой помощи.

Одно из ключевых звеньев в этой работе - оперативная выдача осужденным ЭЦП и получение

государственных услуг. Далее - это увеличение мест в Центрах социальной адаптации для лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации. Решение вопроса материального благополучия: благодаря интеграции баз данных «Рынок труда», «Енбек» с ЦАБД УИС для своевременного получения востребованных профессий на предприятиях и постановке на учет как лиц, ищущих работу. Одновременно будет рассмотрен вопрос внедрения единого механизма оказания содействия в трудоустройстве, при котором осужденный, отбывающий наказание в учреждении УИС будет обучен Управлением образования местных исполнительных органов для дальнейшего трудоустройства на объектах предпринимательства. Особое внимание в рамках пилотного проекта будет уделено логистической составляющей. Чтобы минимизировать риски несвоевременного отправления к месту жительства планируется автоматизация и цифровизация процесса приобретения железнодорожных билетов через порталы НК «Қазақстан темір жолы» посредством новых технологий (без выезда на жд вокзал), аналогично будет проработано в отношении автовокзалов.

В рамках пилотного проекта будут изменены механизмы оказания социальной помощи. В первую очередь, это проработка вопроса выдачи перед освобождением медицинских справок № 075 либо санитарной книжки осужденным для дальнейшего трудоустройства после освобождения. Зачастую осужденные сталкиваются с тем, что не могут получить указанные справки в связи с отсутствием денежных средств, тем самым у них пропадает желание работать официально.

Новшеством будет введение должности «социальный работник», закрепленного за работой в учреждениях УИС из числа сотрудников местных исполнительных органов. Будет разработан график проведения информационно-разъяснительной работы специалистами сферы социальной защиты населения в учреждениях УИС области. Также привлечение к этому центров и отделов занятости, которые непосредственно могут оказать социально-правовую помощь осужденному, который прибыл в службу пробации при регистрации.

Прорабатывается вопрос выдачи нуждающимся лицам, освобождающимся из учреждений УИС льгот и социальных выплат в размере 2 МРП. Большое внимание будет уделено их семьям. Так, в планах организация и реализация государственного социального заказа для оказания помощи лицу (семье), находящемуся (находящейся) в трудной жизненной ситуации, направленного на ресоциализацию и адаптацию лиц, находящихся в местах лишения свободы, и освободившимся из мест лишения свободы на 2023 год – это организация получения адресной социальной помощи.

Планируется установление преференции (льготы) для предпринимателей, официально трудоустроивших осужденных после их освобождения. Также в рамках пилотного проекта прорабатывается расширение квот на 2023 год для трудоустройства лиц, освобожденных из мест лишения свободы и состоящих на учете служб пробации.

Определенный эффект будет иметь введение правовых ограничений, установленных судом. При удовлетворении ходатайств об освобождении осужденных по статьям 72, 73 УК РК (условно-досрочное освобождение и замена неотбытой части наказания) в постановлениях суда в соответствии с частью 2 статьи 44 УК РК возлагать на него дополнительные обязанности: трудоустроиться, не употреблять алкогольные напитки, а также наркотических средств и психотропных веществ, их аналоги в немедицинских целях.

Позитивные изменения, которые постепенно претворяются в жизнь полностью отражаются на нынешней деятельности. В частности, это касается работы Дома пробации в г. Костанай, который предоставляет социально-правовую помощь осужденным, состоящим на учете в Службе пробации специалистами местных исполнительных органов. В качестве пилотного проекта, были внедрены услуги сотрудников Центра обслуживания населения. Услугодатели оказывают консультации в рабочее время 2 раза в месяц, в дни регистрации осужденных. Стоит отметить, что за все это время услугами уже воспользовались несколько тысяч осужденных.

Не менее важным органом, который оказывает помощь освободившимся из мест лишения свободы, являются Центры ресоциализации лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации. Их основной задачей является социальная адаптация и реабилитация лиц, оказание социальной помощи получателям услуг, в том числе лицам, освободившимся из мест лишения свободы.

Заключение

Резюмируя изложенное, необходимо отметить, что резервы ресоциализации, пенитенциарной и постпенитенциарной пробации [4, с. 19], подготовки осужденных к освобождению глубоко и далеко еще не исчерпаны. Эффективное взаимодействие служб пробаций и учреждений УИС с местными исполнительными органами для разрешения вопросов, связанных с отбыванием на-

казания осужденными, обуславливает необходимость выработки правовых и организационных мер. По итогам пилотного проекта, будут внесены изменения и дополнения в нормативно-правовые акты, которые позволят урегулировать те или иные моменты на законодательном уровне.

ФИНАНСИРОВАНИЕ

Статья подготовлена в рамках реализации научного проекта грантового финансирования по научным и (или) научно-техническим проектам на 2023-2025 годы Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан, АР19679540 «Совершенствование организационно-правового механизма реализации института ресоциализации осужденных в Республике Казахстан».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264>.

2 Шнарбаев Б.К., Мизамбаев А.Е., Молдашева А.Б. Организация социальной и иной помощи лицам, отбывающим уголовное наказание и их ресоциализация. – Костанай: Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2015. - 272 с.

3 Об утверждении Плана действий по реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 апреля 2022 года №264. - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264>.

4 Шнарбаев Б.К., Мизамбаев А.Е. Пробация в Казахстане: исполнение наказания и осуществление пробационного контроля (теоретические и практические аспекты). – Костанай: Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2016. - 400 с.

REFERENCES

1 Ob utverzhdenii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktjabrja 2021 goda № 674. – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264>.

2 Shnarbaev B.K., Mizambaev A.E., Moldasheva A.B. Organizacija social'noj i inoj pomoshhi licam, otbывajushhim ugovnoe nakazanie i ih resocializacija. – Kostanaj: Kostanajskij filial FGBOU VPO «Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet», 2015. - 272 s.

3 Ob utverzhdenii Plana dejstvij po realizacii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda: Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 29 aprelja 2022 goda №264. - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264>.

4 Shnarbaev B.K., Mizambaev A.E. Probacija v Kazahstane: ispolnenie nakazaniya i osushhestvlenie probacionnogo kontrolja (teoreticheskie i prakticheskie aspekty). – Kostanaj: Kostanajskij filial FGBOU VPO «Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet», 2016. - 400 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Мейрам Акатович Аюбаев – заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақстан Республикасы ІІМ ҚАЖ Комитеті, Астана қ., Б. Майлин к., 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

Нурлан Аккалашович Тулкинбаев - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы кәсіби даярлық факультетінің бастығы. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: nurlan_tulkinbai@mail.ru.

Сауле Сериковна Бримжанова - жаратылыс ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы қылмыстық-атқару құқығы кафедрасының аға оқытушысы. Қостанай, Абай даңғ., 11. E-mail: Kameshova_88@mail.ru.

Аюбаев Мейрам Акатович – доктор юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), Комитет УИС МВД Республики Казахстан, г. Астана, ул. Б. Майлина 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

Тулкинбаев Нурлан Аккалашович - кандидат педагогических наук, доцент, начальник факультета профессиональной подготовки Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: nurlan_tulkinbai@mail.ru.

Бримжанова Сауле Сериковна - магистр естественных наук, старший преподаватель кафедры уголовно-исполнительного права Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: Kameshova_88@mail.ru.

Meiram Aubaev - Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (Associate Professor), Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana, B. Maylina st., 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

Nurlan Tulkinbaev - Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, head of the Faculty of Vocational Training of Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: nurlan_tulkinbai@mail.ru.

Saule Brimzhanova - master of Natural Sciences, Senior lecturer of the Department of Penal Enforcement Law of the Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abaya ave., 11. E-mail: Kameshova_88@mail.ru..

**ПРЕДАНИЕ ОБВИНЯЕМОГО СУДУ И НАПРАВЛЕНИЕ УГОЛОВНОГО ДЕЛА
В СУД В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

С.Н. Бачурин

кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)
Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Республика Казахстан

Аннотация. В настоящей научной статье рассматриваются отдельные процессуальные вопросы, касающиеся применения современных уголовно-процессуальных норм о предании обвиняемого суду и направления уголовного дела в суд. Законодательные изменения в указанной области порождают ряд вопросов, которые требуют своего осмысления, в первую очередь с точки зрения эффективности и рациональности, юридической техники и, конечно же, с точки зрения реального соблюдения прав и законных интересов обвиняемого. Подвергается анализу произошедшие изменения в части предания обвиняемого суду и синтезировании этой важной деятельности при составлении прокурором обвинительного акта. Формулируются отдельные научные выводы, которые направлены на понимание происходящих изменений, а также претендующие на побуждение научной дискуссии в части соблюдения прав и законных интересов не только обвиняемого, но и других участников уголовного процесса. Поскольку исторически в национальном законодательстве разрабатывались теоретические аспекты соблюдения прав обвиняемого, логично проявляется на сегодняшний день проблема осуществления его прав в разрезе произошедших изменений. Констатируется факт, что теоретически теперь должно происходить смещение процесса реализации основных прав обвиняемого на более раннюю стадию - досудебного производства, в которой большую часть граждан пребывает в статусе подозреваемого. Особую актуальность приобретают и вопросы заявления ходатайств, жалоб именно до направления материалов уголовного дела в суд, а именно в части реализации прав обвиняемого, поскольку в данном процессуальном статусе он находится совсем незначительное время и есть основания полагать, что будучи обвиняемым в настоящее время, фактически свои права он реализовать не может. Подвергается конструктивной критике деятельность правоохранительных органов, прокуратуры, констатируется ее слабая эффективность при реализации новой, трехзвенной модели судебной и правоохранительной деятельности, предусматривающей разграничение полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом.

Ключевые слова: предание обвиняемого суду, направление уголовного дела в суд, подозреваемый, обвиняемый, досудебное производство, стадия, рациональность, следователь, дознаватель, прокурор, суд, уголовное дело, законные интересы, защита прав, эффективность, право, развитие, законность.

**АЙЫПТАЛУШЫНЫ СОТҚА БЕРУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢНАМАСЫНДА ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТІ СОТҚА ЖІБЕРУ**

С.Н. Бачурин

заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы

Андатпа. Осы ғылыми мақалада айыпталушыны сотқа беру туралы қазіргі заманғы қылмыстық іс жүргізу нормаларын қолдануға және қылмыстық істі сотқа жіберуге қатысты жекелеген іс жүргізу мәселелері қаралады. Аталған саладағы заңнамалық өзгерістер, ең алдымен, тиімділік пен ұтымдылық, заң техникасы және айыпталушының құқықтары мен заңды мүдделерін нақты сақтау тұрғысынан өз ойларын талап ететін бірқатар мәселелерді тудырады. Прокурор айыптау актісін жасаған кезде айыпталушының сотқа беруі және осы маңызды қызметті синтездеу бөлігінде болған өзгерістер талданады. Болып жатқан өзгерістерді түсінуге бағытталған, сондай-ақ айыпталушының ғана емес, сонымен бірге қылмыстық процестің басқа да қатысушыларының құқықтары мен заңды мүдделерін сақтау бөлігінде ғылыми пікірталас тудыруға үміткер жекелеген ғылыми тұжырымдар тұжырымдалады. Тарихи тұрғыдан ұлттық заңнамада айыпталушының құқықтарын сақтаудың теориялық аспектілері жасалғандықтан, оның құқықтарын жүзеге асыру проблемасы орын алған өзгерістер тұрғысынан қисынды түрде көрінеді. Теориялық тұрғыдан қазір айыпталушының негізгі құқықтарын іске асыру процесі ертерек сатыға - сотқа дейінгі іс жүргізуге ауысуы керек, онда

азаматтың көп бөлігі күдікті мәртебесінде болады. Өтініштерді, шағымдарды сотқа қылмыстық іс материалдары жіберілгенге дейін, атап айтқанда айыпталушының құқықтарын іске асыру бөлігінде мәлімдеу мәселелері де ерекше өзектілікке ие болады, өйткені бұл іс жүргізу мәртебесінде ол өте аз уақыт болып табылады және қазіргі уақытта айыпталушы бола отырып, іс жүзінде ол өз құқықтарын жүзеге асыра алмайды деп сенуге негіз бар. Құқық қорғау органдарының, прокуратураның қызметі сындарлы сынға ұшырайды, оның құқық қорғау органдары, прокуратура және сот арасындағы өкілеттіктер мен жауапкершілік аймақтарының аражігін ажыратуды көздейтін сот және құқық қорғау қызметінің жаңа, үш буынды моделін іске асыру кезінде оның әлсіз тиімділігі айтылады.

Түйін сөздер: айыпталушыны сотқа беру, қылмыстық істі сотқа жіберу, күдікті, айыпталушы, сотқа дейінгі іс жүргізу, сатысы, ұтымдылығы, тергеуші, анықтаушы, прокурор, сот, қылмыстық іс, заңды мүдделер, құқықтарды қорғау, тиімділік, құқық, даму, заңдылық.

BRINGING THE ACCUSED PERSON TO JUSTICE AND SENDING A CRIMINAL CASE TO THE COURT IN THE CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Bachurin S.N.

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)

Karaganda University named after academician E.A. Buketov, Republic of Kazakhstan

Annotation. This scientific article discusses certain procedural issues related to the application of modern criminal procedural rules on bringing the accused person to justice and sending a criminal case to the court. Legislative changes in this area give rise to a number of issues that require reflection, primarily from the point of view of efficiency and rationality, legal technique and, of course, from the point of view of real respect for the rights and legitimate interests of the accused. The changes that have occurred in the part of bringing the accused person to justice and synthesizing this important activity when the prosecutor draws up an indictment are analyzed. Separate scientific conclusions are formulated, which are aimed at understanding the changes taking place, as well as claiming to encourage scientific discussion regarding the observance of the rights and legitimate interests not only the accused person, but also other participants in the criminal process. Since historically theoretical aspects of the observance of the rights of the accused have been developed in national legislation, the problem of exercising his rights in the context of the changes that have occurred is logically manifested today. The fact is stated that, theoretically, now there should be a shift in the process of realizing the basic rights of the accused person to an earlier stage - pre-trial proceedings, in which most of the citizen remains in the status of a suspect. Of particular relevance are also the issues of petitions, complaints, namely before sending the materials of the criminal case to the court, namely in terms of the implementation of the rights of the accused, since he has been in this procedural status for a very short time and there are grounds to believe that being the accused at the present time, in fact, he cannot exercise his rights. The activity of law enforcement agencies and the prosecutor's office are subjected to constructive criticism, their weak effectiveness is stated in the implementation of a new, three-tier model of judicial and law enforcement activities, which provides for the delimitation of powers and areas of responsibility between law enforcement agencies, the prosecutor's office and the court.

Keywords: bringing the accused person to justice, sending a criminal case to the court, suspected person, accused person, pre-trial proceedings, stage, rationality, investigator, inquirer, prosecutor, court, criminal case, legitimate interests, protection of rights, efficiency, law, development, legality.

Введение

Законом Республики Казахстан от 27 декабря 2021 года № 88-VII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом» [1] в текст УПК Республики Казахстан (далее – УПК прим. С.Б.) была добавлена статья 302-1 «Содержание обвинительного акта», а статья 305 УПК была изменена в части названия и содержания. Применительно к содержанию указанных статей и будет обращено наше внимание и вызванный в связи с этим научный интерес, с целью формулирования теоретических выводов, которые, возможно, будут полезны как в практической деятельности, так и, несомненно, при дальнейшем реформировании уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан. В настоящей научной статье будут тезисно обозначены и рассмотрены основные теоретические вопросы, касающиеся заключительной деятельности органов уголов-

ного преследования по расследованию уголовного дела. Осветим свои рассуждения и сформулируем ряд выводов.

Основная часть

Реализуя новую трехзвенную модель судебной и правоохранительной деятельности законодатель страны стремится привести действующее уголовно-процессуальное законодательство в соответствие с полномочиями следователя, дознавателя, прокурора и суда, при необходимости разграничить их. Попытки должны привести к тому, чтобы в последующем не возникало трений и недопонимания своих процессуальных функций, полномочий и реализации своих, в первую очередь – процессуальных обязанностей. Именно это и является на сегодняшний день достаточно серьезной проблемой. Приведу элементарный пример.

Сотрудники органов дознания и прокуратуры по разному воспринимают, например, требования таких процессуальных требований, как ознакомление участников уголовного процесса по прекращенным уголовным делам. Так, первые считают, что данный процесс должен реализовывать прокурор, так как такое ознакомление указано в обязанностях прокурора в части третьей статьи 289 УПК. Но дословно, в указанной статье указано, что «...прокурор обеспечивает им возможность ознакомления с материалами прекращенного уголовного дела». Обеспечивает – не значит, что именно прокурор лично и должен ознакомлять с материалами уголовного дела. Вторые же, молча осуществляют процесс ознакомления в зданиях прокуратуры, по ходатайству участников процесса. Минимум странная позиция в итоге и тех, и других, в части четкого понимания своих процессуальных обязанностей. Если следовать этой логике, тогда и обвинительный акт обвиняемому должен вручать прокурор лично, поскольку согласно части первой статьи 304 УПК «прокурор обеспечивает вручение обвинительного акта обвиняемому. Расписка о получении обвиняемым обвинительного акта, содержащая разъяснение прав обвиняемого, приобщается к делу». Кто в итоге вручает обвинительный акт, получает расписку? Его, как и прежде, в подавляющем большинстве случаев вручает следователь, не прокурор. Фактически, ситуация в этом плане не поменялась. Но, нужно отдать должное, имеются случаи, когда прокурор, осознавая свое предназначение, сам лично и составляет обвинительный акт, сам вручает его обвиняемому, сам отбирает расписку и приобщает ее к материалам уголовного дела. Следовательно, спорные вопросы по распределению процессуальных полномочий в законодательстве необходимо решить четко, они по-прежнему носят половинчатый характер.

Теперь приступим к комплексному, но тезисному рассмотрению тех законодательных изменений в УПК в части содержания обвинительного акта и предания обвиняемого суду с последующим направлением уголовного дела в суд. Начну с того, что законодатель исключил вынесение прокурором постановления о предании обвиняемого суду, изменив редакцию заголовка и части первой статьи 305 УПК и одновременно закрепил принятие данного процессуального решения в части четвертой нововведенной статьи 302-1 УПК, где в резолютивной части обвинительного акта указываются «... решение о предании обвиняемого суду и направлении уголовного дела в суд, которому оно подсудно».

В связи с чем, возникает вопрос следующего характера. Законодатель либо исключил существовавшую ранее такую самостоятельную стадию уголовного процесса, как предание прокурором обвиняемого суду, либо произвел ее «синтез» путем включения принимаемого решения при составлении обвинительного акта? На мой взгляд, однозначного ответа на сегодняшний день дать невозможно.

Но, позволим себе выдвинуть гипотезу и гипотетически предположить, что законодатель все таки решил оставить данную стадию, видоизменив статью 305 УПК, исключив словосочетание «предание обвиняемого суду» и «передает обвиняемого суду», переместив это решение в текст новой статьи 302-1 УПК, и ограничившись в статье 305 УПК лишь наличием такого решения – как направление уголовного дела в суд. Такое решение законодателя на первый взгляд, согласуется с теми задачами, которые ставит Президент, а именно в части построения новой трехзвенной модели судебной и правоохранительной деятельности, где обвинительный акт составляет именно прокурор.

Поскольку теперь именно прокурор наделяется непосредственно названной функцией, то в обвинительном акте теоретически нет и запрета на включение в его текст и решения о предании обвиняемого суду. Рационально? На первый взгляд – да. Но вернемся к теории. Стадия предания прокурором обвиняемого суду могла иметь место тогда, когда обвинительное заключение, составленное следователем (дознавателем) уже было составлено, вручено обвиняемому. Все ходатайства, жалобы участников процесса должны были быть рассмотрены до составления обвинительного заключения, а ныне обвинительного акта. И хотя сейчас составляется отчет о завершении досудебного расследования и все эти ходатайства, жалобы тоже должны быть рассмотрены – ситуация совсем не аналогичная той, которая была до внесения указанных в статье законодательных изменений.

Поскольку все, на мой взгляд, забыли другой не менее важный теоретический постулат – полная реали-

зация прав реализуется у гражданина тогда, когда он занимает процессуальное положение сначала обвиняемого, а затем и подсудимого, но не подозреваемого.

Заметьте тот факт, что в состоянии обвиняемого по факту гражданин находится незначительное время, и реализовать свои права он физически не способен, поскольку как только прокурор составит обвинительный акт, именно с этого момента гражданин получает процессуальный статус обвиняемого. Вот и главная проблема. У обвиняемого есть права, но нет возможности их реализовать. Не парадокс? Гипотеза о «синтезе» могла бы подтвердиться, если бы законодатель не ограничился только лишь «механическими» законодательными изменениями, о которых бы говорили бесконечное количество раз в научных публикациях. В чем именно суть?

Суть в том, что если обратиться к содержанию статьи 302 УПК, то в ней логично должно было появиться в числе решений прокурора такое действие как «предание обвиняемого суду». Именно «предание обвиняемому суду» всегда относилось к процессуальным решениям прокурора и выделялось в самостоятельную стадию уголовного процесса со своими процессуальными задачами. Изменения в том виде, в котором они есть в УПК, дают основания полагать, что законодатель все-таки решил, скорее непреднамеренно, исключить стадию предания прокурором обвиняемого суду.

Это подтверждается фактическими действиями законодателя - отсутствие «предания обвиняемому суду» в статье 302 УПК в виде процессуального решения прокурора, далее – механический перенос из статьи 305 УПК части ее названия «Предание обвиняемого суду...» в содержание статьи 302-1 УПК, и наконец – придание действиям прокурора постфактумного состояния по направлению уголовного дела в суд, исходя из названия статьи 305 – направление уголовного дела в суд.

То есть, законодатель просто «растворил» содержание некогда существовавшего процессуального самостоятельного решения «предание обвиняемого суду» и понизил его до уровня лишь обязательного элемента резолютивной части обвинительного акта. Поскольку законодатель поступил именно так, по именно такой логике, то тогда и статью 305 УПК можно было бы исключить в целом, поскольку ее часть раннего названия перекочевала в часть четвертую статьи 302-1, а часть первая в новой редакции присутствует опять же в части четвертой статьи 302-1 УПК.

На мой взгляд, это всего лишь механические изменения, но которые несут в себе больше отрицательных моментов, чем, собственно, положительных. Один из немногих положительных моментов это видимо как раз тот, который мы указали выше – отсутствие обязанности вынесения самостоятельного постановления о предании обвиняемого суду. Вот и вся в целом рациональность и эффективность внесенных изменений.

А вот реализация прав и законных интересов обвиняемого под большим вопросом, поскольку теоретически он наделяется максимальными правами в законодательстве, но фактически реализовать их не может, поскольку находится в указанном процессуальном статусе лишь незначительное время. При всем этом законодатель освободил прокурора от обязанностей рассматривать ходатайства и жалобы, переложив эту обязанность на органы следствия и дознания, и суд (статья 297, 305 УПК – прим. С.Б.), что не может быть правильным.

А как быть, если обвиняемый получив копию обвинительного акта, желает заявить ходатайство либо жалобу на имя прокурора и в полном объеме реализовать свои права? По действующему законодательству ему ответят, что обвиняемый уже предан суду, а уголовное дело направлено в суд, направляйте свои ходатайства и жалобы в суд. Нонсенс.

Так, что говорить о том, что права обвиняемого соблюдаются – минимум не стоит, максимум – реально игнорируются действующим законодательством. Аналогичная ситуация имеет отношение и ко всем остальным участникам уголовного процесса. Решение этого казуса законодателю оказалось не под силу. И проблема заключается в одном – не продуманном внесении изменений в законодательство, носящих половинчатый характер, и которое в целом, стало носить системный характер. Пройдет время и опять будут произведены изменения. Не сомневаюсь.

Заключение

Проведенный анализ позволил сформулировать следующие выводы:

- конструкция правовых норм уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан в части составления обвинительного акта, предания обвиняемого суду и направления уголовного дела в суд позволяет констатировать дальнейшую законодательную тенденцию к исключению стадийности современного уголовного процесса, которая в теории сомнению не подвергалась многие десятилетия;

- законодательный «синтез» положения о предании обвиняемого суду при составлении обвинительного акта влечет сомнительный результат в части полного соблюдения всех прав и законных интересов не только обвиняемого, но и других участников уголовного процесса, поскольку пребывая в положении обвиняемого

совсем незначительное время, фактически последний лишается возможности в полном объеме реализовать свои права, что также в теории рассматривалось как аксиома.

- исключив предание обвиняемого суду как самостоятельную стадию уголовного процесса, законодатель обязан был одновременно решить вопрос максимального соблюдения прав участников уголовного процесса (в частности обвиняемого – прим. С.Б.) при подаче ходатайств, жалоб, до решения вопроса о направлении уголовного дела в суд. По факту, законодатель оставил при этом по прежнему состояние нормы о том, что поступившие после направления дела в суд ходатайства и жалобы участников процесса, последние направляются непосредственно в суд, что не является ни логичным, ни рациональным.

- единственная «рациональная» и «полезная» нагрузка внесенных изменений в рассматриваемые нормы заключается только лишь в том, что при предании обвиняемого суду и направлении уголовного дела нет необходимости составлять самостоятельное постановление. При таком подходе, последовательным решением со стороны законодателя должно было быть одновременное изменение содержания статьи 302 УПК, а именно в части закрепления решения прокурора о предании обвиняемого суду, а также в части включения таких решений прокурора, как самостоятельное разрешение поступивших ходатайств и жалоб от участников уголовного процесса, не перелагая их разрешение на плечи подразделений следствия и дознания, ссылаясь на статью 297 УПК и судебной системы, мотивируя требованием статьи 305 УПК.

Тем более, срок составления обвинительного акта законодатель в отдельных случаях установил «царский» - до одного месяца. Здесь налицо несоответствие полномочий следователя, дознавателя, прокурора и суда при построении новой трехзвенной модели судебной и правоохранительной деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом: Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2021 года № 88-VII // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852&doc_id2=38675129#activate_doc=2&pos=5173;-108&pos2=268;-57 (дата обращения 24.02.2023 г.).

REFERENCES

1 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом: Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2021 года № 88-VII // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852&doc_id2=38675129#activate_doc=2&pos=5173;-108&pos2=268;-57 (data obrashcheniya 24.02.2023 g.).

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Сергей Николаевич Бачурин – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының профессоры. Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Университетская к-сі, 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

Бачурин Сергей Николаевич – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), профессор кафедры уголовного права, процесса и криминалистики Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова. Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

Sergey Bachurin – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent), Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics of the Karaganda University named after academician E.A. Buketov. Republic of Kazakhstan, Karaganda, University st., 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНДАҒЫ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕСУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Е.Қ. Балымов

философия докторы (PhD)

Б.М. Мухамедьярова

заң ғылымдарының магистрі

Г.Н. Токпанбетова

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты

Андапта. Бұл мақалада құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықтың көрінісі және оның алдын алу мәселелері қарастырылады. Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлық мемлекеттің маңызды проблемаларының бірі болғандықтан, біздің қоғамды түбегейлі шешусіз тиімді дамыту мүмкін емес. Осыған байланысты құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықты түсіну мемлекеттік органдарда экономикалық шешімдер қабылдау процесінде ел экономикасы мен қоғамның әлеуметтік өмірін дамыту үшін маңызды мәнге ие екендігін ескере отырып сараланады.

Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықтың көріністерін және оған қарсы күрес тәсілдерін зерделеу, қаржылық шығындар мен басқа да ғылыми ресурстарға залал келтіретін құралдарды қолдану көзделеді.

Бұл мақалада құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлық құбылысының ерекшелігі қарастырылған. Ол дамып келе жатқан экономикалық қатынастар мен оларды реттейтін құқық нормалары арасында пайда бола ма, жоқ па зерттелуде. Осыған байланысты құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлық қызметіне тән аспектілерді анықтау және бөліп көрсету қажет.

Экономиканы дамыту құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған, бұл экономикалық қызметті нормативтік-құқықтық базада белгіленген құқықтық тәртіптен шығуға мәжбүр етеді. Негізгі себеп - құқықты реттейтін адамдардың өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін заңды бұзу, осыған байланысты лауазымды тұлғаларға пара беру, пара алу және басқа да сыбайлас жемқорлық әрекеттері арқылы қылмыстық құқық бұзушылықтар туындайды. Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлық құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қоғамдық мүдделерге сәйкес келмейтін кейбір қажеттіліктерін қанағаттандыру тәсілі ретінде қарастырылады және экономикалық қатынастардың заңсыз түрлерін қалыптастыратын әлеуметтік қауіпті болып саналады.

Түйін сөздер: құқық қорғау органдары, сыбайлас жемқорлық, құқықтық негіз, қылмыстың себебі, мақсат, факторлар, әлеуметтік құбылыс, күресу, әдіс-тәсілдер.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНАХ

Балымов Е.К.

доктор философии (PhD)

Мухамедьярова Б.М.

магистр юридических наук

Токпанбетова Г.Н.

Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы проявления коррупции в правоохранительных органах и ее профилактика. Поскольку коррупция в правоохранительных органах является одной из важнейших проблем государства, эффективное развитие нашего общества невозможно без ее радикального решения. В связи с этим понимание коррупции в правоохранительных органах дифференцируется с учетом того, что в процессе принятия экономических решений в государственных органах имеет важное значение для развития экономики страны и социальной жизни общества.

Предусматривается изучение проявлений коррупции в правоохранительных органах и способов борьбы с ней, применение средств, приносящих финансовые затраты и убытки другим научным ресурсам.

В данной статье рассматривается специфика явления коррупции в правоохранительных органах. Изучается, возникает ли она между развивающимися экономическими отношениями и регулирующими их норма-

ми права. В связи с чем необходимо выявить и выделить аспекты, характерные для коррупционной деятельности в правоохранительных органах.

Развитие экономики направлено на удовлетворение потребностей сотрудников правоохранительных органов, что вынуждает экономическую деятельность выходить из правового порядка, установленного нормативно-правовой базой. Основной причиной является нарушение закона для обеспечения растущих потребностей лиц, регулирующих право, в связи с чем возникают уголовные правонарушения путем дачи взятки должностным лицам, получения взятки и других коррупционных деяний. Коррупция в правоохранительных органах рассматривается как способ удовлетворения некоторых потребностей сотрудников правоохранительных органов не соответствующих общественным интересам и считаются социально опасными, формирующими незаконные виды экономических отношений.

Ключевые слова: правоохранительные органы, коррупция, правовая основа, причина преступления, цель, факторы, социальное явление, борьба, методы и приемы.

LEGAL BASIS FOR COMBATING CORRUPTION IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES

Balymov Ye.K.

Doctor of Philosophy (PhD)

Mukhamedyarova B.M.

master in Law

Tokpanbetova G.N.

Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukembayev

Annotation. This article discusses the issues of corruption in law enforcement agencies and its prevention. Since corruption in law enforcement agencies is one of the most important problems of the state, the effective development of our society is impossible without its radical solution. In this regard, the understanding of corruption in law enforcement agencies is differentiated taking into account the fact that in the process of making economic decisions in state bodies it is important for the development of the country's economy and the social life of society.

It provides for the study of manifestations of corruption in law enforcement agencies and ways to combat it, the use of funds that bring financial costs and losses to other scientific resources.

This article discusses the specifics of the phenomenon of corruption in law enforcement agencies. It is being studied whether it arises between developing economic relations and the legal norms regulating them. In this connection, it is necessary to identify and highlight aspects characteristic of corrupt activities in law enforcement agencies.

The development of the economy is aimed at meeting the needs of law enforcement officers, which forces economic activity to leave the legal order established by the regulatory framework. The main reason is the violation of the law to meet the growing needs of persons regulating the law, in connection with which criminal offenses arise by bribing officials, receiving bribes and other corrupt acts. Corruption in law enforcement agencies is considered as a way to meet certain needs of law enforcement officers that do not correspond to public interests and are considered socially dangerous, forming illegal types of economic relations.

Keywords: law enforcement agencies, corruption, legal basis, cause of crime, purpose, factors, social phenomenon, struggle, methods and techniques.

Кіріспе

Сыбайлас жемқорлық әлеуметтік құбылыс ретінде адамзатты бүкіл тарихында сүйемелдейді. Қазіргі уақытта, елдегі, оның ішінде құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықтың таралу ауқымы қоғам мен мемлекет басшылығының алаңдаушылығын тудырған кезде, сыбайлас жемқорлық тақырыбы ерекше өзекті болады. Себебі қылмысқа қарсы күресті жүзеге асыратын құқық қорғау органдары жүйесіндегі орталық буын қазіргі уақытта елде болып жатқан дағдарыстық процестердің толықтығын сезінетін ішкі істер органдары болып табылады. Сондықтан да ішкі істер органдарының қызметіндегі құқықтық тәртіп пен заңдылықтың жай-күйіне олардың тікелей әсерін толық негізде қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық қайшылықтардың ең жағымсыз салдарының бірі зерттеу тақырыбының өзектілігі деп тану керек.

Негізгі бөлім

Құқық қорғау органдарында сыбайлас жемқорлық проблемасы құқық қорғау қызметі қызметкерлерінің арасындағы мемлекетке және тікелей қоғамға нақты әлеуметтік қауіп төндіретін мемлекеттік биліктің бүкіл жүйесінде озбырлықтың қауіпті алғышарттарын тудыратындығына байланысты аса маңызды болып табы-

лады [1, б. 100].

Айта кету керек, өкінішке орай заң бұзушылықтар, соның ішінде сыбайлас жемқорлық ішкі істер органдары жүйесінде кеңінен таралды. Ішкі істер органдарының қызметкерлері өздерінің қызметтік қызметіне байланысты жасайтын қылмыстар өте кең таралған және қоғамға қауіп төндіреді, өйткені олар құқық қорғау органдарының қалыпты жұмысын бұзып қана қоймай, мемлекеттік биліктің беделіне нұқсан келтіреді [2, б. 125].

Сонымен қатар, ел азаматтарының құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін айтарлықтай бұзады. Заң, оның ішінде заңи білім алған, билік өкілеттігі бар және осыған байланысты қарапайым азаматтарды мәжбүрлеудің әртүрлі құралдарын қолдану мүмкіндігі бар қылмыскер екі есе қауіпті.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, зерттеудің өзектілігі Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлық қылмыстардың үлкен таралуына және мамандардың әділ пікірі бойынша жетілдіруді қажет ететін тиімсіз және ескірген қарсы іс-қимыл құралдары мен әдістерін пайдалану себебінен оған қарсы сапалы күрес жүргізуге қабілетсіздігіне байланысты деп толық айта аламыз.

Мақаланың мақсаты - құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықтың көріністерін және онымен күресу тәсілдерін зерттеу, ғылыми негізделген ұсыныстарды одан әрі әзірлеу, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық қылмыстар бойынша құқық қолдану практикасын кеңейту жолдары туралы ақпарат беру болып табылады.

Мақсатқа сүйене отырып, бірқатар тапсырмаларды орындау қажет:

- сыбайлас жемқорлықты әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде зерттеу және оның жағымсыз салдарын анықтау;

- құқық қорғау органдарында сыбайлас жемқорлықтың себептерін анықтау;

- құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлық қылмыстарды анықтау мәліметтеріне шолу;

- сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың құқықтық негіздерін сипаттау;

- заңнаманы және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес әдістерін жетілдіру мақсатында ұсыныстар әзірлеу;

- сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің қандай бағыттары бар екенін және оған қатысты қандай алдын алу шаралары қолданылатынын белгілеу;

- сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеуге қарсы іс-қимылды еңсеру жолдарының мысалдарын келтіру.

Мақаланың практикалық маңыздылығы ұсынылған шараларды практикалық қолдану деңгейімен, сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманы жетілдіру кезіндегідей сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тетіктерін оңтайландыру үшін жүргізілген зерттеулердің нәтижелерін пайдалану мүмкіндігімен анықталады.

Мақалада келтірілген ұсыныстар сыбайлас жемқорлық қылмыстарының алдын алуды жүзеге асыратын лауазымды тұлғалардың практикалық қызметінде пайдаланылуы мүмкін.

Бұл мақаланың әдіснамалық негізі диалектикалық әдіс және индукция, синтез, дифференциация, абстракция сияқты танымның басқа әдістері болып табылады.

Қазіргі кезеңде қалыптасқан саяси және экономикалық жағдайда құқық қорғау органдарының ортасында сыбайлас жемқорлық фактілері жиі айтылуда. Сондықтан бұл проблема өткір сипатқа ие, оны шешпей қоғам мен мемлекеттік аппараттың қалыпты функционалдығы мүмкін емес.

Сыбайлас жемқорлық, ең алдымен, қоғам өміріндегі барлық аспектілер мен құндылықтарға әсер етеді. Сыбайлас жемқорлық - бұл экономика мен құқыққа әсер ететін әлеуметтік қақтығыс. Сыбайлас жемқорлықты әлеуметтік-құқықтық құбылыс деп атауға болады:

1. Экономикалық негізге негізделген.

2. Қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне әсер етеді.

3. Мемлекеттің сыртқы және ішкі саясатына әсер етеді.

4. Қоғамда моральдық көзқарастар мен өлшемдерді қалыптастырады.

Бұл құбылыстың ерекшелігі оның дамып келе жатқан экономикалық қатынастар мен оларды реттейтін құқық нормалары арасында пайда болатындығында, осыған байланысты сыбайлас жемқорлық қызметіне тән екі аспектіні бөліп көрсету қажет:

Біріншіден, экономиканың дамуы адамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған, бұл экономикалық қызметті нормативтік-құқықтық базада белгіленген құқықтық өрістен шығуға мәжбүр етеді. Мұның себебі-құқықты реттеуге уақыты жоқ адамдардың өсіп келе жатқан қажеттіліктері, осыған байланысты лауазымды тұлғаларға пара беру және басқа да сыбайлас жемқорлық әрекеттерінен туындайды.

Екіншіден, адамдардың кейбір қажеттіліктерін қанағаттандыру тәсілдері қоғамдық мүдделерге сәйкес келмейді және экономикалық қатынастардың заңсыз түрлерін қалыптастыратын әлеуметтік қауіпті болып

саналады.

Қылмыстық іс-әрекет үшін жауапкершіліктен аулақ болу, осындай құқық бұзушылықтарды әшкерелеуге бағытталған адамдарға пара беру жиі қолданылады.

Сыбайлас жемқорлық әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде өз қызметтік міндеттерін пайдакүнемдік мақсаттармен орындау арқылы лауазымды тұлғалардың қалыпты қоғамдық қатынастарды криминализациялауға бағытталған сыбайлас жемқорлықтың қызметі болып табылады, бұл өз кезегінде қоғам мен мемлекетке зиян келтіреді. Көп жағдайда былай сипатталады:

1. Нақты қызығушылыққа байланысты нақты мотив.
2. Нысандағы мақсаттар материалдық және материалдық емес тауарларды алу.
3. Заңмен қорғалатын мүдделерге белгілі бір зиян келтіру үшін оның әсерінің деструктивті бағыты.
4. Өз мәртебесін қызметтің мүдделеріне қайшы пайдалану.

Қабылданған шараларға қарамастан, сыбайлас жемқорлық әлі де қоғамдық және әлеуметтік өзгерістердің қалыпты жұмыс істеуін және елдегі экономиканың жай-күйін жақсартуды жалғастыруда, бұл халық тарапынан мемлекеттік билікке сенімсіздік туғызады және халықаралық қатынастарда Қазақстанның нашар имиджін қалыптастырады [2, б. 100].

Нәтижесінде сыбайлас жемқорлықпен және оның себептерімен күресу, тұтастай алғанда елді дамыту және құқық қорғау саласының жұмысын қалыпқа келтіру қажеттілігі туындайды.

Айта кету керек, сыбайлас жемқорлық тек біздің мемлекетіміздің проблемасы емес, бұл халықаралық проблема, өйткені ол басқару нысанына, экономикалық жағдайына қарамастан барлық елдерге тән, тек сыбайлас жемқорлық көріністерінің ауқымымен ерекшеленеді [3, б. 69].

Сыбайлас жемқорлық (лат. *conruptio* - пара беру) - мемлекеттік басқару саласындағы қоғамдық қауіпті құбылыс, ол билік органдарының өкілдерінің мүліктік және басқа да игіліктерді заңсыз иемдену үшін, сондай-ақ мұндай адамдарға пара берудің өзі үшін өзінің қызметтік жағдайын қасақана пайдалануынан көрінеді.

Рим құқығындағы «сыбайлас жемқорлық» анықтамасы зақымдау, бұзу, пара беру, және сот практикасында заңсыз әрекет ретінде түсіндіріледі. Бұл термин сөздердің тіркесімінен шыққан «*corruptio*» және «*impetio*» яғни бірнеше мүшелер, және бұзу, зақымдау. Нәтижесінде сот аппаратының қалыпты жұмысына кедергі келтіретін бірнеше адамның қызметін және басқару процестерін білдіретін жеке термин пайда болды [4, 58 б.].

Сыбайлас жемқорлық мәселесі өзекті және ғылыми салада кеңінен талқылануда, осылайша белгілі ғалым А.И. Долгова сыбайлас жемқорлық әлеуметтік құбылыс ретінде «биліктің ыдырауымен», жеке немесе топтық жеке мүдделер үшін өздерінің ресми қызметтік өкілеттіктерін пайдаланатын мемлекеттік (муниципалды) қызметкерлердің «пара алуымен» сипатталады деп санайды. Сыбайлас жемқорлық деңгейі-қоғамның өзіндік термометрі, оның адамгершілік жағдайы мен мемлекеттік аппараттың өз мүддесі үшін емес, қоғам мүддесі үшін міндеттерді шешу қабілетінің көрсеткіші [5, б. 495].

Сыбайлас жемқорлықты анықтаудағы ғылыми қайраткерлердің пікірлерінің әртүрлілігін оны зерттеудің әртүрлі тәсілдерінің көптігімен және құбылыстың әртүрлі қызмет салаларындағы ерекшелігімен түсіндіруге болады. Алайда, сыбайлас жемқорлық көріністерін әр түрлі түсіндіру мемлекеттің мүдделеріне қауіп төндіретін жоғары қоғамдық қауіп пен әлеуметтік қатысуды жоққа шығармайды. Статистика бойынша соңғы бес жылда сыбайлас жемқорлыққа бағытталған істердің саны бір жарым есе өсті, ал мұндай қызметтен келтірілген залал бес есе өсті, сондай-ақ параның орташа мөлшері 300 000 теңгеден 1500 000 теңгеге дейін өсті, бұл сыбайлас жемқорлық қылмыстардың таралуын растайды [6, б. 534].

Бірақ сыбайлас жемқорлық және оған қарсы іс-қимыл ұғымын ресми түсіндіру «сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V ҚРЗ Заңымен бекітілген [7].

Бұл құжатта сыбайлас жемқорлық ақша, құндылықтар, өзге де мүлік немесе мүліктік сипаттағы қызметтер, өзі үшін немесе өзі үшін өзге де мүліктік құқықтар түрінде пайда алу мақсатында қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделеріне қайшы келетін қызметтік жағдайды теріс пайдалану, пара беру, пара алу, өкілеттіктерін теріс пайдалану, коммерциялық пара беру не жеке тұлғаның өзінің лауазымдық жағдайын өзге де заңсыз пайдалануы ретінде айқындалады немесе басқа жеке тұлғалардың аталған тұлғаға мұндай пайданы заңсыз беруі жатады [8, б. 193].

Құқық қорғау саласында жұмыс істейтін кез-келген қызметкер сыбайлас жемқорлыққа ұшырауы мүмкін, өйткені ол кез-келген тауарларды өз қалауы бойынша бөлу күші мен өкілеттігіне ие. Ынталандыру көбінесе пайда немесе басқа пайда түрінде заңсыз тауарлар алу мүмкіндігі болып табылады, жалғыз тосқауыл-әшкереленуден және жзауапкершіліктен қорқу.

Сыбайлас жемқорлық қоғамның әртүрлі салаларында бірқатар жағымсыз салдардың дамуына ықпал етеді.

Осылайша, құқық қорғау саласындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрақты ахуалға ықпал ететін сыбайлас жемқорлық қызметпен күресудің тиімді тәсілдерін дереу әзірлеу қажет. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың пәрменді болуы үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тетіктері өз функцияларын орындайтын материалдық-қаржылық жағдайларды қамтамасыз ету қажет, бұған сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі шаралардың жана жүйесін әзірлеу және енгізу арқылы қол жеткізуге болады.

Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлықтың себептері әртүрлі, оған әртүрлі ғалымдардың пікірлері көп, бірақ оларды әлі де жүйелеуге болады және бұл үшін сыбайлас жемқорлықты анықтайтын келесі факторларды атап өтеміз: әкімшілік-басқару, әлеуметтік-экономикалық, халықаралық және тарихи [9, б. 297].

Әкімшілік-басқарушылық себептерді топтарға бөлуге болады: ұйымдық-құқықтық, саяси, моральдық-этикалық және идеологиялық. Аталған себептер елде құқық қорғау органдары мен олардың лауазымды адамдарының қызметіне тиімді мемлекеттік бақылаудың жоқтығына байланысты.

Менің ойымша, сыбайлас жемқорлықтың ұйымдық-құқықтық себептері ең маңызды болып табылады, өйткені құқық қорғау органдары үшін құқықтық нормалар олардың қызметінің негізі болып табылады. Бұған мысал ретінде сыбайлас жемқорлық қылмыстарын жасауда әшкерелеу жоғары лауазымды тұлғалардың түсініксіз артықшылықтарының болуы, өйткені олардың заңмен реттелген тергеу және прокуратура органдарына мұндай адамдарға қатысты тексерулер мен тергеу әрекеттерін жүргізуге мүмкіндік бермейді.

Негізінен, мұндай себептерге қолданыстағы заңнаманың жетілмегендігі жатады, бұл заңдардың бұлыңғырлығынан көрінеді, нәтижесінде олардың сапасы төмен болады. Осыған байланысты заңдардың шикілігі және олардың қарама-қайшылығы, онда көптеген проблемалар мен семантикалық түсініксіздік шенеуніктердің қандай да бір пайда алу үшін сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне жағдай жасауына әкеледі. Осыған байланысты сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес шаралары өздігінен сыбайлас жемқорлыққа айналатын жағдайлар да орын алуы мүмкін.

Егер біз құқықтық сипаттағы сыбайлас жемқорлық факторын қарастыратын болсақ, онда әртүрлі тиімділігі бар құқықтық нормалар құқық қорғау органдарының қызметіндегі сыбайлас жемқорлыққа әсер етуі мүмкін екенін анықтауға болады. Бір жағынан, құқық нормалары құқық қорғау органдары қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресін қамтамасыз етеді, ал екінші жағынан, сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі себептері мен жағдайларының әрекет ету мүмкіндіктерін тарылтады және кеңейтеді, сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне қатысушылардың пайдасын азайтады немесе керісінше арттырады, мұндай әрекеттерді анықтау ықтималдығын арттырады немесе азайтады.

Сондай-ақ, құқық қорғау органдарында сыбайлас жемқорлықтың таралуына ықпал ететін құқық ерекшелігін анықтауға болады, мысалы, лауазымды тұлғалардың өз қызметін жүзеге асырудағы еркіндігі. Бұл қасиет заңдағы түсініксіздіктен туындауы мүмкін және теріс салдарға әкелуі мүмкін. Мысал ретінде ішкі істер органдары қызметкерлерінің белгілі бір жағдайларда озбырлығына жағдай жасайтын әкімшілік құқықта балама санкциялар беру болып табылады. Санкцияларға қатысты мұндай балама қасиет тек ішкі істер органдарында ғана емес, атқарушы органдардың қызметіне тән.

Сондай-ақ, сыбайлас жемқорлыққа ықпал етуі мүмкін жедел емес жауапкершілік, бұл жазаны іріктеп тарту сияқты тәжірибені тудырады, бұл өздігінен пара алуға итермелейді.

Құқық қорғау органдарының қызметін құқықтық қамтамасыз етудің жоғарыда аталған сыбайлас жемқорлық факторлары сыбайлас жемқорлық көріністерін барынша азайтуға және құқық қорғау органдарының бүкіл жұмыс процесін оңтайландыруға ықпал ететін құқықтық нормалардың дамуын бақылауды күшейту қажеттілігін негіздейді.

Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлыққа ықпал ететін заңнаманың жетілмегендігінен қандай ұйымдастырушылық-басқарушылық салдарлар туындайтынын ерекше атап өткен жөн.

Азаматтардың құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қызметіне үлкен тәуелділігі, ол Заңмен реттеледі және өзі сыбайлас жемқорлық факторы болып табылады және билік органдарының қызметкерлері ұсынатын қызметтер нарығы ретінде әрекет етуі мүмкін.

Бұған мысал ретінде қызметке қабылдау және конкурстан тыс лауазымға тағайындау рәсімдері ықпал ететін құқық қорғау органдар жүйесіндегі сыбайлас жемқорлық болып табылады, яғни материалдық пайда үшін кейбір жағдайларда құқық қорғау органдарына қандай да бір кемшіліктермен немесе байланыстар болған жағдайда қызметке кіруге болады, бұл кадр саясатын және кадрларды орналастыру принципін бұзады.

Нәтижесінде, билік органдарының қызметінде тиімді бақылау тетіктерінің жоқтығы көрінеді, ал

дамымаған бақылау жүйесі әдетте қызметкерлердің сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне ықпал етеді.

Осылайша, құқық қорғау органдарының қызметін ұйымдық-құқықтық қамтамасыз етудің сыбайлас жемқорлық қызметінің негізгі факторлары деп қорытынды жасауға болады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді саяси тетіктің болмауы құқық қорғау органдарына қылмыстық қоғамдастықтар өкілдерінің енуіне және белгілі бір мемлекеттік органдардың қызметіне жеке бақылау орнатуға әкелді.

Сыбайлас жемқорлық көбінесе саясатқа және саяси шешімдер қабылдауға тікелей әсер ететін қоғамдық билікті жүзеге асырумен байланысты.

Кейбір салалардағы биліктің жауапсыздығы сыбайлас жемқорлықтың таралуына үлкен әсер етеді, көбінесе уәкілетті шенеуніктер өз міндеттерін орындамайды және мүдделі тұлғаларға заңсыз әрекеттерді жүзеге асыруға және сыбайлас жемқорлықты өмірдің барлық салаларына таратуға мүмкіндік береді.

Саяси билік мемлекет пен құқықты басқаратындықтан, саясаттағы сыбайлас жемқорлық құқықтағы олқылықтарды және оны пайдалана алатын адамдарды тиісті қадағалаудың жетіспеушілігін тудырады, осылайша осы саладағы сыбайлас жемқорлық басқа мемлекеттік қызметтерде де осындай әрекеттерді тудырады.

Қоғамның сыбайлас жемқорлыққа немқұрайлылығы және лауазымды тұлғаларға пара беру арқылы азаматтардың өз проблемаларын шешуге дайындығы құқық қорғау органдары арасында парақорлықтың таралу факторы болып табылады.

Жағдайдың парадоксы - қоғам кінәлілерді сыбайлас жемқорлыққа айыптауды қолдайды, бірақ көбінесе өз проблемаларын шешу үшін пара беруге жүгінеді, бұл ойынның сыбайлас жемқорлық ережелерін таратады.

Сананың бұл ауытқуының себептері әртүрлі, олардың ішінде мыналарды ажыратуға болады:

1. Байлықты кез-келген жағдайда насихаттайтын әлеуметтік мінез-құлық бейнесін қалыптастыратын бұқаралық ақпарат құралдарының әсері.

2. Заңсыз әрекеттер үшін тиісті жазаны қамтамасыз етпейтін әлсіз бақылау жүйесі.

3. Қылмыскерлерге кішіпейілділікпен қарау.

4. Экономикалық тұрақсыздық сезімі, бұл шенеунікті өз мүмкіндіктерін экономикалық игіліктерге айырбастауға итермелейді.

Бұл факторлар адамдардың санасында құқық қорғау органдарының қызметкерін кейіннен беделін түсіретін шешімдер қабылдау арқылы өзіне жүктелген міндеттемелермен байланысты байыту көзіне қол жеткізумен байланыстырады.

Мемлекеттік билік саласындағы азаматтардың табыс деңгейіндегі орасан зор айырмашылықтар, оның ішінде құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің жалақысының төмендігі сыбайлас жемқорлыққа әкеп соғады.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне төленетін төмен жалақы және оның жеке қажеттіліктерімен экономиканың коммерциялық секторындағы жалақы деңгейімен салыстырылмауы құқық қорғау органдарының қызметкерлерін өз қызметтерін мұқтаж адамдарға сатуға мәжбүрлейтін негізгі экономикалық фактор болып табылады, бұл аз қамтылған азаматтар үшін жаппай және тұрмыстық сыбайлас жемқорлықты және кәсіпкерлік сыбайлас жемқорлықты тудырады. кәсіпкерлік қызмет үшін қажетті шешімдер, құқық қорғау ведомстволарының шенеуніктері мен қызметкерлеріне пара беру [10, б. 75].

Мәселен, зерттеулерге сәйкес, бұрынғы полиция қызметкерлерінің ішінен сауалнамаға қатысқан әрбір бесінші адам қандай да бір жолмен сотталған, өз қызметін сыбайлас жемқорлықпен байланыстырды, ең алдымен қаржылық қиындықтарға байланысты. Сауалнамаға қатысқан адамдардың тағы 4 пайызы үшін қылмыстың себебі олардың жақындары мен таныстарына көмектесуге деген ұмтылыс болды. Осы зерттеуден материалдық қиындықтар құқық қорғау органдары қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлық қылмыстарын жасауының негізгі себебі болды деген қорытынды жасауға болады.

Нәтижесінде, төмен жалақы және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің тиісті әлеуметтік қорғалуының болмауы қызметкерлер арасында сыбайлас жемқорлықтың үлкен таралуына әкеледі.

Қорытынды

Құқық қорғау органдарындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді күрес бұрын баяндалған сыбайлас жемқорлық қызметіне ықпал ететін факторларды толық белгілемей мүмкін емес, осы себептерді ескермей, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлық саласындағы заңды бұзуына жол бермеу жөніндегі шараларды әзірлеу мүмкін болмайды.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардың негізінде қалыптасқан жағдайда құқық қорғау саласындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрақты ахуалға ықпал ететін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың

тиімді тәсілдерін дереу әзірлеу қажет деген қорытынды жасауға болады, өйткені сыбайлас жемқорлық қоғам өмірінің барлық салаларына әсер етеді және мұндай құбылыстан туындаған салдарлар қоғамның салауатты прогрессивті дамуына кедергі келтіреді, бұл елдің ұлттық қауіпсіздігіне және қоғам өміріне қауіп төндіреді.

Құқық қорғау органдары қызметкерінің жиналған ақпаратты және сондай-ақ профилактикалық қызмет үшін пайдаланылатын нормативтік құқықтық базаны сауатты пайдалануы сыбайлас жемқорлықты жауапкершілікке тарту үшін ерекше маңызға ие.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Букаев Н.М. Особенности расследования преступлений, связанных с коррупцией: правовой и криминалистический аспекты: учебное пособие / Н.М. Букаев. – Сургут: Рекламно-издательский информационный центр «Нефть Приобья» ОАО «Сургутнефтегаз», 2014. – С. 100-106.
- 2 Ашимбаева А.Т. Национальная экономика Казахстана в условиях глобализации: научное издание: в 2 т. / А.Т. Ашимбаева. - Алматы: Полиграфкомбинат, 2015. - Т. 1. - 407 с.
- 3 Темнов И.Е. Коррупция. Происхождение современного понятия // Актуальные проблемы борьбы с организованной преступностью. – М., 2013. – С. 69–70.
- 4 Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений // <https://slovarozhegova.ru/>.
- 5 Долгова А.И. Криминология: учебник для юрид. вузов / под ред. А.И. Долговой. – М., 2012. – С. 495–510.
- 6 Габов Ю.А. Зеркало казахстанской коррупции: монография / Ю.А. Габов, В.Э. Кист. - Караганда: Арко, 2016. - 534 с.
- 7 Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы N 410-V ҚР Заңы.
- 8 Комментарий к Закону Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией» / НИИ государства и права им. Г. Сапарғалиева, Казахстанский союз юристов. – Астана: АФП, 2015. – 193 с.
- 9 Самалдыков М.К. Правоохранительные органы Республики Казахстан: учеб.- метод. пособие / М.К. Самалдыков; Казахский национальный университет имени Аль-Фараби. - 3-е изд., перераб. и доп. - Алматы: Қазақ университеті, 2017. - 297 с.
- 10 Ответственность за отдельные виды коррупционных правонарушений по новому Уголовному кодексу Республики Казахстан: учебное издание / Казахский национальный университет имени Аль-Фараби; сост. А.Н. Агыбаев. - Алматы: Қазақ университеті, 2016. - 75 с.

REFERENCES

- 1 Bukaev N.M. Osobennosti rassledovaniya prestuplenij, svyazannyh s korrupciej: pravovoj i kriminalisticheskij aspekty: uchebnoe posobie / N.M. Bukaev. – Surgut: Reklamno-izdatel'skij informacionnyj centr «Neft' Priob'ya» ОАО «Surgutneftegaz», 2014. – S. 100-106.
- 2 Ashimbaeva A.T. Nacional'naya ekonomika Kazahstana v usloviyah globalizacii: nauchnoe izdanie: v 2 t. / A.T. Ashimbaeva. - Almaty: Poligrafkombinat, 2015. - T. 1. - 407 s.
- 3 Temnov I.E. Korrupciya. Proiskhozhdenie sovremennogo ponyatiya // Aktual'nye problemy bor'by s organizovannoj prestupnost'yu. – M., 2013. – S. 69–70.
- 4 Tolkovyj slovar' russkogo yazyka: 80000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenij // <https://slovarozhegova.ru/>.
- 5 Dolgova A.I. Kriminologiya: uchebnik dlya yurid. vuzov / pod red. A.I. Dolgovej. – M., 2012. – S. 495–510.
- 6 Gabov YU.A. Zerkalo kazahstanskoj korrupcii: monografiya / YU.A. Gabov, V.E. Kist. - Karaganda: Arko, 2016. - 534 s.
- 7 Sybajlas zhemqorlyqqa qarсы kyres turaly: Қазақстан Respublikasynың 2015 zhylyғы 18 qarashadaғы N 410-V QR Zaңы.
- 8 Kommentarij k Zakonu Respubliki Kazahstan «O bor'be s korrupciej» / NII gosudarstva i prava im. G. Sapargalievа, Kazahstanskij soyuz yuristov. – Astana: AFP, 2015. – 193 s.
- 9 Samaldykov M.K. Pravoohranitel'nye organy Respubliki Kazahstan: ucheb.- metod. posobie / M.K. Samaldykov; Kazahskij nacional'nyj universitet imeni Al'-Farabi. - 3-e izd., pererab. i dop. - Almaty: Kazak universiteti, 2017. - 297 s.
- 10 Otvetstvennost' za otdel'nye vidy korrupcionnyh pravonarushenij po novomu Ugolovnomu kodeksu Respubliki Kazahstan: uchebnoe izdanie / Kazahskij nacional'nyj universitet imeni Al'-Farabi; sost. A.N. Agybaev. - Almaty: Kazak universiteti, 2016. - 75 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Ерлан Қуанышұлы Балымов – философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы ПМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығының орынбасары, полиция подполковнигі. Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1. E-mail: erlanb86.07@mail.ru.

Ботагоз Мардановна Мухамедьярова - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ПМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі. Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1. E-mail: bota.010@mail.ru.

Гүлшат Нығметқызы Тоқпанбетова - Қазақстан Республикасы ПМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры. Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1. E-mail: gulshat.04.kzz@mail.ru.

Балымов Ерлан Куанышевич - доктор философии (PhD), заместитель начальника Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, подполковник полиции. г.Актобе, Курсантское шоссе, 1. E-mail: erlanb86.07@mail.ru.

Мухамедьярова Ботагоз Мардановна - магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, подполковник полиции. г.Актобе, Курсантское шоссе, 1. E-mail: bota.010@mail.ru.

Тоқпанбетова Гүлшат Нығметовна - старший преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции. г.Актобе, Курсантское шоссе, 1. E-mail: gulshat.04.kzz@mail.ru.

Yerlan Balymov - Doctor of Philosophy (PhD), Deputy Chief of the Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, Police Lieutenant Colonel. Aktobe, Cadet Highway 1. E-mail: erlanb86.07@mail.ru.

Botagoz Mukhamedyarova - master in Law, Senior Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, Lieutenant Colonel of the Police. Aktobe, Cadet Highway 1. E-mail: bota.010@mail.ru.

Gulshat Tokpanbetova - Senior Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, police major. Aktobe, Cadet Highway 1. E-mail: gulshat.04.kzz@mail.ru.

**НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ И ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОЙ
РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ОСУЖДЕННЫХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН****М.Р. Муканов**

доктор философии (PhD)

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Е.Н. Бегалиев

доктор юридических наук, профессор

Академия правоохранительных органов ГП РК

А.К. Иссергеева

магистр юридических наук

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы ресоциализации осужденных в исправительных учреждениях и после освобождения из мест лишения свободы. На основе анализа различных подходов отечественных и зарубежных исследователей к пониманию самого термина «ресоциализация» сформулировано его определение, а также выделены ее два этапа: пенитенциарный и постпенитенциарный. В первом случае сделан вывод о том, что в настоящее время исправительные учреждения Республики Казахстан не полностью выполняют функцию ресоциализации. В связи с этим, отмечается необходимость усовершенствования существующих и поиска новых, более эффективных технологий работы с осужденными. В частности, предлагается применение медиации, которая позволяет предупреждать и разрешать конфликты, возникающие у осужденных, а также проект «Мой первый дом. Шаг в будущее», способствующий формированию навыков самостоятельной жизни в социуме, что особенно актуально для несовершеннолетних осужденных. Применение такого восстановительного подхода способствует росту ответственности и активности каждого человека, укреплению социальных связей. Для постпенитенциарного этапа ресоциализации одной из наиболее характерных проблем является отсутствие жилья. В качестве ее решения предлагается урегулирование на законодательном уровне работы общежитий для осужденных после их освобождения. В заключении выделен ряд аспектов, рассмотрение и внедрение которых в отечественную систему ресоциализации осужденных на различных этапах ее проведения, может оказать положительное влияние на их дальнейшую судьбу и социальное здоровье всей страны в целом. В частности, это применение восстановительного подхода, информирование осужденных о событиях, происходящих в общественной жизни, и работе различных социальных институтов, урегулирование на законодательном уровне вопроса с жильем для осужденных, а также предоставление определенных льгот коммерческим организациям, устраивающим на работу лиц, ранее отбывавших наказание в местах лишения свободы. Однако, ключевое здесь - желание самого человека, поскольку без его личных усилий все старания общества и государства будут бесполезны.

Ключевые слова: осужденные, ресоциализация, пенитенциарный этап, постпенитенциарный этап, уголовно-исполнительная система, адаптация, исправительные учреждения, медиация, восстановительный подход.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СОТТАЛҒАНДАРДЫ ПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ ЖӘНЕ
ПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ ЕМЕС ҚАЙТА ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ****М.Р. Муканов**

философия докторы (PhD)

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Е.Н. Бегалиев

заң ғылымдарының докторы, профессор ҚР БП құқық қорғау органдарының академиясы

А.К. Иссергеева

заң ғылымдарының магистрі

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Мақалада сотталғандарды түзеу мекемелерінде және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылғаннан кейін қайта әлеуметтендіру мәселелері қарастырылған. Отандық және шетелдік

зерттеушілердің «қайта әлеуметтену» терминін түсінуге деген әртүрлі тәсілдерін талдау негізінде оның анықтамасы тұжырымдалды, сонымен қатар оның екі кезеңі анықталды: пенитенциарлық және постпенитенциарлық. Бірінші жағдайда, Қазақстан Республикасының түзеу мекемелері қайта әлеуметтендіру функциясын толық орындамайды деген қорытынды жасалды. Осыған байланысты сотталғандармен жұмыс істеудің қолданыстағы және жаңа, неғұрлым тиімді технологияларын іздеу қажеттігі атап өтіледі. Атап айтқанда, сотталғандарда туындайтын жанжалдардың алдын алуға және шешуге мүмкіндік беретін медиацияны, сондай-ақ «Менің бірінші үйім. Болашаққа қадам», қоғамда тәуелсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл әсіресе кәмелетке толмаған сотталғандарға қатысты. Мұндай қалпына келтіру тәсілін қолдану әр адамның жауапкершілігі мен белсенділігінің артуына, әлеуметтік байланыстардың нығаюына ықпал етеді. Қайта әлеуметтенудің пенитенциардан кейінгі кезеңі үшін ең тән проблемалардың бірі - тұрғын үйдің болмауы. Оның шешімі ретінде сотталғандар босатылғаннан кейін оларға арналған жатақханалардың жұмысын заңнамалық деңгейде реттеу ұсынылады. Қорытындылай келе, сотталғандарды оны жүргізудің әртүрлі кезеңдерінде қайта әлеуметтендіруді қарастыру және отандық жүйеге енгізу олардың болашақ тағдырына және тұтастай алғанда бүкіл елдің әлеуметтік денсаулығына оң әсер етуі мүмкін бірқатар аспектілер анықталды. Атап айтқанда, бұл қалпына келтіру тәсілін қолдану, сотталғандарды қоғамдық өмірде болып жатқан оқиғалар мен түрлі әлеуметтік институттардың жұмысы туралы хабардар ету, сотталғандар үшін тұрғын үй мәселесін заңнамалық деңгейде реттеу, сондай-ақ бұрын бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеген адамдарды жұмысқа орналастыратын коммерциялық ұйымдарға белгілі бір жеңілдіктер беру. Алайда, мұндағы басты нәрсе-адамның өз қалауы, өйткені оның жеке күш-жігерінсіз қоғам мен мемлекеттің барлық күш-жігері пайдасыз болады.

Түйін сөздер: сотталғандар, қайта әлеуметтену, пенитенциарлық кезең, пенитенциарлық кезеңнен кейінгі кезең, қылмыстық-атқару жүйесі, бейімделу, түзеу мекемелері, медиация, қалпына келтіру тәсілі.

NEW APPROACHES TO PENITENTIARY AND POST-PENITENTIARY RE-SOCIALIZATION OF CONVICTS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Mukanov M.R.

Doctor of Philosophy (PhD)

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev
Begaliev Y.N.

Doctor of Juridical Sciences, Professor

Academy of Law Enforcement Agencies of the Republic of Kazakhstan

Issergepova A.K.

master in Law,

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Annotation. The article considers the issues of resocialization of convicts in the correctional institutions and after release from the places of deprivation of liberty. Based on the analysis of various approaches of domestic and foreign researchers to the understanding of the term «resocialization», its definition is formulated, and its two stages are distinguished: penitentiary and post-penitentiary. In the first case, it is concluded that currently correctional institutions of the Republic of Kazakhstan do not fully perform the function of resocialization. In this regard, it is noted the need to improve the existing and search for new, more effective technologies of work with convicts. In particular, it is proposed to use mediation, which allows to prevent and resolve conflicts arising in prisoners, as well as the project «My first house. Step into the Future» project, which promotes the formation of skills for independent life in society, which is especially important for juvenile inmates. The application of such a restorative approach contributes to the growth of responsibility and activity of each person, and to the strengthening of social ties. For the post-penitentiary stage of re-socialization one of the most typical problems is the lack of housing. As its solution it is proposed to regulate at the legislative level the work of hostels for convicts after their release. The conclusion highlights a number of aspects, the consideration and implementation of which in the domestic system of re-socialization of convicts at various stages of its implementation can have a positive impact on their future fate and social health of the country as a whole. In particular, it is the application of a restorative approach, informing convicts about the events taking place in public life and the work of various social institutions, the settlement at the legislative level of the issue of housing for convicts, as well as the provision of certain benefits to commercial organizations that employ persons who have previously served a sentence in places of deprivation of liberty. However, the key thing here is the desire of the person himself, because without his personal efforts all the

efforts of society and the state will be useless.

Keywords: convicts, resocialization, penitentiary stage, post-penitentiary stage, penal system, adaptation, correctional institutions, mediation, restorative approach.

Введение

Одним из основных критериев оценки работы учреждений, исполняющих наказания, является эффективная адаптация бывших заключенных. Однако, главной ценностью ресоциализации является предотвращение увеличения числа десоциализированных лиц в обществе [1, с. 122]. Данная проблема актуальна для Республики Казахстан и нашла отражение в нормативно-правовых документах [2; 3], а также рассматривается в трудах многих отечественных и зарубежных исследователей [4; 5; 6]. В частности, анализ различных подходов к пониманию самого понятия «ресоциализация» позволяет определить ее как систему организационных и правовых мер с целью профилактики повторного проявления преступлений лиц, отбывших срок заключения [7, с. 45]. При этом выделяют два ее этапа: пенитенциарный и постпенитенциарный.

На первом этапе работа правоохранителей с осужденным должна быть сфокусирована на выявлении агентов социализации негативной направленности, купирование их влияния на осужденного и замещение у последнего соответствующих негативных установок. Вторым этапом характеризуется тем, в современных странах многие освобожденные из мест лишения свободы лица оказываются в неблагоприятном положении, так как им трудно найти работу или сохранить прежнюю.

После освобождения многие осужденные сталкиваются с различными социальными проблемами: у них недостаточно развиты навыки самостоятельного проживания, управления домашним хозяйством, понимания процесса трудоустройства и установления отношений в обществе, полностью отсутствует или утрачен опыт семейной жизни.

Основная часть

К сожалению, в настоящее время исправительные учреждения в Республике Казахстан не полностью выполняют свою функцию по ресоциализации. В большинстве случаев они ограничиваются лишь обеспечением физического и психологического здоровья осужденных, чтобы они могли выжить в будущем, не нарушая закона и не причиняя вред окружающим.

Лицам, освобожденным из мест лишения свободы, предоставляется возможность бесплатно добраться до своего места жительства, они обеспечиваются продуктами питания или денежными средствами на время проезда и, возможно, им будет выдано однократное денежное пособие. Однако, ресоциализация осужденных предполагает реализацию мероприятий, основанных в первую очередь на интеграции осужденных в общество, что обуславливает большое значение социального обследования лица, совершившего преступление, и дальнейшее использование полученных сведений на всех этапах реализации уголовной ответственности.

В свете этого, необходимо улучшение существующих методов работы с осужденными и поиск новых, более эффективных технологий. Одной из таких технологий может быть медиация, которая способствует предотвращению и разрешению конфликтов, возникающих среди осужденных, а также проект «Мой первый дом. Шаг в будущее», который был апробирован в Ангарской воспитательной колонии Главного управления ФСИН России по Иркутской области [8, с. 137-141].

Следует отметить, что применение медиации требует обучения определенного количества сотрудников исправительных учреждений по программам медиации и восстановительного правосудия. Медиаторы помогают осужденным разрешать конфликты, улаживать споры и находить конструктивные решения. Это помогает предотвратить дальнейшую конфликтность и способствует социальной адаптации осужденных.

В Казахстане уже разрабатываются и внедряются программы профессиональной подготовки и обучения для осужденных. Целью этих программ является приобретение осужденными новых навыков и знаний, которые помогут им интегрироваться в общество после освобождения. Обучение включает различные области, такие как профессиональное образование, предпринимательство, навыки трудоустройства и т.д.

Кроме того, в Казахстане активно развивается система социально-психологической поддержки для осужденных. Она включает в себя консультирование, психологическую помощь, реабилитационные программы и другие меры, направленные на поддержку и восстановление психологического благополучия осужденных.

В этой же канве предлагаемый проект «Мой первый дом. Шаг в будущее» предполагает приобретение осужденными социального опыта посредством самоорганизации жизнедеятельности в условиях самостоятельного проживания в тренировочной квартире, предоставляемой на базе реабилитационного центра исправительных учреждений уголовно-исполнительной системы. В рамках данного проекта осуществляется подготовка к самостоятельной жизни, что включает обучение навыкам планирования бюджета, осуществлению простых финансовых операций, а также приобретение умений в самообслуживании, самостоятельном

проживании и планировании режима дня. Эти навыки особенно важны для несовершеннолетних осужденных, которые нуждаются в дополнительной подготовке к самостоятельной жизни.

Воспитательное воздействие основано на развитии объективной самооценки через предоставление осужденным возможности проявить себя и постепенного включения их в самостоятельную жизнь в соответствии с определенными правилами:

- организация жизни осужденных осуществляется четко и систематически;
- контроль за выполнением заданий осуществляется поэтапно с обязательной оценкой результатов;
- осужденные осознают цель и важность долгосрочных перспектив;
- стимулируются и поощряются усилия осужденных;
- поощряется развитие познавательного интереса.

Главная идея проекта состоит в том, чтобы осужденный имел возможность иметь наставника в своей жизни, который передаст ему знания и навыки, основанные на своем успешном опыте адаптации к обществу. Это позволит перейти от роли «воспитателя» к «сотрудничеству» в процессе реабилитации осужденного. Реализация проекта осуществляется через два основных направления: сопровождение освобождающегося наставником-волонтером и предоставление временного жилья в тренировочной квартире, а также развитие навыков самостоятельного проживания.

Такая деятельность представляет собой обмен опытом, что является наиболее эффективным подходом к работе с осужденными, готовящимися к освобождению. Этот процесс также способствует формированию осознания важности личных проблем осужденного и вызывает заинтересованность в их решении. Результатом реализации данного проекта будет наличие людей, готовых к самостоятельной жизни, которые смогут занять достойное положение в обществе, освоить новые профессии и создать благополучные семьи.

Ресоциализация подразумевает, что к моменту освобождения осужденные будут обладать развитыми навыками поведения, ценностями и знаниями, необходимыми для успешного возвращения в обычную жизнь и их полноценного участия в обществе. Это означает, что как осужденный, так и организации, отвечающие за его ресоциализацию, несут определенную ответственность за этот процесс.

Таким образом, применение восстановительного подхода (медиация, обучающие программы и проекты) способствует росту ответственности и активности осужденного, укреплению социальных связей.

Следует отметить и такую проблему, возникающую у бывших осужденных - это жилье. Общеизвестным фактом является то, что указанная категория граждан является одной из основных групп риска стать бездомными из-за потери жилья во время или после отбывания наказания. Например, это может произойти, когда жилье становится непригодным для проживания по разным причинам во время отбывания наказания, когда родственники или члены семьи выселяют осужденного, который не является владельцем жилья, или когда осужденный, уволенный с работы из-за своего статуса, выселяется из служебного жилья или общежития без предоставления альтернативного жилья.

Обычно некуда возвращаться после выхода на свободу выпускникам детских домов и беспризорникам. Возникают случаи незаконных действий в отношении жилья, и не редко единственное жилое помещение продается из-за алкогольной или наркотической зависимости. В соответствии с законом, такие люди могут быть размещены в центрах социальной адаптации или получать социальные услуги в стационарной форме.

Помощь в жилищном обеспечении бывшим осужденным оказывают также некоммерческие организации, церковные общины, которые организуют ночлежки, приюты. Однако, в регионах страны сложилась разная практика размещения осужденных, в частности, различаются сроки - иногородних на один месяц, а местных - на год [4, с. 7]. Такая практика плохо сказывается на осужденных «иногородних», которые не могут полностью собрать документы и получить необходимую помощь, в т.ч. трудоустроиться.

В качестве решения предлагается урегулировать на законодательном уровне предоставление общежитий для осужденных. Необходимо обязать предоставлять им место жительства после освобождения из мест лишения свободы на срок не менее полугода при условии решения с его стороны вопроса своего трудоустройства.

В общем, можно сделать вывод, что в Казахстане имеются все условия для более эффективной адаптации бывших заключенных к жизни в обществе. Однако, требуется провести большую, целенаправленную и продолжительную работу по улучшению данной проблемы. На этапе ресоциализации и социальной адаптации в пенитенциарной системе необходимо проводить следующие мероприятия: тщательно изучать личность осужденного и определить его категорию, учитывая его психические особенности и серьезность совершенного преступления; адаптировать осужденного к условиям исправительного учреждения и сохранить его социально полезные связи с родственниками и близкими; активно применять методы воздействия на осужденных; готовить осужденных к освобождению, предоставляя им психологическую и социальную помощь,

направленную на успешную адаптацию в обществе после отбытия наказания.

Заключение

Подводя итог сказанному, выделим ряд аспектов, рассмотрение и внедрение которых в отечественную систему ресоциализации осужденных, может оказать положительное влияние на их дальнейшую судьбу и социальное здоровье всей страны в целом.

Во-первых, широкое и разностороннее применение восстановительного подхода (медиация, обучающие программы и проекты) в исправительных учреждениях уголовно-исполнительной системы может решить ряд важнейших задач ресоциализации. К таковым относятся: воспитание ответственной и осознанной жизненной позиции, уважения к личности и собственности другого, восстановление отношений как с родственниками, так и с социумом в целом, и создание личной мотивации к изменению своей жизни, к выработке и выполнению индивидуального жизненного плана.

Во-вторых, требуется информирование осужденных о событиях, происходящих в общественной жизни, и работе различных социальных институтов.

В-третьих, урегулирование на законодательном уровне вопроса с жильем для осужденных. В частности, обязать общежития предоставить место жительства бывшим заключенным на срок не менее полугода при условии решения с его стороны вопроса своего трудоустройства.

В-четвертых, предоставлять определенные льготы коммерческим организациям, устраивающим на работу лиц, ранее отбывавших наказание в местах лишения свободы.

Обозначенные новые подходы к пенитенциарной и постпенитенциарной ресоциализации осужденных в Республике Казахстан направлены на обеспечение их успешного возвращения в общество, снижение рецидива преступлений и создание условий для полноценной социальной адаптации. При этом следует учитывать, что нельзя принудительно сделать человека счастливым, если у него нет собственного желания. Все усилия общества и государства будут бесполезны без активного участия самого человека. Однако, если осужденный увидит преимущества соблюдения закона, его стремление к адаптации в обществе будет гораздо больше.

ФИНАНСИРОВАНИЕ

Статья подготовлена в рамках реализации научного проекта грантового финансирования по научным и (или) научно-техническим проектам на 2023-2025 годы Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан, АР19679540 «Совершенствование организационно-правового механизма реализации института ресоциализации осужденных в Республике Казахстан».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Козловский С.Н. Ресоциализация осужденных в исправительных учреждениях // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2019. – № 1. – С. 122-128.

2 Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 г. № 674 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (дата обращения 01.08.2023 г.).

3 Об утверждении Плана действий по реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: постановление Правительства Республики Казахстан от 29 апреля 2022 г. № 264 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264> (дата обращения 01.08.2023 г.).

4 Мухаметкалиев Н.Ж. Ресоциализация осужденных в уголовно-исполнительной системе Республики Казахстан: новые перспективы развития. // Ылым-Наука. – 2022. – № 4 (75). – С. 4-9. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-75-4-4-9.

5 Смелзер Н. Социология: пер. с англ. / Науч. ред. изд. на рус. яз. В.А. Ядов. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.

6 Гидденс Э. Социология: пер. с англ. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 703 с.

7 Белоногов Т.Н. Отечественный и зарубежный опыт ресоциализации осужденных в пенитенциарный и постпенитенциарный периоды // Человек: преступление и наказание: сб. материалов Международной научно-теоретической конференции адъюнктов, аспирантов, соискателей, курсантов и студентов. – Рязань, 2022. – С. 41-50.

8 Абросимова А.И. Заключительный этап ресоциализации осужденных (по материалам Федерального казенного учреждения «Ангарская воспитательная колония») // Правовые исследования молодых ученых (для магистрантов и аспирантов): сб. материалов II Ежегодной региональной научно-практической конференции. – Иркутск, 2022. – С. 137-141.

REFERENCES

1 Kozlovskij S.N. Resocializaciya osuzhdennyh v ispravitel'nyh uchre-zhdeniyah // Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo. – 2019. – № 1. – S. 122-128.

2 Ob utverzhenii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda: ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 g. № 674 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (data obrashcheniya 01.08.2023 g.).

3 Ob utverzhenii Plana dejstvij po realizacii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda: postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 29 aprelya 2022 g. № 264 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000264> (data obrashcheniya 01.08.2023 g.).

4 Muhametkaliev N.ZH. Resocializaciya osuzhdennyh v ugolovno-ispolnitel'noj sisteme Respubliki Kazahstan: novye perspektivy razvitiya // Fylym-Nauka. – 2022. – № 4 (75). – S. 4-9. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-75-4-4-9.

5 Smelzer N. Sociologiya: per. s angl. / Nauch. red. izd. na rus. yaz. V.A. YAdov. – M.: Feniks, 1994. – 688 s.

6 Giddens E. Sociologiya: per. s angl. – M.: Editorial URSS, 1999. – 703 s.

7 Belonogov T.N. Otechestvennyj i zarubezhnyj opyt resocializacii osuzhdennyh v penitenciarnyj i postpenitenciarnyj periody // CHelovek: prestuplenie i nakazanie: sb. materialov Mezhdunarodnoj nauchno-teoreticheskoy konferencii ad'yunktov, aspirantov, soiskatelej, kursantov i studentov. – Ryazan', 2022. – S. 41-50.

8 Abrosimova A.I. Zaklyuchitel'nyj etap resocializacii osuzhdennyh (po materialam Federal'nogo kazennogo uchrezhdeniya «Angarskaya vospitatel'naya koloniya») // Pravovye issledovaniya molodyh uchenyh (dlya magistrantov i aspirantov): sb. materialov II Ezhegodnoj regional'noj nauchno-prakticheskoy konferencii. – Irkutsk, 2022. – S. 137-141.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Малик Рсбаевич Муканов - философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының қылмыстық-атқару құқығы кафедрасының бастығы. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: alik8385@mail.ru.

Ернар Нурланович Бегалиев – заң ғылымдарының докторы, ҚР БП құқық қорғау органдары академиясының жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының арнайы заң пәндері кафедрасының профессоры, Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Республика көшесі, 94. E-mail: ernar-begaliev@mail.ru.

Алиса Курманаевна Иссергенова - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы қылмыстық-атқару құқығы кафедрасының аға оқытушысы. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: alissa17issergenova@mail.ru.

Муканов Малик Рсбаевич - доктор философии (PhD), начальник кафедры уголовно-исполнительного права Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: alik8385@mail.ru.

Бегалиев Ернар Нурланұлы - доктор юридических наук, профессор кафедры специальных юридических дисциплин Института послевузовского образования Академии правоохранительных органов ГП РК, Ақмолинская область, г. Косшы, ул. Республика, 94. E-mail: ernar-begaliev@mail.ru.

Иссергенова Алиса Курманаевна – магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовно-исполнительного права Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: alissa17issergenova@mail.ru.

Malik Mukanov – Doctor of Philosophy (PhD), Head of the Department of Penal Enforcement Law of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylybaev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: alik8385@mail.ru.

Yrnar Begaliev – Doctor of Juridical Sciences, Professor of the Department of Special Legal Disciplines of the Institute of Postgraduate Education of the Academy of Law Enforcement Agencies of the Republic of Kazakhstan, Akmola region, Kosshy, Republic str., 94. E-mail: ernar-begaliev@mail.ru.

Alisa Isergenova – Master of Law, Senior lecturer of the Department of Penal Enforcement Law of the Kostanay academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylybayev. Kostanay, Abaya ave., 11. E-mail: alissa17issergenova@mail.ru.

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПРАВОВЫХ ОСНОВАНИЙ И ПРЕДЕЛОВ ПРИМЕНЕНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ СИЛЫ И СПЕЦИАЛЬНЫХ СРЕДСТВ

Е.О. Тузельбаев

доктор юридических наук, профессор

Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, Республика Казахстан

С.В. Корнейчук

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В настоящей статье рассмотрены основные этапы формирования современного законодательства Республики Казахстан, регулирующего теоретические основы и практический механизм применения физической силы и специальных средств. Анализ правовых оснований применения мер специального пресечения, охватил не только правоохранительные и специальные органы, но и иные государственные органы, призванные осуществлять контрольно-надзорные функции. Авторы провели исследование перечня специальных средств, разрешенного к использованию. На территории Республики Казахстан, не предусмотрены случаи, когда разрешено применять физическую силу и специальные средства в различных государственных и правоохранительных органах и запреты на их применение. Кроме того, проведен сравнительный анализ национального законодательства с некоторыми зарубежными странами, что позволило обосновать вывод об унификации основных правовых параметров, регулирующий процесс применения специальных мер пресечения.

В содержании изложены проблемы различного толкования механизма применения специальных средств силовыми структурами Казахстана. По результатам этого, а также сравнительного анализа ранее действующих законов, регулирующих перечень специальных средств, позволил обосновать вывод о том, что запреты на применения специальных средств должны быть унифицированы для всех правоохранительных и специальных органов. Впервые предложено революционное предложение в исследуемой сфере общественных отношений разработать и принять новый закон Республики Казахстан «О применении в Республике Казахстан физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия». В связи с этим, действующее законодательство, регулирующее порядок применения специальных средств и физической силы не будет содержать самостоятельные правовые нормы о применении мер специального пресечения правонарушений. Выводы и рекомендации статьи могут быть использованы в процессе совершенствования законодательства о применении физической силы и специальных средств.

Ключевые слова: физическая сила, специальные средства, оружие, правовые основания, зарубежный опыт, ретроспективный анализ.

ДЕНЕ КҮШІ МЕН АРНАЙЫ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ШЕКТЕРІН РЕТРОСПЕКТИВТІ ТАЛДАУ

Е.О. Тузельбаев

заң ғылымдарының докторы, профессор

С. Торайгыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Қазақстан Республикасы

С.В. Корнейчук

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андапта. Осы мақалада дене күші мен арнайы құралдарды қолданудың теориялық негіздері мен практикалық тетіктерін реттейтін Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы заңнамасын қалыптастырудың негізгі кезеңдері қарастырылған. Арнайы бұлтартпау шараларын қолданудың құқықтық негіздерін талдау тек құқық қорғау және арнайы органдарды ғана емес, сонымен қатар бақылау-қадағалау функцияларын жүзеге асыруға арналған өзге де мемлекеттік органдарды қамтыды. Авторлар пайдалануға рұқсат етілген арнайы құралдар тізіміне зерттеу жүргізді. Қазақстан Республикасының аумағында әртүрлі мемлекеттік және құқық қорғау органдарында дене күшін немесе арнаулы құралдарды қолдануға рұқсат етілгені және оларды қолдануға тыйым салынған жағдайлар қарастырылмаған. Сонымен қатар, кейбір шет елдермен ұлттық заңнамаға салыстырмалы талдау жүргізілді, бұл арнайы тыйым салу шараларын қолдану процесін реттейтін негізгі құқықтық параметрлерді біріздендіру туралы қорытындыны негіздеуге мүмкіндік берді.

Мазмұнында Қазақстанның күш құрылымдарының арнайы құралдарды қолдану механизмін әр түрлі түсіндіру мәселелері баяндалған. Осының нәтижелері бойынша, сондай-ақ арнайы құралдар тізбесін реттейтін бұрыннан қолданылып жүрген және қолданылып жүрген заңдарды салыстырмалы талдау арнайы құралдарды қолдануға тыйым салу барлық құқық қорғау және арнайы органдар үшін біріздендірілуі тиіс деген тұжырымды негіздеуге мүмкіндік берді. Алғаш рет қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласында «Қазақстан Республикасында дене күшін, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану туралы» Қазақстан Республикасының жаңа заңын әзірлеу және қабылдау туралы революциялық ұсыныс ұсынылды. Осыған байланысты, арнайы құралдар мен дене күшін қолдану тәртібін реттейтін қолданыстағы заңнамада құқық бұзушылықтардың арнайы жолын кесу шараларын қолдану туралы дербес құқықтық нормалар болмайды. Мақаланың қорытындылары мен ұсынымдары дене күші мен арнайы құралдарды қолдану туралы заңнаманы жетілдіру процесінде пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: дене күші, арнайы құралдар, қару-жарақ, құқықтық негіздер, шетелдік тәжірибе, ретроспективті талдау.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE LEGAL GROUNDS AND LIMITS OF THE USE OF PHYSICAL FORCE AND SPECIAL MEANS

Tuzelbayev E.O.

Doctor of Juridical Sciences, Professor

S. Toraigyrov Pavlodar State University, Republic of Kazakhstan

Korneychuk S.V.

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Annotation. This article discusses the main stages of the formation of modern legislation of the Republic of Kazakhstan, regulating the theoretical foundations and practical mechanism of the use of physical force and special means. The analysis of the legal grounds for the application of special preventive measures covered not only law enforcement and special bodies, but also other state bodies designed to carry out control and supervisory functions. The authors conducted a study of the list of special means allowed for use. On the territory of the Republic of Kazakhstan, there are no cases when it is allowed to use physical force and special means in various state and law enforcement agencies and bans on their use. In addition, a comparative analysis of national legislation with some foreign countries was carried out, which allowed us to substantiate the conclusion about the unification of the main legal parameters governing the process of applying special preventive measures.

The content outlines the problems of different interpretation of the mechanism of the use of special means by the power structures of Kazakhstan. Based on the results of this, as well as a comparative analysis of previously existing and current laws regulating the list of special means, it was possible to justify the conclusion that prohibitions on the use of special means should be unified for all law enforcement and special agencies. For the first time, a revolutionary proposal has been proposed in the field of public relations under study to develop and adopt a new law of the Republic of Kazakhstan «On the use of physical force, special means and firearms in the Republic of Kazakhstan». In this regard, the current legislation regulating the procedure for the use of special means and physical force will not contain independent legal norms on the application of special measures for the suppression of offenses. The conclusions and recommendations of the article can be used in the process of improving legislation on the use of physical force and special means.

Keywords: physical force, special means, weapons, legal grounds, foreign experience, retrospective analysis.

Введение

Правовое регулирование порядка применения мер специального пресечения в системе мер административного принуждения Республики Казахстан и правовых оснований регулирования применения физической силы и специальных средств правоохранительными органами имеет глубокую и давнюю историю.

В канун приобретения Казахстаном независимости, в сентябре 1990 года, Конгрессом ООН были приняты «Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка». Эти принципы разработаны с целью оказания помощи государствам-членам в осуществлении их задач по обеспечению и содействию выполнению соответствующей роли должностными лицами по поддержанию правопорядка [1].

Основная часть

Так как 2 марта 1992 года Республика Казахстан была принята в члены Организации Объединенных На-

ций на пленарном заседании 46-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН [2], то Казахстан обязан выполнять все положения ратифицированных конвенционных документов.

Анализируя процесс формирования правовых оснований применения физической силы и специальных средств сотрудниками правоохранительных и специальных органов, пришли к выводу, что современные правовые основания, регулирующие порядок применения специальных мер пресечения, необходимо унифицировать и внести некоторые изменения и дополнения в законодательные акты РК.

Несмотря на то, что в 2012 году был принят Закон Республики Казахстан от 13 февраля 2012 года «О специальных государственных органах Республики Казахстан», законы РК, регулирующие деятельность Службы государственной охраны и Комитета национальной безопасности отменять не стали. Порядок применения физической силы и специальных средств сотрудниками специальных органов остался в законах, регулирующих деятельность Комитета национальной безопасности РК и Службы государственной охраны РК [3].

Закон РК «О правоохранительной службе», принятый в 2011 году, предусматривает вопросы прохождения службы органами прокуратуры, внутренних дел, государственной противопожарной службы, антикоррупционной службы и службы экономических расследований. В этом законе унифицированы не только вопросы прохождения службы во всех пяти правоохранительных органах, но и правовые основания применения мер специального принуждения, связанного с оружием специальными средствами и физической силой [4].

В связи с принятием в 2011 году закона РК «О правоохранительной службе» правовые основания деятельности этих органов были обновлены, а в разделах специализированных законов РК, регулирующих деятельность правоохранительных органов, предусмотрены ссылки на то, что порядок применения специальных средств урегулировано законом «О правоохранительной службе».

Законы РК, регулирующие деятельность ОВД в Казахстане принимались три раза, только в первых двух законах 1992 и 1995 года были предусмотрены правовые основания применения специальных средств и огнестрельного оружия. Следует отметить, что правовые основания применения сотрудниками полиции физической силы появились только с 1995 года. Но правовые основания применения специальных средств в законе РК 1992 года и Указа Президента РК, имеющего силу закона, 1995 года «Об органах внутренних дел РК» почти полностью совпадали.

Необходимость принятия закона «Об органах внутренних дел РК» 1995 года возникла из-за выделения из милицеской структуры сотрудников следствия и уголовного розыска в Государственный следственный комитет. Но в 1998 году признали такое управленческое решение ошибкой и Государственный следственный комитет, просуществовавший три года был упразднен, а сотрудники были возвращены в систему ОВД. Сравнивая правовые основания применения специальных средств и физической силы ОВД и ГСК, они не имели принципиальных отличий. Указом Президента РК «О Государственном следственном комитете» от 21 декабря 1995 года №2706 были дополнительно предусмотрены дополнительные основания применения специальных средств и физической силы:

- 1) защиты от нападения животных;
- 2) в иных случаях необходимой обороны и крайней необходимости;
- 3) подачи сигнала тревоги или вызова помощи [5].

В 1992 году также был принят новый Закон РК «О внутренних войсках» (в настоящее время переименованы в Национальную гвардию), которые находятся в системе ОВД, службу несут по уставам и Инструкциям Министерства обороны, а основную деятельность осуществляют в местах лишения свободы КУИС РК, предотвращая самовольные уходы осужденных к лишению свободы из учреждений КУИС. Но внутренние войска, как сейчас и Национальная гвардия, обязаны дополнительно нести службу по охране общественного порядка и обеспечению общественной безопасности на улицах и в общественных местах. Но, несмотря на то, что они являются правоохранительным органом, так как находятся в системе ОВД, правовые основания применения физической силы и специальных средств до сих пор для них регулируются специализированным законом «О национальной гвардии», а не законом РК «О правоохранительной службе».

Законом РК от 23 июня 1992 года №1407 «О внутренних войсках МВД Республики Казахстан» в статье 35 были предусмотрены правовые основания применения специальных средств и служебных собак. По сравнению с законами «Об органах внутренних дел РК» 1992 и 1995 года были предусмотрены два раза больше оснований для применения специальных средств и служебных собак [6].

В настоящее время Внутренние войска стали именоваться Национальной гвардией и вопросы применения мер специального пресечения значительно усовершенствованы. Если во внутренних войсках предусматривали порядок применения специальных средств, служебных собак и оружия, то с 2015 года статьей 22 закона РК от 10 января 2015 года №274 «О национальной гвардии РК» предусмотрены правовые условия и

пределы применения физической силы, специальных средств, оружия, военной и специальной техники. Значительно обновлены и случаи, когда сотрудники НГ РК могут применять их. Например, пунктом 11 части 1 статьи 23 закона РК «О национальной гвардии РК» предусмотрено применения специальных средств для пресечения нарушения воздушного пространства беспилотными летательными аппаратами над территорией воинских частей, объектов, подлежащих государственной охране, а также в районах выполнения задач военнослужащими Национальной гвардии [7].

Еще существенное отличие от ранее действующих законов, регулирующих деятельность и вопросы прохождения службы правоохранительными органами, в действующем Законе РК «О национальной гвардии РК» предусмотрен перечень специальных средств, которые могут использовать сотрудники Национальной гвардии РК.

Во всех, ранее действующих законах «Об органах внутренних дел РК», как и в действующем законе «О правоохранительной службе», дается ссылка на перечень специальных средств, в том числе «... наручники, резиновые палки, слезоточивые вещества, светозвуковые устройства отвлекающего воздействия, устройства для вскрытия помещений, принудительной остановки транспорта, водометы, служебных животных, бронемашин и другие специальные транспортные средства, перечень которых определяется Правительством Республики Казахстан...» [4].

Ознакомившись с перечнем специальных средств, перечисленным в этом правовом акте, приходим к выводу, что он очень устарел, так как с 2001 года не обновлялся и создается впечатление, что о существовании этого Постановления Правительства РК законодатели забыли. В этом Перечне отсутствуют служебные собаки, электрошокерные устройства, беспилотные летательные аппараты и иные современные специальные средства. Также следует сделать вывод, что это постановление Правительства РК, по статусу ниже, чем законы РК, регулирующие деятельность правоохранительных органов, которые хоть и ссылаются на это постановление Правительства РК, но сами перечисляют перечень специальных средств.

Статья 23 вышеупомянутого закона РК «О национальной гвардии РК» предусматривает следующие специальные средства, которые находятся на вооружении Национальной гвардии:

- 1) палки специальные;
- 2) средства слезоточивого (раздражающего) действия;
- 3) наручники. При отсутствии наручников военнослужащие вправе использовать подручные средства для связывания;
- 4) светозвуковые средства отвлекающего воздействия;
- 5) средства разрушения преград;
- 6) средства принудительной остановки транспорта;
- 7) средства защиты охраняемых военнослужащими Национальной гвардии объектов (территорий), блокирования движения групп, совершающих противоправные действия;
- 8) световые и акустические специальные средства;
- 9) специальные технические средства противодействия беспилотным летательным аппаратам;
- 10) служебные собаки [7].

Сравнивая вышеперечисленные специальные средства со статьей 60 Закона РК «О правоохранительной службе» видим, что наименование и количество специальных средств значительно отличаются. По нашему мнению, перечень специальных средств должен быть единый для всех правоохранительных и специальных органов, а также для егерей, судебных приставов, частных охранных предприятий и др.

Кроме того, правом на применение оружия могут пользоваться все граждане РК, которые могут иметь разрешение на хранение и ношение гражданского и служебного оружия. Статья 18 Закона РК от 30 декабря 1998 года №339 «О государственном контроле за оборотом отдельных видов оружия» разрешает гражданам применять оружие для:

- 1) для защиты жизни, здоровья и собственности;
- 2) в случаях необходимой обороны, крайней необходимости;
- 3) задержании лица, совершившего преступление [9].

Граждане также могут применять физическую силу и иные средства на основании Закона РК от 9 июля 2004 года №590 «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка». Пункт 3 статьи 7 этого закона гласит, что граждане имеют право «применять в целях пресечения правонарушений и задержания правонарушителей физическую силу и другие средства, если иными способами достичь указанных целей не представляется возможным. При этом не должно быть допущено превышение необходимых для этого мер» [10].

При сравнении законодательства, регулирующего порядок применения физической силы, специальных средств, после правовых оснований применения этих мер принуждения перечисляются случаи и граждане,

к которым нельзя применять специальные меры пресечения. Первая категория это все женщины, но в некоторых законах предусмотрено, что нельзя применять физическую силу и специальные средства к женщинам с явными признаками беременности.

Так, в ранее действующем законе РК «О внутренних войсках МВД РК» запрещено было применять ко всем женщинам [6], а в действующем законе от 10 января 2015 года «О национальной гвардии РК» предусмотрено, что запрещается применять специальные средства и служебных собак в отношении женщин с видимыми признаками беременности [7]. Такое положение противоречит Закону РК «О правоохранительной службе», так как Национальная гвардия является правоохранительным органом.

Аналогичные правовые положения предусмотрены законодательством для сотрудников Комитета национальной безопасности и Службы государственной охраны. Поэтому обосновано, что запреты на применения специальных средств должны быть унифицированы для всех правоохранительных и специальных органов. Сотрудникам силовых структур надо запретить применять специальные средства и физическую силу для всех женщин, так как определить беременная женщина или она не беременная очень трудно, что может повлечь нарушение законности.

Еще одна категория, которая неоднозначно толкуется законами РК о запрете применения специальных средств и физической силы к малолетним лицам. Но в некоторых нормативно-правовых актах запрещается применять эти меры принуждения к несовершеннолетним, то есть до достижения 18-летнего возраста.

Например, в ранее действующем Законе РК «О Республиканской гвардии» от 5 декабря 1995 года специальные средства и физическую силу военнослужащими Республиканской гвардии запрещено было применять к несовершеннолетним кроме случаев оказания ими вооруженного сопротивления, совершения группового либо иного нападения, угрожающего жизни и здоровью людей [11].

Такие же ограничения на применение электрического оружия, специальных средств и физической силы предусмотрены Законом РК от 7 июля 1997 года №150 «О судебных приставах». Очень тяжело представить себе как судебные приставы будут пресекать противоправные действия несовершеннолетнего, предусмотренные статьей 8 этого закона:

- 1) отражения нападения на судей и участников судебного разбирательства;
- 2) пресечения физического сопротивления и нападения на судебного пристава при исполнении им служебных обязанностей;
- 3) задержания лица, если это лицо отказывается выполнить требование о прекращении противоправных действий;
- 4) пресечения побега лица из-под стражи, а также пресечения попытки насильственного освобождения лица, содержащегося под стражей [12].

По нашему мнению, такое толкование следует признать ошибочным, так как лица, не достигшие 18 лет, иногда имеют очень хорошее физическое развитие и сотрудникам силовых структур иногда невозможно доставлять таких лиц без применения наручников и физических мер удержания. Мы считаем, что после 14-летнего возраста следует разрешить применять физическую силу и специальные средства в случаях предусмотренных законами РК, регулирующих их деятельность. Такие недостатки существовали ранее и не исправлены до сих пор в сфере правового регулирования порядка применения специальных средств сотрудниками правоохранительных и специальных органов.

Исходя из вышеизложенного анализа обосновано, что для всех силовых структур в Республике Казахстан должны быть единые требования к правовым основаниям применения специальных средств и физической силы. Перечень специальных средств и транспорта, используемых специальными и правоохранительными органами, и которые разрешено использовать на территории Республики Казахстан, должен быть утвержден на законодательном уровне.

Здесь мы согласны с выводами Е.В. Пенчукова и Е.В. Еспергенова о том, что проблемы применения физической силы и специальных средств напрямую связаны с несовершенством законодательства. Они признают, что законодатель не в полной мере учитывает современные тенденции в области данных отношений [13].

Самым оптимальным решением вышеобозначенных проблем стало бы решение о принятии Закона Республики Казахстан «О применении в Республике Казахстан физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия». Тем более, что такие законы имеются в зарубежных странах.

Например, в Республике Молдова 19 октября 2012 года был принят Закон Республики Молдовы №218 «О применении физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия». Этот закон устанавливает основания, условия и пределы (ограничения) применения физической силы и специальных средств субъектами этого Закона в целях унификации правовых и организационных основ их применения, а также в целях

защиты верховенства права [14].

Субъектами Молдавского закона являются:

1) персонал, имеющий специальные звания и статус, воинские звания и статус, из Службы разведки и безопасности, Министерства внутренних дел, Национального антикоррупционного центра, Службы государственной охраны и охраны, Министерства финансов, Таможенной службы, Особой Государственной фельдъегерской службы, Национального управления исполнения наказаний, а также прокуратуры;

2) специально уполномоченный аппарат Инспекции по охране окружающей среды, специализированных служб органов центрального публичного управления, создаваемых в целях перевозки материальных носителей сведений, отнесенных к государственной тайне, финансовых средств и ценных предметов;

3) иностранные граждане, работающие в иностранных и международных специализированных учреждениях и специальных службах, прибывшие в Республику Молдова с целью участия в совместной деятельности, предусмотренной международными договорами, участницей которых является Республика Молдова, или с целью обеспечения защиты и безопасности государственных служащих и уведомленных в соответствии с действующим законодательством, имеющих право временного ношения.

В этой связи обосновано, что перечень специальных средств, оружия и специальных транспортных средств также следует утвердить аналогичным законом как в Республике Молдова.

Заключение

На основании вышеизложенного анализа обосновано, что:

1) перечень специальных средств должен быть единым для всех правоохранительных и специальных органов, а также для егерей, судебных приставов, частных охранных предприятий и др.;

2) необходимо разработать и принять новый закон Республики Казахстан «О применении в Республике Казахстан физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия» с исключением правовых положений этого закона из иных национальных законов и подзаконных нормативных актов;

3) сравнительный анализ ранее действующих и действующих законов, регулирующих перечень специальных средств позволил обосновать вывод о том, что запреты на применения специальных средств должны быть унифицированы для всех правоохранительных и специальных органов. Таковыми категориями граждан должны являться: все женщины, малолетние (до 14 лет), лица с явными признаками инвалидности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка: приняты Восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушениями, Гавана, 27 августа-7 сентября 1990 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O9000000006> (Дата обращения: 25.04.23 года).

2 Казахстан вступил в ООН // <https://e-history.kz/ru/calendar/show/26676> (Дата обращения: 25.04.23 года).

3 О специальных государственных органах Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 13 февраля 2012 года № 552-IV ЗРК // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000552> (Дата обращения: 25.04.23 года).

4 О правоохранительной службе: Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (Дата обращения: 25.04.23 года).

5 О Государственном следственном комитете Республики Казахстан и его органах: Указ Президента Республики Казахстан от 21 декабря 1995 г. N 2706, имеющий силу Закона (утратил силу Законом РК от 9 декабря 1998г. N 307) // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002706_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

6 О Внутренних войсках Министерства внутренних дел Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 23 июня 1992 года № 1407-ХІІ (утратил силу Законом Республики Казахстан от 10 января 2015 года № 274-V) // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z920002200_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

7 О Национальной гвардии Республики Казахстан. Закон Республики Казахстан от 10 января 2015 года №274. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274> (Дата обращения: 25.04.23 года).

8 Об утверждении Перечня специальных и транспортных средств, применяемых сотрудниками органов внутренних дел в целях прекращения общественно опасных деяний, задержания и доставления в органы внутренних дел лиц, их совершивших: постановление Правительства Республики Казахстан от 30 октября 2001 года N 1375 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010001375_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

9 О государственном контроле за оборотом отдельных видов оружия: Закон Республики Казахстан от 30 декабря 1998 года №339 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000339_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

10 Об участии граждан в обеспечении общественного порядка: Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 590 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000590_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

11 О Республиканской гвардии: Закон Республики Казахстан от 5 декабря 1995 года N 2671 (утратил

силу Законом РК от 4 июля 2014 года № 233-V) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002671> (Дата обращения: 25.04.23 года).

12 О судебных приставах: Закон Республики Казахстан от 7 июля 1997 года N 150 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000150_ (Дата обращения: 25.04.23 года).

13 Пенчуков Е.В., Еспергенов Е.В. О некоторых проблемах правоприменительной практики в Республике Казахстан по фактам применения правоохранительными органами физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия // Журнал «Хабарши-Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсембаева. – 2020. - №4. - С. 24-29.

14 О применении физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия: Закон Республики Молдовы от 19 октября 2012 года №218 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31309233 (Дата обращения: 25.04.23 года).

REFERENCES

1 Osnovnye principy primeneniya sily i ognestrel'nogo oruzhiya dolzhnostnymi licami po podderzhaniyu pravoporyadka: prinyaty Vos'mym Kongressom OON po preduprezhdeniyu prestupnosti i obrashcheniyu s pravonarusheniyami, Gavana, 27 avgusta-7 sentyabrya 1990 goda // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O9000000006> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

2 Kazahstan vstupil v OON // <https://e-history.kz/ru/calendar/show/26676> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

3 O special'nyh gosudarstvennyh organah Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 13 fevralya 2012 goda № 552-IV ZRK // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000552> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

4 O pravoohranitel'noj sluzhbe: Zakon Respubliki Kazahstan ot 6 yanvarya 2011 goda № 380-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

5 O Gosudarstvennom sledstvennom komitete Respubliki Kazahstan i ego organah: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 21 dekabrya 1995 g. N 2706 imeyushchij silu Zakona. Utratil silu - Zakonom RK ot 9 dekabrya 1998g. N 307 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002706_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

6 O Vnutrennih vojskah Ministepstva vnutpennih del Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 23 iyunya 1992 goda № 1407-XII (utratil silu Zakonom Respubliki Kazahstan ot 10 yanvarya 2015 goda № 274-V) // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z920002200_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

7 O Nacional'noj gvardii Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 10 yanvarya 2015 goda №274 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

8 Ob utverzhenii Perechnya special'nyh i transportnyh sredstv, primenyaemyh sotrudnikami organov vnutrennih del v celyah prekrashcheniya obshchestvenno opasnyh deyanij, zaderzhaniya i dostavleniya v organy vnutrennih del lic, ih sovershivshih: postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 oktyabrya 2001 goda N 1375 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010001375_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

9 O gosudarstvennom kontrole za oborotom otdel'nyh vidov oruzhiya: Zakon Respubliki Kazahstan ot 30 dekabrya 1998 goda №339 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000339_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

10 Ob uchastii grazhdan v obespechenii obshchestvennogo poryadka: Zakon Respubliki Kazahstan ot 9 iyulya 2004 goda № 590 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000590_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

11 O Respublikanskoj gvardii: Zakon Respubliki Kazahstan ot 5 dekabrya 1995 goda N 2671 (utratil silu Zakonom RK ot 4 iyulya 2014 goda № 233-V) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002671> (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

12 O sudebnyh pristavah: Zakon Respubliki Kazahstan ot 7 iyulya 1997 goda N 150 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000150_ (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

13 Penchukov E.V., Espergenov E.V. O nekotoryh problemah pravoprimenitel'noj praktiki v Respublike Kazahstan po faktam primeneniya pravoohranitel'nymi organami fizicheskoy sily, special'nyh sredstv i ognestrel'nogo oruzhiya // Zhurnal «Habarshi-Vestnik» Karagandinskoj akademii MVD Respubliki Kazahstan im. B. Bejssembaeva. – 2020. - №4. - S. 24-29.

14 O primenenii fizicheskoy sily, special'nyh sredstv i ognestrel'nogo oruzhiya: Zakon Respubliki Moldovy ot 19 oktyabrya 2012 goda №218 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31309233 (Data obrashcheniya: 25.04.23 goda).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Ергали Ошпанбаевич Тузельбаев - заң ғылымдарының докторы, профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті құқықтану кафедрасының профессоры. Қазақстан Республикасы, Павлодар қ., Ломов к-сі, 64. E-mail: ereke_aktobe@mail.ru.

Сергей Васильевич Корнейчук - Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясының ӘҚП кафедрасының аға оқытушысы. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: korneychuk-sergey@mail.ru.

Тузельбаев Ергали Ошпанбаевич – доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры правоведения Павлодарского государственного университета им. С. Торайгырова. Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64. E-mail: ereke_aktobe@mail.ru.

Корнейчук Сергей Васильевич – старший преподаватель кафедры АД ОВД Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: korneychuk-sergey@mail.ru.

Ергали Тузельбаев – Doctor of Juridical Sciences, Professor, professor of the Department of Law of the S. Toraiyrov Pavlodar State University. Republic of Kazakhstan, Pavlodar, Lomov str., 64. E-mail: ereke_aktobe@mail.ru.

Sergei Korneichuk - senior lecturer of chair of Administrative activity of Internal Affairs Bodies of the Republic of kazakhstan of Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylybaev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: korneychuk-sergey@mail.ru.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖҮЙЕСІ

С.Қ. Алтайбаев

заң ғылымдарының кандидаты

Г.А. Аубакирова

Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

К.А. Байкенжина

заң ғылымдарының кандидаты

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы

Андатпа. Авторлар, біріншіден, қазіргі қолданыстағы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Құқық қорғау қызметі туралы № 380-IV Заңында «Құқық қорғау органдарының қатарына прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады» - деп аталғанын ескеріп, Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» (кейінгі өзгерту, толықтыруларымен) № 271-IV Заңының «Құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері» тарауында аталған органдардың ішіндегі – «Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органы» мен «Экономикалық тергеу қызметінің» қылмыстылықтың алдын алу субъектілерінің құзыреті ретінде қаралмағандықтан (Осы заңда өзгертуге ұшырағанға дейін 8-бап. Қаржы полициясы органдарының құзыреті болған) қазіргі қолданыстағы «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Заңына аталған екі органды қылмыстылықтың алдын алу жөніндегі қызметтерді жүзеге асыруға Құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері қатарына қосу қажет деп санайды.

Екіншіден, құқықтық саясатты жүзеге асырудағы қылмыстылықтың алдын алу жүйесінде қылмыстылықтың алдын алу үшін әртүрлі субъектілер қолданатын шаралар жүйесінде мыналарды: экономикалық шаралар; саяси шаралар; құқықтық шаралар; психологиялық-педагогикалық және мәдени-тәрбиелік шаралар жалпы және жеке алдын алудың криминологиялық шараларында – профилактикалық әңгімелер; кәсіпорындардың, мекемелердің, оқу орындарының, қоғамдық ұйымдардың басшыларына адамдардың қоғамға жат мінез-құлқы туралы ақпаратты хабарлап, жеткізіп отыру; профилактикалық есепке қою туралы ескерту және есепке қою; әкімшілік қадағалау; ресми ескерту; виктимологиялық профилактика яғни, халық арасында сақтандыру шараларын жүзеге асыруды ерекше атап өтеді.

Түйін сөздер: құқықтық саясат, қылмыстылықтың алдын алу, қылмыстың алдын алу жүйесі, ескерту шаралары, құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері.

СИСТЕМА ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В СВЕТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Алтайбаев С.К.

кандидат юридических наук

Аубакирова Г.А.

Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова

Байкенжина К.А.

кандидат юридических наук

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Республика Казахстан

Аннотация. Во-первых, принимая во внимание, что в действующем Законе Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной деятельности» указано, что «в число правоохранительных органов входят органы прокуратуры, внутренних дел, государственной противопожарной службы, антикоррупционной службы и службы экономических расследований», авторы отмечают, что в соответствии с Законом Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года «О профилактике правонарушений» (с последующими изменениями, дополнениями) в главе «Субъекты профилактики правонарушений» «Орган государственной противопожарной службы» и «Служба экономических расследований» не рассматриваются как субъекты профилактики правонарушений (до внесения изменений в статью 8 настоящего Закона органы финансовой полиции являлись субъектами профилактики правонарушений и обладали компетенцией)

и считают необходимым включить данные органы в число субъектов профилактики правонарушений для осуществления деятельности по профилактике правонарушений.

Во-вторых, в системе мер, применяемых различными субъектами для профилактики преступности при реализации правовой политики авторами предусмотрены: экономические меры; политические меры; правовые меры; психолого-педагогические и культурно-воспитательные меры и криминологические меры общей и индивидуальной профилактики – профилактические беседы; мероприятия, проводимые предприятиями, учреждениями, учебными заведениями, общественными информирование и доведение до руководителей организаций информации о антиобщественном поведении людей; предупреждение о постановке на профилактический учет и постановка на учет; административный надзор; специальное предупреждение; виктимологическая профилактика, т. е. осуществление предупредительных мер среди населения.

Ключевые слова: правовая политика, профилактика преступности, система предупреждения преступности, меры пресечения, субъекты профилактики правонарушений.

CRIME PREVENTION SYSTEM IN THE LIGHT OF THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Altaybayev S.K.

Candidate of Juridical Sciences

Aubakirova G.A.

Karaganda academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov

Baikenzhina K.A.

Candidate of Juridical Sciences

Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, Republic of Kazakhstan

Annotation. Firstly, taking into account that the current Law of the Republic of Kazakhstan dated January 6, 2011 No. 380-IV «On law enforcement activities» states that «the number of law enforcement agencies includes the Prosecutor's Office, internal affairs, State fire service, anti-corruption service and Economic investigation service», the authors note that in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan dated April 29, 2010 «On Crime Prevention» (with subsequent amendments, additions) in the chapter «Subjects of crime prevention», «State Fire Service body» and «Economic Investigation Service» are not considered as subjects of crime prevention (before amendments to Article 8 of this Law, financial police bodies were subjects of crime prevention and had competence) and consider it necessary to include these bodies among the subjects of crime prevention in order to carry out activities for the prevention of rights.

Secondly, in the system of measures applied by various subjects for the prevention of crime in the implementation of legal policy, the authors provide for: economic measures; political measures; legal measures; psychological, pedagogical, cultural and educational measures and criminological measures of general and individual prevention - preventive conversations; events conducted by enterprises, institutions, educational institutions, public informing and informing the heads of organizations of information about antisocial behavior of people; warning about preventive registration and registration; administrative supervision; special warning; victimological prevention, i.e. the implementation of preventive measures among the population.

Keywords: legal policy, crime prevention, crime prevention system, preventive measures, subjects of crime prevention.

Кіріспе

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы «Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» № 674 Жарлығының 4.10-бөлігінде Мемлекеттің қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы саясаты құқықтық саясаттың маңызды бағыты болып табылатындығы аталады.

Еліміздегі қазіргі заманғы қылмыстық-құқықтық саясаты адамның, оның құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің қылмыстық қатерден қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталғандығын Ел басшысы өзінің мемлекетті дамыту жолындағы басым бағыттарының бірі ретінде қарастырып отыр.

Қабылданған Жарлықта Қылмыстық заңнаманың негізгі мақсаттарына қол жеткізу үшін келесідей мәселелерді шешуді жолға қояды. Біріншіден, адам құқықтары саласындағы халықаралық-құқықтық стандарттардың талаптарын, қылмысқа қарсы іс-қимылды және ұлттық құқықтық жүйенің ерекшеліктерін

ескере отырып, қылмыстық заңнаманы және оны қолдану практикасын жетілдіру, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа ұғымын тұжырымдаудың қажеттігін, екіншіден, әлеуметтік әділеттілікке қол жеткізу үшін қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша жаза тағайындау тетіктерін жетілдіруді, үшіншіден, жазаның бір мақсаты сотталған адамдарды түзету мақсатында қылмыстық-процестік және қылмыстық-атқару заңнамасын бір мезгілде түзете отырып, қылмыстық заңнаманы оңтайландыруды, азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін елдегі криминогендік жағдайды сапалы жақсартуға қол жеткізу қажеттігін қарастыруды белгілейді.

Ең бастысы, осы аталған шаралар Қылмыстық-құқықтық саясаттың негізгі бағыттарын іске асыру әлеуметтік және криминологиялық негізділік талаптарын ескере отырып жүзеге асырылуға тиіс» [1] - деп, қоғамдағы қылмыстылықтың алдын алу, ескерту, жолын кесу, болдырмау және бұқараны қылмыстан сақтандыруға [2, б. 114] баса назар аударады.

Негізгі бөлім

Кез келген әлеуметтік жүйе сияқты, қылмыстылықтың алдын алу жүйесі де әсер ету объектілері мен субъектілерін, осы ретте олар қолданатын шараларды, сондай-ақ құқықтық, ғылыми, ақпараттық-талдамалық, ұйымдастырушылық-әдістемелік, материалдық-техникалық, қаржылық, кадрлық қамтамасыз етуді көздейтін іске асыру тетіктерін қамтиды.

Қылмыстылықтың алдын алудың барлық элементтері, оның деңгейлері, формалары мен түрлері нақты шындықта өздігінен көрінбейді, тек белгілі бір субъектілердің белсенді және мақсатты қызметі нәтижесінде пайда болады. Олар жалпы қоғам, еңбек ұжымдары, жеке әлеуметтік топтар мен жеке адамдар; әлеуметтік-саяси тұрғыдан – мемлекет, мемлекеттік органдар, қоғамдық ұйымдар және азаматтар болып табылады.

Қылмыстылықтың алдын алу субъектілері мемлекеттік билік органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ведомстволар, лауазымды адамдар, қоғамдық ұйымдар мен әртүрлі деңгейлерде және әртүрлі ауқымда мақсатты түрде басқаруды, қылмыстылықтың алдын алу жөніндегі іс-шараларды жоспарлауды, оларды тікелей іске асыруды, осы іске асыруды қамтамасыз етуді жүзеге асыратын; осыған байланысты белгілі бір құқықтары мен міндеттері бар және қол жеткізгені үшін жауапты азаматтарға жүктелген міндеттер болып табылады. Бұл ретте қылмыстылықтың алдын алу жөніндегі қызмет міндеттері, ауқымы, өкілеттіктері, нысандары мен әдістері, мамандану дәрежесі бойынша саралаудың жоғары дәрежесімен ерекшеленетінін атап өткен жөн.

Осы орайда Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» № 271-IV Заңы Еліміздің мемлекеттік органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдарының және азаматтарының құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық [3] негіздерін айқындайды.

Мәселен, қылмыстылықтың алдын алудың мемлекеттік жүйесінің субъектілері аталған заңда айқындалып, белгіленген.

ҚР заң шығарушы органдары, үкімет субъектілерінің заң шығарушы (өкілді) органдары қылмыстылықтың алдын алу саласында туындайтын қатынастарды құқықтық реттеу функцияларын жүзеге асырады.

ҚР атқарушы органдары, аумақтық субъектілердің атқарушы органдары бағынысты органдардың қылмыстылықтың алдын алу мәселелерін реттейтін заңнаманы орындау жөніндегі жұмысын ұйымдастырады.

Прокуратура органдары, әділет органдары, ішкі істер органдары және олардың қылмыстық жазаны атқаратын мекемелері өз құзыреті шегінде қылмыстылықтың алдын алуды тікелей жүзеге асырады.

Сонымен қатар, қылмыстылықтың алдын алуға өз құзыреті шегінде және заңнамада белгіленген нысандарда денсаулық сақтау, білім беру, халықты әлеуметтік қорғау органдары мен мекемелері, бұқаралық ақпарат құралдары, меншік нысанына қарамастан басқа да мекемелер, кәсіпорындар мен ұйымдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, қоғамдық бірлестіктер, азаматтар да қатысады.

Қоғамдық бірлестіктер мен азаматтардың қылмыстылықтың алдын алу жөніндегі қызметке қатысуы қылмыстылықтың алдын алудың мемлекеттік жүйесі субъектілерін ұйымдастырушылық-әдістемелік, ақпараттық және өзге де қолдау кезінде еріктілік, материалдық және моральдық ынталандыру негізінде жүзеге асырылады.

Нақты субъектінің қызметі қылмыстылықтың алдын алу саласында мамандандырылған қоғамның негізгі құндылықтарын құқықтық қорғауды тікелей жүзеге асыруға; криминогендік факторларды жою және жеке тұлғаны оң бағытта түзету арқылы көрінетін жалпы әлеуметтік және жалпы білім беру қызметінің жағдайларын оңтайландыруға; халықпен қызмет жүргізуінің жекелеген салаларында, денсаулық сақтау, білім беру органдарында жалпы әлеуметтік және жалпы тәрбие қызметін ұйымдастыруға, «өтпелі», «науқандық», бір реттік қызмет көрсетуге бағытталуы мүмкін.

Қылмыстылықтың алдын алу субъектілерінің ішінде заң шығарушы және атқарушы биліктің мемлекеттік

органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары ерекше орын алады. Халық билігі қағидаттарын іске асыра отырып, олар әлеуметтік-экономикалық процестерді басқаруды жүзеге асырады, ведомстволық бағынысты аумақтарда экономикалық және әлеуметтік-мәдени құрылыста, денсаулық сақтауда, білім беруде, халықты әлеуметтік қорғауда мемлекеттік басшылықты іске асырады. Ескерту қызметінің барлық субъектілерінің ішінде олар қылмыстың алдын алу саласында нақты және айқын мүмкіндіктерге ие, атап айтқанда:

өз құзыреті шегінде ведомстволық бағынысты аумақтағы барлық ескерту субъектілеріне басшылықты жүзеге асырады;

қылмыстардың алдын алу жөніндегі кешенді шараларды іске асыру кезінде мемлекеттік және қоғамдық органдардың қызметін үйлестіруді жүзеге асырады;

өз аумағында қылмыстардың алдын алудың барлық субъектілерінің жұмысын үйлестіреді, оларға осы саладағы болашақтағы және бірінші кезектегі міндеттердің тиісінше жұмыс істеуі мен іске асырылуы жағдайларын қамтамасыз етеді;

алдын алу қызметінің басқа субъектілерімен бірлесіп алдын алудың бағдарламалары мен кешенді жоспарларын әзірлейді және бекітеді.

Қоғамды одан әрі демократияландыру жағдайында қоғамдық ұйымдардың, еңбек ұжымдары мен азаматтардың заңдылықты нығайтудағы, жеке адамның құқықтарын қорғауды күшейтудегі, адамдарды заңға құрметпен қарау рухында тәрбиелеудегі рөлі мен маңызы бірнеше есе артады.

Азаматтардың, қоғамдық ұйымдардың және еңбек ұжымдарының қылмыстылықтың алдын алу ісіне қатысу қажеттілігі бірқатар объективті және субъективті факторлардан туындайды: бұқараның демократиялығы мен саяси белсенділігінің кеңеюі; азаматтардың құқықтық сана деңгейінің жоғарылауы, олардың кемшіліктерді жеңудегі және жағымсыз құбылыстармен күрестегі әлеуметтік-құқықтық белсенділігі; мемлекет жүргізіп отырған қылмыстылықтың алдын алу бағытын белсенді қолдау; құқық бұзушылықтардың алдын алуды жүзеге асырудың кешенді тәсілі, заңдылықты нығайту және құқықтық тәртіпті нығайту саласындағы әлеуметтік процестерді басқару мен қоғамдық қатынастарды реттеу қажеттілігі және т. б.

Қылмыстылықтың алдын алуға қатысатын қоғамдық ұйымдар, белсенді ерікті құрылымдар, олардың қызметінің аумақтық ауқымына, олардың негізгі міндеттері, функциялары мен құзыреттері арасында алдын алу жұмыстары атқаратын орынға сүйене отырып, үш негізгі топқа бөлуге болады:

бірінші, жарғылар мен ережелер негізінде әрекет ететін (саяси партиялар мен жастар құрылымдары, кәсіподақтар, кооперативтік бірлестіктер, ерікті спорт бірлестіктері, шығармашылық одақтар, қоғамдық және діни ұйымдар мен қорлар), тігінен және көлденең құрылымдары бар және елдің, сондай-ақ жекелеген өңірлердің, аудандардың, қалалардың ауқымында жұмыс істейтін бұқаралық қоғамдық ұйымдар, сондай-ақ кәсіпорындар мен мекемелер;

екінші, мемлекеттік, өкілді және құқық қорғау органдарының қызметіне қатысатын жұртшылық (маскүнемдік пен нашақорлыққа қарсы күрес, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар, әкімшілік, тұрмыстық және еңбек құрылысы жөніндегі бақылаушы, қадағалаушылар, полицияның штаттан тыс қызметкерлері мен тергеушілердің қоғамдық көмекшілері, қауіпсіздік қызметтері, жеке күзет кәсіпорындары);

үшінші, жергілікті қоғамдық белсенді органдар, ұйымдар, жекелеген өкілдер (құқық қорғау бағытындағы қоғамдық бірлестіктер, ерікті халық жасақтары, қоғамдық негіздегі кәмелетке толмағандар істері жөніндегі инспекциялар, қоғамдық тәрбиешілер, тәртіпті қорғаудың қоғамдық пункттері).

Қоғамдық ұйымдардың бірінші тобы негізінен қылмыстылықтың жалпы алдын алу шараларын (әлеуметтік-экономикалық, мәдени-тәрбиелік және т.б.) жүзеге асырады. Олардың басты міндеті – қоғамға қарсы көріністерді ерте алдын алу.

Екіншісі жоғары мемлекеттік билік актілерімен бекітілген ережелер негізінде, сондай-ақ ведомстволық нормативтік актілер негізінде әрекет ете отырып, қылмыстылықтың жалпы және жеке алдын алу шараларын іске асырады.

Жұртшылықты сақтандырудың үшінші тобы алуан түрлі, сондықтан олардың реттілікте болуы қажет етіледі. Ол құқық бұзушылықтардың жалпы және жеке профилактикасымен немесе қоғамға жат көріністердің алдын алу үшін белсенді құрылымдардың қоғамдық қызметін ұйымдастырумен тікелей айналысады.

Қоғамдық ұйымдардың алдын алу қызметі олардың міндеттері мен құзыретіне сәйкес құрылады. Әдетте, ол келесі іс-шараларды өткізуді қамтиды:

ағымдағы сәтте және таяу болашақта қылмыстылықтың алдын алу мәселелерін талқылау; алдын алу қызметін ағымдағы және болашақта жоспарлауға, оның міндеттері мен нысандарын құқық қорғау органдарымен бірлескен нормативтік және әдістемелік құжаттарда бекітуге қатысу;

девиантты мінез-құлқы бар адамдарға қатысты жеке тұлғаның одан әрі моральдық бұзылуының алдын алу және оның мінез-құлқын уақытылы түзетуді қамтамасыз ету үшін қоғамдық ықпал ету шараларын қолдану;

отбасылық-тұрмыстық жанжалдардың криминогендік қауіпті ошақтарын анықтау және оларды жоюға шаралар қабылдау;

жеке және топтық әңгімелер өткізу, сайланбалы органдардың жиналыстарында, отырыстарында нақты адамдардың мінез-құлқын талқылау, қылмыс жасауға бейім адамдардың мінез-құлқына қоғамдық бақылауды жүзеге асыру;

еңбек тәртібі мен еңбек жағдайлары, меншікті қорғау туралы заңнаманың сақталуына қоғамдық бақылауды жүзеге асыру, маскүнемдік, нашақорлықпен және басқа да жағымсыз құбылыстармен күрес;

қылмыстық және өзге де қоғамға қарсы көріністердің алдын алу мен жолын кесу мақсатында қоғамдық орындарда рейдтер, патрульдеу жүргізу.

Құқық қорғау органдарының қатарына қылмыстылықтың алдын алу субъектілері ретінде өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады [4]. Олардың алдын алу қызметі заңдардың орындалуын қадағалау, әкімшілік және қылмыстық жауаптылыққа тарту, азаматтық-құқықтық, әкімшілік-құқықтық және қылмыстық-құқықтық санкцияларды қолдану қызметтерін жүзеге асырудан тұрады. Құқық қорғау органдарының профилактикалық қызметі, әдетте, қылмыстардың арнайы алдын алу деңгейінде жүзеге асырылады, бірақ кейбір жағдайларда жалпы әлеуметтік ескерту міндеттерін шешуді қамтиды (еңбек тәртібі мен ұйымшылдықты нығайту, экономикалық қатынастарды реттейтін заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалау және т.б.).

Құқық қорғау органдарының алдын алу субъектілері ретіндегі маңызды ерекшелігі – олар жүзеге асыратын іс-шаралар криминогендік факторларды жою жөніндегі жұмысқа міндетті түрде енгізуді көздейді. Құқық қорғау органдары заңның бұзылуын және оның себептерін анықтайды және оларды құзыретіне осындай мәселелерді шешу кіретін лауазымды адамдарға болдырмауды ұсынады. Жеке адамды түзетуге, сондай-ақ қылмыстардың қайталануының алдын алуға бағытталған шараларды құқық қорғау органдарының өздері қажетті жағдайларда басқа субъектілердің көмегін пайдалана отырып жүзеге асырады.

Құқық қорғау органдарының әрқайсысы өз құзыреті шегінде қылмыстылықтың алдын алуды, нақты мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асырады. Бұл ретте құқық қорғау органдары жүйесінің қылмыс деңгейіне оң әсері негізінен объективті мән-жайлармен шектелетінін атап өткен жөн: құқық қорғау органдарында адамның қылмыстық ниеттерге қол жеткізудің қажеттіліктері, мүдделері, мақсаттары мен құралдары сияқты криминогендік себептердің маңызды элементтерін қалыптастыруға тікелей әсер ету мүмкіндіктері жоқ. Тек ішінара олар жалпы және жеке алдын алу, нақты қылмыстардың себептері мен жағдайларын жою, қылмыс жасаған адамдарға әсер ету үшін қылмыстық-құқықтық шаралар қабылдау, сондай-ақ сотталғандарды түзету және қайта тәрбиелеу арқылы құқықтық сананың қалыптасуына әсер етеді [5, б. 135-139]. Алайда, бұл жағдайлар құқық қорғау органдарының қылмыстылықтың алдын алу және белгілі бір адамға профилактикалық әсер ету процесіне қатысуын жоққа шығармайды.

Ішкі істер органдары қылмыстың алдын алу жүйесінде ерекше орын алады. Бұл олардың функциялары мен құзыреттілік мазмұнының ерекшеліктерінен туындайды. Қылмысқа қарсы күрес жүргізетін барлық органдардың ішінен ішкі істер органдары басқаларға қарағанда тиісті алдын алу шараларын тікелей іске асырумен айналысуға мәжбүр. Бұл, ең алдымен, қылмыстар туралы алғашқы ақпарат, әдетте, белгілі бір адамдар тарапынан қылмыстардың алдын алу бойынша жұмыстың негізгі көлемін орындайтын полиция органдарына түсетіндігімен байланысты. Әр түрлі қызметтер желісін қамтитын ішкі істер органдарының құрылымдық құрылысының өзі, ең алдымен, қылмыстың алдын алуға қызмет етеді. Ішкі істер органдары қылмыстарды ашып, тергеп-тексере отырып, меншіктің сақталуын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдай отырып, өз қызметінде басқа мемлекеттік органдардың, еңбек ұжымдары мен жұртшылықтың көмегіне сүйенеді.

Әсіресе, соңғы жылдары ішкі істер органдарының рөлі артты, қоғамдағы әлеуметтік шиеленіс күшейіп, әлеуметтік негіздегі қақтығыстар пайда болды, терроризм, экстремизм көріністері мен жаппай тәртіпсіздіктер бар. Мұндай жағдайда полиция қызметкерлері өзіне басты соққы алып, құқық тәртібін қамтамасыз етеді және қылмыстардың жолын кесу жөнінде түбегейлі шаралар қабылдайды. Ол үшін АР-ЛАН, СҰҢҚАР (полицияның жедел қимылдайтын арнайы жасақтары) және ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес бөлімшелері сияқты төтенше жағдайларда әрекет етуге арналған арнайы бөлімшелер құрылды.

Ішкі істер органдарының алдын алу қызметінде олардың жұртшылықпен байланысы, тұрғылықты жері бойынша және еңбек ұжымдарындағы қоғамдық ұйымдарға сүйенуі аса маңызды мәнге ие. Дәл осы жерде

қылмыстың алдын алу жөніндегі қызметтің тиімділігін арттыру ісіндегі күш-жігерді арттырудың негізгі көзі болып табылады.

Ішкі істер органдарының алдын алу жұмыстарында оның келесі негізгі түрлерін ажыратуға болады:

қылмыстың жай-күйін, құрылымы мен динамикасын талдау негізінде қылмыстардың алдын алудың жалпы бағыттарын әзірлеу және жүзеге асыру;

криминогендік тұрғыдан неғұрлым осал аумақтар мен халық көп шоғырланған объектілердегі жекелеген міндеттерді шешу деңгейіне дейін жалпы бағыттарды нақтылау;

профилактикалық есепте тұрған не қоғамдық өмір сүру нормаларын бұзатын адамдармен жеке тәрбие жұмысын жүргізу;

қылмыс жасауға бейім және бұрын сотталған нақты адамдармен олардың қылмыс жасауына жол бермеу мақсатында жұмыс істеу;

қылмыстық ниеттері туралы Ішкі істер органдарына белгілі болған адамдар тарапынан қылмыстардың алдын алу;

жасалған қылмыстардың жолын кесу және ашу.

Қорытынды

Түйін: біріншіден, Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Құқық қорғау қызметі туралы № 380-IV Заңында «Құқық қорғау органдарының қатарына прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады» - деп нақты атап берген. Ал Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» (кейінгі өзгерту, толықтыруларымен) № 271-IV Заңының «Құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері» тарауында атаған органдардың ішіндегі – «Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органы» мен «Экономикалық тергеу қызметінің» қылмыстылықтың алдын алу субъектілерінің құзыреті ретінде қаралмаған. (Осы заңда өзгертуге ұшырағанға дейін 8-бап. Қаржы полициясы органдарының құзыреті болған). Сондықтан қазіргі қолданыстағы «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Заңына аталған екі органды қылмыстылықтың алдын алу жөніндегі қызметтерді жүзеге асыруға Құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері қатарына қосу қажет.

Екіншіден, құқықтық саясатты жүзеге асырудағы қылмыстылықтың алдын алу жүйесінде қылмыстылықтың алдын алу үшін әртүрлі субъектілер қолданатын шаралар жүйесінде мыналарды ерекше атап өткен жөн:

- экономикалық шараларда – экономиканы тұрақтандыру; табыс деңгейі бойынша халықтың жіктелу дәрежесін төмендету; қымбатшылық, теңгенің құлдырауы, бағаның тұрақсыздығы, кедейшілікпен күрес; халықтың күнкөріс деңгейі төмен топтарының жағдайын көтеру; заңды экономикалық қызметтің басымдығын қамтамасыз ету; экономикалық қызмет процесінде құқық бұзушылықтар жасаудан ерікті түрде бас тартуды экономикалық ынталандыру; жұмыссыздықпен күрес;

- саяси шараларда – саяси өмірді демократияландыру; сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес; билік органдарында жеке (корпоративтік) мүдделерді заңсыз қолдауға қарсы күрес; құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің мемлекеттік стратегиясын жетілдіріп әзірлеу; саяси режимді тұрақтандыру; қылмысқа қарсы күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту және т. б.;

- құқықтық шараларда – қылмыстылықтың және өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алудың мемлекеттік жүйесінің негіздері туралы кешенді заңнамалық актіні қабылдау; заңнаманың құқықтық, қылмыстық-процестік, қылмыстық-атқару, әкімшілік, азаматтық және басқа да салаларының қайшылықтарын жою; қоғамдық қауіпті әрекеттерді қылмыстық-құқықтық және әкімшілік-құқықтық бағалаудағы олқылықтардың орнын толтыру; қылмыстылық саласындағы құқықтық тыйымдардың тұрақтылығын және құқық бұзушылықтардың алдын алуды қамтамасыз ету, заңның алдын алу мүмкіндіктерін толық көлемде пайдалану; қылмыстық жазаланатын әрекеттерге ұласуы мүмкін әкімшілік және басқа да құқық бұзушылықтарға уақытылы және тиісінше ден қою, қылмыстық, қылмыстық-процестік, қылмыстық-атқару, әкімшілік, жедел-ізвестіру заңнамасында көзделген қылмыстардың алдын алу жөніндегі шараларды пайдалану және өзге де құқық бұзушылықтарды, олардың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және болдырмау; құқық бұзушылықтар қауіпсіздігі стандарттарын әзірлеу және енгізу;

- психологиялық-педагогикалық және мәдени-тәрбиелік шараларда – халықты құқықтық сауаттандыру, тәрбиелеу; жеке адамдарың профилактикалық белсенділігін тәрбиелеу; құқық қорғау органдарының имиджін көтеру, оларға деген халықтың сенімін одан әрі арттыру; қылмыстық-құқықтық, әкімшілік-құқықтық тыйымдарды бұзудың теріс салдары туралы хабардар ету; қылмысқа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің оң нәтижелерін, жетістіктерін жарнамалау және насихаттау;

- жалпы және жеке алдын алудың криминологиялық шараларында – профилактикалық әңгімелер;

кәсіпорындардың, мекемелердің, оқу орындарының, қоғамдық ұйымдардың басшыларына адамдардың қоғамға жат мінез-құлқы туралы ақпаратты хабарлап, жеткізіп отыру; профилактикалық есепке қою туралы ескерту және есепке қою; әкімшілік қадағалау; ресми ескерту; виктимологиялық профилактика яғни, халық арасында сақтандыру шараларын жүзеге асыру.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығы.
- 2 Алтайбаев С.Қ., Ынтықбаев М.Қ. Криминология: Дәрістер курсы. 2-басылым. - Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2016. – 191 б.
- 3 Құқық бұзушылық профилактикасы туралы: Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы.
- 4 Құқық қорғау қызметі туралы: Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
- 5 Қайнар Е.Е., Қабай М.Ә. ҚАЗЖ мекемелерінен қашудың себептері мен жағдайлары және олардың алдын алу шараларын ұйымдастыру мәселесі. // Ғылым. Халықаралық ғылыми журнал. - 2020. - 1(64). - С. 135-139.

REFERENCES

- 1 Kazakstan Respublikasynyn kykyktyk sayasatynyn 2030 zhylyga deyingi tuzhyrymdamasyn bekitu turaly: Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2021 zhylygy 15 kazandagy № 674 Zharlygy.
- 2 Altaibaev S.Қ., Yntikbaev M. Қ. Kriminologiya: Darister kursy. 2-basylym. - Karagandy: Kazakstan Respublikasy ІІМ B.Beisenov atyndagy Karagandy akademiya, 2016 – 191 b.
- 3 Kukyк buzushylyk profilaktikasy turaly: Kazakstan Respublikasynyn 2010 zhylygy 29 sauirdegi № 271-IV Zany.
- 4 Kukyк qorgau kyzmeti turaly: Kazakstan Respublikasynyn zhylygy 6 kantardagy № 380-IV Zany.
- 5 Kainar E.E., Kabai M.Ә. KAZh mekemelerinen kashudyn sebepteri men zhagdajlary zhane olardyn aldyn alu sharalaryn uiymdastyru maselesi. // Gylым. Halykaralyk gylыmi zhurnal. - 2020. - 1(64). - S. 135-139.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Совет Қапашұлы Алтайбаев - заң ғылымдарының кандидаты, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы. Қарағанды қ, Ермеков көшесі 124. E-mail: altaibaev@mail.ru.

Гульдана Айтмухамбетовна Аубакирова - жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы. Қарағанды қ., Ермеков көшесі 124. E-mail: gulaub2007@mail.ru.

Кулбагила Алиакпаровна Байкенжина - заң ғылымдарының кандидаты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің доценті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көшесі 9, E-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru.

Алтайбаев Совет Капашевич - кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовного права и криминологии Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Ермекова 124. E-mail: altaibaev@mail.ru.

Аубакирова Гульдана Айтмухамбетовна - старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Ермекова 124. E-mail: gulaub2007@mail.ru.

Байкенжина Кулбагила Алиакпаровна - кандидат юридических наук, доцент Карагандинского университета Казпотребсоюза Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая 9. E-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru

Sovet Altaybayev - Candidate of Juridical Sciences, Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov. Republic of Kazakhstan. Karaganda, 124 Ermekov str. E-mail: altaibaev@mail.ru.

Guldana Aubakirova - Senior Lecturer of the Department of General Legal Disciplines, Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov Republic of Kazakhstan.

Karaganda, Ermekov str., 124. E-mail: gulaub2007@mail.ru.

Kulbagila Baikenzhina - Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, Republic of Kazakhstan. Karaganda, Akademicheskaya str., 9. E-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАУ ИНСТИТУТЫН ІСКЕ АСЫРУЫ

А.Б. Айтуарова

заң ғылымдарының кандидаты

Д.Т. Мендыбаева

заң ғылымдарының магистрі

Ж.О. Жакупжанова

құқық қорғау қызметінің магистрі

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Осы ғылыми мақалада Қазақстан Республикасында шартты түрде соттау институтын іске асырудағы пробациялық бақылау қарастырылады.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында жүргізіліп жатқан ізгілендіру саясатына байланысты жазасы бас бостандығынан айыруға байланысты емес сотталғандар саны артты, олар, әдетте уәкілетті органдарда тіркеледі. Осыған байланысты, бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаны сапалы орындау мәселесі өзекті болып, оларды орындайтын органдар үшін басымдыққа ие болып отыр. Бұл ереже заманауи пробация қызметінің қалыптасуына және Қазақстан Республикасының «Пробация туралы» арнайы Заңының шығарылуына ықпал етті.

Шартты түрде соттаудың құқықтық сипатына, осы сала мамандарының көзімен ұсынуға неғұрлым жан-жақты талдау ұсынылған. Тандалған мәселенің өзектілігі атап өтіледі, бұл ең алдымен қылмыстық-құқықтық тәжірибеде шартты түрде соттау түріндегі жазаларды жиі қолданумен түсіндіріледі. Мұндай жазаны қолданудың оң жақтары және шартты түрде сотталғандарға қатысты пробациялық бақылау процесі сипатталады.

Бірақатар елдерде шартты түрде соттау түріндегі жазаларды қолданудың шетелдік тәжірибесі қарастырылды. Бұл институт тек отандық қана емес, сонымен қатар шетелдік заңнамада да оң нәтиже бергені атап өтілді. Сондай-ақ, отандық заңнама шартты айыптаудың құқықтық сипатын анықтамайтындығына назар аударылады.

Кейбір тұжырымдар жасалады, олардың арасында Польшаның шартты түрде соттау түріндегі жазаны орындауды жүзеге асыру тәжірибесін имплементациялау маңызды болып табылады.

Түйін сөздер: пробация, пробациялық бақылау, пробация қызметі, шартты түрде соттау, қылмыстық жаза, бас бостандығынан айыру, мәжбүрлеу, жаза, сынақ мерзімі.

РЕАЛИЗАЦИЯ ИНСТИТУТА УСЛОВНОГО ОСУЖДЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ СЛУЖБОЙ ПРОБАЦИИ

Айтуарова А.Б.

кандидат юридических наук

Мендыбаева Д.Т.

магистр юридических наук

Жакупжанова Ж.О.

магистр правоохранительной деятельности

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В настоящей научной статье рассматривается пробационный контроль в реализации института условного осуждения в Республике Казахстан.

За последние годы в Республике Казахстан в связи с проводимой политикой гуманизации увеличилось количество осужденных наказание которых не связано с лишением свободы. В этой связи вопрос качественного исполнения наказания, не связанного с лишением свободы становится актуальным и первоочередным для органов их исполняющих. Данное положение способствовало формированию современной службы пробации и созданию специального Закона «О пробации» Республики Казахстан.

В статье представлен более развернутый анализ юридической природы условного осуждения, его представления глазами специалистов данной области. Подчеркивается актуальность выбранной проблематики,

которая объясняется, прежде всего, частым применением в уголовно-правовой практике наказаний в виде условного осуждения. Описываются положительные моменты применения такого рода наказаний и сам процесс пробационного контроля в отношении условно осужденных.

Рассмотрен зарубежный опыт применения наказаний в виде условного осуждения в ряде стран. Отмечается, что данный институт положительно зарекомендовал себя не только в отечественном, но и в зарубежном законодательстве. Также акцентируется внимание на том, что отечественное законодательство не определяет правовую природу условного осуждения.

Делаются некоторые выводы, среди которых примечательным является имплементация опыта Польши по реализации исполнения наказания в виде условного осуждения.

Ключевые слова: пробация, пробационный контроль, служба пробации, условное осуждение, уголовное наказание, лишение свободы, принуждение, кара, испытательный срок.

IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTE OF PROBATION BY THE KAZAKHSTAN PROBATION SERVICE

A.B. Aituarova

Candidate of Juridical Sciences

D.T. Mendibayeva

master of Law Sciences

J.O. Zhakupzhanova

master of Law Enforcement

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev

Annotation. Probation control by the implementation of the institution of probation in the Republic of Kazakhstan are considered in this scientific article.

In recent years, due to the ongoing policy of humanization in the Republic of Kazakhstan, the number of convicts whose punishment is not related to deprivation of liberty has increased, which as a rule, are registered with the authorized bodies. In this regard, the issue of high-quality execution of punishment not related to deprivation of liberty becomes relevant and a priority for the executive bodies. The modern probation service and the special Law "On Probation" of the Republic of Kazakhstan are established by the given provision.

More detailed analysis of the legal nature of probation, its presentation through by specialists' points of view in this field is presented. The frequent use of sentences in the form of probation in the criminal law practice is confirmed by the relevance of the chosen problem. The positive aspects of the application of such punishments and the process of probationary control in relation to probationers are described.

The foreign experience of applying sentences in the form of probation in a number of countries is considered. This institution has positively established itself as in native well as in foreign legislation. It also focuses on the fact that native legislation does not define the legal nature of probation.

Some conclusions are drawn, among which the implementation of Poland's experience in implementing the execution of a sentence in the form of probation is noteworthy.

Keywords: probation, probation control, probation service, parole, criminal punishment, imprisonment, coercion, punishment, trial period.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік жылдарында құқықтық мемлекеттіліктің басты бағыты отандық қылмыстық заңнаманы кеңінен және жүйелі түрде өзгерту болды. Қылмыстық саясатты жаңғырту «түрме тұрғындары» санының азаюынан және сотталғандарды бас бостандығынан айыру орындарында ұстау жағдайларын ізгілендіруден көрінді. Осыған байланысты соңғы жылдары Қазақстан Республикасында жазасы бас бостандығынан айырумен байланысты емес, әдетте уәкілетті органдардың есебіне алынатын сотталғандар саны артты. Бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазалар санының өсу тенденциясы жалғасады деп ойлайды.

Осыған байланысты, бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаны сапалы орындау мәселесі өзекті болып, оларды орындайтын органдар үшін басымдыққа ие болып отыр. Бұл ереже қазіргі заманғы пробация қызметін қалыптастыруға және Қазақстан Республикасының «Пробация туралы» арнайы Заңын құруға ықпал етті [1].

Бас бостандығынан айыруды қолданбай жүргізілетін негізгі және тиімді шаралардың бірі проба-

ция институты болып табылады, онымен шартты түрде соттау ұғымы тікелей байланысты. Айта кету керек, пробацияның вариациялары мен түрлері бүгінде шет елдерде сәтті қолданылуда және Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару тәжірибесінде да ерекшелік емес.

Пробациялық бақылауды жүзеге асыру мәселесін жариялау басталғанға дейін біз пробацияның өзін және шартты айыптауды түсінудің табиғатын талдауға жүгінеміз.

Негізгі бөлім

Осылайша, пробация «қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін санаттары заңмен белгіленген адамдардың мінез-құлқын түзетуге бағытталған бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы қызмет түрлері мен жеке айқындалатын шаралар жүйесі» болып табылады [1].

Пробация қызметі – қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің қоғамнан оқшауламай қылмыстық жазалардың орындалуын қамтамасыз ету, сондай-ақ пробацияны ұйымдастыру және оның жұмыс істеуі жөніндегі атқарушы өкімдік функцияларды жүзеге асыратын орган [1].

Қоғамнан оқшауланбаған қылмыстық жазаларға шартты түрде соттау түріндегі жаза жатады. Шартты түрде соттау Қазақстан Республикасында қылмыстық және қылмыстық-атқару құқығын ізгілендірудің жарқын көріністерінің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің жаңа редакциясында шартты түрде соттау мәселесіне 63 және 64-баптар бөлінген. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 63-бабының 1-тармағына сәйкес бас бостандығынан айыру орындарында сотталғандарға жазасын өтемей, бас бостандығынан айыру түріндегі жаза шартты соттау деп танылады [2]. Бұл ретте мұндай жазаны тағайындау кезінде мынадай критерийлер міндетті шарттарға айналады: жасалған қылмыстың қоғамдық қауіптілігінің сипаты мен дәрежесі, кінәлінің жеке басы, оның ішінде жауапкершілік пен жазаны жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар. Біз осы саладағы маман Г.А. Кригердің пікірімен келісеміз, ол қылмыстық заңнаманың мақсаттары мен міндеттерін ескере отырып, институттың мәні, құқықтық табиғаты анықталған жағдайда ғана шартты түрде соттауды қолдануға болады деп жазды.

Оның болжауы бойынша, «сот жасалған қылмыстың сипатын, істің барлық мән-жайларын және кінәлінің жеке басын ескере отырып, адам елеулі қоғамдық қауіп төндірмейді және сонымен бірге өзінің моральдық қасиеттері мемлекет пен қоғам алдындағы жауапкершіліктің жоғалмаған сезіміне байланысты сенімді және нақты шараларды қолданбай түзете алады деген қорытындыға келген кезде шартты түрде соттау қолданылуы мүмкін қылмыстық жаза» [3, б. 20].

Бұған Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 44-бабының 2-бөлігіне сәйкес сот шешімі бойынша шартты түрде сотталған адамға ол орындауға тиіс бірқатар міндеттер жүктелетінін қосу қажет.

Сонымен қатар, егер шартты түрде сотталған адамға әлеуметтік-құқықтық көмек қажет болса, бұл пробация қызметкерлері үшін бірінші кезектегі міндетке айналады. Бұл мәселе маңызды болып табылады, өйткені бұл сотталған адамға көмек көрсету, түсіндіру, қоғамға моральдық тұрғыдан сау адамды қайтаруға тырысу міндеттерінің бірі.

63-баптың 3-тармағын басшылыққа ала отырып, сот шартты түрде сотталған адамға Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 44-бабы 2-бөлігінің қағидалары бойынша бас бостандығынан айырудың барлық белгіленген мерзіміне пробациялық бақылауды белгілейді.

«Пробация туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабының 2-тармағына сәйкес пробациялық бақылау пробация қызметінің және полицияның олардың есебінде тұрған адамдардың заңмен және сотпен жүктелген міндеттерді орындауын бақылауды жүзеге асыру жөніндегі қызметін білдіреді [1].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексіне қатысты пробациялық бақылаудың шартты түрде сотталған адамдардың оны ойдағыдай өтуі үшін шарттары егжей-тегжейлі баяндалған.

Мынадай белгілі бір міндеттер көзделген: соттың үкімі немесе қаулысы есепке қою үшін пробация қызметіне заңды күшіне енген күннен бастап он тәулік ішінде келу; осы Кодексте белгіленген жазаны өтеу шарттары мен тәртібін және қылмыстық-құқықтық ықпал етудің өзге де шараларын сақтау; профилактикалық әңгімеге қатысу үшін пробация қызметіне келу; пробация қызметіне жазбаша хабарлау жұмыс орнын және (немесе) тұрғылықты жерін өзгерту туралы пробация.

Шартты түрде соттауды қолданудың және оларды бақылауды жүзеге асырудың орындылығы, сондай-ақ оны қолданудың тиімділігі тек ғылыми қоғамдастықта ғана емес, қоғамда да дау тудырады.

Сонымен, белгілі ғалымдардың еңбектерінде: М.Р. Гета, А.А. Лиеде, А.К. Музеник, Ю.М. Ткачевский, А.А. Примаченка, Г.Ф. Поленова, Э.А. Саркисова, В.А. Ломако, К.Х. Рахимбердин, В.А. Уткин, О.В. Филимонов, А.Л. Цветинович осы институттың құқықтық табиғаты қарастырылған, жазаның осы түрін қолдану мәселелері, негіздері, қолдану шектері.

«Шартты түрде соттау - бұл қылмыс жасаған адамды түзеу жұмыстарын нақты өтеуден босату, әскери

қызметке шектеулер, бас бостандығын шектеу, тәртіптік әскери бөлімде ұстау немесе сынақ мерзімін белгілеу арқылы бас бостандығынан айыру» деп санаған Ю.М. Ткачевскийдің пікірімен келісеміз. [4, б. 213].

Өз кезегінде В.К. Дуюнов шартты түрде соттауға қатысты «сотталған адамды қылмыстық жазасын өтеуден босату, яғни сот тағайындаған негізгі жазаны өтеуден шартты түрде босату» деп түсінеді [5, б. 390].

Д.А. Рябконың пікірінше, «жазаның негізгі түрін белгілі бір шартта орындамау, яғни шартты түрде сотталған адам өзіне жүктелген міндеттерді сақтауға және өзінің мінез-құлқымен өзінің түзетуін дәлелдеуге тиіс сынақ мерзімін белгілеу арқылы» шартты түрде сотталудың заңды сипаты жатыр [6, б. 14].

Осы саладағы мамандардың тағы бір тобы шартты айыптауды жаза түрі ретінде қарастырады.

Мәселен, А.С. Суховеев бұл мәселе бойынша былай деп жазады: «шартты түрде соттау - белгілі бір жағдайларда сот тағайындаған негізгі жазаны нақты өтемей қылмыстық жазаның арнайы түрі, оны мүлтіксіз орындау шартты түрде сотталушының оны түзеткенін, сотталғандығын алып тастағанын және жазадан босатылғанын куәландырады» [7, б. 10.].

Өз кезегінде А.Н. Тарасов «шартты түрде соттау – бұл басқа жазалардан оны тағайындау және өтеу тәртібімен, сондай-ақ соттылықтың құқықтық салдарын жоюмен ерекшеленетін қылмыстық жазаның бір түрі. Сондықтан шартты айыптауды Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің «жаза туралы» 44-бөліміне енгізіп, оны айыппұлдың алдында бірінші орынға қою керек» деп санайды [8].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, шартты түрде соттау, жазаның басқа түрлері сияқты, мемлекеттік мәжбүрлеу мен жазаға тән екенін, сонымен қатар қылмыстық жауапкершіліктің бұлтартпаушылығына ықпал ететінін, соның салдарынан жазаның мақсатына қол жеткізілетінін атап өткен жөн.

2012 жылдан бастап Қазақстан Республикасында заң шығарушы пробациялық бақылауды іске асырудың құқықтық және ұйымдастырушылық тетігін жетілдіру әрекеттерін жүзеге асырды.

2015 жылы жаңа Қылмыстық кодексті, Қылмыстық-атқару кодексін, Қылмыстық-процестік кодексті қабылдаудың басталуымен пробациялық бақылауды іске асырудағы ахуал азды-көпті бекітілді.

Алайда, бұған қарамастан, пробациялық бақылауды реттейтін нормативтік құқықтық актілерде әлі де қайшылықтар бар екенін қабылдау керек, бұл оның шешімін талап етеді.

Бұл мәселенің өзектілігі қазіргі уақытта шартты түрде соттау түріндегі жаза қылмыстық-құқықтық тәжірибеде жиі қолданылатындығымен түсіндіріледі. Мұндай жазаны қолдану ел экономикасына оң әсер ететіні анық, бұл көбінесе мемлекеттік бюджетті үнемдеуге және оны қажетті әлеуметтік қажеттіліктерге бағыттауға мүмкіндік береді, сонымен қатар жалпы және арнайы алдын-алу міндеттерін тиімді шешуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, алғаш рет құқық бұзушылық жасағандарға қатысты шартты түрде соттауды қолдану ауырлығы аз және орташа қылмыстардың алдын алуға ықпал етеді.

Американдық ғалым Ральф Инглэнд Англия пробация институтын мойындады «... ол өзінің өмірін қылмыскерге адамның мінез-құлқы туралы ғылыми білімге негізделген әдістерді қолданғысы келгендіктен емес, аз қауіпті қылмыскерлерді немесе қылмыс жасаған адамдарды түрменің зиянды әсерінен қорғауға деген ұмтылыс ретінде бастады» [10, б. 48].

Пробациялық бақылауды іске асыруды талдауға көшсек, мұнда бас бостандығынан айырусыз сотталғандарды сынауға негізделген шартты соттау пробацияны әлеуметтік-құқықтық бақылаудың арнайы нысанын құрайтынын атап өткен жөн. Пробациялық бақылаудағы сотталған адам заң нормаларын сақтап қана қоймай, өзінің этикалық мінез-құлқын жақсартуы керек.

Сот сотталған адамға шартты түрде соттауды қолдану туралы шешім қабылдай отырып, пробациялық бақылауды белгілейді, бұл ретте біз бұрын бапта атап өткен мүлтіксіз сақтаудың бірқатар міндеттерін және оларды орындамағаны үшін жауапкершілікті жүктейді.

Айта кету керек, пробация қызметі қызметкерлерінің функциялары шартты түрде сотталған адамдарға қатысты әлдеқайда тар, олар тек сот шешімінің шарттарының орындалуын және олардың заңды мінез-құлқын бақылауды жүзеге асыруға дейін азаяды.

Бұл тұрғыда шартты түрде сотталғандарға қатысты жеке бағдарлама әзірленбейтінін атап өткен жөн, дегенмен көбінесе сот сотталушының мінез-құлқын жақсарту үшін кейбір іс-шараларды тағайындайды. Бұл жерде пробациялық бақылау ресми сипатта болады деп ойлайды.

Егер сотталған адам белгіленген ережелерді бұзса, сот оған жазаны ұзарта алады және пробациялық бақылауды күшейте алады, бұл, мысалы, айына 4 рет тіркелу үшін келуден немесе егер бар болса, электронды бақылау құралдарынан тұрады.

Шартты айыптау институтын қолдану тек отандық қана емес, сонымен қатар шетелдік заңнамада да оң

нәтиже берді.

Бір қызығы, отандық заңнама шартты түрде сотталудың құқықтық сипатын анықтамайды, бірақ шартты түрде сотталудың бұл қолданылуына қарамастан, сотталушының түзелуіне қол жеткізудің негізгі мақсаты болып қала береді.

Мысалы, бірқатар шет елдерде Швеция, Латвия Финляндия шартты түрде соттау қылмыстық жаза ретінде анықталады. Англия мен Данияда шартты түрде соттау қылмыстық-құқықтық БҚпал етудің басқа шараларына жатады. Эстонияда және мүлдем шартты түрде соттау қылмыстық жазадан босату институты ретінде қарастырылады.

Польшаның тәжірибесі қызықты болып көрінеді, онда шартты түрде сотталған адам сынақ мерзіміне сенім білдірілген адамға, еңбек ұжымына, қоғамдық ұйымға қадағалауға беріледі. Мұндай тәжірибе бұрын КСРО-да 90-шы жылдары қолданылған.

Мәселен, мысалы, АҚШ-та пробацьяны жүзеге асырудың ерекшелігі-еріктілерді бақылауды жүзеге асыруға кеңінен тарту.

Осыған байланысты Н.С. Тимашев «бүкіл американдық өмірді бір айрықша ерекшелігі анықтайды: мемлекеттік қағиданың салыстырмалы әлсіздігі және соған сәйкес Ұлы Солтүстік Америка одағының құрылуының тарихи жағдайларына байланысты қоғамдық бастаманың күші.

Қылмысқа қарсы күресте Америкадағы қоғам қай жерде болмасын, әлдеқайда үлкен рөл атқарады» [10, б. 60-61].

АҚШ-тағы үкіметтік емес ұйымдар сотталғандарға әлеуметтік көмек көрсету қызметі инспекторларының жүктемесінің 98 % алады [11, б. 86].

Қорытынды

Осылайша, жаза шартты болса да, ол міндетті түрде сотталған адамның бұл жазаны жауапсыздық деп санамауы үшін нақты түзету шеңберінде орындалуы керек. Сотталғандардың қайта қылмыс жасауына және оны түзетуіне жол бермейтін қылмыстық жазаның мақсатына, егер сапалы бақылау қамтамасыз етілсе, қол жеткізіледі.

Айта кету керек, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 63-бабының 3-бөлігінде заң шығарушы шартты түрде сотталған адамға қатысты сот пробацьялық бақылауды белгілейтінін ғана атап өтті. Қазақстан Республикасы Қылмыстық-атқару кодексінің 174-бабында пробацьялық бақылауды жүзеге асыруға және осы жағдайда пробацья қызметінің қызметіне толық түсініктеме берілген.

Әрине, шартты түрде сотталған адамға белгілі бір бостандықты ұсыну қате болар еді, яғни оны өзіне беру, былайша айтқанда, оның мінез-құлқын бақылау міндетті түрде жүзеге асырылуы керек.

Алайда, бүгінде пробацья қызметі өзінің шағын құрамымен барлық қажетті жұмыс көлемін жеңе алмайтындығы байқалады, пробацья қызметінің есебінде жүздеген шартты түрде сотталғандар бар. Қазіргі уақытта пробацья қызметінің бастамасымен емес, шартты түрде сотталған адамның қайта қылмыс жасауына байланысты шартты түрде соттаудың күшін жоюдың көптеген жағдайлары орын алғаны таңқаларлық емес. Бұл мәселені шетелдік тәжірибені негізге ала отырып, қоғамдық бірлестіктерді немесе еріктілерді тарту арқылы оң шешуге болады деп ойлаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Пробацья туралы: Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 38-VI (27.06.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулар). // http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002464_/history (дата обращения: 28.01.2023 ж.).

2 Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРК. URL://http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002464_/history (жүгінген күні: 16.02.2023 ж.).

3. Кригер Г.А. Условное осуждение и роль общественности в его применении. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 101 с.

4 Курс уголовного права. Т. 2. Общая часть. Учение о наказании / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало-М, 2002. – 450 с.

5 Дуюнов В.К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика. – М.: Науч. кн., 2003. – 520 с.

6 Рябко Д.А. Уголовно-правовая характеристика условного осуждения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - СПб., 2007.

7 Суховеев А.С. Институт условного осуждения в Российской Федерации: тенденции и прогноз развития: автореф. дисс. – Ростов н/Д, 2002.

8 Тарасов А.Н. Условное осуждение по законодательству России: вопросы теории и практики. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 190 с.

9 Ескатова Г.К. Исправительная система англоязычных стран // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2009. – №1. – С. 45–48.

10 Хуторская Н.Б. Организация и деятельность службы пробации за рубежом / Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации, Материалы международной конференции. – М.: ПРИ, 2001.

11 Стручков Н.А., Майоров В.В. Законодательство об исполнении уголовного наказания в зарубежных социалистических странах. Выпуск 2. – М.: Академия МВД СССР, 1978. – 88 с.

REFERENCES

1 Probaciya turaly: Qazaqstan Respublikasynyn 2016 zhylgy 30 zheltokсандығы № 38-VI (27.06.2022 zh. zhardaj bojynsha ozgerister men tolyktyrular). URL://http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002464_/history (data obrashcheniya: 28.01.2023 zh.).

2 Qazaqstan Respublikasynyn 2014 zhylgy 3 shildedegi № 226-V ҚРК. URL://http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002464_/history (zhygingen kyni: 16.02.2023 zh.).

3 Kriger G.A. Uslovnnoe osuzhdenie i rol' obshchestvennosti v ego primeneniі. – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1963. – 101 s.

4 Kurs ugovnogo prava. T. 2. Obshchaya chast'. Uchenie o nakazanii / pod red. N.F. Kuznecovoj, I.M. Tyazhkovoj. – М.: Zercalo-M, 2002. – 450 s.

5 Duyunov V.K. Ugolovno-pravovoe vozdejstvie: teoriya i praktika. – М.: Nauch. kn., 2003. – 520 s.

6 Ryabko D.A. Ugolovno-pravovaya harakteristika uslovnogo osuzhdeniya: avtoref. dis. ...kand. yurid. nauk. – SPb., 2007.

7 Suhoveev A.S. Institut uslovnogo osuzhdeniya v Rossijskoj Federacii: tendencii i prognoz razvitiya: avtoref. diss. – Rostov n/D, 2002.

8 Tarasov A.N. Uslovnnoe osuzhdenie po zakonodatel'stvu Rossii: voprosy teorii i praktiki. – SPb.: Izdatel'stvo R. Aslanova «YUridicheskij centr Press», 2004. – 190 s.

9 Eskatova G.K. Ispravitel'naya sistema angloyazychnyh stran // Ugolovno-ispolnitel'naya sistema: pravo, ekonomika, upravlenie. – 2009. – №1. – С. 45–48.

10 Hutorskaya N.B. Organizaciya i deyatel'nost' sluzhby probacii za rubezhom / Al'ternativy tyuremnomu zaklyucheniyu v Rossijskoj Federacii, Materialy mezhdunarodnoj konferencii. – М.: ПРИ, 2001.

11 Struchkov N.A., Majorov V.V. Zakonodatel'stvo ob ispolnenii ugovnogo nakazaniya v zarubezhnyh socialisticheskikh stranah. Vypusk 2. – М.: Akademiya MVD SSSR, 1978. – 88 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Альфия Булатовна Айтуарова - заң ғылымдарының кандидаты, Ғылыми кеңесінің Ғалым хатшысы Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының, Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: a_brilliance@mail.ru.

Дилара Токтаровна Мендыбаева - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының Ғылыми-зерттеу орталығы бөлімшесінің аға ғылыми қызметкері, Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: dily1978@mail.ru.

Жанар Оразбековна Жакупжанова - құқық қорғау қызметінің магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының Ғылыми-зерттеу орталығы бөлімшесінің ғылыми қызметкері, Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: zhanariksemei@gmail.com.

Айтуарова Альфия Булатовна - кандидат юридических наук, Ученый секретарь Ученого совета Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаева, полковник полиции, г. Костанай, ул. Абая, 11. E-mail: a_brilliance@mail.ru.

Мендыбаева Дилара Токтаровна – магистр юридических наук, старший научный сотрудник НИЦ Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаева, подполковник полиции, г. Костанай, ул. Абая, 11. E-mail: dily1978@mail.ru.

Жакупжанова Жанар Оразбековна - магистр правоохранительной деятельности, научный сотрудник НИЦ Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаева, капитан полиции, г. Костанай, ул. Абая, 11. E-mail: zhanariksemei@gmail.com.

Alphiya Aituarova – Candidate of Juridical Sciences, Academic Secretary of the Academic Council of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev, Kostanay, Abay ave., 11. E-mail: a_brilliance@mail.ru;

Dilara Mendibayeva – master in Law, Senior Scientific Worker of the research center of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev, police colonel-lieutenant. Kostanay, Abay ave., 11. E-mail: dily1978@mail.ru;

Janar Zhakupzhanova - master in Law enforcement activity, Scientific Worker of the research center of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev, police captain. Kostanay, Abay ave., 11. E-mail: zhanariksemei@gmail.com.

**MODERN STATE OF THE CRIMINAL AND PROCEDURAL NORMS ABOUT THE COURT
WITH THE JURYMEN PARTICIPATION GIVEN THE ONGOING LEGAL REFORM
IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Bachurin S.N.

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)
Karaganda University named after academician E.A. Buketov, Republic of Kazakhstan

Dovgan O.V.

master of Economic Sciences, master of Pedagogy
Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyibaev

Annotation. The authors consider some procedural questions in this scientific article. These questions concerning to consolidation of modern criminal and procedural norm about the court with the jurymen participation. Legislative changes create a number of questions that require of interpretation. There are some points of view, first of all, from the efficiency and rationality, legal technology and, secondly, the real adherence of rights and citizens legal interests. The changes in the part of limiting compositions of the criminal offenses are analyzed. According to these, the court with the jurymen participation is removed. Questions of jurisdiction extension, also separate theoretical questions were discussed in the scientific world of the Republic of Kazakhstan and earlier on the background current Law of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 292-VI LRK «On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan according to improvement of criminal, criminal and procedural legislative and strengthening of human rights protection» [1], [2, p. 25-30]. But these questions didn't find reflection in the current legislation, in spite of revision of criminal, criminal and procedural legislation. Separate scientific conclusions are formulated, which are directed to understanding of changes, and also pretending to encourage scientific discussion regarding to compliance of right and legal interests of the criminal process participators. As historically theoretical aspects of adherence of the participants' rights have been developed in the national legislation, the problem of their rights' realization in the content of these changes is appeared.

Keywords: court, jurymen, extension, jurisdiction, optimization, revision of legislation, publicity, rationality, efficiency, rights, legitimate interests, law, right.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖҮРГІЗІЛІП ЖАТҚАН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕФОРМА
АЯСЫНДА АЛҚАБИЛЕРДІҢ ҚАТЫСУЫМЕН СОТ ТУРАЛЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ
НОРМАЛАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ**

С.Н. Бачурин

заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы

О.В. Довгань

экономика ғылымдарының магистрі, педагогика магистрі,
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Бұл ғылыми мақалада алқабилердің қатысуымен сот талқылауы туралы қазіргі заманғы қылмыстық іс жүргізу нормаларын бекітуге байланысты белгілі бір процессуалдық мәселелер қарастырылған. Осы саладағы заңнамалық өзгерістер, ең алдымен, тиімділік пен ұтымдылық, құқықтық техника тұрғысынан және азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін шынайы құрметтеу тұрғысынан қарастыруды қажет ететін бірқатар мәселелерді тудырады. Орын алған өзгерістер алқабилер соты алынып тасталатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың белгілерін шектеу, юрисдикцияны кеңейту мәселелері, сондай-ақ бұрын Қазақстанның ғылыми әлемінде талқыланған теориялық сипаттағы жекелеген мәселелер, Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру және нығайту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI Заңы негізінде жеке тұлғаның құқықтарын қорғау» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI ҚРЗ [1]; [2, б. 25-30], бірақ, қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының ривизиясына қарамастан қолданыстағы заңнамада ешқашан көрсетілмеген. Болып жатқан өзгерістерді түсінуге бағытталған, сондай-ақ қылмыстық процеске қатысушылардың құқықтары мен

заңды мүдделерінің сақталуына қатысты ғылыми талқылауды ынталандыруды талап ететін жеке ғылыми тұжырымдар тұжырымдалады. Процеске қатысушылардың құқықтарын сақтаудың теориялық аспектілері ұлттық заңнамада тарихи қалыптасқандықтан, орын алған өзгерістер контекстінде олардың құқықтарын жүзеге асыру мәселесі бүгінгі күні логикалық түрде көрініс табады.

Түйін сөздер: сот, алқаби, кеңейту, соттылық, оңтайландыру, заңнаманы тексеру, жариялылық, ұтымдылық, тиімділік, құқықтар, заңды мүдделер, заң, құқық.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ НОРМ О СУДЕ С УЧАСТИЕМ ПРИСЯЖНЫХ ЗАСЕДАТЕЛЕЙ В СВЕТЕ ПРОВОДИМОЙ ПРАВОВОЙ РЕФОРМЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Бачурин С.Н.

кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Республика Казахстан

Довгань О.В.

магистр экономических наук, магистр педагогики

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В настоящей научной статье рассматриваются отдельные процессуальные вопросы, касающиеся закрепления современных уголовно-процессуальных норм о суде, с участием присяжных заседателей. Законодательные изменения в указанной области порождают ряд вопросов, которые требуют своего осмысления, в первую очередь с точки зрения эффективности и рациональности, юридической техники и, конечно же, с точки зрения реального соблюдения прав и законных интересов граждан. Подвергаются анализу произошедшие изменения в части ограничения составов уголовных правонарушений, по которым суд с участием присяжных заседателей исключен, вопросы расширения подсудности, а также отдельные вопросы теоретического характера, которые обсуждались в научном мире Казахстана и ранее, на фоне действующего Закона Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК [1]; [2, с. 25-30], но так и не нашедшие отражения в действующем законодательстве, несмотря на проведенную ревизию уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Формулируются отдельные научные выводы, которые направлены на понимание происходящих изменений, а также претендующие на побуждение научной дискуссии в части соблюдения прав и законных интересов участников уголовного процесса. Поскольку исторически в национальном законодательстве разрабатывались теоретические аспекты соблюдения прав участников процесса, логично проявляется на сегодняшний день проблема осуществления их прав в разрезе произошедших изменений.

Ключевые слова: суд, присяжный заседатель, расширение, подсудность, оптимизация, ревизия законодательства, гласность, рациональность, эффективность, права, законные интересы, закон, право.

Introduction

The next changes were made by the Law of the Republic of Kazakhstan from December 29, 2022 No. 175- VII «On amendments to the Criminal and Procedural Code of the Republic of Kazakhstan to expand categories of cases, considered by the court with the jurymen participation», which will come into force in January 1, 2024 [3]. The main point of these changes is jurisdiction extension and introduction of additional restriction on some compositions of criminal offenses, which are excluded the court proceedings with the jurymen participation. So the text of all changes is on one list, we should consider these changes in dynamics from 2019 exactly in this part where they are made. Our attention will be paid to these and created in connection with it scientific interest. The aim is to formulate the theoretical conclusions, which may be useful both in practical activity and doubtless during further reforming the criminal and procedural legislation of the Republic of Kazakhstan. Let's clarify our decisions and formulate a number of conclusions.

Main part

We will start from the fact that the Law of the Republic of Kazakhstan from December 29, 2019 No. 292-VI «On amendments and additions in some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving criminal, criminal and procedural legislations and strengthening of human rights protection» were made serious changes and additions in legal norms, regulates the court proceeding with the jurymen participations. As far as speech was about

expanding category of the criminal offences, which could be considered in the court with the jury participation for a long time and it was proclaimed in the main countries documents [4]. The legislator reaction was expected – by optimization both jurisdiction and expanding the compositions of criminal offences. The essence and authors' comments of all changes were described more detailed by Bachurin S.N. in 2022, these can be considered by readers themselves [2, p. 26-30].

We point briefly that legislator acted comprehensively at that moment – he expanded the category of the criminal offences, which could consider both with the jury participation and increase the amount of the criminal offences, where it was forbidden to get the court with the jury. The legislator equalized the rights of presiding judge and jury. He introduced additions to the general positions of jury selection and expanded the actions of principles of publicity, equality of parties, adversarial proceedings in the court with the jury participations with ensuring and solving of confidentially questions.

How innovative are the changes and additions about the functioning of the court with the jury participation by the Law of the Republic of Kazakhstan dated in December 29, 2022 No. 175-VII «On amendments to the Criminal and Procedural Code of the Republic of Kazakhstan» to expand the cases categories considered by the court with the jury participation [3]?

One of the first who reacted to these changes was B.K. Shnarbayev. He was engaged to research for many years [5, p. 23-27].

In his opinion «the absence of criteria by which a large number of crimes fall out of jurisdiction of the court with the jury participation can be cause of many questions in the future [5, p. 25]».

At last, from his point of view «... it is impossible to completely exclude entire chapters from jurisdiction. It is necessary a differentiated approach that will allow us to determine how we ready to understand the importance of the political nature of the jury trial» [5, p. 26]. In general, the author suggests thinking about expanding composition of criminal offences that can be considered by the court with the jury participation against the background of increasing confidence to jury from the state side.

We agree with existing opinion partly. Meanwhile we should note there may be controversial, alternative, but at the same time opposite opinion on some points. There are no questions according to criteria of separate compositions that should be attributed to the court competence with the jury participation. There are no such criteria really.

At least, they stayed inaccessible for us and didn't discuss in broad scientific circles. Perhaps, it is problematic to develop such criteria yet, or it is impossible in principle. Perhaps, above-mentioned scientist has already begun to develop such criteria and they will be presented to scientific world of Kazakhstan in near future. Time will show.

Concerning the introduction of prohibition on certain types of criminal offenses, and not on some compositions, which the legislator were expanded initially in December 2019 and then three years later in December 2022 one should disagree for the following reasons. If investigator follows to logic of legislator, which we agree with, he proceeds from the public danger's degree not from separate compositions, but in general (within separate chapters – S.B.'s note).

It is not necessary to question, for example, that criminal offenses committed against the peace and human security; against constitutional order and security of the state; terrorist and extremist crimes; crimes committed as part of a criminal group carry a huge public danger not for individual citizen, but for society and the state at whole. This decision was made on the base of existing experience of the Russian Federation, where the courts with the jury participation since 2015 have been replaced by professional collegial courts, consisting of three judges. Since the practice of jury trials these categories in this country has not proven itself from the positive side.

From our point of view question about including in December 2022 in Article 52 of the Criminal and Procedural Code of the Republic of Kazakhstan another prohibition for consideration by the court with the jury participation of felony against sexual integrity of minors is connected with a huge public danger and protection of minors' rights and legitimate interests. Such trials are held in a closed court session. Except our discourse the legislator has enough other important arguments that prompted him to make such decision. Perhaps they will become available over time for discussion in the scientific circles of our country.

The legislator has already sufficiently expanded the list of criminal offenses that can be considered in the court with the jury participation. In the near future, we believe (S.B.'s note) that there will be no further expansion of the list of criminal offenses. Kazakhstan, in the comparison other countries of the world, has already made real steps to expand the jury trial. It is necessary to cope with the volume and financial costs that will lay in the state budget from January 01, 2024. And then, taking into account the results, it will be seen.

Perhaps, the same criteria can be developed with the further expansion of the criminal offenses composition for which it is possible the court with the jury participation.

So, we are talking about the modern state of the criminal and procedural norms about the court with the jury

participation, in the context of completed revision of the criminal, criminal and procedural legislation, we will raise the question of current construction of the Article 639 of the Criminal and Procedural Code the Republic of Kazakhstan namely part six. The revision of the legislation bypassed it part.

Two years ago, position of Bachurin S.N. was voiced, that this part should have been changed. As the legislator changed the fifth part of the Article 639 of the Criminal and Procedural Code of the Republic of Kazakhstan and equalized the chairman rights and parties. He obliged to answer truthfully questions candidates for jury members both the chairman and parties. But he stayed the provision in the part six that the questions degrading the honor and dignity of jury members candidates by the chairman are not asked. So they can be asked by the parties.

It is possible to exclude this position only part six will be excluded a whole or obliging the chairman to take away the questions that degrading the honor and dignity of jury members candidates [2, p. 29]. Given realities of the ongoing legal reform in the country, we hope that these comments will be reflected in the criminal and procedural legislation in the near future. So, the revision of legislation implies this, we become the witnesses of these legislative events.

Conclusion

Modern state of the criminal and procedural norm about the court with the jury participation reflects the content of the Legal Policy Concept of the Republic of Kazakhstan until 2030 [6]. But adopted amendments and additions to the Criminal and Procedural Code of the republic of Kazakhstan in 2019 and 2022 don't take into account the positions and opinions of scientists of Kazakhstan and they cannot claim to be an exhaustive solution of questions related to the jury trial. Similar conclusions don't apply to the specified proceedings. They take place in other directions of the criminal and procedural activity, during the building of a new three-tier model of judicial and law enforcement activities

It is possible to achieve much more rational and effective solutions by joint efforts of scientists and legislators rather than autonomous actions of legislative changes developers, including the conducted revision of the criminal and criminal and procedural legislation. The «Hearing State» is being built in our country and it is necessary to build it together both scientists and legislators.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности: Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32025901 (дата обращения 26.03.2023 г.).

2 Бачурин С.Н. Законодательное совершенствование уголовно-процессуальных норм о производстве по делам с участием присяжных заседателей // Гылым-Наука. - 2020. - № 4. – С. 25-30. DOI: 10.47450/2306-451X-2020-67-4-25-30.

3 О внесении изменений в Уголовно – процессуальный кодекс Республики Казахстан по расширению категорий дел, рассматриваемых судом с участием присяжных заседателей: Законом Республики Казахстан от 29 декабря 2022 года № 175-VII // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36026421&pos=2; (дата обращения 26.03.2023 г.).

4 Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 // Казахстанская правда. – 2009. – 27 августа.

5 Шнарбаев Б.К. Расширение подсудности уголовных дел суду с участием присяжных заседателей. // Гылым-Наука. – 2023. - № 1. – С. 23-27. DOI: 10.47450/2306-451X-2023-76-1-23-27.

6 Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (дата обращения 26.03.2023 г.).

REFERENCES

1 O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye акты Respubliki Kazahstan po voprosam sovershenstvovaniya ugovolnogo, ugovolno-processual'nogo zakonodatel'stva i usileniya zashchity prav lichnosti: Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 dekabrya 2019 goda № 292-VI ZRK ot 27 dekabrya 2019 goda № 292-VI ZRK https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32025901 (data obrashcheniya 26.03.2023 g.).

2 Bachurin S.N. Zakonodatel'noe sovershenstvovanie ugovolno-processual'nyh norm o proizvodstve po delam s uchastiem prislyazhnyh zasedatelej // Gylym – Nauka. - 2020. - № 4. – S. 25-30. DOI: 10.47450/2306-451X-2020-67-4-25-30.

3 O vnesenii izmenenij v Ugolovno – processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan po rasshireniyu kategorij del, rassmatrivaemyh sudom s uchastiem prislyazhnyh zasedatelej: Zakonom Respubliki Kazahstan ot 29 dekabrya

2022 goda № 175-VII // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36026421&pos=2; (data obrashcheniya 26.03.2023 g.).

4 Konceptsiya pravovoj politiki Respubliki Kazahstan na period s 2010 do 2020 goda: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 24 avgusta 2009 goda № 858 //Kazahstanskaya pravda. – 2009. – 27 avgusta.

5 Shnarbaev B.K. Rasshirenie podsudnosti ugovolnyh del sudu s uchastiem prisyzhnyh zasedatelej. // Gylym – Nauka. – 2023. - № 1. – S. 23-27. DOI: 10.47450/2306-451X-2023-76-1-23-27.

6 Ob utverzhdenii Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (data obrashcheniya 26.03.2023 g.).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Сергей Николаевич Бачурин – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының профессоры. Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Университетская к-сі, 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

Ольга Владимировна Довгань - экономика ғылымдарының магистрі, педагогика магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімінің ғылыми қызметкері. Қостанай қ., Абай даңғылы, 11. E-mail: olkaschell87@mail.ru.

Бачурин Сергей Николаевич – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), профессор кафедры уголовного права, процесса и криминалистики Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова. Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

Довгань Ольга Владимировна – магистр экономических наук, магистр педагогики, научный сотрудник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: olkaschell87@mail.ru.

Sergey Bachurin – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent), Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics of the Karaganda University named after academician E.A. Buketov. Republic Kazakhstan, Karaganda, University st., 28. E-mail: bachurin_s@mail.ru.

Olga Dovgan - master of Economic Sciences, master of Pedagogy, scientific worker of the Department of organization of scientific research and editorial publishing work of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylybayev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: olkaschell87@mail.ru.

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН:
ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ,
СОВЕРШАЕМЫХ В ОБЩЕСТВЕННЫХ МЕСТАХ**

Ф.Г. Галым

кандидат юридических наук

Н.Т. Саханова

магистр юридических наук

Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева

Аннотация. В научной статье рассмотрены некоторые проблемы обеспечения общественной безопасности в Республике Казахстан и профилактики отдельных видов уголовных правонарушений, совершаемых в общественных местах и на улицах страны. При этом особое внимание уделено проблеме профилактики хулиганства, а также роли взаимодействия государственных и местных исполнительных органов, правоохранительных и специальных органов, средств массовой информации и институтов гражданского общества. Проведен анализ статистических данных о состоянии уличной преступности за период с 2020 по 2023 год.

Кроме того, в научной статье раскрыты и рассмотрены негативные последствия для общества и государства в целом губительного влияния проявлений коррупции в различных секторах национальной экономики, в т. ч. и в сфере профилактики правонарушений. Исследованы проблемные вопросы, связанные с маргинализацией и алкоголизмом населения, например, свободная продажа алкоголя в ночное время в алкомаркетах, формально переделанных в бары, а также круглосуточная доставка онлайн-магазинами алкоголя на дом. Также в научной статье рассмотрены проблемы взаимодействия органов правопорядка и отдельных граждан, ставших свидетелями правонарушений, но не желающих сообщать о них в полицию, обоснованно полагая, что подобное сотрудничество займет много времени, а также будет представлять угрозу его безопасности. В этой связи предложено предусмотреть использование дежурными частями отделов полиции популярных мессенджеров, позволяющих круглосуточно принимать сообщения граждан, пожелавших сохранить анонимность, о совершаемых административных и уголовных правонарушениях. В заключении авторами даны ряд конструктивных предложений, направленных на повышение эффективности профилактических мер.

Ключевые слова: хулиганство, грабеж, уличная преступность, общественное место, общественная безопасность, полиция, профилактика, местные исполнительные органы, алкогольное опьянение, Республика Казахстан.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ:
ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДАРДА ЖАСАЛАТЫН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ
ЖЕКЕЛЕГЕН ТҮРЛЕРІНІҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Ф.Г. Галым

заң ғылымдарының кандидаты

Н.Т. Саханова

заң ғылымдарының магистрі

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты

Андатпа. Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің және еліміздің қоғамдық орындарында және көшелерінде жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың жекелеген түрлерінің алдын алудың кейбір мәселелері қарастырылған. Бұл ретте бұзақылықтың алдын алу мәселесіне, сондай-ақ мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың, құқық қорғау және арнаулы органдардың, бұқаралық ақпарат құралдарының және азаматтық қоғам институттарының өзара іс-қимылының рөліне ерекше назар аударылды. 2020 жылдан 2023 жылға дейінгі кезеңде көшедегі қылмыстың жай-күйі туралы статистикалық деректерге талдау жүргізілді.

Сонымен қатар, ғылыми мақалада қоғам мен тұтастай алғанда мемлекет үшін ұлттық экономиканың түрлі секторларында, оның ішінде құқық бұзушылықтың алдын алу саласында сыбайлас жемқорлық көріністерінің жойқын ықпалының теріс салдары ашылып, қаралды. Халықтың маргинализациясы мен алкоголизміне

қатысты проблемалық мәселелер зерттелді, мысалы, алкоголь дүкендерінде түнде алкогольді еркін сату, ресми түрде барларға айналдырылған, сондай-ақ онлайн алкоголь дүкендерін үйге тәулік бойы жеткізу. Сондай-ақ, ғылыми мақалада құқық бұзушылыққа куә болған, бірақ полицияға хабарлағысы келмейтін құқық қорғау органдары мен жекелеген азаматтардың өзара іс-қимыл мәселелері қарастырылған, мұндай ынтымақтастық ұзақ уақытты алады, сонымен қатар оның қауіпсіздігіне қауіп төндіреді деп негізделген. Осыған байланысты полиция бөлімдерінің кезекші бөлімдерінің жасалатын әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы анонимділікті сақтағысы келетін азаматтардың хабарламаларын тәулік бойы қабылдауға мүмкіндік беретін танымал мессенджерлерді пайдалануын көздеу ұсынылды. Қорытындылай келе, авторлар алдын алу шараларының тиімділігін арттыруға бағытталған бірқатар сындарлы ұсыныстар берді.

Түйін сөздер: бұзақылық, тонау, көшедегі қылмыс, қоғамдық орын, қоғамдық қауіпсіздік, полиция, профилактика, жергілікті атқарушы органдар, алкогольдік масандық, Қазақстан Республикасы.

**ENSURING PUBLIC SAFETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN:
PROBLEMS OF PREVENTION OF CERTAIN TYPES OF CRIMINAL OFFENSES
COMMITTED IN PUBLIC PLACES**

Galym F.G.

Candidate of Juridical Sciences

Sakhanova N.T.

Master in Juridical Sciences

Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev

Annotation. The scientific article discusses some problems of ensuring public safety in the Republic of Kazakhstan and prevention of certain types of criminal offenses committed in public places and on the country's streets. At the same time, special attention is paid to the problem of prevention of hooliganism, as well as the role of interaction between state and local executive bodies, law enforcement and special agencies, the media and civil society institutions. The analysis of statistical data on the state of street crime for the period from 2020 to 2023 was carried out.

In addition, the scientific article reveals and examines the negative consequences for society and the state as a whole of the destructive influence of manifestations of corruption in various sectors of the national economy, including in the field of crime prevention. The problematic issues related to the marginalization and alcoholism of the population are investigated, for example, the free sale of alcohol at night in alcohol supermarkets, formally converted into bars, as well as round-the-clock delivery of alcohol to home by online stores. The scientific article also examines the problems of interaction between law enforcement agencies and individual citizens who have witnessed offenses, but do not want to report them to the police, reasonably believing that such cooperation will take a long time and will also pose a threat to their safety. In this regard, it is proposed to provide for the use of popular messengers by duty units of police departments, which allow receiving messages from citizens who wish to remain anonymous about administrative and criminal offenses committed around the clock. In conclusion, the authors have given a number of constructive proposals aimed at improving the effectiveness of preventive measures.

Keywords: hooliganism, robbery, street crime, public place, public safety, police, prevention, local executive bodies, alcohol intoxication, Republic of Kazakhstan.

Введение

Под общественной безопасностью, являющейся одним из видов национальной безопасности, следует понимать состояние защищенности жизни, здоровья и благополучия граждан, духовно-нравственных ценностей казахстанского общества и системы социального обеспечения от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается целостность общества и его стабильность [1]. Каждый человек, проживающий в Казахстане, будь то гражданин или турист, либо просто иностранец, следующий транзитным маршрутом через нашу страну, желают полноценно ощущать свою личную безопасность, защищенность своего имущества, своих прав и свобод от противоправного воздействия извне.

Безусловно, в Казахстане делается все возможное для комплексной реализации заявленных обществом потребностей, а правоохранительными органами, в частности полицией, круглосуточно ведется работа по поддержанию правопорядка, по обеспечению общественной безопасности, по снижению уровня преступности. Тем не менее, следует признать тот факт, что несмотря на принимаемые меры, чувства защищенности и полной безопасности продолжают отсутствовать в общественном сознании, что в свою очередь оказывает

непосредственное влияние на состояние социальной стабильности в стране, а также негативно сказывается на уровне доверия населения к органам власти и правопорядка. И, в первую очередь, граждан беспокоит состояние преступности в общественных местах, где человек ощущает наибольшую свою уязвимость от правонарушителей.

Основная часть

В соответствии с приказом Генерального Прокурора РК от 19 сентября 2014 года № 89 общественным местом принято считать специально оборудованные места общего пользования в черте или вне городов и населенных пунктов, предназначенные для использования населением, а также проведения массовых мероприятий, обслуживания и отдыха граждан, к которым можно отнести постоянные места, доступ в которые открыт в любое время, т. е. улицы, переулки, скверы, бульвары, набережные, площади, вокзалы, дворы многоквартирных домов, а также периодические места, предназначенные для обслуживания и отдыха населения в конкретно установленные часы, т. е. рынки, организации образования, лечебные профилактории, базы отдыха, различного рода культурно-развлекательные и спортивно-массовые организации, общественный транспорт, организации торговли, вагоны пассажирских поездов и т. д. При этом из общего количества правонарушений, отнесенных к числу совершенных в общественных местах в черте населенных пунктов, выделяются уличные, т. е. совершенные в таких местах, как улица, площадь, бульвар, набережная, мост, переулок, не огороженный двор многоквартирного дома, жилой массив, лесопарковая зона, сквер, а также пляж, зона отдыха, рынок, стадион в часы их работы [2].

К административным правонарушениям, совершаемым в общественных местах и представляющим опасность для населения, можно отнести, прежде всего, мелкое хулиганство (ст. 434 КРКоАП), распитие алкогольных напитков или появление в общественных местах в состоянии опьянения (ст. 440 КРКоАП) и приставание в общественных местах (ст. 449 КРКоАП). В свою очередь преступность в общественных местах и на улицах имеет достаточно большой перечень, включающий в себя уголовные правонарушения против личности, против собственности, против общественной безопасности и общественного порядка, против здоровья населения и нравственности, и т. д. Так, например, общая картина состояния преступности в общественных местах иллюстрируется следующими статистическими данными (см. табл. 1).

Таблица 1 - Сведения КПСиСУ ГП РК об уголовных правонарушениях, совершенных в общественных местах и на улицах за период с 2020 г. по 2022 г. [3].

№	Наименование	2020 г.	2021 г.	2022 г.
1	2	3	4	5
1	Всего зарегистрировано в ЕРДР уголовных правонарушений, в т. ч. совершенных:	162783	157884	157473
1.2	в общественных местах	44138	42161	42468
1.3	на улицах, площадях, парках, скверах	21836	19487	19230
2	Совершенных в общественных местах:			
2.1	убийств	100	101	105
2.2	умышленного причинения тяжкого вреда здоровью	519	508	567
2.3	умышленного причинения средней тяжести вреда здоровью	878	1000	1023
2.4	изнасилований	46	45	24
2.5	краж	24742	23006	21872
2.6	грабежей	2154	1933	1733
2.7	разбойных нападений	119	95	77
2.8	вымогательств	75	77	101
2.9	оскорблений представителя власти	537	304	227
2.10	применения насилия в отношении представителя власти	188	134	163
2.11	хулиганств	3019	2327	2063
3	Хулиганство, в т. ч. совершенное:	3136	2336	2096
3.1	несовершеннолетними, или при их соучастии	135	98	81
3.2	ранее совершавшими правонарушения	843	461	326
3.3	в состоянии алкогольного опьянения	789	562	477

3.4	в состоянии наркотического возбуждения	1	3	1
3.5	группой лиц	642	437	313
4	Количество лиц, совершивших хулиганство, из них:	3379	2217	1765
4.1	женщин	141	108	94
4.2	несовершеннолетних	217	132	135
4.3	в возрасте от 18 до 20 лет	433	257	199
4.4	в возрасте от 21 до 29 лет	1553	983	715
4.5	в возрасте от 30 до 39 лет	841	653	534
4.6	учащихся школ, сузов, вузов	177	81	95
4.7	Безработных	2782	1816	1409
4.8	не имеющих высшего образования	2937	1905	1503
5	Мелкое хулиганство (ст. 434 КРКоАП)	15330	14257	15282
6	Распитие алкогольных напитков или появление в общественных местах в состоянии опьянения (ст. 440 КРКоАП)	182384	188983	187762
7	Приставание в общественных местах (ст. 449 КРКоАП)	42771	54259	59340

Так, в среднем за последние три года, в период с 2020 г. по 2022 г., в ЕРДР ежегодно регистрировалось по 159 380 уголовных правонарушений, в т. ч. совершенных в общественных местах – 42 922 или 26,9 %, на улицах, площадях, парках, скверах – 20 184 или 12,7 %. При этом из совершенных в общественных местах уголовных правонарушений убийства составляют 102 факта или 0,2 %, умышленные причинения тяжкого вреда здоровью – 531 или 1,2 %, умышленные причинения средней тяжести вреда здоровью – 967 или 2,2 %, изнасилования – 38 или 0,1 %, грабежи – 1 940 или 4,5 %, разбойные нападения – 97 или 0,2 %, вымогательства – 84 или 0,2 %, оскорбление представителя власти – 356 или 0,8 %, применение насилия в отношении представителя власти – 162 или 0,4 %, хулиганства – 2 470 или 5,7 %, кражи – 23 206 или 54,1 %. Следует отметить, что большую часть краж, совершенных в общественных местах, составляют кражи сотовых телефонов (33,1 %), транспортных средств (12,6 %) и карманные кражи (4,4 %).

Вместе с тем, как показывает практика, наиболее распространенным и привлекающим к себе внимание казахстанского общества является хулиганство, выражающееся в особо дерзком нарушении общественного порядка и в явном неуважении к обществу, сопровождающееся применением насилия к гражданам либо угрозой его применения, либо уничтожением или повреждением чужого имущества, либо совершением непристойных действий, отличающихся исключительным цинизмом. Кроме того, хулиганский поступок может закончиться весьма трагично, например, убийством (п. 9 ч. 2 ст. 99 УК РК), совершением умышленного причинения тяжкого вреда здоровью (п. 7 ч. 2 ст. 106 УК РК), совершением умышленного причинения средней тяжести вреда здоровью (п. 5 ч. 2 ст. 107 УК РК), либо вовсе перерасти в массовые беспорядки (ст. 272 УК РК). Именно хулиганы, как нарушители общественного порядка, вселяют страх и тревогу в законопослушных граждан при выходе из дома в вечернее и ночное время, при посещении мест массового отдыха, парков, дискотек и ресторанов. Ни для кого не секрет, что уличная преступность, в т. ч. и хулиганство, отрицательно сказывается на развитии туризма и на привлекательности Республики Казахстан для зарубежных инвесторов, причиняя существенный ущерб имиджу и экономике страны.

Ежегодно в Казахстане регистрируется в среднем 2 523 факта хулиганства, 97,9 % из которых (2 470 факта) – совершаются в общественном месте, 18,4 % (464 факта) – группой лиц. Исходя из результатов окончания производства по уголовным делам устанавливается до 609 фактов совершения хулиганств в состоянии алкогольного опьянения. При этом за совершение хулиганства к уголовной ответственности привлекается в среднем 2 454 человека, из которых 4,6 % (114 чел.) составляют женщины, 6,6 % (161 чел.) – несовершеннолетние, 81,6 % (2 002 чел.) – безработных, 86,2 % (2 115 чел.) – не имеющих высшего образования. Если говорить о возрасте правонарушителей, то наибольшее количество хулиганств совершается в возрасте от 21 до 29 лет (1 084 чел. или 44,2 %), от 30 до 39 лет (676 чел. или 27,5 %) и от 18 до 20 лет (296 чел. или 12,1 %).

Таким образом, имеющиеся данные позволяют утверждать, что хулиганства совершаются в основном в общественных местах, лицами мужского пола в возрасте от 21 до 39 лет, не имеющими постоянного места работы и высшего образования. Из чего можно предположить, что проблема профилактики хулиганства и уличной преступности в целом заключается не только в эффективности или неэффективности деятельности полиции, поскольку повышение социально-экономического уровня жизни населения в регионах, благо-

устройство населенных пунктов, организация массового спорта и досуга, и многое другое не находится в зоне контроля и компетенции полиции, как привыкло считать большинство.

Например, в целях профилактики уличной преступности особое внимание уделяется выявлению и пресечению специфических административных правонарушений, являющихся предпосылками к совершению тяжких и особо тяжких насильственных и корыстных преступлений. Так, правоохранными органами ежегодно в среднем выявляется 14 956 фактов мелкого хулиганства (ст. 434 КРКоАП), фактов приставания в общественных местах (ст. 449 КРКоАП) – 52 123, распития алкогольных напитков или появления в общественных местах в состоянии опьянения (ст. 440 КРКоАП) – 186 376 фактов. И здесь следует заострить свое внимание на количестве ежегодно выявляемых фактов появления в общественных местах в состоянии опьянения, поскольку, согласно аналитическим данным Министерства здравоохранения Республики Казахстан и Всемирной организации здравоохранения, Казахстан, на сегодняшний день, занимает 10 место в мире по употреблению алкоголя, где уровень употребления алкоголя для мужчин составляет 25 литров в год, для женщин – порядка 9 литров [4]. И этот факт должен заставить задуматься и «бить тревогу» не только по причине того, что Казахстан находится на десятом месте, тем самым установив антирекорд, а потому, что еще в 2018 году Казахстан был всего лишь на 77 месте [5]. Вместе с тем, по общепризнанному мнению – для алкоголиков с корыстной и корыстно-насильственной мотивацией характерно то, что систематическое совершение подобного рода преступлений становится основным источником их паразитического существования, а преступная деятельность – ведущей. В свою очередь, для преступного поведения осужденных-алкоголиков с насильственной мотивацией характерно значительно меньшее разнообразие способов совершения преступлений [6].

Только за первый квартал 2023 года из 37 371 зарегистрированных в ЕРДР уголовных правонарушений 10 147 или 27,1 % – совершены в общественных местах. Из 15 472 оконченных производством в марте т. г. уголовных дел, преступления, совершенные в состоянии алкогольного опьянения составили 11,4 % или 1 771 факт, в т. ч. убийство в состоянии алкогольного опьянения – 79 фактов или 4,5 %, умышленное причинение тяжкого и средней тяжести вреда здоровью в состоянии алкогольного опьянения – 407 фактов или 23,0 %, изнасилование и насильственные действия сексуального характера – 31 факт или 1,7 %, кражи – 527 или 29,7 %, грабеж – 87 фактов или 4,9 %, разбой – 12 фактов или 0,7 %, оскорбление представителя власти и применение насилия в отношении представителя власти – 73 фактов или 4,1 %, хулиганство – 86 фактов или 4,8 %. В целом, только за первый квартал 2023 года к уголовной ответственности привлечено 14 735 человек, из которых 86,2 % (12 704) составляют мужчины, в возрасте от 21 до 39 лет – 63,8 % (9 403), не имеющих постоянного места работы – 80,7 % (11 889), не имеющих высшего образования – 83,8 % (12 346) [3].

Таким образом, в числе общих основных социально-экономических проблем обеспечения общественной безопасности и профилактики преступности назрела необходимость решения вопроса сбалансированного регулирования доступа населения к алкоголю. Например, на сегодняшний день отсутствуют какие-либо ограничения на отпуск алкоголя в вечернее и ночное время в специальных магазинах – алкомаркетах, число которых неумолимо растет во всех населенных пунктах страны. При этом вызывает беспокойство популяризация среди молодежи такого слабоалкогольного (3–14 % об.) напитка, как пиво, злоупотребление которым также приводит к алкоголизму. Следует отметить, что реализация пива в алкомаркетах также ничем не ограничена.

Так, статья 200 КРКоАП запрещает под угрозой наказания розничную реализацию спиртных напитков в ночное время, при этом законодателем предусмотрены некоторые исключения для продажи алкоголя в увеселительных заведениях, ресторанах, барах и кафе, а также на пассажирском воздушном, водном и железнодорожном транспорте. Однако, как показывает практика, предприимчивые владельцы алкомаркетов просто устанавливают пару столов со стульями в зале торгового помещения, тем самым превращая магазин в кафе-бар. Кроме того, особую тревогу вызывают также и ситуации, связанные с популяризацией услуги «доставка алкоголя на дом», когда спиртные напитки доставляются онлайн-магазинами на дом в любое время суток и в любом количестве.

Следует также изучить процессуальную сторону проблемы взаимодействия полиции и отдельных граждан, ставших свидетелями правонарушений, но не желающих сообщать о них в полицию, обоснованно полагая, что это займет слишком много его личного времени, а также будет представлять угрозу его безопасности. В этой связи необходимо предусмотреть наличие в дежурной части каждого отдела полиции служебного смартфона с номером телефона в популярных мессенджерах (WhatsApp, Telegram, Viber), позволяющих круглосуточно принимать сообщения граждан, пожелавших сохранить анонимность, о совершаемых административных и уголовных правонарушениях, о фактах нарушения тишины, приставания к гражданам, курения в неустановленных местах и т. д., где полиция, получив сигнал от граждан, незамед-

лительно обязана прибыть на место для пресечения и документирования правонарушения, без какого-либо процессуального участия автора сообщения. Уверены, что подобная функция в разы повысит гражданскую активность в сфере профилактики правонарушений и благоприятно отразится на состоянии преступности в общественных местах.

Как мы видим, нерешенных проблем, связанных с обеспечением общественной безопасности, в первую очередь, касающихся профилактики уголовных правонарушений, совершаемых в общественных местах, довольно-таки много. И связаны они, скорее всего, с неэффективным взаимодействием правоохранительных органов, центральных и местных исполнительных органов, а также самого общества. Пока перечисленные субъекты профилактики не начнут по-настоящему слаженно действовать, можно еще не одну вечность рассуждать о том, что причинами преступности является маргинализация и алкоголизация населения, безработица, крайне низкие доходы, отсутствие образования, отсутствие патриотизма и мн. др. Ведь по-прежнему отсутствуют реальные диалоговые площадки между обществом и государством, не искоренены до сих пор проявления чиновничьей бюрократии, закрытости от населения и коррупции. И поскольку мы идем по пути строительства «Нового Казахстана», необходимо ставить интересы общества превыше всего, где каждый гражданин Казахстана желает быть уверенным в собственной безопасности, в защите своих прав и свобод, в сохранности своего имущества, в заботе со стороны государства.

Предстоит большая кропотливая работа, которую следует начать с решительного и продуктивного противостояния коррупции во всех эшелонах власти, поскольку именно коррупция подрывает принципы верховенства закона, законности, справедливости и неотвратимости наказания, закрепленных в той или иной мере в Конституции Республики Казахстан, уголовном и административном законодательстве. Коррупция позволяет человеку уверовать в свою безнаказанность и вседозволенность. Так, например, правонарушитель не откажется от совершения правонарушения, надеясь на гипотетическую возможность «откупиться» от правосудия, аналогично рассуждает и нерадивые чиновники, госслужащие, правоохранители, судьи и другие лица, предающие интересы государства за взятку. В итоге, коррупция подрывает изнутри абсолютно все направления национальной безопасности, в т. ч. отечественную систему образования, когда некоторые вузы выпускают некачественных и неподготовленных студентов, зачастую ни разу не посещавших занятия, при этом эти выпускники в последствии занимают ответственные должности по профилю своего диплома в различных секторах национальной экономики, в государственных органах, в медицине, в правоохранительных и судебных органах, в органах обороны, и т. д. Кроме того, возможно предположить, что коррупция может подорвать доверие к установленной системе государственных закупок, в т. ч. и в сфере обеспечения профилактики правонарушений, например, в возможных случаях приобретения и установки в административных зданиях государственных органов, в организациях образования, в общественных местах и на улицах, заведомо некачественной системы видеонаблюдения, т. е. с низким качеством изображения, отсутствием функции приближения, отсутствием бесперебойного питания, отсутствием или минимальным объемом хранения информации, и т. д. Коррупция также напрямую способствует и алкоголизации страны, когда с нарушением законодательства реализуется алкогольная продукция в небольших магазинах и алко-маркетах, а в аптеках продолжается бесконтрольная реализация водно-спиртовых растворов.

Заключение

Таким образом, уверены, что консолидация таких субъектов профилактики правонарушений, как государственные и местные исполнительные органы, правоохранительные и специальные органы, средства массовой информации и казахстанское общество, безусловно укрепит доверие населения к правоохранительным органам и органам государственной власти, повысит эффективность деятельности госорганов по обеспечению общественной безопасности, и, самое главное, позволит предотвратить трагические последствия преступности в целом.

Кроме того, полагаем, что в целях повышения эффективности обеспечения общественной безопасности, в т. ч. в общественных местах и на улицах необходимо уделять со стороны государства пристальное внимание вопросам:

- развития и функционирования общественных институтов патриотического воспитания подростков и молодежи;
- создания в средних школах, лицеях и гимназиях дополнительных спортивных и культурных кружков и секций для школьников, планомерно увеличивая количество доступных возможностей для занятий в свободное время, к тому же в шаговой доступности от места проживания ребенка;
- создания дополнительных профориентационных программ и доступных возможностей для образования, увеличивая количество доступных путей к трудоустройству и карьерному росту;
- дальнейшего улучшения условий общественных мест и повышению качества жизни в городах и селах;

- полного охвата качественной системой видеонаблюдения всех подъездов и дворов многоквартирных домов, улиц, площадей, парков, стадионов, административных зданий и прилегающей территории организаций образования и здравоохранения, административных зданий и служебных кабинетов государственных и правоохранительных органов;
- полного охвата качественной системой видеонаблюдения всех зданий, помещений общего пользования и прилегающей территории пунктов общественного питания, ресторанов, кафе, ночных клубов, магазинов, торговых домов, культурных и развлекательных комплексов, гостиниц и хостелов;
- регулирования деятельности микрофинансовых организаций, букмекерских контор, лото-салонов, ломбардов, и других подобных организаций, ограничив их работу в вечернее и ночное время;
- расширения перечня цифровых услуг полиции, в т. ч. создания специальных мобильных приложений для граждан, интегрированных с Центрами оперативного управления, с возможностью получения незамедлительной помощи либо сообщения, в т. ч. и анонимно, о подготавливаемых или совершаемых правонарушениях.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 О национальной безопасности Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> (Дата обращения 10 мая 2023 года).
- 2 Об утверждении Правил приема и регистрации заявления, сообщения или рапорта об уголовных правонарушениях, а также ведения Единого реестра досудебных расследований: приказ Генерального Прокурора Республики Казахстан от 19 сентября 2014 года № 89 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14W0009744> (Дата обращения 06 мая 2023 года).
- 3 Статистические отчеты КПСиСУ ГП РК за 2020-2023 гг. // <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (Дата обращения 28 апреля 2023 года).
- 4 Казахстан – в лидерах по употреблению алкоголя в мире. 2022 // <https://ru.sputnik.kz/20220405/kazakhstan-upotrebleniye-alkogol-23987710.html> (дата обращения 02 мая 2023 года).
- 5 Рейтинг стран мира по уровню потребления алкоголя. 2018 г. // <https://nonews.co/directory/lists/countries/alcohol> (дата обращения 02 мая 2023 года).
- 6 Исмагулова А.Т. О законодательных реформах в Республике Казахстан в сфере принудительного лечения лиц, страдающих алкоголизмом // *Ғылым–Наука*. - 2021. - №4 (71). - С 84-91. DOI: 10.47450/2306-451X-2021-71-4-84-91 // <http://journal.kostacademy.kz/-4-71-2021/> (дата обращения 03 мая 2023 года).

REFERENCES

- 1 O nacional'noj bezopasnosti Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 6 yanvarya 2012 goda № 527-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> (Data obrashcheniya 10 maya 2023 goda).
- 2 Ob utverzhenii Pravil priema i registracii zayavleniya, soobshcheniya ili raporta ob ugovolnyh pravonarusheniyah, a takzhe vedeniya Edinogo reestra dosudebnyh rassledovaniy: prikaz General'nogo Prokurora Respubliki Kazahstan ot 19 sentyabrya 2014 goda № 89 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14W0009744> (Data obrashcheniya 06 maya 2023 goda).
- 3 Statisticheskie otchety KPSiSU GP RK za 2020-2023 gg. // <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (Data obrashcheniya 28 aprelya 2023 goda).
- 4 Kazahstan – v liderah po upotrebleniyu alkogolya v mire. 2022 // <https://ru.sputnik.kz/20220405/kazakhstan-upotrebleniye-alkogol-23987710.html> (Data obrashcheniya 02 maya 2023 goda).
- 5 Rejting stran mira po urovnyu potrebleniya alkogolya. 2018 g. // <https://nonews.co/directory/lists/countries/alcohol> (data obrashcheniya 02 maya 2023 goda).
- 6 Ismagulova A.T. O zakonodatel'nyh reformah v Respublike Kazahstan v sfere prinuditel'nogo lecheniya lic, stradayushchih alkogolizmom // *Fylym–Nauka*. - 2021. - №4 (71). - S 84-91. DOI: 10.47450/2306-451H-2021-71-4-84-91 // <http://journal.kostacademy.kz/-4-71-2021/> (data obrashcheniya 03 maya 2023 goda).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Фаиз Галымович Галым – заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының профессоры. Ақтөбе қ., Ағайынды Жұбановтар к., 269-34. E-mail: galym-faiz@mail.ru.

Нелли Талапқызы Саханова – заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының меңгерушісі, полиция полковнигі. Ақтөбе қ., Бөгенбай батыр к., 133Б-101. E-mail: nelli_uralsk@mail.ru.

Галым Фаиз Галымович – кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букембаева. г. Актобе, ул. Братьев Жубановых, 269-34. E-mail: galym-faiz@mail.ru.

Саханова Нелли Талаповна – магистр юридических наук, начальник кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букембаева, полковник полиции. г. Актобе, ул. Бөгенбай батыра, 133Б-101. E-mail: nelli_uralsk@mail.ru.

Faiz Galym – Candidate of Juridical Sciences, Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukembayev. Aktobe, Brothers Zhubanov str., 269-34. E-mail: galym-faiz@mail.ru.

Nelli Sakhanova – Master in Juridical Sciences, Head of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukembayev, Police Colonel. Aktobe, st. Bogenbay Batyr, 133B-101. E-mail: nelli_uralsk@mail.ru.

К ВОПРОСУ О ЗАКАЗНЫХ УБИЙСТВАХ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**Т.М. Коржумбаева**

кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)

С.Х. Абдуллина

доктор философии (PhD)

Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

Аннотация. Убийства по найму - это не простые преступления, а требующие принятия быстрых и эффективных мер, они вызывают большой, можно сказать огромный общественный резонанс. Связано это с тем что, как правило, жертвами становятся люди, имеющие определенный статус в различных отраслях деятельности. В результате нераскрытое убийство является сегодня индикатором работы полиции. Сегодня в современный период жизни, заказные убийства приобрели определенную особенность, это связано с тем, что, как правило, появились большие способности, связанные с приобретением оружия, люди стали зарабатывать большие деньги, и решение всех проблем, это устранение конкурентов вот таким способом. Данный вид преступлений не снижается, однако появляются новые и ухищренные способы совершения и сокрытия следов преступления, что свидетельствует о необходимости дальнейшей разработки рассматриваемых аспектов.

Разновидность преступлений совершаемых по чьему-то заказу, это не современное понятие или особенность современного цивилизованного общества, это существовало и в глубокой древности, со времен зарождения человечества, становления цивилизаций. Человек всегда стремился устранить конкурента, чтоб остаться неизвестным, и хотел предоставить за это какое – либо вознаграждение. Понятие «наемное убийство» является уголовно-правовым определением, используемым в законодательстве. Термин «заказное убийство» используется в основном журналистами. В тоже время, следует отметить, что в уголовном законодательстве некоторых стран ближнего и дальнего зарубежья используется термин «заказное убийство». Одним из основных отличий современных заказных убийств является их мотивация, связанная с физическим устранением коммерческих или политических конкурентов, преступных авторитетов соперничающих преступных группировок, иных лиц, стоящих на пути извлечения материальной выгоды.

Ключевые слова: убийство, заказное убийство, убийство по найму, жизнь человека, преступление, мотивация.

ТАПСЫРЫС БОЙЫНША КІСІ ӨЛТІРУ ТУРАЛЫ СҰРАҚҚА: ТАРИХИ АСПЕКТ**Т.М. Коржумбаева**

заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)

С.Х. Абдуллина

философия докторы (PhD)

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

Аңдатпа. Жалдамалы кісі өлтіру қарапайым қылмыстар емес, тез және тиімді шаралар қабылдауды талап етеді, олар үлкен қоғамдық резонанс тудырады. Бұл, әдетте, әртүрлі қызмет салаларында белгілі бір мәртебеге ие адамдар құрбан болады. Нәтижесінде, ашылмаған кісі өлтіру бүгінде полиция жұмысының индикаторы болып табылады. Бүгінгі таңда, заманауи өмір салтында тапсырыс бойынша кісі өлтіру белгілі бір ерекшелікке ие болды, бұл, әдетте, қару-жарақ сатып алуға байланысты үлкен мүмкіншіліктер пайда болды, адамдар қомақты ақша таба бастады және бәсекелестерді осылайша жою барлық мәселелерді шешу болды. Қылмыстың бұл түрі азаймайды, бірақ қылмыстың іздерін жасыру мен жасырудың жаңа және күрделі әдістері пайда болады, бұл қарастырылып отырған аспектілерді одан әрі дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Біреудің тапсырысы бойынша жасалған қылмыстардың бір түрі - бұл қазіргі заманғы ұғым немесе қазіргі өркениетті қоғамның ерекшелігі емес, ол ежелгі уақытта, адамзат пайда болғаннан, өркениеттердің қалыптасуынан бері болған. Адам әрқашан белгісіз болып қалу үшін бәсекелесін жоюға тырысып, ол үшін қандай да бір сыйақы бергісі келген. «Жалдамалы кісі өлтіру» ұғымы заңнамада қолданылатын қылмыстық-құқықтық анықтама болып табылады. «Тапсырыс бойынша өлтіру» терминін негізінен журналистер қолданады. Сонымен бірге, жақын және алыс шетелдердің кейбір елдерінің қылмыстық заңнамасында

«тапсырыс бойынша кісі өлтіру» термині қолданылатынын атап өткен жөн. Қазіргі заманғы тапсырысты өлтірудің негізгі айырмашылықтарының бірі - олардың коммерциялық немесе саяси бәсекелестерді, қарсылас қылмыстық топтардың қылмыстық билігін, материалдық пайда табу жолында тұрған басқа адамдарды физикалық жоюмен байланысты мотивациясы.

Түйін сөздер: кісі өлтіру, тапсырыс бойынша кісі өлтіру, жалдамалы кісі өлтіру, адамның өмірі, қылмыс, мотивация.

ON THE ISSUE OF CONTRACT KILLINGS: HISTORICAL ASPECT

Korzumbaeva T.M.

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)

Abdullina S.H.

Doctor of Philosophy (PhD)

Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov

Annotation. Murders for hire are not simple crimes, but require the adoption of quick and effective measures, they cause a great, one might say a huge public response. This is due to the fact that, as a rule, people with a certain status in various fields of activity become victims. As a result, an unsolved murder is an indicator of police work today. Today, in the modern period of life, contract killings have acquired a certain feature, this is due to the fact that, as a rule, there are great abilities associated with the acquisition of weapons, people began to earn a lot of money, and the solution to all problems is the elimination of competitors in this way. This type of crime is not decreasing, but new and sophisticated ways of committing and concealing traces of a crime are emerging, which indicates the need for further development of the aspects under consideration.

The kind of crimes committed by someone's order is not a modern concept, or a feature of a modern civilized society, it existed in ancient times, since the birth of mankind, the formation of civilizations. A person has always sought to eliminate a competitor in order to remain unknown, and wanted to provide some kind of reward for this. The concept of "hired murder" is a criminal legal definition used in legislation. The term "contract killing" is used mainly by journalists. At the same time, it should be noted that in the criminal legislation of some countries of the near and far abroad, the term "contract murder" is used. One of the main differences between modern contract killings is their motivation associated with the physical elimination of commercial or political competitors, criminal authorities of rival criminal groups, and other persons standing in the way of obtaining material benefits.

Keywords: murder, contract murder, murder for hire, human life, crime, motivation.

Введение

Убийство по найму носит большую общественную и социальную опасность, в связи с тем, что раскрытие такого вида преступления является очень сложным по ряду объективных причин. Они заняли особое место в структуре преступности, став неотъемлемой частью нового казахстанского экономического мира, связанного с незаконными формами получения доходов.

Объектом заказного убийства является жизнь человека. Согласно ст. 15 Конституции Республики Казахстан каждый имеет право на жизнь, и никто не вправе произвольно лишать человека жизни [1]. Таким образом, жизнь человека признается наивысшими ценностями государства и наказание за такое особо тяжкое преступление наиболее строгое. С момента обретения независимости в Казахстане произошло немало заказных убийств, которые по настоящее время остаются нераскрытыми [2].

Основная часть

Умышленные убийства являются самыми опасными. Это одно из древних, а по религиозной мифологии (убийство Каином Авеля) является первым преступление в истории человечества, существующее во всех прежних и настоящих правовых системах, хотя его юридические и статистические дефиниции в различных странах не всегда совпадают.

В истории известны две крупные организации наёмных убийц: ассасины и ниндзя.

Особое место в категории заказных преступлений принадлежит убийствам, история которых уходит вглубь веков. В начале 11 века киевский князь Святополк организовал убийство своих братьев Бориса и Глеба (как претендентов на престол после смерти князя Владимира), а затем посланные им наемники убили в Венгрии третьего брата - Святослава.

Б.Ф. Тимошенко, в связи с этим, отмечает: «Возможно, это первое документально зафиксированное убийство на территории другой страны» [4, с. 11].

При обращении к периоду образования, становления и развития Казахского ханства интересно отметить то обстоятельство, что для Казахстана этого периода не было характерным совершение заказных убийств. Так, до отмены царской Россией института ханства, в Казахском ханстве правило 20 ханов. Особенностью законов того периода было то, что хан избирался открыто, самим народом, и когда хан умирал, по наследству его власть не передавалась, а вновь хан избирался народом. Кроме того, если хан не справлялся со своими обязанностями, то народ мог его наказать, свергнуть с престола его досрочно. Это исключало необходимость заказных убийств. Примером может служить правление Таир-хана в 1530 году.

Понятие «убийство, совершенное путем подкупа», взято из Воинских Артикулей 1715 года, в котором предусматривалась ответственность за рассматриваемый вид убийства.

Особая этическая окраска этих составов очевидна, за этим следовал и особый вид наказания - колесование.

Анализируя данный памятник российского права, следует отметить, что уголовной ответственности за убийство в Артикуле 1715 года касается глава XIX «О смертном убийстве». Согласно данной главе, смертное убийство подразделялось на следующие виды:

- умышленное убийство без отягчающих обстоятельств, а также ответственность соучастников, участвующих в данном преступном деянии (артикулы 154, 155, 160);
- квалифицированные виды умышленного убийства, в том числе и убийство по найму (артикулы 161, 162, 163);
- убийство при обороне от нападения (артикулы 156, 157);
- неосторожное убийство и невинное лишение жизни (артикулы 158, 159);
- самоубийство и покушение на самоубийство.

Убийство по найму прямо предусматривается артикулом 161: «А ежели кто для прибыли или в надежде к какой прибыли договорится, наймется или даст себя подкупить, или готова себя учинит кого убить смертно, тогда оный крупно с тем, кто его нанял, подкупил или упросил, колесом разломан, и тела их на колеса положена быть имеют» [5, с. 178].

Таким образом, согласно артикулу, в России существовала максимальная уголовная ответственность как для заказчика, так и для исполнителя заказного убийства - квалифицированный вид смертной казни через колесование. Кроме того, в толковании к артикулу 161 отмечалось: «сие наказание имеет свое исполнение, хотя обещанная кому прибыль вскоре отдана, или впредь еще имеет быть заплачена, или хотя точно едина надежда к прибыли учинена, и обещание в том дано было. Ежели тот, котораго умерщвить хотели, подлинно не убит, однако ж на него нападение было м оный побит или ранен, то как подкупщик, так и наемщик мечем казнены, и обоих тела на колёса положены будут» [5, с. 180].

Таким образом, согласно Артикулу 1715 года для того, чтобы квалифицировать убийство как совершенное по найму и оконченное преступление, было не важно, получил ли обещанные деньги за него наемный киллер. В данном случае требовалось лишь установить, что наниматель дал обещание оплатить услуги исполнителя, а тот - согласился на совершение убийства за «прибыль» или иное нематериальное вознаграждение в интересах нанимателя. Факт договора между ними уже являлся доказательством на умысел для организации и исполнения заказного убийства в петровские времена.

Необходимо отметить, что в дальнейшем, убийство по найму как самостоятельный квалифицированный состав убийства не выделялся вплоть до УК Республики Казахстан 1997 года [6].

В 90-е годы заказные убийства в Казахстане были все-таки редкостью, и носили единовременный, одно-разовый характер, не были массовыми, а мотивы не были связаны с бизнесом лица, а просто на бытовой почве, месть, ревность.

После 90-х годов заказные убийства носили характер уже ярко выраженный и в отношении людей, имеющих власть, деньги.

В целом, одним из основных отличий современных заказных убийств является их мотивация, связанная с физическим устранением коммерческих или политических конкурентов, преступных авторитетов соперничающих преступных группировок, иных лиц, стоящих на пути извлечения материальной выгоды.

Как писал Робер Фоссье «убийство, особенно предумышленное, встречалось Средневековой Европе реже, чем в наши дни, возможно, потому что самые привычные его мотивы - зависть, споры за наследство, семейные распри - чаще и быстрее всего сдерживались возможностью финансового соглашения или угрозой кровной мести. Однако были случаи заказных убийств. Простолюдины не совершали заказные убийства, так как не имели такого финансового состояния, но сословие высшее было способно на такие преступления. Так, например, во Франции была борьба при дворе за место возле короля. Так, в то время ценилась приближенность к королю, что вынудила на совершение убийства по найму Шартра Филиппа» [7, с. 256].

Стоит отметить, что редкость такого преступления как заказное убийство объясняется наличием решения личной неприязни путем проведения поединка и только люди, не обладавшие смелостью, но имевшие врагов от которых желали избавиться, совершали заказные убийства.

С первым заказным убийством в истории суверенного Казахстана правоохранительным органам пришлось столкнуться 28 декабря 1992 года, тогда был расстрелян у заводской проходной генеральный директор «казахстанской Магнитки» Александр Свичинский, руководитель ГАО «Карагандинского металлургического комбината». Фактически через год был в Алматы расстрелян известный архитектор, коммерсант Иосиф Мильграм. 21 декабря 1993 года глава строительной компании был убит у подъезда дома. Убийства Свичинского и Мильграма были первыми громкими делами.

Вознаграждение за убийство А. Свичинского предлагалось в виде двух тысяч долларов США и двух иностранных автомашин. Орудием убийства стал обрез охотничьего ружья. Исполнители заказа - двое граждан Литвы, ранее судимые, без определенного рода занятий. Как стало известно следствию, эти граждане принимали участие в бартерных операциях с подозреваемыми в организации убийства.

В течение первой недели января по подозрению в убийстве были задержаны водитель «скорой помощи» медсанчасти Карагандинского металлургического комбината С.Чобчиц, бывший начальник отдела внешних связей комбината А.Черных и заместитель директора комбината по социальным вопросам Б.Тимофеев. Для ареста последнего, являвшегося депутатом горсовета Темиртау, потребовалось специальное решение внеочередной сессии совета, которая состоялась в воскресенье 3 января. Основным мотивом преступления оказалась личная месть сотрудников комбината, смещенных со своих постов Свичинским по подозрению в коррупции и махинациях. По данным следствия, исполнители убийства не успели получить вознаграждение за свою работу [8].

Необходимо отметить, что цифровизация - это положительное явление, однако, как и любое явление имеет как положительные, так и негативные моменты. Стоит ли говорить о том, что к негативным аспектам относится появление новых более универсальных видов правонарушений характеризующихся некоторыми особенностями свойственными другим видам правонарушений [9, с. 68]. В настоящее время заказные убийства приобретают популярность в сети Даркнета. Поиск исполнителей происходит через скрытые сети, что усложняет правоохранителям работу в поиске заказчика, в случае если исполнитель был задержан.

Однако стоит отметить, что случаи раскрытия убийства по найму через Даркнет все-таки существует. Хакер Сумбаев Ярослав несколько лет находился под следствием и в международном розыске по факту финансовых махинаций. Расследование преступления было поручено следователю по особо важным делам Евгении Шишкиной. Ей неоднократно поступали угрозы в различных мессенджерах, более того была сожжена принадлежащая ей автомашина. Но эти действия преступников не остановили следователя. После чего, Сумбаев через Даркнет на площадке Hydra выставил объявление о необходимости совершения убийства женщины, в виде вознаграждения предлагался биткоин. На данное преступление согласился гр. Г, ученик 9 класса и в качестве исполнителя выбрал знакомого студента Абдулазизова, который после раздумья согласился.

Исполнитель через Даркнет купив оружие преступления, 9 октября 2018 года рано утром ожидал Шишкину по месту жительства, увидев потерпевшую, выходящую из подъезда, опознал ее по имеющейся у него фотографии и обойдя дом, с другой стороны, направился навстречу Шишковой. Подходя к ней, достал заранее подготовленный пистолет и произвел выстрел в область живота, после чего подошел уже к лежащей потерпевшей произвел еще один выстрел в область шеи. После чего скрылся, сняв с себя одежду, с места преступления. Абдулазизов был задержан через несколько часов после совершения убийства, однако он смог указать только посредника гр. Г. который в свою очередь ссылаясь на площадку Hydra. Но оперативные действия сотрудников полиции смогли установить заказчика данного преступления [10].

Характеристика убийств, совершаемых по найму, связана с этимологическим анализом таких исходных понятий, как «убийство по найму», «заказное убийство», «найм», «заказ», «наемник», «наемный убийца», необходимых для более точной юридической характеристики и квалификации изучаемого вида преступления.

В юридической литературе, освещающей данную проблему, постоянно подменяются понятия «убийство, совершаемое по найму» и «заказное убийство», причем авторы рассматривают их как родственные по значению.

С подобной позицией нельзя согласиться, поскольку этимология этих понятий и их юридическое значение несколько различны.

Понятие «заказное убийство» этимологически связано со значением слова «заказ», т.е. поручение изготовить что-нибудь или сделать что-либо. «Заказчик» - это тот, кто дает заказ.

Понятия «наем», «нанять» предполагают «взять на работу или во временное пользование за плату» т.е. работу или поручение за плату.

Однако в отдельных источниках встречается мнение, согласно которому убийство по найму может иметь место и без ориентации на материальную выгоду, просто устранить любовницу, или жену.

Заключение

Проведенное исследование позволяет говорить о том, что заказные преступления имеют корни еще с Древнего Мира, однако такой необходимости в убийствах по найму в те времена не было, все это обуславливается наличием других способов сведения счетов с врагами, конкурентами и другими ненавистными лицами.

Чем больше люди становились цивилизованнее, тем больше возникала необходимость в совершении убийств через посредников, таким образом, организатор оставался вне поля зрения правоохранителей. Для нашей страны убийства по найму получили свое распространение с приобретением независимости.

Так как возникла частная собственность, ее раздел, бизнес, предпринимательство. Все эти причины имели свои мотивы и прямых лиц заинтересованных в убийстве неугодных лиц. Всплеск убийств по найму был в 90-е и 2000-е года, в настоящее время статистика заказных убийств снижается, однако актуальность этой проблемы не исчезает, так как организаторы находят все более замаскированные способы поиска исполнителей преступления.

Следует более подробно остановиться на Даркнете, который получает свое распространение среди пользователей. Именно такая скрытость и недоступность информации для полиции создает благоприятную почву для преступников. Даркнет дает возможность организатору убийства по найму, без очного контакта найти исполнителя преступления, такой способ поиска исполнителя затрудняет расследование, и установление лиц причастных к убийству по найму.

Из вышесказанного следует, что убийство по найму - это все же социальное явление, и оно сопровождало человечество всегда, на протяжении всего, как и существовало простое убийство. Но недостаточная юридически развитая база и само законодательство древнего мира, а также не способность разграничивать виды убийств долгое время не подкрепляли этот вид законодательно. Исторический экскурс показывает, что закрепление законодательно этого вида преступления явилось закономерным и связано с развитием всего законодательства и общества в целом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Конституция Республики Казахстан: Принята 30 августа 1995 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (дата обращения: 19.01.2023 г.).
- 2 Губайдулин О. По следам глухих всяков: истории громких нераскрытых убийств в истории Казахстана // <https://www.caravan.kz/gazeta/po-sledam-glukhikh-visyakov-istorii-gromkikh-neraskrytykh-ubijstv-v-kazahstane-540736> (дата обращения: 22.12.2022 г.).
- 3 Методические рекомендации по надзору за раскрытием и расследованием уголовных дел по убийствам. – Астана: Институт Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, 2020. – 98 с.
- 4 Тимошенко Б.Ф. Новые возможности раскрытия заказных убийств, терактов и других тяжких преступлений: методические рекомендации для оперативных работников, следователей и прокуроров. – Харьков, 1997. – 56 с.
- 5 Хрестоматия по истории государства и права России / под ред. Ю.П. Титова. – М.: Проспект, 2008. – 426 с.
- 6 Наумова Т.Ю. Убийство по найму: историко-правовой анализ криминализации состава преступления в отечественном уголовном законодательстве // <https://moluch.ru/archive/210/51566/> (дата обращения: 18.01.2023 г.).
- 7 Робер Ф. Люди средневековья. Пер. с франц. А.Ю. Карачинского, М.Ю. Некрасова, И.А. Эгипти. – СПб.: ЕВРАЗИЯ, 2020. – 352 с.
- 8 Первое заказное убийство в независимом Казахстане // <https://rus.azattyq.org/a/temirtau-karmetkombinat-aleksandr-svichinsky-pokushenie-1992-god/28074070.html> (дата обращения: 01.12.2022 г.).
- 9 Албакова Х.М., Осыко И.В. Уголовно-правовой аспект интернет преступлений в Республике Казахстан // *Ғылым-Наука*. - 2023. - № 1 (76). - С. 67-70. DOI: 10.47450/2306-451X-2023-76-1-67-70.
- 10 Добрый человек без берегов: история первого убийства, заказанного в даркнете // <https://www.bbc.com/russian/features-50167318> (дата обращения: 18.01.2023 г.).

REFERENCES

- 1 Konstituciya Respubliki Kazahstan: Prinyata 30 avgusta 1995 goda // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (data obrashcheniya: 19.01.2023 g.).
- 2 Gubajdulin O. Po sledam gluhikh visyakov: istorii gromkikh neraskrytykh ubijstv v istorii Kazahstana // <https://www.caravan.kz/gazeta/po-sledam-glukhikh-visyakov-istorii-gromkikh-neraskrytykh-ubijstv-v-kazahstane-540736> (data obrashcheniya: 22.12.2022 g.).
- 3 Metodicheskie rekomendacii po nadzoru za raskrytiem i rassledovaniem ugolovnykh del po ubijstvam. – Astana: Institut General'noj prokuratury Respubliki Kazahstan, 2020. – 98 s.
- 4 Timoshenko B.F. Novye vozmozhnosti raskrytiya zakaznykh ubijstv, teraktov i drugih tyazhkih prestuplenij: metodicheskie rekomendacii dlya operativnykh rabotnikov, sledovatelej i prokurorov. – Har'kov, 1997. – 56 s.
- 5 Hrestomatiya po istorii gosudarstva i prava Rossii / pod red. YU.P. Titova. – M.: Prospekt, 2008. – 426 s.
- 6 Naumova T.YU. Ubijstvo po najmu: istoriko-pravovoj analiz kriminalizacii sostava prestupleniya v otechestvennom ugolovnom zakonodatel'stve // <https://moluch.ru/archive/210/51566/> (data obrashcheniya: 18.01.2023 g.).
- 7 Rober F. Lyudi srednevekov'ya. Per. s franc. A.YU. Karachinskogo, M.YU. Nekrasova, I.A. Egipti. – SPb.: EVRAZIYA, 2020. – 352 s.
- 8 Pervoe zakaznoe ubijstvo v nezavisimom Kazahstane // <https://rus.azattyq.org/a/temirtau-karmetkombinat-aleksandr-svichinsky-pokushenie-1992-god/28074070.html> (data obrashcheniya: 01.12.2022 g.).
- 9 Albakova H.M., Osyko I.V. Ugolovno-pravovoj aspekt internet prestuplenij v Respublike Kazahstan // Fylym - Nauka. - 2023. - № 1 (76). - С. 67-70. DOI: 10.47450/2306-451X-2023-76-1-67-70.
- 10 Dobryj chelovek bez beregov: istoriya pervogo ubijstva, zakazannogo v darknete // <https://www.bbc.com/russian/features-50167318> (data obrashcheniya: 18.01.2023 g.).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛИМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Тамара Муслимовна Коржумбаева – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру қызметі кафедрасының бастығы, полиция полковнигі. Алматы қ., Өтепов к-сі, 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

Сабина Халилевна Абдуллина – философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының доценті, полиция майоры. Алматы қ., Өтепов к-сі, 29. E-mail: sabinulya88@mail.ru.

Коржумбаева Тамара Муслимовна – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), начальник кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, полковник полиции. г. Алматы, ул. Утепова, 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

Абдуллина Сабина Халилевна – доктор философии (PhD), доцент кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, майор полиции. г. Алматы, ул. Утепова, 29. E-mail: sabinulya88@mail.ru.

Tamara Korzhumbayeva – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent), Head of the Department of Operational Investigative Activities of the Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbolatov, police colonel. Almaty, Uteпов Street 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

Sabina Abdullina – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbolatov, police major. Almaty, Uteпов Street 29. E-mail: sabinulya88@mail.ru.

**ОБ ОТДЕЛЬНЫХ ВОПРОСАХ РЕАЛИЗАЦИИ ИНСТИТУТА УСЛОВНОГО ОСУЖДЕНИЯ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН И ПОИСКЕ ПУТЕЙ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ****А.А. Алимпиев**

магистр юриспруденции

А.Ж. Нурушев

кандидат юридических наук

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В данной статье освещаются отдельные вопросы, касающиеся реализации института условного осуждения в Республике Казахстан.

В статье приведена собранная за период с 2019 по 2022 годы статистика о снятых с учета условно осужденных в связи:

- с досрочным освобождением;
- с направлением в учреждение;
- с совершением преступления.

Для иллюстрации проблем применения материальных норм Уголовного кодекса об условном осуждении в деятельности казахстанской службы пробации, автор приводит примеры из материалов правоприменительной практики.

Приводится эмпирический опыт отделов службы пробации взаимодействия с районными судами при направлении представлений с просьбой о решении вопроса об отмене условного осуждения в отношении отдельных граждан.

Анализ решений суда проливает свет на определенную пробельность уголовного законодательства, влияющую на правоприменительную практику казахстанской службы пробации, при направлении ее сотрудниками представлений об отмене условного осуждения.

Для поиска путей решения имеющихся правоприменительных проблем и совершенствования института условного осуждения, авторы приходят к выводу о целесообразности проведения опроса в качестве экспертов по указанной профессионального сообщества сотрудников службы пробации, перед которым следует поставить ряд сформулированных им актуальных вопросов.

Авторы на основе проиллюстрированных судебных решений и материалов практики казахстанской службы пробации представляют свое видение перспектив совершенствования норм уголовного законодательства регламентирующего реализацию условного осуждения в Республике Казахстан.

Выдвигается гипотеза о том, что выявление общей позиции экспертного сообщества сотрудников службы пробации, повлечет внесение соответствующих законодательных инициатив с подготовкой пакета поправок и организацией предварительных слушаний с заинтересованными государственными органами по вопросам совершенствования института условного осуждения в Республике Казахстан.

Ключевые слова: условное осуждение, служба пробации, пробационный контроль, мера уголовно-правового воздействия.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШАРТТЫ СОТТАУ ИНСТИТУТЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ
ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫН ІЗДЕУДІҢ ЖЕКЕЛЕГЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ****А.А. Алимпиев**

құқықтану магистрі

А.Ж. Нурушев

заң ғылымдарының кандидаты

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасында шартты соттау институтын іске асыруға қатысты жекелеген мәселелер баяндалады.

Мақалада 2019-2022 жылдар кезеңінде жиналған шартты түрде сотталғандар туралы статистика келтірілген:

- мерзімінен бұрын босатумен;

- мекемеге Жолдаумен;
- қылмыс жасаумен.

Қазақстандық пробация қызметінің қызметінде шартты түрде соттау туралы қылмыстық кодекстің материалдық нормаларын қолдану проблемаларын суреттеу үшін автор құқық қолдану практикасы материалдарынан мысалдар келтіреді.

Пробация қызметі бөлімдерінің жекелеген азаматтарға қатысты шартты соттаудың күшін жою туралы мәселені шешу туралы өтініш жіберген кезде аудандық соттармен өзара іс-қимылдың эмпирикалық тәжірибесі келтіріледі.

Сот шешімдерін талдау қазақстандық пробация қызметкерлері шартты соттаудың күшін жою туралы ұсыныстарды жіберген кезде оның құқық қолдану практикасына әсер ететін қылмыстық заңнаманың белгілі бір мәселесіне жарық түсіреді.

Қолданыстағы құқық қолдану проблемаларын шешу жолдарын іздеу және шартты түрде соттау институтын жетілдіру үшін автор пробация қызметі қызметкерлерінің аталған кәсіби қоғамдастығы бойынша сарапшы ретінде сауалнама жүргізудің орындылығы туралы қорытындыға келеді, оған бірқатар тұжырымдалған өзекті мәселелер қойылуы мүмкін:

Автор суреттелген сот шешімдері мен қазақстандық пробация қызметі практикасының материалдары негізінде Қазақстан Республикасында шартты соттауды іске асыруды регламенттейтін қылмыстық заңнама нормаларын жетілдіру перспективалары туралы өзінің пайымын ұсынады.

Пробация қызметі қызметкерлерінің сараптамалық қоғамдастығының жалпы ұстанымын анықтау Қазақстан Республикасындағы шартты соттау институтын жетілдіру мәселелері бойынша мүдделі мемлекеттік органдармен түзетулер пакетін дайындап және алдын ала тыңдаулар ұйымдастыра отырып, тиісті заңнамалық бастамаларды енгізуге әкеп соғады деген гипотеза алға тартылады.

Түйін сөздер: шартты түрде соттау, пробация қызметі, пробациялық бақылау, қылмыстық-құқықтық ықпал ету шарасы.

ON CERTAIN ISSUES OF THE IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTION OF PROBATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE SEARCH FOR WAYS TO IMPROVE IT

Alimpiev A.A.

Master of Jurisprudence

Nurushev A.Zh.

Candidate of Juridical Sciences

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev

Annotation. This article highlights some issues related to the implementation of the institution of probation in the Republic of Kazakhstan.

The article presents statistics collected for the period 2019-2022 on suspended prisoners removed from the register in connection with:

- with early release;
- with a referral to an institution;
- with the commission of a crime.

To illustrate the problems of applying the material norms of the Criminal Code on probation in the activities of the Kazakh probation service, the author gives examples from the materials of law enforcement practice.

The empirical experience of the departments of the probation service of interaction with district courts when sending submissions with a request to resolve the issue of the cancellation of conditional sentences against individual citizens is given.

The analysis of court decisions sheds light on a certain problem of criminal legislation affecting the law enforcement practice of the Kazakh probation service when its employees send representations about the cancellation of a suspended sentence.

In order to find ways to solve the existing law enforcement problems and improve the institution of probation, the authors come to the conclusion that it is expedient to conduct a survey as experts on the specified professional community of probation service employees, which should be faced with a number of topical questions formulated by him:

Based on the illustrated court decisions and materials of the practice of the Kazakhstan probation service, the authors present his vision of the prospects for improving the norms of criminal legislation regulating the

implementation of conditional sentences in the Republic of Kazakhstan.

The hypothesis is put forward that the identification of the common position of the expert community of probation officers will entail the introduction of appropriate legislative initiatives with the preparation of a package of amendments and the organization of preliminary hearings with interested state bodies on improving the institution of probation in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: conditional sentence, probation service, probation control, measure of criminal legal impact.

Введение

Согласно, предоставленным Комитетом уголовно-исполнительной системы МВД Республики Казахстан статистическим данным в разрезе показателя «всего прошедших по учетам в качестве условно-осужденных», выяснилось, что с 2019 по 2022 годы, удельный вес таковых в структуре общего массива осужденных к наказаниям не связанным с лишением свободы, составил **11,5%**¹.

Зафиксированное и подтвержденное статистикой обстоятельство, свидетельствует о том, что *каждый десятый подучетный* состоящий под пробационным контролем из числа тех, к кому применены уголовно-правового воздействия не связанные с изоляцией от общества, является условно осужденным.

Отличительной особенностью казахстанского института условного осуждения является то, что он назначается на весь срок лишения свободы с нахождением под пробационным контролем.

Принимая решение о применении условного осуждения, наряду с характером и степенью общественной опасности совершенного преступления, казахстанские суды должны учитывать личность виновного, а также смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства.

По казахстанскому законодательству, суд принимает решение об отмене условного осуждения и о снятии с лица судимости, если оно доказало своим поведением фактическое свое исправление.

Условное осуждение при этом отменяется по отбытии не менее половины срока [1].

Вместе с тем в практике реализации института условного осуждения казахстанской службой пробации нередко встречаются случаи, когда подучетные лица нарушают условия пробационного контроля, но направляемые уполномоченными должностными лицами представления об отмене в связи с систематическими нарушениями, суды отклоняют, так как находят приводимые доводы недостаточными.

Основная часть

В свете нашего исследования определенный интерес представляет статистика о прошедших по учетам казахстанской службы пробации условно-осужденных с 2019 по 2022 годы.

Анализ четырехлетнего периода в данном разрезе показал, что $\frac{1}{4}$ (**26%**) из рассматриваемого контингента проходит полный испытательный срок пробационного контроля с момента принятия судебного решения об условном осуждении до снятия с учета по отбытию наказания. Иными словами **четверть** условно осужденных в Республике Казахстан проходит всю дистанцию, отведенную на испытание в пределах назначенного судом приговора.

Почти аналогичное соотношение зафиксировано по показателю снятых с учета условно осужденных в связи с досрочным освобождением.

Таковых, в изученный нами период, обнаружено **25,8%** от общей доли всей совокупности условно осужденных (см. табл. 1).

Это означает, что четверть (**25,8%**) своим законопослушным поведением и соблюдением условий пробационного контроля, доказывает целесообразность примененного к ним условного осуждения.

Таблица 1 – Сведения о снятых с учета пробационного контроля условно осужденных в связи с досрочным освобождением.

2019 год	2020 год	2021 год	2022 год	Всего
1336 (15,3%)	975 (12,4%)	678 (9,4%)	453 (6,5%)	3442 (25,8%)

Выявлен относительно низкий показатель (**4,2%**) направления условно осужденных в учреждения для отбывания наказания лишения свободы (см. табл. 2).

¹ Сведения Комитета Уголовно-исполнительной системы МВД РК о численности и движении осужденных к наказаниям, не связанным с изоляцией от общества, а также данных об их розыске и количестве совершенных ими уголовных правонарушений в период с 2019 по 2022 годы

Таблица 2 – Сведения о снятых с учета пробационного контроля условно осужденных в связи с направлением в ИУ.

2019 год	2020 год	2021 год	2022 год	Всего
151 (1,7%)	128 (1,6%)	176 (2,4%)	111 (1,6%)	566 (4,2%)

30% от общей массы направленных условно-осужденных в учреждения для отбывания наказания в виде лишения свободы, составляют лица совершившие в период пробационного контроля новое преступление (см. табл. 3).

70% снятых с учета направляются в учреждения для дальнейшего отбывания наказания по причинам нарушения ими условий пробационного контроля в порядке замены условного осуждения на лишение свободы см. табл. 3).

Таблица 3 – Сведения о снятых с учета пробационного контроля условно осужденных и направленных в ИУ за совершение преступления.

2019 год	2020 год	2021 год	2022 год	Всего
39 (0,4%)	47 (0,6%)	52 (0,7%)	34 (0,4%)	172 (30%)

Подтверждением проблем применения материальных норм Уголовного кодекса об условном осуждении в деятельности казахстанской службы пробации являются материалы правоприменительной практики.

Так, в сентября 2022 года от имени начальника отдела службы пробации Житикаринского района Департамента УИС по Костанайской области на имя председателя Житикаринского районного суда было направлено представление с просьбой о решении вопроса об отмене условного осуждения в отношении гражданина Н.²

В ходе изучения материалов выяснилось, что условно осужденный «Н» за совершение преступлений, квалифицируемых ст.188 ч.2 пп.1,3 УК РК (кража) и ст.191 ч.3 (грабеж), в отношении которого за неисполнение установленных условий пробационного контроля, ранее направлялось представление о продлении сроком на 6 месяцев, в чем судом было отказано, 20 декабря 2021 года совершил тайное хищение чужого имущества.

24 мая 2022 года Житикаринский районный суд Костанайской области постановил гражданина Н. освободить от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим³.

В данном случае мы не ставим под сомнение правомерность принятого судом решения о прекращении дела в связи с примирением, так как это не противоречит национальному законодательству РК.

Постановление суда вместе с тем пролило свет на неотрегулированность уголовного законодательства правоприменительной практики, так как служба пробации в сентябре 2022 года на факт совершенного преступления отреагировала направлением представления об отмене условного осуждения.

Изучение хронологии пробационного контроля в отношении гражданина Н. с момента первичной регистрации до совершения повторного преступления, обнаружило, что поскольку срок условного осуждения составлял пять лет лишения свободы и гипотетически должен был окончиться в 2024 году, сотрудники службы пробации, в связи с систематическими нарушениями, резонно направили представление о его продлении⁴.

Представителями судейского корпуса однако это обстоятельство во внимание принято не было, и, следовательно, по их логике условно осужденный Н. через два года мог благополучно для себя ожидать прекращения условного осуждения с погашением судимости.

Для поиска путей решения имеющихся правоприменительных проблем и совершенствования института условного осуждения полагаем целесообразным проведение опроса в качестве экспертов по указанной профессионального сообщества сотрудников службы пробации, перед которым следует поставить ряд обращенных к ним следующих вопросов:

- Согласны ли Вы с мнением, что суды часто необоснованно приходят к выводу о возможности исправления лица, совершившего умышленное преступление без отбывания наказания?

- По Вашему мнению, достигается ли в период условного осуждения цель исправления подчетного

2 Представление отдела службы Житикаринского района Костанайской области председателю Житикаринского районного суда от 03.09.2022 года об отмене условного осуждения.

3 Постановление Житикаринского районного суда Костанайской области №3944-22-00-1/29 от 24 мая 2022 года.

4 Представление отдела службы Житикаринского района Костанайской области председателю Житикаринского районного суда от 03.09.2022 года об отмене условного осуждения.

лица?

- На сколько эффективно устанавливаемые судами запреты и ограничения на условно осужденных влияют на предупреждение с их стороны фактов повторных правонарушений (преступлений)?

- От какой категории подучетных лиц из числа условно осужденных повторное совершение преступления в период пробационного контроля наиболее ожидаемо?

- С какими проблемами при реализации лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью в отношении условно осужденных, Вы наиболее часто сталкиваетесь?

- Согласны ли Вы с тем, что «трудоустройство» можно считать основным средством предупреждения повторных правонарушений?

- Поддерживаете ли предложение о внесении в Уголовный и Уголовно-исполнительный кодексы положений о возможности возложения на условно осужденных обязанности по обязательному трудоустройству, в ходе реализации пробационного контроля?

- Поддерживаете ли вы предложение о внесении в УК РК дополнений в части возможного привлечения условно осужденного к принудительному труду по аналогии с ограничением свободы?

- Считаете ли Вы необходимым внести изменение в УК, касательно возможности продления срока пробационного контроля в отношении условно осужденных, совершивших умышленное преступление и освобожденных от уголовной ответственности по не реабилитирующим основаниям?

- Является ли применение электронных средств слежения эффективным средством контроля за поведением условно-осужденного?

- Какие проблемы имеются в Вашей деятельности по применению электронных средств слежения?

- Как вы относитесь к идее о замене электронных средств слежения в виде браслетов на контроль посредством установки специального приложения на смартфоне, позволяющего сотруднику службы пробации отслеживать геолокацию подучетного лица?

- Ваше отношение к тому, чтобы на условно осужденных составлялась индивидуальная программа оказания социально-правовой помощи компетентным сотрудником местных исполнительных органов (МИО) по аналогии с ранее существовавшей практикой по реализации данной функции службами пробации.

Заключение

Как видно из контекста вопросов, варианты предполагаемых ответов на них содержат частичное видение перспектив совершенствования норм уголовного законодательства и в целом нормативно-правовой базы, регламентирующей реализацию условного осуждения в Республике Казахстан.

Выявив общую позицию экспертного сообщества сотрудников службы пробации, целесообразно дальнейшее выдвижение соответствующих законодательных инициатив с подготовкой пакета поправок и организацией предварительных слушаний с заинтересованными государственными органами.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

REFERENCES

1 Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 goda // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Алексей Александрович Алимпов - құқықтану магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының ғылыми-зерттеу орталығы бөлімшесінің бастығы. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: lehaimovich@mail.ru.

Ахан Жакыпбекович Нурушев - заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы бастығының орынбасары. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: ahan_n@mail.ru.

Алимпов Алексей Александрович - магистр юриспруденции, начальник отделения Научно-исследовательского центра Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: lehaimovich@mail.ru.

Нурушев Ахан Жакыпбекович - кандидат юридических наук, заместитель начальника Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: ahan_n@mail.ru.

Alexey Alimpiev - Master of Jurisprudence, Head of the department of the Research Center of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abai ave. 11. E-mail: lehaimovich@mail.ru.

Akhan Nurushev - Candidate of Juridical Sciences, Deputy Head of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abai ave. 11. E-mail: ahan_n@mail.ru.

**WHAT FROM THE THESIS OF DOCTOR OF LAW, PROFESSOR AMANGELDY A.A.
IMPLEMENTED IN THE CURRENT LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
IN THE SPHERE OF INTELLECTUAL PROPERTY OF JUNE 20, 2018**

Amangeldy A.A.

Doctor of Juridical Sciences

Eurasian Law Academy named after D. Kunaev

Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after. M. Esbolatov

Dyussebaev T.T.

Doctor of Philosophy (PhD)

Eurasian Law Academy named after D. Kunaev, Almaty, Republic of Kazakhstan

Annotation. The relevance of the topic is due to changes in the legislation of the Republic of Kazakhstan, which regulates relations in the field of intellectual property. The article analyzes some of the scientific provisions of the author's dissertation research. In particular, the content of such concepts as «granting», «transfer», «alienation» is revealed, since each sphere of legal relations is characterized by its own conceptual apparatus. The specifics of contracts mediating the granting and transfer (alienation) of exclusive rights to objects of intellectual property are considered. The article emphasizes the relationship of objects of intellectual property rights with the specifics of the content of rights to them, in particular, exclusive (property) rights.

The article analyzes the directions of development of the legislation of the Republic of Kazakhstan, regulating relations in the field of intellectual property. In particular, the emergence and use in practice of domain names as a means of individualization of participants in civil circulation, also in connection with the development of science and technology, the emergence of such objects as the topology of integrated nanocircuits. The article considers the points of view of leading Russian scientists in the field of intellectual property, in particular, Doctor of Law, Professor E.P. Gavrilov, who analyzed the advantages of the legislation of the Republic of Kazakhstan regulating relations in the above area and revealed the possibilities for further development. The article also points to contradictions in the legislation of the Republic of Kazakhstan, which regulates relations in the field of intellectual property, which the developer of legislative acts that introduce changes and additions in this area of relations has not taken into account and does not take into account. Therefore, the article analyzes in detail the shortcomings that are currently present in the legislation of the Republic of Kazakhstan, which should be eliminated in the opinion of the author, since they introduce conflicts (contradictions) in the normative acts of the Republic of Kazakhstan that regulate relations in the field of intellectual property.

Keywords: intellectual property right of the Republic of Kazakhstan, provision, transfer, alienation, exclusive rights, domain names, topologies of integrated nanocircuits.

**ҚОЛДАНЫСТАҒЫ 2018 ЖЫЛДЫҢ 20 МАУСЫМЫНДАҒЫ ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІК
АЯСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫНДА
З.Ғ.Д., ПРОФЕССОР А.А. АМАНГЕЛЬДІНІҢ ДИССЕРТАЦИЯСЫНАН НЕ ЖҮЗЕГЕ АСТЫ**

А.А. Амангельды

заң ғылымдарының докторы,

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы

Қазақстан Республикасы ПИМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

Т.Т. Дүсебаев

философия докторы (PhD)

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Аңдатпа. Тақырыптың өзектілігі зияткерлік меншік аясындағы қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасындағы өзгерістермен байланысты. Мақалада автормен жүргізілген диссертациялық зерттеуіндегі кейбір ғылыми ережелер талданған. Атап айтқанда, «табыстау», «беру», «оқшаулау» сияқты ұғымдардың мазмұны ашылған, өйткені әрбір құқықтық қатынастар аясына өзінің ұғымдық аппараты тән. Зияткерлік меншік объектілеріне айрықша құқықтарды табыстауда және беруде (оқшаулауда) делдал келісім-шарттардың ерекшелігі қарастырылады. Мақалада зияткерлік меншік

құқығы объектілерінің оларға құқықтардың, атап айтқанда айрықша (мүліктік) құқықтардың мазмұнының ерекшелігімен өзара байланысы бөліп қарастырылған.

Мақалада зияткерлік меншік аясындағы қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасының даму бағыттары талданған. Атап айтқанда, тәжірибеде азаматтық айналымға қатысушыларды дараландыру құралдары ретінде домендік атаулардың пайда болуы мен қолданылуы, сондай-ақ ғылым мен техниканың дамуына байланысты интегралдық наносхемалар топологиялар сияқты объектілердің пайда болуы.

Мақалада зияткерлік меншік аясындағы Ресейдің жетекші ғалымдарының көзқарастары қарастырылған, атап айтқанда з.ғ.д., профессор Э.П. Гавриловтың, ол жоғарыда аталған аядағы қатынастарды реттейтін ҚР заңнамасының артықшылықтарын талдады және оның әрі қарай даму мүмкіндігін ашты.

Мақалада зияткерлік меншік аясындағы қатынастарды реттейтін ҚР заңнамасындағы қарама-қайшылықтар көрсетілді, оларды аталған аядағы қатынастарға өзгерістер мен толықтырулар енгізетін заңнамалық актілерді жасаушылар ескермеген және ескерілмеген. Сондықтан мақалада Қазақстан Республикасының заңнамасында бүгінгі күні орын алған кемшіліктер егжей-тегжей талданды, олар автордың пікірінше жойылуы тиіс, өйткені олар зияткерлік меншік аясындағы қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының нормативтік актілеріне коллизия (қарама-қайшылық) енгізеді.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасының зияткерлік меншік құқығы, табыстау, беру, оқшаулау, айрықша құқықтар, домендік атау, интегралдық наносхемалар топологиялар.

**ЧТО ИЗ ДИССЕРТАЦИИ Д.Ю.Н., ПРОФЕССОРА АМАНГЕЛЬДЫ А.А.
РЕАЛИЗОВАНО В ДЕЙСТВУЮЩЕМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
В СФЕРЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ ОТ 20 ИЮНЯ 2018 ГОДА**

Амангельды А.А.

доктор юридических наук

Евразийская юридическая академия им. Д.А. Кунаева

Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

Дюсебаев Т.Т.

доктор философии (PhD)

Евразийская юридическая академия им. Д.А. Кунаева, Республика Казахстан, г. Алматы

Аннотация. Актуальность темы обусловлена изменениями в законодательстве Республики Казахстан, регулирующем отношения в сфере интеллектуальной собственности. В статье проанализированы некоторые научные положения проведенного диссертационного исследования автора. В частности, раскрывается содержание таких понятий как «предоставление», «передача», «отчуждение», так как каждой сфере правоотношений характерен свой понятийный аппарат. Рассматривается специфика договоров, опосредующих предоставление и передачу (отчуждение) исключительных прав на объекты интеллектуальной собственности. В статье подчеркивается взаимосвязь объектов права интеллектуальной собственности со спецификой содержания прав на них, в частности исключительных (имущественных) прав.

В статье проанализированы направления развития законодательства Республики Казахстан, регулирующего отношения в сфере интеллектуальной собственности. В частности, появление и использование на практике доменных имен в качестве средств индивидуализации участников гражданского оборота, также в связи с развитием науки и техники возникновение таких объектов как топологии интегральных наносхем.

В статье рассмотрены точки зрения ведущих ученых России в сфере интеллектуальной собственности, в частности д.ю.н., профессор Э.П. Гаврилова, который проанализировал преимущества законодательства РК, регулирующего отношения в вышеуказанной сфере и раскрыл возможности дальнейшего развития.

В статье указано также на противоречия в законодательстве РК, регулирующего отношения в сфере интеллектуальной собственности, которые не учел и не учитывает разработчик законодательных актов, вносящих изменения и дополнения в указанной сфере отношений. Поэтому в статье подробно проанализированы недостатки, присутствующие на сегодняшний день в законодательстве Республики Казахстан, которые должны быть устранены на взгляд автора, так как они вносят коллизии (противоречия) в нормативных актах Республики Казахстан, регулирующих отношения в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности Республики Казахстан, предоставление, передача, отчуждение, исключительные права, доменные имена, топологии интегральных наносхем.

Introduction

This article is devoted to the scientific results of the dissertation research conducted by Doctor of Law, Professor Amangeldy A.A., which received their implementation in the legislation of the Republic of Kazakhstan.

We believe that every legal scholar, conducting his research, is aimed at ensuring that his scientific results are included in the current legislation of his country. It is gratifying that some scientific provisions from the dissertation "Intellectual Property Law of the Republic of Kazakhstan at the present stage" by Amangeldy A.A. [1], which was protected on November 13, 2015 in Moscow, the Russian Federation, were implemented in the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018 No. 161-VI «On amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Kazakhstan on issues improvement of legislation in the field of intellectual property» (hereinafter referred to as the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018) [2].

The main part

Let's review some of the scientific provisions from the above dissertation. In particular, the above-mentioned Law reflects the scientific provision submitted for protection under number 8, which substantiates the need to introduce such concepts as order, provision, alienation. In order to avoid inaccuracies in terminology and certainty in the use of the conceptual apparatus in the legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of intellectual property, we propose to clarify the following concepts: «order», «provision», «alienation».

We believe that the disposal of exclusive rights is an opportunity to determine the legal fate of exclusive rights in two forms:

- the granting of exclusive rights means the transfer of exclusive rights in whole or in part from the right holder to the user, while the change of the right holder does not occur;
- alienation of exclusive rights (assignment) means the irretrievable transfer of exclusive rights, while if the alienation is made in full, then for the right holder this means a complete loss of exclusive rights, if partially, then he loses a certain part of the powers included in the circle of exclusive rights, and the rest - the right holder leaves behind. Thus, with the alienation of exclusive rights, there is a change in the right holder [3, p. 12].

Prior to the adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018, the concepts of "granting" and «alienation» of exclusive rights were not regulated.

In particular, the terms granting and transfer of exclusive rights were included in the Civil Code of the Republic of Kazakhstan in the following articles: «Article 897-1. Registration of granting the right to use an intellectual property object under a complex business license agreement»; «Article 1000. Transfer of the exclusive right to an invention, utility model, industrial design»; «Article 1001. Granting the right to use an invention, utility model, industrial design»; «Article 1031. Transfer of the right to a trademark and grant of the right to use a trademark».

The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 16, 1999 «Patent Law of the Republic of Kazakhstan» was supplemented by Article 11-1 as follows:

«Article 11-1. Transfer of the exclusive right to an object of industrial property

1. The patent holder has the right to transfer the exclusive right to an object of industrial property belonging to him to another individual or legal entity under an assignment agreement.

An agreement on the transfer of an exclusive right to an object of industrial property is concluded in writing within the period of validity of this exclusive right.

2. The transfer of the exclusive right to an object of industrial property is subject to registration in the relevant state register» [2].

Article 14 of the Patent Law, the legislator stated in the following wording:

«Article 14. Granting the right to use an object of industrial property

1. Any person who is not a patent owner (licensee) has the right to use a protected object of industrial property with the permission of the patent owner (licensor) on the basis of a license agreement, a complex business license agreement or other agreement with the licensor, including the terms of the license agreement (license agreement).

2. The license agreement may provide for granting by the licensor to the licensee the right to use the object of industrial property:

1) with the licensor retaining the possibility of its use and the right to issue a license to other persons (a simple, non-exclusive license);

2) with the licensor retaining the possibility of using it, but without the right to issue a license to other persons (single license);

3) without the licensor retaining the possibility of using it and without the right to issue a license to other persons (exclusive license).

If the terms of use are not specified in the license agreement, the right to use an industrial property object is granted under the terms of a simple, non-exclusive license.

The licensee has the right to use the object of industrial property throughout the territory of the Republic of Kazakhstan, unless otherwise provided in the license agreement.

The period of validity of the right to use an industrial property object is determined in a license agreement and may be extended by mutual agreement of the parties.

If the term is not specified in the license agreement, the period of validity of the right to use the object of industrial property is five years from the date of registration of this agreement.

Termination of the exclusive right to an object of industrial property entails the termination of the license agreement.

The licensee has the right to transfer to another person (sublicensee) the right to use an object of industrial property on the basis of a sublicense agreement or a complex entrepreneurial sublicense agreement, taking into account the terms of the license agreement. The licensee shall be liable to the licensor for the actions of the sublicensee, unless otherwise provided by the license agreement.

The transfer of the exclusive right to an object of industrial property to another person does not entail the termination of the license agreement.

3. Agreements on granting the right to use an object of industrial property and additional agreements are concluded in writing and are subject to registration in the relevant state register» [2].

Analyzing further changes in the legislation of the Republic of Kazakhstan on trademarks, one should pay attention to the fact that in Art. 21 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Trademarks», a very correct attempt was made to concretize and clarify the conceptual apparatus of contracts, namely:

1) the transfer of the exclusive right to a trademark means the conclusion of an agreement on the assignment of rights;

2) granting the right to use a trademark is the conclusion of a complex business license agreement or another agreement (license agreement) [4].

Also, this article of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Trademarks» details the procedure for registering an assignment agreement and a license agreement: The transfer of an exclusive right or a license agreement must be registered within ten business days following the day the application of the interested party to the agreement is received. The grounds temporarily preventing the registration of the transfer of the right to a trademark or the granting of the right to use it have been changed:

1) the existence of a period for the restoration of the terminated validity of the exclusive right to a trademark;

2) submission of an incomplete package of documents or inconsistency of information in the submitted documents;

3) discrepancy between the information in the submitted documents and the information contained in the State Register of Trademarks or in the register, which is maintained in accordance with an international treaty ratified by the Republic of Kazakhstan [4].

In Art. 21 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Trademarks”, the list of grounds for refusing to register the transfer of the right to a trademark or granting the right to use it has also been increased and changed:

1) expiration of the term for the restoration of the terminated term of the exclusive right to a trademark;

2) expiration of the term for elimination of grounds temporarily preventing registration;

3) receipt of an application for registration from a person who is not a party to the agreement;

4) lack of registration of the right to dispose of the exclusive right to a trademark;

5) misleading about the product or its manufacturer in case of transfer of the right to a trademark;

6) the presence of the obligations assumed by the party that prevent the granting of the right to use the trademark [4].

In the legislation of the Republic of Kazakhstan on intellectual property, a scientific provision was also introduced, submitted for protection at number 9, which provides for the construction of a system of contracts in the field of intellectual property, according to which contracts for the granting of exclusive rights include license agreements and a franchise agreement, and contracts for the alienation exclusive rights - agreements on the assignment of exclusive rights to various objects of intellectual property [3, p. 12-13].

This was also reflected in the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018, which made appropriate changes to Art. 18, 20-1, 20-2 Law of the Republic of Kazakhstan «On the protection of breeding achievements», Art. 8 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the legal protection of topologies of integrated circuits».

In addition, the scientific provision submitted for defense at number 10 has received its implementation, justifying that there are agreements that indirectly mediate relations in the field of intellectual property law, in particular, an employment contract, a contract for R&D, a pledge of property rights, a marriage contract, an agreement on trust management of property rights, an agreement on the sale of an enterprise, an agreement on the lease of an

enterprise, a privatization agreement, a donation agreement, an exchange agreement, a memorandum of association, an agreement on joint activities [3, p. 13].

And in particular, paragraph 1 of Art. 18 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the protection of breeding achievements», paragraph 1 of Art. 14 of the Patent Law of the Republic of Kazakhstan, paragraph 2 of Art. 21 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Trademarks, Service Marks and Appellations of Origin of Goods» provides that the terms of a license agreement may be provided for in other agreements.

Unfortunately, the developers of the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018 did not take into account many problems that currently continue to operate in regulatory legal acts.

Contradictions remain in the legislation of the Republic of Kazakhstan both in understanding the essence of intellectual property rights and the concept of exclusive right in relation to license agreements.

The concept of «intellectual property» in accordance with Art. 125 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan is characterized as a certain part of the powers associated with the exclusive right to the results of intellectual creative activity, thereby Art. 125 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan proceeds from the identity of the concepts of «intellectual property» and «exclusive right», which makes art. 125 and 961, 963 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, establishing a list of objects of intellectual property, personal non-property and property rights to objects of intellectual property rights that contradict each other.

At the same time, art. 963 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan establishes personal non-property and property rights to objects of intellectual property, art. 964 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan under the exclusive right to objects of intellectual property understands the property right. Therefore, the contradiction between art. 125 and 961, 963, 964 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, which must be eliminated.

In this regard, in order to eliminate the existing contradiction, we propose to legislate the concept of intellectual property in the following edition: «intellectual property as an object of civil rights is a combination of personal non-property and property (exclusive rights), as well as objectified results of intellectual creative activity and equated to them means of individualization of goods, works and services provided for by this Code and other legislative acts» [3, p. 17].

The necessity of excluding the concept of non-exclusive rights from the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights» is substantiated in order to prevent confusion and substitution of the concepts of intellectual property rights, since the concept of non-exclusive rights, provided for in paragraph 6) of art. 2 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights», contradicts not only the conceptual foundations of the institution of exclusive rights, but also art. 964 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, which provides for the concept of exclusive rights.

Parallel use of exclusive rights simultaneously with the right holder is based not on the concept of non-exclusive rights, which cannot exist in principle, but on the right of the right holder to grant the right to use (exclusive rights) under the contract to both a limited and an unlimited range of users. The presence in paragraph 3 of art. 31 of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Copyright and Related Rights», the norms on the author's agreement on the transfer of non-exclusive rights contradict not only art. 964 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, but also paragraphs. 1) paragraph 2 of art. 966 Civil Code of the Republic of Kazakhstan [3, p. 17].

A well-known Russian scientist in the field of intellectual property E.P. Gavrilov, being an official opponent, emphasized the novelty and originality of the proposed provisions submitted for defense [5, p. 30]. At the same time, the author saw what could be borrowed from Kazakhstan for Russia: this is the classification of intellectual property objects and undisclosed information, which, according to the scientist, should be regulated exclusively by civil law, as is done in Kazakhstan [5, p. 30].

It should be noted that some provisions in the dissertation have been criticized.

In particular, the conclusion is substantiated that a domain name is an object of civil rights, acting as a means of individualization of goods, works and services on the global Internet, while the right to a domain name is exclusive and arises by virtue of the fact of registration.

The domain name is not fixed by the norms of the legislation of the Republic of Kazakhstan, in this regard, we propose to recognize the domain name as an independent means of individualization of participants in civil circulation, goods and services on the Internet, which must be unique and help to avoid their identification, can only be used in the field of electronic resources and have a broader purpose than a trademark or brand name. It serves as a source of information and a unique designation not only of goods and services, like a trademark, but also individualizes, by matching and providing addressing of an electronic resource, legal entities like a company name, but at the same time it is able to individualize individuals on the Internet. The exclusive right to a domain name is characterized by a certain set of powers, has temporary, but not territorial limits, while the owner of the domain name has the right to use and dispose of it at his own discretion, both for business purposes and for personal needs.

The domain name should be attributed to the means of individualization of goods, works and services in the legislative order by including the relevant provisions in Ch. 56 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part), since this confirms some similarities with the means of individualization: 1) for the emergence of a domain, as well as for trademarks, the fact of registration is required; 2) the exclusive right to a trademark has time limits, a similar requirement applies to domains, since the registration period is indicated in the application for registration of a domain name, which gives reason to believe that there are still time frames for domain registration.

Doctor of Law, Professor E.P. Gavrilov did not agree with this opinion, who believes that when introducing the legal protection of domain names into the national legislation of Kazakhstan (or Russia), it is necessary to find out in advance on which territory it will operate. Legal protection will operate on the Internet, and the Internet is extraterritorial. The scientist believes that this requires an international treaty, which should allocate national zones on the Internet and introduce the principle of mutual recognition of rights [5, p. 33].

In addition, Doctor of Law, Professor E.P. Gavrilov did not agree with my proposals regarding the collective management of exclusive rights, urging them not to make mistakes! [5, p. 34].

In the dissertation, it was proposed to recognize that an organization exercising collective management of exclusive rights, firstly, acts on behalf of the owners of copyright and related rights, therefore, the rights and obligations arise directly from the owner of exclusive rights; and secondly, the organization performs only legal actions, which means that the features of mediation are seen in agreements for the collective management of exclusive rights.

E.P. Gavrilov believes that, in fact, in the field of collective management of exclusive rights, the exclusive right ceases to exist. There remains only the appearance of an exclusive right, but in fact only the right to a standard remuneration [5, p. 34].

It is regrettable that not all proposals were considered by the developers of the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 20, 2018.

For example, the Law of the Republic of Kazakhstan dated June 29, 2001 «On the legal protection of topologies of integrated circuits» needs to be "modernized". Due to the development of science and technology, the technologies for creating topologies of integrated circuits are obsolete, and the creation of topologies of integrated nanocircuits entails the need to develop adequate legal regulation.

The problem of legal regulation of topologies of integrated circuits is the term of legal protection. The terms of legal protection provided for in the Law of the Republic of Kazakhstan «On topologies of integrated circuits» cannot be considered justified, since topologies tend to become outdated very quickly. Yes, and with the loss of originality, the topology loses legal protection. In this case, an alternative may be to keep information about topologies in the undisclosed information mode or reduce the term of legal protection to 3 years. Similar changes are required in relation to the legal regime of such an object of copyright as a computer program.

A feature of the legal regime of topologies of integrated nanocircuits is that the topologies of integrated nanocircuits are a spatial-geometric arrangement of a set of elements of an integrated nanocircuit and connections between them based on the use of nanomaterials. The topologies of integrated nanocircuits are created as a result of the author's creative intent, the condition for legal protection should be its originality, legal protection for this object arises by virtue of creation.

In this regard, we believe that the topologies of integrated nanocircuits should be recognized as an object of copyright, extending copyright protection to them, but with a truncated period of validity of exclusive rights to the topologies of integrated nanocircuits for 3 years.

Conclusion

Thus, it is obvious that in the context of the development of science and technology, intellectual property issues always remain relevant, therefore, the appeal of the developers of legislative acts to the scientific results of scientists in Kazakhstan is necessary and justified, and also generally has a positive effect on the quality of legislative activity. Scientific and technological progress and the subsequent introduction of digital information technologies into human and state activities have led to the global informatization of society throughout the world, opening up new opportunities for a person to search, receive and disseminate information of interest to him, raising the level not only of his professional, but also of general culture [6, p. 205].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Амангелды А.А. Право интеллектуальной собственности Республики Казахстан на современном этапе: дисс.... д-ра юрид. наук. - 539 с. // <https://search.rsl.ru/ru/record/01008092373>.

2 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования законодательства в сфере интеллектуальной собственности: Закон Республики Казахстан от 20 июня 2018 года № 161-VI. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33153855&pos=1;-

9#pos=1;-9&.

3 Амангелды А.А. Право интеллектуальной собственности Республики Казахстан на современном этапе: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. . - 43 с. // <http://www.dslib.net/civil-pravo/pravo-intellektualnoj-sobstvennosti-respubliki-kazahstan-na-sovremennom-jetape.html>.

4 О товарных знаках, знаках обслуживания, географических указаниях и наименованиях мест происхождения товаров: Закон Республики Казахстан от 26 июля 1999 года № 456-І. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33153855&pos=1;-9#pos=1;-9&

5 Гаврилов Е.П. Хроника научной жизни // Патенты и лицензии. Интеллектуальные права. - 2016. - № 1. - С. 30-34.

6 Кужабаева Г.М. Информатизация уголовного и административного производства: постановка проблемы // «Хабаршы-Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Баримбека Бейсенова. — 2022. — № 1. — С. 205–211.

REFERENCES

1 Amangeldy A.A. Pravo intellektual'noj sobstvennosti Respubliki Kazahstan na sovremennom etape: diss.... d-ra jurid. nauk. - 539 s. // <https://search.rsl.ru/ru/record/01008092373>.

2 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования законодательства в сфере интеллектуальной собственности: Закон Республики Казахстан от 20 июня 2018 года № 161-VI. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33153855&pos=1;-9#pos=1;-9&.

3 Amangeldy A.A. Pravo intellektual'noj sobstvennosti Respubliki Kazahstan na sovremennom etape: avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk. . - 43 s. // <http://www.dslib.net/civil-pravo/pravo-intellektualnoj-sobstvennosti-respubliki-kazahstan-na-sovremennom-jetape.html>.

4 О товарных знаках, знаках обслуживания, географических указаний и наименованиях мест происхождения товаров: Закон Республики Казахстан от 26 июля 1999 года № 456-І. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33153855&pos=1;-9#pos=1;-9&

5 Gavrilov E.P. Hronika nauchnoj zhizni // Patenty i licenzii. Intellektual'nye prava. - 2016. - № 1. - S. 30-34.

6 Kuzhabaeva G.M. Informatizaciya ugolovno i administrativnogo proizvodstva: postanovka problemy // «Habarshy-Vestnik» Karagandinskoy akademii MVD Respubliki Kazahstan im. Barimbeka Bejsenova. — 2022. — № 1. — S. 205–211.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Айжан Амангельдықызы Амангельды - заң ғылымдарының докторы, Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының профессоры, ҚР ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің ғылыми және ғылыми-техникалық қызметтің аккредиттелген сарапшысы. Алматы қ., Өтепов к., 29. E-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru.

Талғат Тұрашұлы Дүсебаев - философия докторы (PhD), Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының қылмыстық-құқықтық пәндер және құқық қолдану кафедрасының доценті, тәрбие жұмысы және әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректоры. Алматы қ., Қурманғазы к., 107. E-mail: dussebaev-talgat@bk.ru.

Амангельды Айжан Амангельдықызы - доктор юридических наук, профессор кафедры гражданско-правовых дисциплин Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева, научный сотрудник Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, аккредитованный субъект научной и научной-технической деятельности Министерства науки и высшего образования РК. г. Алматы, ул. Утепова 29. E-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru.

Дүсебаев Талғат Турашевич – доктор философии (PhD), доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин и правоохранительной деятельности Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева, проректор по воспитательной работе и социально-культурному развитию. г. Алматы, ул. Курмангазы, 107. E-mail: dussebaev-talgat@bk.ru.

Aizhan Amangeldy - Doctor of Juridical Sciences, Professor of the Department of Civil Law Disciplines of the Eurasian Law Academy named after D. Kunaev, researcher of the Research Center of the Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, accredited expert of scientific and scientific

and technical activities of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan. St. Utepov, 29, Almaty. E-mail: aizhan_amangeldy@mail.ru.

Talgat Dyussebaev - Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the Department of Criminal Law Disciplines and Law Enforcement of the Eurasian Law Academy named after D. Kunaev, Vice-rector for Educational Work and Socio-cultural development. St. Kurmangazy 107, Almaty. E-mail: dussebaev-talgat@bk.ru.

ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА, СОВЕРШАЮЩЕГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ ВЫСОКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Т.М. Коржумбаева

кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)
Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

Аннотация. Характер преступлений в сфере высоких технологий находится в тесной связи с определенными свойствами и качествами преступника, его преступным опытом. Установление личности неизвестного преступника представляет собой сложный познавательный процесс, причем большая часть этих признаков может быть показана в ходе раскрытия и расследования преступлений высоких технологий по их «отпечаткам», что представляют собой материальные источники информации. Зная что, сделал и как действовал преступник при совершении преступных действий, можно предположительно сказать какими свойствами он обладает, и использовать полученную информацию для его установления, розыска. Кроме того, особенности выбранного им способа совершения преступления и сопутствующих средств совершения, могут охарактеризовать особенности личности совершающего преступление, а именно дать его характеристику по различным аспектам. Личность преступника совершающего преступление в сфере высоких технологий в сети Интернет, как правило, проявляет свои профессиональные качества и навыки имеющие индивидуальные особенности. Однако, даже в тех случаях, когда событие установлено достоверно, причастность виновного к данному событию нуждается в тщательном доказывании. Поскольку всякое событие преступления непременно отражается через изменения на материальных объектах, которые находятся во взаимном взаимодействии между собой, то и личность преступника находит свое отражение через действия, совершаемые им, которые выражаются в способе совершения преступления, что также отражается в выборе средств совершения им преступления. Таким образом, элементы характеризующие преступление и составляющие характеристику преступления взаимодействуют, и имеют корреляционные связи, которые, в свою очередь, характеризуют субъект преступления.

Ключевые слова: личность преступника, преступления в сфере высоких технологий, интернет, технический прогресс, способ совершения, спамеры, кардеры.

ЖОҒАРЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР САЛАСЫНДА ҚЫЛМЫС ЖАСАҒАН ҚЫЛМЫСКЕРДІҢ ЖЕКЕ БАСЫ

Т.М. Коржумбаева

заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент),
Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

Аңдатпа. Жоғары технологиялар саласындағы қылмыстардың сипаты қылмыскердің белгілі бір қасиеттерімен, оның қылмыстық тәжірибесімен тығыз байланысты. Белгісіз қылмыскердің жеке басын анықтау - бұл күрделі танымдық процесс, бұл белгілердің көп бөлігі ақпараттың материалдық көздері болып табылатын «іздері» бойынша жоғары технологиялық қылмыстарды ашу және тергеу кезінде көрсетілуі мүмкін. Қылмыскердің қылмыстық әрекеттерді жасау кезінде не істегенін және қалай әрекет еткенін біле отырып, оның қандай қасиеттері бар екенін айтуға болады және алынған ақпаратты оны анықтау, іздеу үшін пайдалануға болады. Сонымен қатар таңдаған қылмыс жасау әдісінің ерекшеліктері және онымен байланысты құралдар қылмыс жасаушының жеке басының ерекшеліктерін сипаттай алады, атап айтқанда оны әртүрлі аспектілер бойынша сипаттай алады. Интернет желісінде жоғары технологиялар саласында қылмыс жасайтын қылмыскердің жеке басы, әдетте, жеке ерекшеліктері бар өзінің кәсіби қасиеттері мен дағдыларын көрсетеді. Алайда, оқиға сенімді болған жағдайда да, кінәлінің осы оқиғаға қатысуы мұқият дәлелдеуді қажет етеді. Қылмыстың кез-келген оқиғасы өзара әрекеттесетін материалдық объектілердегі өзгерістер арқылы көрінетіндіктен, қылмыскердің жеке басы оның жасаған әрекеттері арқылы көрінеді, бұл қылмыс жасау тәсілінде көрінеді, бұл оның қылмыс жасау құралдарын таңдауда да көрінеді. Осылайша, қылмысты сипаттайтын элементтер өзара әрекеттеседі және өз кезегінде қылмыс тақырыбын сипаттайтын корреляциялық байланыстарға ие.

Түйін сөздер: қылмыскердің жеке басы, жоғары технологиялық қылмыстар, интернет, технологиялық прогресс, жасалу тәсілі, спамерлер, кардерлер.

THE IDENTITY OF THE CRIMINAL COMMITTING THE CRIMES IN THE FIELD OF HIGH TECHNOLOGY

Коржумбаева Т.М.

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)

Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov

Annotation. The nature of crimes in the field of high technology is closely related to certain properties and qualities of the criminal, and his criminal experience. The identification of an unknown criminal is a complex cognitive process, and most of these signs can be shown during the disclosure and investigation of high-tech crimes by their «fingerprints», which are material sources of information. Knowing what the criminal did and how he acted when committing criminal acts, one can presumably say what properties he possesses, and use the information obtained to establish him, search for him. In addition, the features of the chosen method of committing a crime and the accompanying means of committing it can characterize the characteristics of the person committing the crime, namely, to characterize it in various aspects. The personality of a criminal who commits crimes in the field of high technology on the Internet usually shows his professional qualities and skills that have individual characteristics. However, even in cases where the event is established reliably, the culprit's involvement in this event needs careful proof. Since every event of a crime is necessarily reflected through changes in material objects that are in mutual interaction with each other, then the personality of the criminal is reflected through the actions committed by him, which are expressed in the method of committing a crime, which is also reflected in the choice of means of committing a crime by him. Thus, the elements characterizing the crime and constituting the characteristics of the crime interact and have correlations, which in turn characterize the subject of the crime.

Keywords: criminal identity, high-tech crimes, Internet, technological progress, method of commission, spammers, carders.

Введение

В способе совершения преступлений в сфере высоких технологий находят свое выражение профессиональные навыки преступника, как упрочнившиеся способы выполнения действий, и проявляются они в виде отдельных приемов. Свообразие, не повторяемость или наоборот повторяемость, применяемых приемов в способе совершения уголовных правонарушений в сфере высоких технологий связаны, прежде всего, с использованием профессиональных преступных, а также бытовых навыков лица, совершающего те или иные преступления с использованием информационных технологий. Совершение рассматриваемых преступлений в последние годы носит групповой характер. Так, что в большинстве случаев преступления в сфере высоких технологий совершаются не в одиночку, а группой, нередко организованной, в которой криминальная схема включает несколько звеньев – от рядовых исполнителей до организаторов. Рассмотрим особенности личности преступника и способов совершаемых им уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи.

Основная часть

Российские эксперты приводят примеры типичных криминальных «коллективов», которые действуют и в Казахстане. Преступность давно поменяла обличье. Сегодня она представляет собой информационное сообщество с длинными «руками», с которым эффективнее всего бороться, имея равные возможности [1, с. 196].

Одним из инструментов способствующих совершения преступлений в сфере высоких технологий являются использование вредоносных программ. Как правило, вредоносная программа, в большинстве случаев, является значимым элементом в сфере криминального. Человек, который создает эту программу, пишет ее (вирмейкер), который работает под заказ, исполняет те или иные технические задачи заказчика. Заказ заказчика может исходить напрямую, это когда программист-вирмейкер получает конкретные технические задания, выполняет их, пишет под них вредоносную программу и передает заказчику, получая вознаграждение. В то же время существует не прямой заказ, это когда вирмейкер, анализируя потребности, современные тенденции теневого рынка, создает вредоносную программу, которую впоследствии представляет, либо рекламирует для успешной и выгодной реализации.

Все это свидетельствует о том, что можно выделить несколько участников преступной группы: первый

тип – это тот, кто создает эти вредоносные программы, он и является одним из участников преступной группы. Создание само по себе вредоносных программ не влечет преступных последствий, они становятся таковыми только после того как будут необходимыми для других лиц, которые благодаря этим программам будут реализовывать свои преступные замыслы. Второй тип выступает как бы посредником между создателями вредоносных программ и реализаторами, которые относятся к третьему типу. Реализаторы - это, лица, которые продают возможности и свойства вредоносных программ. Их называли вымогателями, мошенниками, а современно называют соответственно – спамерами и кардерами.

Рассмотрим особенности совершаемых действий этими лицами более подробно.

Спамеры. Их деятельность можно представить иерархично и структурировано, следующим образом:

- Первый участник занимается созданием и совершенствованием программного продукта, для его негласного внедрения на компьютеры пользователей. Эти программы называют троянами.

- Второй участник занимается рассылкой данной программы как можно большему количеству пользователей, как правило, делает это массово, но предварительно выкупив у первого участника данную программу. После чего он ведет анализ сигналов об успешном внедрении троянов в компьютеры пользователей и создает зомби-сеть.

- Третий участник покупает зомби-сеть, созданную в итоговом ее варианте, в зависимости от его материальных возможностей. Зомби-сеть может быть продана в полном объеме, либо частично, а также и по временному фактору, на постоянное пользование или на ограниченное время. После чего третий участник проводит рассылку спама.

- Четвертый участник занимается приемом рассылки спама и непосредственно ищет заказчиков используя этот спам и, как правило, денежное вознаграждение, которое он получает за представленную информацию от зомби-сети он переводит третьему участнику.

- Пятый участник группы проводит работу по проверке «верификации» после рассылки спама адресов с базами данных. Ему необходимо провести проверку действительности тех или иных данных, их достоверности, их возможности использования в преступных целях и вообще возможности пользования ими. Прибыль он получает уже при продаже третьему или четвертому участнику преступной группы этих собранных данных.

Кардеры. Кардерами называют, как правило, мошенников, которые занимаются обогащением за счет чужих платежных карт. Рассмотрим особенности их деятельности. Она характеризуется наличием нескольких групп, которые выполняют определенные конкретные задачи:

Первая группа начинает заниматься сбором и анализом атрибутов банковских карт их данных. Это происходит незаметно для владельцев банковских карт, путем работы участников группы официантами или продавцами, менеджерами в фирмах и банках, где можно получать свободный доступ к базам данных в результате их служебного положения. Следующий способ получения данных с карточек – это внедрение вредоносных программ-шпионов или через фишинг.

Вторая группа выступает в роли организатора теневого бизнеса, которая приобретает у первой добытые данные с банковских карт, анализирует их, хранит их у себя, для последующего распределения исполнителям.

Третья группа осуществляет по заказу второй группы проверку данных банковских карт на их платежеспособность.

Следующая группа – четвертая занимается созданием и поддержанием инфраструктуры, связанной с возможностью выбора товара либо услуг в связи с этим они создают лжемагазины и веб-сайты, через которые можно будет выбрать интересующих товар, либо услугу и провести оплату на счет, с использованием данных с карт. Данная группа может периодически менять название лжемагазинов и веб-сайтов. И, как правило, они это делают с целью сокрытия преступных действий. Страница удаляется, ее невозможно найти. Они получают доход с каждой операции по покупке товара или услуги.

Следующая группа – пятая – набивщики. Они выступают в роли клиентов, от которых проходят онлайн покупки с веб-сайтов или лжемагазинов. Получают также доход с каждой операции.

Шестая группа получая от второй группы выгодные номера кредиток, т.е. данные с карточек, они используют банковские карточки для онлайн – покупок. Покупают дорогостоящую нетяжелую технику, украшения. Сегодня это получило название - кардинг.

Седьмая группа занимается получением заказов, их называют – дропы. Они подтверждают, что сделан им заказ по телефону работнику онлайн магазина. Для сокрытия следов он сразу пересылает эту посылку участнику из шестой группы, либо другому дропу. Дропами могут быть малообеспеченные студенты, школьники. Они работают с интервалом, также для сокрытия следов. Оплата либо по договору, либо полу-

чают процент от продажи товара.

Восьмая группа занимается получением и продажей посылок получаемых от дропов.

Существование таких сложных организационных структур кардерских групп стало возможным из-за того, что объемы обманных действий и деятельности в банковской сфере, с использованием банковских карт велики. Сегодня все существующие банки и работающие имеют определенный лимит потерь, которые могут быть при различных операциях с использованием банковских карт. Этот лимит составляет в пределах 0,1-0,5%, который достается в мире всем кардерам.

В настоящее время можно выделить следующие виды мошенничества, которые могут быть совершены с использованием банковских карт. Исходя из анализа существующих видов мошенничеств, совершаемых с использованием информации содержащейся на банковских картах, можно выделить следующий процесс их совершения, начинающийся от получения информации (данных), их распределение и заканчивающийся реализацией, т.е. превращением информации полученной с банковской карты в деньги.

Наборы данных банковских карт, которые представляют ценность:

- 1 – номер, срок действия, имя владельца, код cvv1 или cvv2 (card verification value);
- 2 – дамп карты (копия содержимого магнитной полосы);
- 3 – дамп + пин-код.

Третий вариант – является очень заманчивым для кардеров. Благодаря ему можно извлечь большие суммы денег. Сами сотрудники банков, которые имеют доступ к таким данным испытывают соблазн воспользоваться данной комбинацией для обогащения совместно с кардерами. В связи с этим в банкоматах предусматриваются меры безопасности связанные с этим способом, которые препятствуют считыванию данных с магнитной полосы.

Наиболее часто встречаемыми способами получения данных с банковских карт на сегодняшний день являются:

- дистанционный неправомерный доступ к серверу, на котором такие данные хранятся или обрабатываются;
- доступ к таким данным с использованием своего служебного положения и недостатков в системе защиты информации предприятия;
- перехват интернет-трафика, когда данные карты передаются в открытом виде (по протоколу HTTP или по электронной почте);
- получение данных банковских карт или снятие дампа при обслуживании клиентов в предприятиях торговли и питания;
- выманивание данных карт и иногда пин-кодов у владельцев методами фишинга;
- получение дампов и пин-кодов при помощи фальшивых банкоматов или приставок к банкоматам (скиминг);
- обычная кража карты у ее держателя (бывает, что пин-код записан на ней или на листке, лежащем в том же бумажнике) [2, с. 70].

Сегодня достаточное распространение получил такой вид мошенничества как траппинг или «ливанская петля». Преступник заранее в картридер вставляет какой-либо материал, например, наиболее часто кусок фотопленки, пластик, и надрезает его таким способом, чтоб карта, которая попала в прорезь, после не могла вернуться назад владельцу карты. Она в результате попадает в некий конверт, который после извлекается оттуда мошенником. В этот момент мошенник оказывается возле потерпевшего и как бы предлагает ему повторно ввести свой пин-код, сопровождая рассказом о подобных случаях ранее произошедших с ним. Потерпевший проводит несколько попыток, которые являются неудачными, карточка не выходит из картридера владельцу. Мошенник предлагает обратиться за помощью в банк. После чего потерпевший уходит, а преступник спокойно извлекает конверт из банкомата. В итоге у преступника оказывается еще и информация о пин-коде [3].

Далее следует этап продажи данных с банковских карт, который сводится к следующему:

- вещевой кардинг - приобретение в интернет-магазинах или в реальных магазинах (при наличии дампа карты) ликвидных товаров, чаще на продажу, реже на заказ, последующая их реализация;
- совершение фиктивных покупок в интернет-магазинах или приобретение услуг платных сайтов поговору с их владельцами;
- игра в интернет-казино: нанятые кардером игроки регистрируют в интернет-казино много аккаунтов на имя владельцев карт, вносят с карт депозит, играют, а затем для тех аккаунтов, где образовался выигрыш, проводят процедуру вывода средств;
- использование иных интернет-сервисов, где возможно получение денег, например, организующих по-

каз любительского видео;

- (редко) вымогательство у магазина, банка, иного предприятия, несущего ответственность за сохранность данных;
- обналичивание в банкоматах [4].

Стоимость изготовления карты не высокая, но она может быть использована только в банкоматах и нужно знать обязательно пин-код. Банки применяют меры безопасности, направленные на то, чтобы в сутки лицо могло снять только определенную сумму. Эти меры направлены на то, чтобы обезопасить клиентов, чтоб полностью не обналичивалась карта и усложнить задачу кардерам.

Следующим способом реализации денег с карт является совершение фиктивных покупок. Типичный интернет-магазин или платный веб-сайт для получения платежей от своих клиентов использует услуги билингового предприятия, у которого имеется собственная служба безопасности, препятствующая проведению мошеннических операций. Поэтому банки отказываются работать с мелкими онлайн-магазинами напрямую и предпочитают взаимодействовать именно с билинговыми предприятиями-посредниками. Билинговое предприятие отказывает в обслуживании тем онлайн-магазинам, у которых процент отозванных транзакций (chargeback) превышает некоторый уровень, обычно 1%. Может отказать в обслуживании и по иной причине, если сочтет интернет-магазин подозрительным. Веб-сайт типичного онлайн-магазина не имеет интерфейса для ввода платежных реквизитов. Посетитель веб-сайта вводит их прямо на веб-странице билинговой фирмы, пользуясь защищенным соединением [5].

Один из способов реализации данных банковских карт состоит в сговоре между кардером и владельцем онлайн-магазина, с целью приема платежей по чужим картам. Сообщники вместе пытаются обмануть билинговое предприятие, сделать так, чтобы возвратов было не больше установленного количества. Для ввода реквизитов карт в интерфейс билинговой системы обычно нанимаются отдельные люди, набивщики. Это «чернорабочие» кардерского мира. Тем не менее, от них требуется владеть определенными навыками. Набивщик должен использовать для каждой новой карты новый прокси-сервер или сокс-сервер, желательно, расположенный в той стране, в которой живет держатель карты. Он должен побеспокоиться, чтобы его компьютер соответствовал типичной конфигурации компьютера клиента [6].

Когда происходит запрос в интерфейс билинговой системы, то браузер пользователя, как правило, выдает данные следующего содержания:

- марка и версия браузера;
- язык браузера;
- версия ОС;
- разрешение экрана;
- воспринимаемые типы данных;
- воспринимаемые языки;
- воспринимаемые кодировки данных;
- referer, то есть адрес веб-страницы, с которой пользователь перешел на данную веб-страницу;
- некоторые другие настройки [2, с. 83].

В связи с тем, что в системе браузера также есть система безопасности, которая может распознать какие-либо подозрительные операции, то, как правило, набивщики получают нужные инструкции и необходимое программное обеспечение для работы. Вследствие чего, действия кардеров, заставили банки задуматься и о иных способах оплаты. Сейчас происходит отказ от традиционных способов связанных с автоматическим списанием денежных средств с банковских карт, когда неизвестно от кого делаются эти переводы. От истинного держателя карты или подставного лица. Даже большая расходность в результате использования этих способов не останавливает банки возможности в их применении, в виду их надежности.

Заключение

Развитие общества и технологический прогресс не стоит на месте. Сегодня огромными шагами развиваются все сферы деятельности. Это развитие отражается и на преступном мире. Виды преступлений, способы их совершения и сокрытия, профессиональные навыки и качества преступника постоянно совершенствуются, развиваются и более конспирируются. Высокоорганизованная преступная среда в Интернет пространстве продолжает улучшаться, она расширяется и прогрессирует. Вышеприведенные категории преступников в сфере высоких технологий не являются исчерпывающими. Сегодня можно выделить таких категорий как крэкеры, скамеры, крипторы, фродеры и другие [7].

Анализ уголовных дел по этой линии и показывает тревожную тенденцию повышения степени сложности преступлений в сфере высоких технологий и появления новых способов их совершения, что значительно усложняет поиск и установление лиц их совершающих.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Шнарбаева А.Б. Лица современной преступности // Ылым - Наука: международный научный журнал. - 2021. - № 3 (70). - С. 193-197. DOI: 10.47450/2306-451X-2021-70-3-193-197.
- 2 Федотов Н.Н. Форензика – компьютерная криминалистика. – М.: Юридический мир, 2007. – 360с.
- 3 Траппинг // <https://www.banki.ru/wikibank/trapping/> (дата обращения: 18.04.2023 г.).
- 4 КНБ: Сотрудники Минфина майнили криптовалюты на государственных серверах // <https://tengrinews.kz/crime/knb-sotrudniki-minfina-maynili-kriptoalyutyi-336735/> (дата обращения: 18.04.2023 г.).
- 5 Пользователи Казнета стали жертвами криптовалютной аферы // <https://tengrinews.kz/internet/polzovateli-kazneta-stali-jertvami-kriptoalyutnoy-aferyi-330974/> (дата обращения: 18.04.2023 г.).
- 6 Квятковский К.С. Особенности личности преступника, совершающего преступления в сфере компьютерной информации / К.С. Квятковский. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2022. - № 43 (438). - С. 115-117 // <https://moluch.ru/archive/438/95707/> (дата обращения: 25.04.2023).
- 7 Кто такие хакеры, крэеры, фриеры, кардеры, крпторы, фродеры, скамеры и в чем их разница? // <https://bitok.blog/post/kto-takie-hakery-krekery> (дата обращения: 25.04.2023).

REFERENCES

- 1 Shnarbaeva A.B. Lica sovremennoj prestupnosti // Fylym - Nauka: mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal. - 2021. - № 3 (70). - С. 193-197. DOI: 10.47450/2306-451X-2021-70-3-193-197.
- 2 Fedotov N.N. Forenzika – komp'yuternaya kriminalistika. – M.: YUridicheskij mir, 2007. – 360s.
- 3 Trapping // <https://www.banki.ru/wikibank/trapping/> (data obrashcheniya: 18.04.2023 g.).
- 4 KNB: Sotrudniki Minfina majnili kriptoalyuty na gosudarstvennyh serverah // <https://tengrinews.kz/crime/knb-sotrudniki-minfina-maynili-kriptoalyutyi-336735/> (data obrashcheniya: 18.04.2023 g.).
- 5 Pol'zovateli Kazneta stali zhertvami kriptoalyutnoj afery // <https://tengrinews.kz/internet/polzovateli-kazneta-stali-jertvami-kriptoalyutnoy-aferyi-330974/> (data obrashcheniya: 18.04.2023 g.).
- 6 Kvyatkovskij K.S. Osobennosti lichnosti prestupnika, sovershayushchego prestupleniya v sfere komp'yuternoj informacii / K.S. Kvyatkovskij. - Tekst: neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. - 2022. - № 43 (438). - S. 115-117 // <https://moluch.ru/archive/438/95707/> (data obrashcheniya: 25.04.2023).
- 7 Kto takie hakery, kreker, friker, kardery, kriptory, froder, skamer i v chem ih raznica? // <https://bitok.blog/post/kto-takie-hakery-krekery> (data obrashcheniya: 25.04.2023).

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Тамара Муслимовна Коржумбаева – заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру қызметі кафедрасының бастығы, полиция полковнигі. Алматы қ., Өтепов к-сі, 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

Коржумбаева Тамара Муслимовна – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), начальник кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова, полковник полиции. г. Алматы, ул. Утепова 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

Tamara Korzhumbayeva – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent), Head of the Department of Operational Investigative Activities of the Almaty Academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan M. Esbulatov, police colonel. Almaty, Utepova Street 29. E-mail: vika...78@mail.ru.

ҰРЛЫҚТЫҢ САРАЛАНҒАН ҚҰРАМЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ**К.А. Байкенжина**

заң ғылымдарының кандидаты

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы

Андатпа. Жұмыстың мақсаты - ұрлық қылмысын саралауға байланысты мәселелерді анықтау. Белгіленген мақсатқа сүйене отырып, келесі міндеттер қойылды: ұрлықтың қылмыстық-құқықтық сипаттамасын беру; ұрлықтың сараланған құрамдарының мазмұнын қарастыру.

Ұрлық-меншікке қарсы жасалатын ең көп таралған қылмыстық құқық бұзушылықтардың бірі. Меншікті қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау Қазақстан Республикасы ҚК 2-бабында бекітілген Қазақстан Республикасы ҚК міндеттерінің бірі болып табылады. Меншікке қарсы қылмыстармен қылмыстық-құқықтық күрестің маңызы, ең алдымен, олардың криминологиялық сипаттамаларына байланысты. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында тіркелген барлық қылмыстардың ішінде меншікке қарсы қылмыстардың үлес салмағы шамамен 60% - құрайды. Әлеуметтік құндылықтар жүйесі туралы қазіргі идеяға сәйкес, меншік құқығы жеке тұлғаның әлеуметтік игіліктерінің ішіндегі ең маңыздысы ретінде қарастырылады. Демек, бұл игілікке қол сұғу - бұл жеке адамға қол сұғу.

Қазақстан Республикасы ҚК ұрлықты бөтеннің мүлкін қасақан жасырын жымқыру деп анықтайды (Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабы). Осылайша, ұрлық меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың бір түрі болып табылады және жасырын жымқырудың барлық белгілерін қамтиды. Ұрлықты меншікке қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтардың басқа түрлерінен ажырату ұрлықты жасаудың тәсілімен ерекшеленеді. Ұрлық қылмысын дұрыс саралау үшін оны ұқсас әрекеттерден ажырата білу, яғни қол сұғушылық объектісін дәл анықтау өте маңызды.

Жәбірленушілер құқық қорғау органдарына жасалған ұрлық туралы жиі мәлімдемейтіндігіне байланысты меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар ресми түрде тіркеледі. Сонымен қатар кейде ұрланған заттың маңыздылығының мардымсыздығынан олар қылмыскердің табылу мүмкіндігіне күмәнданады. Жәбірленушінің де, кінәлі адамның да құқықтарын қамтамасыз ету іс-әрекеттің дұрыс саралануына байланысты. Сондықтан, ұрлық қылмысын қылмыстық-құқықтық тұрғыда саралау мәселелері қазіргі кезеңде өте өзекті және практиктердің де, теоретиктердің де назарын аударып тұрған мәселелердің бірі.

Түйін сөздер: ұрлық, жасырын, сараланған, ірі мөлшер, ақпараттық жүйе, мұнай-газ, бөтен мүлік, жәбірленуші, жәбірлеуші, кінә нысаны, саралау белгісі.

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КВАЛИФИЦИРОВАННОГО СОСТАВА КРАЖИ

Байкенжина К.А.

кандидат юридических наук

Карагандинский университет Казпотребсоюза, Республика Казахстан

Аннотация. Целью работы является обозначение проблем, связанных с квалификацией кражи. Исходя из обозначенной цели, поставлены следующие задачи: дать уголовно-правовую характеристику кражи; рассмотреть содержание квалифицированных составов кражи.

Кража - одно из наиболее распространенных преступных посягательств на собственность. Охрана собственности от преступных посягательств является одной из задач УК РК, закрепленных в ст. 2 УК РК. Значение уголовно-правовой борьбы с преступлениями против собственности обусловлено, прежде всего, их криминологической характеристикой. Среди всех преступлений, зарегистрированных в Республике Казахстан за последние годы, удельный вес преступлений против собственности составляет около 60%. Согласно современному представлению о системе социальных ценностей, право собственности расценивается как важнейшее из социальных благ личности. Следовательно, посягательства на это благо, являются посягательствами на личность.

УК РК определяет кражу как тайное хищение чужого имущества (ст. 188 УК РК). Тем самым подчеркивается, что кража является формой хищения, и несет в себе все признаки хищения. От других форм хищения кражу отличает тайный способ изъятия. Для правильной квалификации преступления, отграничения от сходных деяний важное значение имеет точное определение объекта противоправного посягательства.

Официально преступлений против собственности регистрируется меньше, чем совершается, в виду того, что потерпевшие часто не заявляют в правоохранительные органы о совершенном преступлении, так как сомневаются, что преступника вообще возможно найти, а также из-за порой малозначительности самого предмета хищения. От правильной квалификации содеянного зависит обеспечение прав как потерпевшего, так и виновного лица. Поэтому вопросы уголовно-правовой квалификации тайного хищения имущества весьма актуальны на современном этапе и привлекают внимание как практиков, так и теоретиков.

Ключевые слова: кража, тайно, квалифицированный, крупный размер, информационная система, нефть и газ, чужое имущество, потерпевший, преступник, форма вины, признаки квалификации.

CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF THE QUALIFIED COMPOSITION OF THE THEFT

Baikenzhina K.A.

Candidate of Juridical Sciences

Karaganda University of Kazpotreboyz, Republic of Kazakhstan

Annotation. The purpose of the work is to identify problems related to the qualification of theft. Proceeding from the designated goal, the following tasks are set: to give a criminal-legal description of the theft; to consider the content of qualified theft compositions.

Theft is one of the most common criminal attacks on property. Protection of property from criminal encroachments" is one of the tasks of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, enshrined in Article 2 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The importance of the criminal-legal fight against crimes against property is primarily due to their criminological characteristics. Among all crimes registered in the Republic of Kazakhstan in recent years, the proportion of crimes against property is about 60%. According to the modern idea of the system of social values, the right of ownership is regarded as the most important of the social benefits of the individual. Consequently, encroachments on this good are encroachments on the person.

The Criminal Code defines theft as the secret theft of someone else's property (Article 188 of the Criminal Code). Thus, it is emphasized that theft is a form of theft, and carries all the signs of theft. Theft is distinguished from other forms of theft by a secret method of withdrawal. For the correct qualification of the crime, the differentiation from similar acts, it is important to accurately determine the object of unlawful encroachment. Officially, fewer crimes against property are registered than are committed, due to the fact that victims often do not report the crime to law enforcement agencies, since they doubt that it is possible to find the criminal at all, and also because of the sometimes insignificant nature of the object of theft itself. Ensuring the rights of both the victim and the guilty person depends on the correct qualification of the deed. Therefore, the issues of criminal legal qualification of secret theft of property are very relevant at the present stage and attract the attention of both practitioners and theorists.

Keywords: theft, secretly, differentiated, large size, information system, oil and gas, other people's property, victim, criminal, form of guilt, signs of qualification.

Кіріспе

2014 жылы жаңа Қылмыстық кодекстің қабылдануымен ұрлық үшін жауапкершілікті көздейтін бапқа белгілі бір өзгерістер енгізілді. Егер, Қазақстан Республикасы ҚК 1997 ж. сараланған және 3 аса сараланған ұрлық түрі болса, онда Қазақстан Республикасы ҚК 2014 ж. 8-ге дейін көбейді [1]. Аса сараланған ұрлық түрлерінің саны екіден үшке дейін артты. Бұрын 1997 жылы Қазақстан Республикасы ҚК-нің 175-бабының 2-бөлігінде болған мұнай-газ құбырынан жасалған ұрлық Қазақстан Республикасы ҚК-нің 188-бабының 4-бөлігіне ауыстырылды, бұл ретте осы ұрлық түрі үшін жаза айтарлықтай артты. Егер бұрын заң шығарушы бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу түріндегі ең жоғары жазаны не мүлкін тәркілей отырып немесе онсыз нақ сол мерзімге бас бостандығынан айыруды көздесе, онда жаңа ҚК - мүлкін тәркілей отырып, бес жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруды көздейді. Қазақстан Республикасы ҚК 188 - бабының 2-бөлігі ұрлықтың жаңа сараланған түрімен-ақпараттық жүйеге заңсыз кіру немесе телекоммуникация желілері арқылы берілетін ақпаратты өзгерту жолымен толықтырылды. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 188-бабының 4-бөлігіне өзгеріс енгізілді, онда ұйымдасқан топ жасаған ұрлық қылмыстық топ жасаған ұрлыққа ауыстырылды.

Негізгі бөлім

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» 2003 жылғы 11 шілдедегі №8 қаулысының 8,9-тармақтарында атап өтілгендей: «Кінәлі адамдардың әрекеттерін топ болып алдын ала сөз байласып жасау белгілері бойынша саралау кезінде

екі және одан да көп адамның кез келген түрдегі уағдаластығының, тікелей бөтеннің мүлкін заңсыз иемденуге бағытталған, яғни ең болмаса орындаушылардың бірі қылмыстық құқықтық бұзушылық құрамының объективті жағын орындағанға дейін сөз байласудың болғанын анықтау қажет» [2].

Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену, оны жасау үшін ұрлықтың екі немесе одан да көп адамның жалпы күші біріктірілген және бірге қатысушылардың әрқайсының әрекеті басқа бірге қатысушылардың әрекет жасауы үшін қажетті шарт болып табылған және рөлдердің алдын ала бөлінуіне сәйкес барлық бірге қатысушылардың әрекетінен туындаған ортақ қылмыстық нәтижемен себепті байланыста болған жағдайларда да, «топ болып алдын ала сөз байласып» жасалу белгісі бойынша сараланады. Мұндай жағдайларда қылмыстық құқықтық бұзушылыққа екі және одан да көп орындаушылардың қатысуы міндетті емес, басқа түрдегі бірдей қатысушылар болғанда бір орындаушы жеткілікті» [2]. 2003 жылы аталған нормативтік қаулы қабылданғанға дейін Жоғарғы Сот алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобының бірлесіп орындау кезінде ғана ұрлық жасау мүмкіндігіне жол берген жағдайлар сот практикасында орын алған.

Бірнеше рет жасалған ұрлықты жалғасқан ұрлықтан ажырату керек. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 12-бабының 3-бөлігіне сәйкес бірнеше рет жалғасқан қылмыстық құқық бұзушылық, яғни бір ниетпен және мақсатпен қамтылған жалпы бір қылмыстық құқық бұзушылықты құрайтын бірқатар бірдей құқыққа қарсы әрекеттерден тұратын қылмыстық құқық бұзушылық деп танылмайды. Бірнеше рет жасалған қылмыстың жалғаспалы қылмыстан айырмашылығы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» нормативтік қаулысының 12-тармағында түсіндіріледі: «Бөтеннің мүлкіне бірнеше мәрте қол сұғушылық жалғасатын қол сұғушылыққа қарағанда бөтеннің мүлкін бірнеше мәрте заңсыз иемденуге бірыңғай пиғылдың болмауымен сипатталады. Кінәлі адам бір емес, бірнеше қылмыстық құқықтық бұзушылық жасайды, әрбір жағдайда ол бөтеннің мүлкін алып қою пиғылын өз бетінше іске асырады» [2].

Осылайша, кінәлінің ойының бағыттылығы бірнеше қылмысты жалғастырудан ажырату кезінде шешуші мәнге ие. Жалғасқан ұрлық кезінде кінәлі бөтен мүлікті екі немесе одан да көп алып қоюды жасай отырып, мүлікті иеленуге деген бірыңғай ниетін іске асырады. Сот материалдарын зерттеу тәжірибесі көрсеткендей, соттар сараланған ұрлықты бірнеше мәрте жасалған және жалғасқан ұрлықтан ажырату кезінде қателіктерге жол береді. Осылайша, бұрын ұрлық жасағаны үшін сотталған Миронов Қазақстан Республикасы ҚК-нің 188-бабының 2-бөлігі (бірнеше мәрте жасалған ұрлық) және в) тармағы (қоймаға заңсыз кіру арқылы жасалған ұрлық) бойынша сотталған. Істің мән-жайына сәйкес, Миронов өзгенің көліктерін ашып, гаражда тұрған көліктен екі алюминий құтысын, көліктің қосалқы бөлшектерін, екі автомагнитоланы және т.б. заттарды ұрлап кеткен. Ұрланған заттардың барлығын үйге алып барып, гараждан қалған заттарды алып кету ниетімен қайтадан гаражға барған кезде құқық қорғау қызметкерлерінің қолына түскен.

Жалғасқан қылмыс орын алғандығы ретінде сараламау нәтижесінде, қылмыстың аяқталу сәтін дұрыс анықтамай, сот бұл ұрлық аяқталған деп таныды. Қарағанды облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі алқасы прокурордың наразылығы және сотталғанның апелляциялық шағымы бойынша Мироновтың іс-әрекетін Қазақстан Республикасы ҚК-нің 188-бабының б), в) тармақтарынан 24-бабының 3-бөлігіне және 188-бабының 2-бөлігінің б), в) тармақтары бойынша қайта саралап, бірнеше рет қоймаға заңсыз кіріп, жасалған ұрлыққа оқталу ретінде үкімді өзгертті. Бұл ретте сот алқасы айыптының М. екенін көрсете отырып, оның бірыңғай ниетімен қамтылған екі эпизодтан тұратын біртұтас әрекетін есепке алынатын жалғасқан қылмыс жасалды деп таныды.

Келесі саралау белгісі - тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға немесе көлік құралына заңсыз кірумен жасалған ұрлық (Қазақстан Республикасы ҚК 188-б. 2-б. 3) т.). Тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға не көлік құралына заңсыз кірумен жасалған ұрлық қауіпі жоғары, олар жасалған кезде іс жүзінде екі объектіге қол сұғушылық болып көрінеді. Меншік құқығымен қатар тұрғын үйге қол сұғылмаушылыққа конституциялық құқық бұзылады, тұрғын үйдің өзіне де зиян келтірілуі мүмкін. Сонымен қатар, осы ұрлық түрінің, әдетте, кінәлінің қылмыстық ниетінің жоғары деңгейін, демек, оның жеке басының қылмыстылығының жоғары деңгейін көрсетеді. Мүлікті алып қою алдындағы іс-әрекет ретінде ену алдын ала қылмыстық іс-әрекеттің белгілі бір көлемін болжайды, бұл осындай әрекеттердің ойдан шығарылған сипатын ерекшелейді; олар, әдетте, энергияның едәуір дәрежесімен, қылмыстық іс-әрекеттің жоғары қарқындылығымен, қылмыскерлердің қандай да бір кедергілерге қарамастан мүлікті иелену ұмтылысымен ерекшеленеді.

А.Н. Ағыбаев «... тәжірибеде мұндай қылмыскерлердің жеткілікті түрде ұрлық түсінігін меңгергендігін, олардың табандылығы мен тапқырлығын куәландырады. Мұндай қылмыстар, әдетте, топта алдын ала сөз байласу арқылы жасалады, олар көп эпизодты сипатқа ие және ақырында айтарлықтай зиян келтіреді» - деп атап өтті [3, б. 64]. Ұрлықтың осы түрін талдау осы тармақ бойынша саралау үшін қажетті міндетті шарттар-

ды бөлуге мүмкіндік береді. Бөтен мүлікті алып қою тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға не көлік құралына кіру жолымен жасалады. Қылмыстық-құқықтық әдебиетте авторлардың көпшілігі «ену» ұғымын анықтау кезінде оның грамматикалық түсіндірмесін негізге алады, оған сәйкес «ену» термині «кіру, бір жерге шығу, ішке жету, ұрылардың үйге кіруі» деп түсініледі. Мысалы, П.И. Гришаевтың пікірінше, ұрлаушы үй-жайға кіріп, бөтен мүлікті заңсыз және жасырын түрде алып қоюға мүмкіндік алған кез келген іс-әрекетті кіру деп түсіну керек [4, б. 184]. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты «Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» нормативтік қаулыда заңсыз кіру - ұрлық, тонау немесе қарақшылық жасау мақсатында жасырын немесе ашық басып кіру не тұрғын, қызметтік, өндірістік үй-жайға, қоймаға кіру деп түсіндіреді. Кінәлінің іс-әрекеттерінде тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға немесе көлік құралына заңсыз кірумен жасалған ұрлық белгілерінің болуы туралы мәселені шеше отырып, онда мүлікті ұрлау ниетінің пайда болу сәтін және оның жоғарыда көрсетілген жерлерде болу мән-жайын анықтау қажет.

Айыптының іс-әрекеттерін Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабы 2-бөлігінің 3- тармағы бойынша саралау ұрлау ниеті нақты құпия немесе ашық заңсыз басып кіргенге дейін пайда болған жағдайларда ғана мүмкін болады. Егер, иелену ниеті аталған үй-жайларда осындай болу процесінде туындаған болса, оның іс-әрекеті осы саралау белгісін құрмайды. Аталған тармақ бойынша саралаудың міндетті шарты кінәлінің үй-жайда болуының заңсыздығы болып табылады. Кінәлі адамның құқығы жоқ үй-жайға кіріп кетуі заңсыз деп танылады. Мысалы, жұмысшының жұмыс істемейтін уақытта жұмыс істейтін ұйымның үй-жайына кіруі осылай сараланады. Егер, кінәлі тұрғын үй, қызметтік, өндірістік үй-жайда не қоймада жәбірленушінің немесе мүлікті күзетіп алған адамдардың ерікті келісімімен кірген болса, туыстық қатынастарға, таныстыққа және басқа да мән-жайларға байланысты оның іс-әрекеттері осы саралау белгісін құрмайды. Сондай-ақ, кінәлі үй-жайда немесе қоймада заңды түрде болғанда, осы үй-жайдың, қойманың кіруіне ашық бөлмелерінен, бөлімдерінен немесе басқа бөліктерінен ұрлық жасаған жағдайларда осы қылмыстың саралау белгісі жоқ.

«Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» нормативтік қаулыға сәйкес адамның іс-әрекеттерін заңсыз кіру ретінде және ол жәбірленушіні алдау жолымен үй-жайға басып кірген жағдайда, мысалы, билік өкілі үшін, кіру мақсатында жалған құжатты және т. б. көрсеткен жағдайда да саралауға жатады. Пікірталас сұрақтарының бірі мүлікті алып қою үй-жайдан, бірақ оған тікелей кірмей жүзеге асырылатын ұрлықты саралау болып табылады. Мысалы, терезенің ашық тұрған желдеткіші арқылы жасалған мүлікті алып қою заңсыз кірумен жасалған ұрлық ретінде саралануы мүмкін бе? Т.К. Акимжановтың пікірінше, мұндай жағдайлар заңсыз енумен жасалған деп саралана алмайды, өйткені бұл жағдай заңдағы ережелерде көрсетілмеген [5, б. 68]. Мұндай көзқарас қате. Мұндай ұрлықты тергеу тәжірибесі қылмыскерге мүлікті алып қою үшін барлық дененің үй-жайға кіруінің міндетті еместігін растайды. Ол қолды ашық емес терезеге, тесіп, бұл үшін қандай да бір құрылғыны пайдалана алады, терезеден немесе карнизден, бір сөзбен айтқанда, үй-жайға қаншалықты қауіпсіз және қажет болса кіріп кетуі мүмкін. Бұл ұстанымды Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты да қолдап отыр, кінәлі техникалық құралдар мен басқа да құрылғыларды пайдалана отырып, аталған үй-жайларға кірмей, ұрланған заттарды алған кезде де ену орын алатынын түсіндірген. Ұрлықтың осы түрін дұрыс саралау «тұрғын үй, қызметтік немесе өндірістік үй-жай, қойма немесе көлік құралы» ұғымын дәл анықтауды талап етеді. Қазақстан Республикасы ҚК ұрлықтың осы түрінің құрамын құрайтын заңсыз ену объектілердің үш түрін бөледі, бірақ олардың анықтамаларын бермейді. «Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» нормативтік қаулы 14-тармақта мынадай түсіндірмелерді қамтиды: «Үй-жай деп адамдарды немесе материалдық құндылықтарды орналастыруға арналған тұрақты да, уақытша да, стационарлық та, жылжымалы да құрылыс немесе ғимарат түсініледі».

Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексінің 7-бабының 49-тармағына сәйкес «тұрғын үй деп бір немесе бірнеше адамның уақытша немесе тұрақты тұруына арналған үй-жай немесе құрылыс, оның ішінде: меншікті немесе жалға алынған пәтерлер, үй, бау-бақша үйі, қонақ үй нөмірі, каюта; көп пәтерлі үйден басқа, оларға тікелей жанасатын тұрғын үй құрылысының верандалары, террасалары, галереялары, балкондары, жертөлесі мен шатыры, сондай-ақ өзен немесе теңіз кемесі және басқалар» түсініледі [6]. Сақтау орны деп материалдық құндылықтарды тұрақты немесе уақытша сақтау үшін бөлінген құрылыстар, ерекше құрылғылар, қоршаумен немесе техникалық құралдармен арнайы жабдықталған не күзетпен қамтамасыз етілген аумақтар орындары немесе учаскелері түсініледі. Осылайша, қойма деп танылатын орын келесі міндетті белгілерден тұруы қажет: материалдық құндылықтарды тұрақты немесе уақытша сақтау үшін арнайы бөлінген объект; қоршаумен, техникалық құралдармен арнайы жабдықталған не күзетпен қамтамасыз етілген.

Сақтауға арналмаған, бірақ осы мақсаттарда пайдаланылатын аумақтың (акваторияның) учаскелері,

сыйымдылықтар (мысалы, комбайндардың бункерлері, автомашиналардың ашық шанақтары, күзетпен болмайтын не оларға кіруге кедергі келтіретін құрылғылары жоқ платформалар мен жартылай вагондар) «қойма» ұғымына жатпайды. Мысалы, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі қадағалаушы сот алқасы Бурабайға тиесілі саяжай учаскесінің аумағына заңсыз кіріп, жасырын түрде су колонкасын ұрлап кеткеніне кінәлі деп танылған Бугаевқа қатысты төмен тұрған соттың үкімін өзгертті. Жоғарғы Соттың қылмыстық істер жөніндегі қадағалаушы сот алқасы осы іс бойынша сот үкімін мынадай негіздер бойынша өзгертті. Бірінші сатыдағы соттың бөтеннің мүлкін жасырын ұрлау жасағаны туралы кінәсінің дәлелденгені туралы қорытындылары сот отырысында зерттелген дәлелдемелерге негізделмеген. Сонымен қатар, қылмыстық қудалау органдары мен төмен тұрған сот жәбірленушінің саяжай учаскесі сақтаушы болып табылатындығын негізсіз мойындады. Қылмыстық іс материалдарынан ұрлық жасалған саяжай учаскесі арнайы қоршаумен немесе өзге де техникалық құралдармен жабдықталмағаны қаралады. Сонымен қатар, қылмыстық іс материалдарымен Бугаевтың ұрлық жасау ниеті саяжай учаскесінің аумағында болған кезде пайда болғаны анықталды. Бұл туралы сотталған адамның өзі көрсетеді. Оның айғақтары іс материалдарымен теріске шығарылмайды. Жоғарғы Соттың қадағалау инстанциясы Бугаевтың жоғарыда көрсетілген әрекеттері негізінде ҚК-нің 188-бабының 1-бөлігіне қайта сараланған. Көлік салондарынан жасалған ұрлық өте кең таралған қылмыс болып қалады. Мәселе азаматтардың жеке автокөліктері санының артуымен, күзетілетін тұрақтарда және паркингтерде орындардың жетіспеушілігімен күрделене түсуде. Сонымен қатар, құқық қолдану тәжірибесінде заңсыз кірумен жасалған көлік құралынан мүлікті ұрлаған кінәлілердің іс-әрекеттерін саралауға байланысты проблемалар пайда болды. Соттар тіпті бір өңірде мұндай жағдайларда қарама-қарсы шешім қабылдады. Қазақстан Республикасы ҚК-де көлік құралының анықтамасы жоқ, осы мәселе бойынша Жоғарғы Соттың түсіндірмесі де жоқ. Көлік құралының анықтамасын беру «Жол жүрісі туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 17 сәуірдегі № 194-V Заңының 1-бабында беріледі: «көлік құралы-адамдарды, жүктерді немесе онда орнатылған жабдықтарды жолдармен тасымалдауға арналған құрылғы» [7].

Бұл анықтамадан ұрлықтың осы түрін саралаған кезде шығу қажет. Ақпараттық технологияларды дамыту оң сәттермен қатар теріс сипаттағы бірқатар проблемаларды тудырды. Экономикалық салада компьютерлік және коммуникациялық құрылғыларды жаппай пайдаланудың арқасында қылмыскерлер мемлекеттің, азаматтар мен ұйымдардың қаржы ресурстарына қашықтықтан қол жеткізу мүмкіндігін алады. Интернет желісі және басқа да телекоммуникациялық жүйе арқылы ену жолымен зиянды бағдарламаларды пайдалану арқылы жасалған ұрлық бүкіл әлемде, соның ішінде Қазақстанда да кеңінен таралған. Мұндай қылмыстарға тиімді қарсы тұру қылмыстық заңнамаға өзгерістер енгізуді талап етеді. 2014 жылы қабылданған Қылмыстық кодекс ұрлықтың сараланған түрі ретінде оны ақпараттық жүйеге заңсыз кіру немесе телекоммуникация желілері арқылы берілетін ақпаратты өзгерту жолымен жасауды көздейді.

2014 жылғы Қазақстан Республикасы ҚК ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті көздейтін 7-тарауды қамтиды. Іс жүзінде Қазақстан Республикасы ҚК-нің 205-бабына « Ақпаратқа, ақпараттық жүйеге немесе телекоммуникация желісіне құқыққа сыйымсыз қол жеткізу» және 188-бабының 2-бөлігінің 4) тармақшасына жататын қылмыстарды саралауда проблемалар туындауы мүмкін. 205-б. 1-т. диспозициясы азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін немесе қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін елеулі түрде бұзуға әкеп соққан, электрондық тасымалдағыштағы заңмен қорғалатын ақпаратқа, ақпараттық жүйеге немесе телекоммуникация желісіне қасақана заңсыз қол жеткізгені үшін жауапкершілікті көздейді. Осыған ұқсас әрекеттер қаралып отырған ұрлық түрінің құрамымен қамтылады. Осыған байланысты 205 бап 188 б. 2т. 4- тармақшасы бойынша арнайы саралауға қатысты бап болып табылады ма, бөтеннің мүлкін ұрлауды жоғарыдағы баптарға сүйене отырып саралауға бола ма? Е.О. Алаухановтың пікірі бойынша, бұл мәселені шешу кезінде негізгі ұғымдарды басшылыққа алу керек. 205-баптың объективті жағы бөтеннің мүлкін ұрлауды көздемейді [8, б. 166]. Пайдакүнемдік мақсаты мен ниет 205-баптың субъективті жақтарының міндетті белгілеріне жатпайды.

205-баптың 1-бөлігінде көзделген іс-әрекеттер ақпараттық жүйеге заңсыз қол жеткізу немесе телекоммуникация желілері арқылы берілетін ақпаратты өзгерту жолымен жасалған ұрлық құрамымен толық қамтылады, ол ұрлық жасаудың тәсілі болып табылады. Демек, кінәлінің ақпараттық жүйеге заңсыз кірумен немесе телекоммуникация желілері арқылы берілетін ақпараттың өзгеруімен ұштасқан, бөтен мүлікті жасырын ұрлау мақсатында жасалатын әрекеттері Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабының 2-бөлігінің 4) тармақшасы бойынша ғана саралануы тиіс. Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабының 3-бөлігі ірі мөлшерде жасалған ұрлық-ұрлықтың сараланған түрін қарастырады. Ұрлық жасау кезінде ірі мөлшерді айқындау тәртібі «Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы» Қазақстан Респу-

бликасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі №8 Нормативтік қаулысында түсіндіріледі. Аталған қаулының 15-тармағына сәйкес: «қылмыстың мәні болған мүліктің құнын анықтау кезінде меншік иесінің оны қылмыс жасалған сәтте қолданыста болған, тиісті құжаттармен расталған бөлшек, нарықтық немесе комиссиялық бағадан сатып алу жағдайларына байланысты негізге алынған жөн. Бағасы болмаған және ұрланған мүліктің мөлшері туралы дау туындаған кезде мүліктің құны сарапшылардың қорытындысы негізінде айқындалады».

Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабының 4-бөлігі жасалған аса сараланған ұрлық түрлері үшін жауапкершілікті көздейді: қылмыстық топ жасаған; мұнай-газ құбырынан; аса ірі мөлшерде жасалған ұрлық. Жаңа Қылмыстық кодекстің новеллаларының бірі қатысу нысандарының өзгеруі болды. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 31-бабында «Топ жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық» қылмысқа қатысудың үш түрі қарастырылған: қылмыс адамдар тобының, алдын ала сөз байласуымен адамдар тобының және қылмыстық топтың жасауы. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 31-бабы 3-б. сәйкес: «егер қылмысты ұйымдасқан топ, қылмыстық ұйым, қылмыстық қоғамдастық, трансұлттық ұйымдасқан топ, трансұлттық қылмыстық ұйым, трансұлттық қылмыстық қоғамдастық, террористік топ, экстремистік топ, банда немесе заңсыз әскерилендірілген құралым жасаса қылмыстық топ жасаған қылмыс деп танылады». Осыған сәйкес, Қазақстан Республикасы ҚК 188-бабының 4-бөлігінің 2) тармағы бойынша мұнай-газ құбырынан жасалған ұрлық сараланады. Диспозицияға сүйене отырып, осы тармақ бойынша шикі мұнайды, мұнай өнімдерін (бензин, дизель отыны, мазут және т.б.) немесе газдың аталған отын түрлерін өндіру немесе қайта өңдеу орнынан тұтынушыға магистральдық құбыржолдарға немесе бұру құбыржолдарына заңсыз қосу жолымен тасымалдау жүйесінің кез келген буынынан жасырын ұрлау сараланады.

Қорытынды

Дегенменде, ұрлық қылмысын зерттеуде жеңілдетілген түрімен сараланған белгілеріне қатысты саралауды көптеген ғалымдар жүзеге асырғандығына қарамастан, бүгінгі күнде Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінде мынадай: жәбірленушінің үстінде болған киімнен, сөмкеден немесе басқа да қол жүгінен жасалған ұрлықтың саралаушы белгілері қарастырылмаған, бұл аталған заңнамаға өзгерістер енгізу қажеттілігін туындататын мәселелердің бірі.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтың, оның ішінде ұрлықтың алдын алуды реттейтін бірыңғай құқықтық жүйе қалыптасты, осыған қарамастан ұрлықтың саны ғана емес түрлерімен, жасалу тәсілі де артып келе жатыр. Сондықтанда меншікке қарсы, оның ішінде ұрлыққа қарсы күрес тәжірибесі осы саладағы жаңа нормативтік-құқықтық актілерді әзірлеу және қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерді жетілдіру қажеттілігін негіздейді, өйткені ұрлық қылмысының жасалуының басты себептерінің бірі-елдегі жұмыссыздық. Сондай-ақ, қылмыстың алдын алудағы қоғам мүшелерінің рөлін арттырмайынша, күрес нәтижесі көңіл толтырмайтындығы сөзсіз, сондықтанда кеңес кезеңінде болған халық жасақшыларының жұмысын жаңа заманға сай қайта жандандыру керек. Осы орайда, келесі нормативтік-құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет деп білемін: Қазақстан Республикасының «Халықты жұмыспен қамту туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 482-V Заңы мен «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі № 590 Заңына.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 03 шілдедегі кодексі (2021 жылғы 02 шілдедегі өзгерістермен, түзетулермен).
- 2 Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі №8 қаулысы.
- 3 Ағыбаев А.Н. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Жалпы және Ерекше бөліктер. - Алматы: Жеті жарғы, 2015.
- 4 Гришаев П.И. Криминологический анализ и предупреждение краж. - М., 2014.
- 5 Акимжанов Т.К. Пенитенциарная преступность. - Алматы: ОФПНИ, «Интернигал», 2015.
- 6 Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 04 шілдедегі кодексі (2023 жылғы 27 наурыздағы өзгерістермен, түзетулермен).
- 7 Жол жүрісі туралы: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 17 сәуірдегі Заңы.
- 8 Алауханов Е.О., Зарипов З.С. Профилактика преступлений. - Алматы, 2008.

REFERENCES

- 1 Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk kodeksi: Kazakstan Respublikasynyn 2014 zhylygy 03 shildedegi kodeksi (2021 zhylygy 02 shildedegi ozgeristermen, tuzetulermen).

2 Botennin mulkin zansyz iemdenу zhonindegi ister bojnsha sot tazhiribesi туралы: Kazakstan Respublikasy Zhogargy Sotynyn 2003 zhylygы 11 shildedegi №8 kaulysy.

3 Agybaev A.N. Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk kodeksine tusindirme. Zhalpy zhane Erekshe bolikter. - Almaty: Zheti zhargy, 2015.

4 Grishaev P.I. Kriminologicheskij analiz i preduprezhdenie krazh. - M., 2014.

5 Akimzhanov T.K. Penitenciarnaja prestupnost'. - Almaty: OFPII, «Internigal», 2015.

6 Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk procestik kodeksi: Kazakstan Respublikasynyn 2014 zhylygы 04 shildedegi kodeksi (2023 zhylygы 27 naurызdagы ozgeristermen, tuzetulermen).

7 Zhol zhurisi туралы: Kazakstan Respublikasynyn 2014 zhylygы 17 sauirdegi Zany.

8 Alauhanov E.O., Zaripov Z.S. Profilaktika prestuplenij. - Almaty, 2008.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Кулбагила Алиакпаровна Байкенжина - заң ғылымдарының кандидаты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің доценті. Қазақстан Республикасы. Қарағанды қ., Таугұл ш/а, 3-10а-12. E-mail.baikenzhina.kulbagila@mail.ru.

Байкенжина Кулбагила Алиакпаровна - кандидат юридических наук, доцент Карагандинского университета Казпотребсоюза. Республика Казахстан. г. Караганда, Микрорайон Таугуль 3-10а-12. E-mail.baikenzhina.kulbagila@mail.ru.

Kulbagila Baikenzhina - Candidate of Juridical Sciences, associate professor of Karaganda University of Kazpotrebsoyuz. Republic of Kazakhstan. Karaganda, Microdistrict.Taugul 3-10а-12. E-mail.baikenzhina.kulbagila@mail.ru.

**ИНСТИТУТ СЛЕДСТВЕННОГО СУДА В КАЗАХСТАНЕ:
ВОСТРЕБОВАННОСТЬ ВРЕМЕНЕМ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ****Б.Т. Булеулиев**

доктор юридических наук, ассоциированный профессор

С.Т. Кемелбеков

кандидат юридических наук

Esil University, Республика Казахстан, г. Астана

Аннотация. В данной статье исследован институт следственного суда в Республике Казахстан, проблемы и перспективы его развития, изучены судебные реформы, проанализированы роль и место следственного судьи в правовом поле.

В статье специализированные следственные суды рассматриваются как неотъемлемая часть судебной системы государства, а также подчеркиваются его конституционные основы. Рассматривается деятельность Комиссии по реформе правоохранительной и судебной систем с возложением на нее проработки соответствующих мероприятий и мониторинга хода реализации реформы. В частности, внедрение трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом. Так, правоохранительный орган должен выявлять преступления, устанавливать причастных лиц, собирать и закреплять улики; прокурор обязан давать независимую оценку собранным доказательствам, пресекать нарушения прав граждан, не допускать вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживать обвинения в суде; суд будет рассматривать жалобы на действия органов и выносить окончательный вердикт по делу.

Рассматривая новый для нашей правовой системы институт следственного судьи, определяются широкотности, связанные с его деятельностью. Например, предполагается идея усиления судебного контроля за досудебным расследованием. Идея не новая, но в целом разумная и востребованная жизнью. Судебный контроль, человечество не придумало: гласность, публичность, защита прав человека. Существует вторая причина, тренд развития судебной системы на узкую специализацию также имеет право на жизнь.

Авторами сделаны выводы об институте следственного суда в Республике Казахстан, его востребованности и перспективах развития.

Ключевые слова: следственный суд, следственный судья, конституционные основы, судебные реформы, правоохранительный орган, доказательства, обвинение, уголовный процесс.

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕРГЕУ СОТЫ ИНСТИТУТЫ: УАҚЫТ ТАЛАБЫ, МӘСЕЛЕЛЕР
ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ****Б.Т. Булеулиев**

заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор

С.Т. Кемелбеков

заң ғылымдарының кандидаты

Esil University, Қазақстан Республикасы, Астана қ.

Андатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы тергеу сотының институты, оның даму мәселелері мен перспективалары зерттелді. Сот реформалары зерттеліп, тергеу судьясының құқықтық саладағы рөлі мен орны талданды.

Мақалада мамандандырылған тергеу соттары мемлекеттің сот жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады, сонымен қатар оның конституциялық негіздеріне баса назар аударылады. Құқық қорғау және сот жүйелерін реформалау жөніндегі комиссияның қызметі оған тиісті іс-шараларды пысықтауды және реформаның іске асырылу барысына мониторингті жүктей отырып қаралады. Атап айтқанда, құқық қорғау органдары, прокуратура және сот арасындағы өкілеттіктер мен жауапкершілік аймақтарын ажырата отырып, үш буынды модельді енгізу. Осылайша, құқық қорғау органы қылмыстарды анықтауға, қатысы бар адамдарды анықтауға, дәлелдемелерді жинауға және бекітуге тиіс; прокурор жиналған дәлелдемелерге тәуелсіз баға беруге, азаматтардың құқықтарының бұзылуына жол бермеуге, адал азаматтардың қылмыстық процеске тартылуына жол бермеуге, сотта айыптауларды қолдауға міндетті; сот органдары шағымдарды

қарайды және іс бойынша түпкілікті үкім шығарады.

Біздің құқықтық жүйеміз үшін жаңа тергеу судьясының институтын қарастыра отырып, оның қызметіне байланысты кедір-бұдырлар анықталады. Мысалы, сотқа дейінгі тергеуге сот бақылауын күшейту идеясы қабылданады. Идея жаңа емес, бірақ жалпы ақылға қонымды және өмірде керек. Сот бақылауын, адамзат ойлап тапқан жоқ: ашықтық, жариялылық, адам құқықтарын қорғау. Екінші себеп бар, сот жүйесінің тар мамандандыруға қарай даму үрдісі де өмір сүруге құқылы.

Авторлар Қазақстан Республикасындағы тергеу сотының институты, оның қажеттілігі мен даму перспективалары туралы қорытынды жасады.

Түйін сөздер: тергеу соты, тергеу судьясы, конституциялық негіздер, сот реформалары, құқық қорғау органы, дәлелдемелер, айыптау, қылмыстық іс жүргізу.

INSTITUTE OF THE INVESTIGATIVE COURT IN KAZAKHSTAN: DEMAND FOR TIME, PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

B.T. Buleuliev

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor

S.T. Kemelbekov

Candidate of Juridical Sciences

Esil University, Republic of Kazakhstan, Astana

Annotation. This article examines the institute of the investigative court in the Republic of Kazakhstan, the problems and prospects of its development, judicial reforms are studied, the role and place of the investigative judge in the legal field are analyzed.

The article considers specialized investigative courts as an integral part of the judicial system of the state, and also emphasizes its constitutional foundations. The work of the Commission on the Reform of the Law Enforcement and Judicial Systems is being considered, with the assignment to it of working out appropriate measures and monitoring the progress of the reform. In particular, the introduction of a three-tier model with the separation of powers and areas of responsibility between law enforcement agencies, the prosecutor's office and the court. Thus, the law enforcement agency must identify crimes, identify the persons involved, collect and consolidate evidence; the prosecutor is obliged to give an independent assessment of the collected evidence, prevent violations of citizens' rights, prevent the involvement of bona fide citizens in criminal proceedings, support charges in court; the court will consider complaints against the actions of the authorities and make a final verdict on the case.

Considering the institute of the investigating judge, which is new for our legal system, the roughness associated with its activities is determined. For example, the idea of strengthening judicial control over pre-trial investigation is proposed. The idea is not new, but in general it is reasonable and in demand by life. Judicial control, humanity has not invented: publicity, publicity, protection of human rights. There is a second reason, the trend of the development of the judicial system to narrow specialization also has the right to life.

The authors draw conclusions about the institute of the investigative court in the Republic of Kazakhstan, its relevance and prospects for development.

Keywords: investigative court, investigative judge, constitutional foundations, judicial reforms, law enforcement agency, evidence, prosecution, criminal process.

Введение

Считаю, что судебные реформы, благодаря инициативам Президента Республики Казахстан К.Ж. Токаева идут последовательно, реально, шаг за шагом, поскольку эта сфера достаточно консервативна и ошибок при формировании законов, а тем более, при их правоприменении быть не должно.

Говоря о серьёзных судебных реформах, проводимых в стране, невозможно обойти стороной и деятельность следственных судов, которые функционируют пять лет. Анализ роли и места следственного судьи требуется, чтобы иметь объективную картину уголовного процесса в нашей стране. Полагаю, что для определенной оценки пять лет - период весьма достаточный, в том числе и в контексте выявленных в ходе судебной практики проблем.

Основная часть

Весьма своевременным и закономерным стал Указ Президента Республики Казахстан от 10 января 2018 года № 620 «Об образовании специализированных следственных судов Республики Казахстан и некоторых кадровых вопросах судов Республики Казахстан», которым образованы специализированные следственные

суды городов Кокшетау, Актобе, Талдыкоргана, Атырау, Усть-Каменогорска, Тараза, Уральска, Караганды, Костаная, Кызылорды, Актау, Павлодара, Петропавловска, Шымкента, а также специализированные межрайонные следственные суды городов Астаны и Алматы [1].

Следующий важный этап в развитии института следственного судьи - это принятие Закона Республики Казахстан от 12 июля 2018 года № 180-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов» [2], которым реформирована подсудность новых следственных судов с отнесением к ней санкционирования процессуальных действий органов досудебного расследования и рассмотрения жалоб на действия следствия (дознания) и прокуратуры. В случае, если на территории района отсутствует следственный суд, то его функции выполняет районный и приравненный к нему суд.

28 июня т.г. Указом Главы государства в обозначенные суды назначены следственные судьи. «Штатная численность судей укомплектована в соответствии с проведенным анализом работы действующих следственных судей, уровня их нагрузки, санкционирования, обжалований действий органов досудебного расследования и других критериев», - подчёркивает руководитель Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде Республики Казахстан Н. Шарипов [3].

Следующий виток изменений и дополнений затронул Уголовно-процессуальный кодекс с принятием Закона Республики Казахстан от 21 января 2019 года № 217-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности, арбитража, оптимизации судебной нагрузки и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства», которым была регламентирована обязанность следственного судьи исследовать основания по отнесению конкретного имущества к предмету конфискации и доказательства, на которых основаны такие выводы в отношении этого имущества [4].

Новые задачи по совершенствованию уголовно-процессуального законодательства были поставлены в Послании Главы государства К.-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий», где указано: «Следует модернизировать уголовную сферу по примеру развитых стран ОЭСР. Нам нужна модель, обеспечивающая своевременную защиту прав граждан и отвечающая высоким международным стандартам. Считаю необходимым внедрить в Казахстане трехзвенную модель с четким разделением полномочий.

Полиция должна выявлять преступления, устанавливать причастных лиц, собирать и закреплять улики.

Прокурор обязан давать независимую оценку собранным доказательствам, пресекать нарушения прав граждан, не допускать вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживать обвинение в суде.

Суд будет рассматривать жалобы на действия органов и выносить окончательный вердикт по делу.

...Важно обеспечить стабильность уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Его частые корректировки, изменения отрицательно влияют на правоприменение и не позволяют наработать едиобразную следственную и судебную практику.

...Важный критерий правового государства - беспристрастное и справедливое правосудие. Суд должен быть состязательным, а судья - свободным от стороны обвинения. Для этого необходимо обеспечить равенство адвоката и прокурора»[5].

Эти поручения Президента Республики Казахстан нашли отражение в подписанном им 14 сентября 2020 года Указе № 413 «О мерах по реализации Послания Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий», где пунктом 100 предусмотрено создание при Администрации Президента Республики Казахстан Комиссии по реформе правоохранительной и судебной систем с возложением на нее проработки соответствующих мероприятий и мониторинга хода реализации реформы, а пунктом 101 - внедрение трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом (правоохранительный орган должен выявлять преступления, устанавливать причастных лиц, собирать и закреплять улики; прокурор обязан давать независимую оценку собранным доказательствам, пресекать нарушения прав граждан, не допускать вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживать обвинения в суде; суд будет рассматривать жалобы на действия органов и выносить окончательный вердикт по делу) [6].

Следующий важный шаг в реформировании института следственного судопроизводства был сделан в Национальном плане развития Республики Казахстан до 2025 года, утвержденном Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636, которым во исполнение международных стандартов стран ОЭСР было предусмотрено введение новой модели уголовного процесса, а именно, в задаче 3 обще-

национального приоритета 4 Глава государства дает поручение разделить функционал трех ключевых субъектов уголовного процесса - полиции, прокуратуры и суда - соответственно трем фундаментальным задачам уголовного процесса:

- 1) выявление, пресечение уголовного правонарушения, установление причастных лиц, сбор и закрепление доказательств - органами досудебного расследования;
- 2) дача независимой правовой оценки собранным доказательствам, принятие ключевых процессуальных решений, предъявление и поддержание обвинения в суде - прокуратурой;
- 3) назначение наказания, санкционирование следственных действий и рассмотрение жалоб на действия и решения органов досудебного расследования и прокуратуры – судом [6].

И логическим шагом по реализации поручения Главы государства стало принятие вслед за предыдущим Закона Республики Казахстан от 27 декабря 2021 года № 88-VII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом». Так, в статье 153 Уголовно-процессуального кодекса произведена четкая демаркация компетенций следственного судьи и прокурора - если первый решает вопросы ограничения прав и свобод личности, то второй следит за соблюдением законности [6]. Нельзя сказать, что данным нормативным правовым актом существенно изменены полномочия или функции следственного судьи, однако те изменения, которые внесены в целом в предварительное следствие, довольно существенны.

Итак, подведем итоги данного подраздела. Начиная с 2015 года в Казахстане осуществляют свою деятельность следственные судьи, в их полномочия входит вся полнота судебного контроля за соблюдением прав, свобод и законных интересов лиц в уголовном судопроизводстве на этапе предварительного расследования. Следует подчеркнуть, что по своей инициативе следственный судья не совершает никаких действий и не принимает никаких окончательных решений по существу. Он также не может давать правовую оценку тем материалам, которые будут далее рассмотрены в рамках главного судебного разбирательства.

Институт следственного судьи новый для нашей правовой системы, соответственно, определенные шероховатости, связанные с его деятельностью, присутствуют. В основе, как предполагается, лежит идея усиления судебного контроля за досудебным расследованием. Идея не новая, но в целом разумная и востребованная жизнью. Лучше, чем судебный контроль, человечество не придумало: гласность, публичность, защита прав человека. Есть вторая причина, и я бы добавил, что тренд развития судебной системы на узкую специализацию также имеет право на жизнь.

Но главное - специализированные следственные суды стали неотъемлемой частью судебной системы государства и имеют под собой конституционную основу, а именно, пункты 2, 3 и 4 статьи 75 Конституции Республики Казахстан, где, в частности, сказано: «2. Судебная власть осуществляется посредством гражданского, уголовного и иных установленных законом форм судопроизводства...».

В пункте 3 статьи 3 Конституционного закона «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан» сказано, что «В Республике Казахстан могут создаваться другие суды, в том числе специализированные суды (военные, финансовые, экономические, административные, по делам несовершеннолетних и другие)».

В целом, создание института следственного судьи является мировой практикой. Так, в Германии есть следственный судья, который ведет полноценное следствие по несложным и очевидным делам. Уголовный процесс Казахстана пошел по пути Грузии и Украины. Насколько эффективен и рационален этот путь, покажет время [7].

Скажу откровенно: именно институт следственного судьи, именно узкая специализация судей, ориентированная на обоснованность решений и действия органов, ведущих уголовный процесс, является самым значительным успехом данной судебной реформы.

Пример тому: в конце 2021 года по делу, находящемуся в производстве КНБ РК по факту контрабанды золота в отношении гражданина Турции, благодаря наличию в УПК статьи 106, предусматривающей возможность обжалования действий (бездействий) и решений органа досудебного расследования и прокурора следственному судье, следователь КНБ РК удовлетворил мое ходатайство как адвоката о признании защитником супруги иностранца, находящейся за рубежом (статья 66 УПК) и свидании (общественного) защитника, находящегося за рубежом, со своим подзащитным (супругом) в СИЗО (следственном изоляторе) через мобильное приложение SKYPE [8].

Вернемся к теории.

Итак, согласно части третьей статьи 54 УПК, следственный судья - судья суда первой инстанции, к полномочиям которого относится осуществление в порядке, предусмотренном настоящим Кодексом, судебного

контроля за соблюдением прав, свобод и законных интересов лиц в уголовном судопроизводстве. При необходимости замены следственного судьи он может быть переназначен.

Статья 55 УПК детализирует круг полномочий следственного судьи, включая в них:

1. Рассмотрение в ходе досудебного производства вопросов:

13) санкционирования осмотра;

15) санкционирования выемки;

Касательно пунктов 13) и 15) поделюсь примером из личной практики.

В последнее время наметилась тенденция, когда следователи упрощают ситуацию и не «заморачиваются» на получении санкции следственного судьи для осмотра мобильного телефона в части личной переписки в мессенджере Whatsapp, имея в виду аудио- или видеосообщения (например, по уголовному делу о контрабанде с участием турецких граждан следователи КНБ, не получив санкции следственного судьи, произвели осмотр сотового телефона и выемку информации с оформлением соответствующего протокола и назначили аудио/фонографическую и психолого-лингвистическую экспертизы).

Встает вопрос: насколько прокуроры и суды идут на признание недопустимыми доказательствами в порядке статьи 112 УПК результатов таких осмотров и выемок (протоколов осмотра) сотового телефона гражданина без санкции следственного судьи?

Во-первых, сотовый телефон может содержать информацию и обстоятельства частной и личной жизни, семейную тайну. Между тем, содержащиеся в мобильных телефонах сведения из личной переписки, будь то аудио или видеофайлы, могут содержать сведения о частной жизни, личной или семейной тайне, то есть то, чему уголовным, уголовно-процессуальным законами и прежде всего пунктом 1 статьи 18 Конституции гарантирована неприкосновенность. Статья 16 УПК «Неприкосновенность частной жизни. Тайна переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений» гласит:

«1. Частная жизнь граждан, личная и семейная тайна находятся под охраной закона. Каждый имеет право на тайну ... переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений.

2. При осуществлении производства по уголовному делу каждому обеспечивается право на неприкосновенность частной (личной и семейной) жизни. Ограничение этого права допускается только в случаях и порядке, прямо установленных законом.

3. Никто не вправе собирать, хранить, использовать и распространять информацию о частной жизни лица без его согласия, кроме случаев, предусмотренных законом...».

Кроме того, в переписке по телефону всегда имеется второе лицо, не вовлеченное в уголовный процесс, у которого, как всегда, «забыли» спросить его мнение!

Во-вторых, осмотр сотового телефона связан с выемкой информации, содержащейся в сотовом телефоне, и в этой связи участникам уголовного процесса необходимо руководствоваться части первой статьи 254 УПК, а именно: «1. Обыск и выемка производятся лицом, осуществляющим досудебное расследование, по мотивированному постановлению. Постановление о производстве обыска, а также выемке документов, предметов, имеющейся в них информации, содержащих государственные секреты или иную охраняемую законом тайну, должно быть санкционировано следственным судьей».

В-третьих, исходя из пункта 13) части первой статьи 55 УПК, которым регламентировано санкционирование следственным судьей такого следственного следствия, как «осмотр», то есть эти следственные действия - осмотр и выемка - должны проводиться исключительно с санкции следственного судьи.

В-четвертых, согласно пункту 5) части первой статьи 112 УПК:

«1. Фактические данные должны быть признаны недопустимыми в качестве доказательств, если они получены с нарушениями требований настоящего Кодекса, которые путем лишения или стеснения гарантированных законом прав участников процесса или нарушением иных правил уголовного процесса при досудебном расследовании или судебном разбирательстве дела повлияли или могли повлиять на достоверность полученных фактических данных, в том числе:

5) с существенным нарушением порядка производства процессуального действия».

В описываемом случае нарушен порядок производства процессуального действия - осмотра сотового телефона. Следовательно, необходимо признавать недопустимыми в качестве доказательств протоколы осмотра сотовых телефонов, проведенного без санкции следственного судьи, и содержащуюся в них информацию.

Заключение

Таким образом, вышеуказанные процессуальные основания, вкупе с конституционными нормами о неприкосновенности частной жизни, позволяют сделать вывод в подобных случаях о необходимости безусловного получения санкции следственного судьи для осмотра сотовых телефонов и сведений, содержащихся

в переписке различных мессенджеров. Отсутствие таковой санкции позволяет ставить вопрос перед судом или прокурором о недопустимости полученных доказательств на основании статьи 112 УПК.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Об образовании специализированных следственных судов Республики Казахстан и некоторых кадровых вопросах судов Республики Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан от 10 января 2018 года № 620 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000620>. (Дата обращения 20.10.2022).

2 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности, арбитража, оптимизации судебной нагрузки и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства: Закон Республики Казахстан от 21 января 2019 года № 217-VI ЗРК <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000217>

3 Сактаганова Л. Повысить доверие населения и обеспечить верховенство закона. Интервью руководителя Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде РК Нурсерика Шарипова // <https://online.zakon.kz/Document>. (Дата обращения 26.06.2022).

4 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности, арбитража, оптимизации судебной нагрузки и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства: Закон Республики Казахстан от 21 января 2019 года № 217-VI. - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000217>. (Дата обращения 16.10.2022).

5 Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. - Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g. (Дата обращения 14.10.2022).

6 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения трехзвенной модели с разграничением полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокуратурой и судом: Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2021 года № 88-VII. - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000088/info>. (Дата обращения 18.10.2022).

7 Булеулиев Б.Т. О некоторых вопросах деятельности следственных судов по защите прав, свобод и законных интересов граждан через призму реализации статьи 106 УПК: проблемы и пути их решения // Zanger. Вестник права Республики Казахстан. - 2022. - №9 (254). - С. 71-76.

REFERENCES

1 Ob obrazovanii specializirovannykh sledstvennykh sudov Respubliki Kazahstan i nekotorykh kadrovyykh voprosakh sudov Respubliki Kazahstan. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 10 yanvarya 2018 goda № 620 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000620>. Data obrashcheniya 20.10.2022

2 O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazahstan po voprosam usileniya zashchity prava sobstvennosti, arbitrazha, optimizacii sudebnoj nagruzki i dal'nejshej gumanizacii ugovnogo zakonodatel'stva: Zakon Respubliki Kazahstan ot 21 yanvarya 2019 goda № 217-VI ZRK <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000217>

3 Saktaganova L. Povysit' doverie naseleniya i obespechit' verhovenstvo zakona. Interv'yu rukovoditelya Departamenta po obespecheniyu deyatel'nosti sudov pri Verhovnom Sude RK NurserikaSHaripova // <https://online.zakon.kz/Document>. Data obrashcheniya 26.06.2022

4 O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazahstan po voprosam usileniya zashchity prava sobstvennosti, arbitrazha, optimizacii sudebnoj nagruzki i dal'nejshej gumanizacii ugovnogo zakonodatel'stva: Zakon Respubliki Kazahstan ot 21 yanvarya 2019 goda № 217-VI. - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000217>. Data obrashcheniya 16.10.2022

5 Kazahstan v novej real'nosti: vremya dejstvij: Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-ZHomartaTokaeва народу Kazahstana. 1 sentyabrya 2020 g. - Rezhim dostupa: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g. Data obrashcheniya 14.10.2022

6 O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazahstan po voprosam vnedreniya trekhzvennoj modeli s razgranicheniem polnomochij i zon otvetstvennosti mezhdru pravoohranitel'nymi organami, prokuratoroj i sudom: Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 dekabrya 2021 goda № 88-VII. - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000088/info>. Data obrashcheniya 18.10.2022

7 Buleuliev B.T. O nekotorykh voprosakh deyatel'nosti sledstvennykh sudov po zashchite prav, svobod i zakonnykh interesov grazhdan cherez prizmu realizacii stat'i 106 UPK: problemy i puti ih resheniya // Zanger. Vestnik prava **ФЫЛЫМ №3 (78) 2023**

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Бахтияр Тулегенович Булеулиев – заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Esil University профессоры. Қазақстан Республикасы, Астана қ., А. Жұбанов к-сі. E-mail: bbuleuliev@mail.ru.

Сакен Талипбаевич Кемелбеков – заң ғылымдарының кандидаты, Esil University доценті. Қазақстан Республикасы, Астана қ. А. Жұбанов к-сі, 7. E-mail: kemelbekov.73@mail.ru.

Булеулиев Бахтияр Тулегенович – доктор юридических наук, ассоциированный профессор, профессор Esil University. Республика Казахстан, г. Астана, ул. А. Жубанова, 7. E-mail: bbuleuliev@mail.ru.

Сакен Талипбаевич Кемелбеков – кандидат юридических наук, доцент Esil University. Республика Казахстан, г. Астана, ул. Ахмета Жубанова, 7. E-mail: kemelbekov.73@mail.ru.

Bakhtiyar Buleuliev – Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor at Esil University. Republic of Kazakhstan, Astana, A. Zhubanov str., 7. E-mail: bbuleuliev@mail.ru.

Saken Kemelbekov – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at Esil University. Republic of Kazakhstan, Astana, Akhmet Zhubanov str., 7. E-mail: kemelbekov.73@mail.ru.

ШЕТЕЛДЕРДЕГІ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІ

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗА РУБЕЖОМ

УДК 342.9

DOI: 10.47450/2306-451X-2023-78-3-113-119

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРЕДСТВ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ В РОССИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

К.А. Кузнецова

кандидат юридических наук

А.Д. Баирова

слушатель

Дальневосточный юридический институт МВД России, Российская Федерация, г. Хабаровск

Аннотация. На сегодняшний день нарастающая популярность использования средств индивидуальной мобильности обусловлена их основными преимуществами, такими как бесшумность, компактность, мощность, мобильность, экономичность, а также экологичность данных средств за счет того, что они используют электродвигатель.

Актуальность вопросов установления юридической ответственности в области использования новых средств передвижения, предназначенных для передвижения человека посредством использования электродвигателя и (или) мускульной энергии человека («электросамокаты», «электроскейтборды», «гироскутеры») продиктована наличием угрозы здоровью человека вследствие часто совершаемых дорожно-транспортных происшествий.

В настоящей статье рассмотрены особенности привлечения к административной ответственности лиц, использующих средства индивидуальной мобильности, допустивших дорожно-транспортные происшествия с причинением вреда здоровью. На основе имеющихся статистических данных, а также мнения ряда ученых административистов и авторов, занимающихся проблемными вопросами использования средств индивидуальной мобильности, авторам удалось выделить основные проблемы административно-правового регулирования в исследуемой области знаний.

Основные результаты проводимого исследования позволили авторам поднять вопрос об уточнении административно-правового статуса лица, управляющего средством индивидуальной мобильности в состоянии опьянения, если это повлекло вред здоровью потерпевшего, а также об установлении возможности или обязательности освидетельствования такого лица.

Выделены основные тенденции развития общественных отношений в искомой области научно-правовых знаний. Проведен анализ основных показателей учтенных дорожно-транспортных происшествий с участием средств индивидуальной мобильности на территории Российской Федерации.

На основании проведенного анализа сформулированы теоретические предложения и практические рекомендации в области совершенствования административно-правового регулирования использования средств индивидуальной мобильности, а также повышения эффективности юрисдикционной деятельности уполномоченных должностных лиц.

Ключевые слова: средства индивидуальной мобильности, административная ответственность, правила дорожного движения, дорожно-транспортные происшествия, правонарушения, правовое регулирование.

**ЖЕКЕ ҰТҚЫРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
РЕСЕЙДЕ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ**

К.А. Кузнецова
заң ғылымдарының кандидаты
А.Д. Баирова
тыңдаушы

Ресей ИМ Қиыр Шығыс заң институты, Ресей Федерациясы, Хабаровск қ.

Андатпа. Бүгінгі таңда жеке ұтқырлық құралдарын пайдаланудың өсіп келе жатқан танымалдығы олардың негізгі артықшылықтарына байланысты, мысалы, үнсіздік, жинақылық, қуат, ұтқырлық, үнемділік, сондай-ақ электр қозғалтқышын пайдалану арқылы осы қаражаттың экологиялық тазалығы.

Электр қозғалтқышын және (немесе) адамның бұлшықет энергиясын («электр скутерлері», «электр скейтбордтар», «гироскутерлер») пайдалану арқылы адамның қозғалуына арналған жаңа қозғалыс құралдарын пайдалану саласында заңды жауапкершілікті белгілеу мәселелерінің өзектілігі жиі жасалатын жол-көлік оқиғалары салдарынан адам денсаулығына қатердің болуымен байланысты.

Осы бапта денсаулыққа зиян келтіре отырып, жол-көлік оқиғаларына жол берген жеке ұтқырлық құралдарын пайдаланатын адамдарды әкімшілік жауапкершілікке тартудың ерекшеліктері қарастырылған. Қолда бар статистикалық мәліметтерге, сондай-ақ жеке ұтқырлық құралдарын пайдаланудың проблемалық мәселелерімен айналысатын бірқатар әкімшілік ғалымдар мен авторлардың пікірлеріне сүйене отырып, авторларға қашықтығы зерттелетін білім саласындағы әкімшілік-құқықтық реттеудің негізгі мәселелерін бөліп көрсету.

Жүргізілген зерттеудің негізгі нәтижелері авторларға, егер бұл жәбірленушінің денсаулығына зиян келтірсе, мас күйінде жеке ұтқырлық құралын басқаратын адамның әкімшілік-құқықтық мәртебесін нақтылау, сондай-ақ мұндай адамды куәландыру мүмкіндігін немесе міндеттілігін белгілеу туралы мәселені көтеруге мүмкіндік береді.

Ғылыми-құқықтық білімнің қажетті саласында қоғамдық қатынастарды дамытудың негізгі тенденциялары анықталды. Ресей Федерациясының аумағында жеке ұтқырлық құралдарының қатысуымен есепке алынған жол-көлік оқиғаларының негізгі көрсеткіштеріне талдау жүргізілді.

Жүргізілген талдау негізінде жеке ұтқырлық құралдарын пайдалануды әкімшілік-құқықтық реттеуді жетілдіру, сондай-ақ уәкілетті лауазымды тұлғалардың юрисдикциялық қызметінің тиімділігін арттыру саласында теориялық ұсыныстар мен практикалық ұсынымдар тұжырымдалды.

Түйін сөздер: жеке ұтқырлық құралдары, әкімшілік жауапкершілік, жол қозғалысы ережелері, жол-көлік оқиғалары, құқық бұзушылықтар, құқықтық реттеу.

**FEATURES OF USE OF INDIVIDUAL MOBILITY IN RUSSIA
AT THE CURRENT STAGE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION**

Kuznetsova K.A.
Candidate of Juridical Sciences
Bairova A.D.
student

Far Eastern Law Institute of the MIA of Russia, Russian Federation, Khabarovsk

Annotation. To date, the growing popularity of the use of personal mobility aids is due to their main advantages, such as noiselessness, compactness, power, mobility, efficiency, as well as environmental friendliness of these means due to the fact that they use an electric motor.

The relevance of the issues of establishing legal liability in the field of using new means of transportation designed for human movement through the use of an electric motor and (or) human muscular energy («electric scooters», «electric skateboards», «gyroscuters») is dictated by the presence of a threat to human health due to frequent road accidents.

In this article, the features of bringing to administrative responsibility persons using means of individual mobility, who have committed road accidents with injury to health, are considered. Based

on the available statistical data, as well as the opinions of a number of administrative scientists and authors dealing with problematic issues of the use of personal mobility equipment, the authors were able to identify the main problems of administrative and legal regulation in the field of knowledge under study.

The main results of the conducted research allowed the authors to raise the issue of clarifying the administrative and legal status of a person driving an individual mobility vehicle in a state of intoxication, if this caused harm to the health of the victim, as well as establishing the possibility or obligation of examining such a person.

The main trends in the development of public relations in the sought field of scientific and legal knowledge are highlighted. The analysis of the main indicators of recorded road accidents involving means of individual mobility on the territory of the Russian Federation is carried out.

Based on the analysis, theoretical proposals and practical recommendations are formulated in the field of improving the administrative and legal regulation of the use of personal mobility equipment, as well as improving the effectiveness of the jurisdictional activities of authorized officials.

Keywords: means of individual mobility, administrative responsibility, traffic rules, road accidents, offenses, legal regulation.

Введение

Жизнь современного общества невозможно представить без современных технологий. С недавнего времени набирают популярность электрические средства передвижения, такие как «гироскутеры», «электросамокаты», «сигвеи», «моноколеса», «электроскейты» и другие, которые называют средствами индивидуальной мобильности.

Актуальность темы исследования заключается в том, что растущая быстрыми темпами популярность использования средств индивидуальной мобильности ведет не только к созданию комфортных условий для жизни и развитию общественных отношений, но также без должного административно-правового регулирования содержит определенные риски и потенциальную опасность для жизни и здоровья граждан, поддержания общественного порядка и обеспечения общественной безопасности.

Транспорт на электрической тяге, в силу своей высокой мобильности, становится хорошей альтернативой общественному транспорту, в том числе в условиях ранее развернувшейся пандемии коронавирусной инфекции COVID-19, так как позволяет сократить контакты с людьми.

Достоверность полученных результатов исследования подтверждается использованными нормативными, научно-теоретическими материалами, а также материалами административной и судебной практики Российской Федерации, использованными в работе эмпирическими сведениями и материалами.

Основная часть

Методологической основой настоящего исследования явились общие и частные научные методы познания объективной действительности. В работе использованы сравнительно-правовой, формально-юридический, логико-юридический, статистический методы исследования. Научный характер исследования основан на сочетании указанных методов с различными приемами синтеза, аналогии, дедукции, индукции, системного анализа.

Использование вышеуказанной методологии, а также отдельных приемов позволили авторам прийти к следующим результатам исследования, имеющим, по нашему мнению, как теоретическое, так и практическое значение для науки административного права и правоприменительной деятельности органов внутренних дел.

Так, с 1 марта 2023 г. в постановление Правительства Российской Федерации от 23 октября 1993 г. № 1090 «О Правилах дорожного движения» [4] внесены изменения, которые помимо определения понятия средств индивидуальной мобильности (далее – СИМ), упорядочили использование СИМ лицами различных возрастных групп, а также определили разрешенные элементы улично-дорожной сети и порядок передвижения по ним с учетом массы и максимальной скорости таких устройств.

Правила дорожного движения определили, что под СИМ понимается транспортное средство, имеющее одно или несколько колес (роликов), предназначенное для индивидуального передвижения человека посредством использования двигателя (двигателей) (электросамокаты, электроскейтборды, гироскутеры, сигвеи, моноколеса и иные аналогичные средства) [4].

С 2018 г. ФКУ «Научный центр безопасности дорожного движения МВД России» ведет учет дорожно-транспортных происшествий (далее – ДТП) с участием СИМ.

По официальным данным МВД России в период с 2018 г. по 2020 г. с участием СИМ, в 8 раз увеличилось количество ДТП, погибших – в 6 и раненых – в 8 раз. Всего в 2020 г. зарегистрировано 331 (+182,9%) ДТП, в котором погибли 6 (+50%) и ранены 347 (+184,4%) человек [5].

В 2021 г. зарегистрировано 672 (+67,5%) ДТП с участием СИМ, в результате которых погибли 20 (+185,7%) человек, в том числе один несовершеннолетний в возрасте до 16 лет. Ранения получили 704 (+67,2%) человека, в числе которых 133 (+54,6%) несовершеннолетних в возрасте до 16 лет [6].

В 2022 г. зарегистрировано 941 (+40%) ДТП с участием СИМ, в результате которого погибли 19 (-5%) человек, в том числе два несовершеннолетних лица в возрасте до 16 лет. Ранения получили 976 (+38,6%) человек, в числе которых 192 ребенка в возрасте до 16 лет [7].

За 6 месяцев 2023 г. зарегистрировано 1 043 (+181,9%) ДТП с участием СИМ, в результате которых погибли 12 (+100 %) человек, в том числе один несовершеннолетний в возрасте до 16 лет. Ранения получили 1 082 (+183,2%) человека, в числе которых 432 ребенка в возрасте до 16 лет [8].

Таким образом, следует выделить уже сложившуюся тенденцию стремительного роста аварийности с участием средств индивидуальной мобильности, в том числе с причинением смерти. Аварийность с участием СИМ носит сезонный характер. Наибольшие значения основных показателей аварийности характерны для теплого периода года.

Исходя из нормативно-правовых актов, СИМ не являются механическим транспортным средством, то есть для его использования не требуется получение водительского удостоверения, а также не осуществляется регистрация.

Такой вывод мы можем сделать из содержания примечания к ст. 12.1 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях [1] (далее – КоАП РФ), Приложения № 1 к техническому регламенту Таможенного союза «О безопасности колесных транспортных средств» [3], п. 1 ст. 25 Федерального закона от 10 декабря 1995 г. № 196-ФЗ «О безопасности дорожного движения» [2].

Действующий порядок привлечения лиц, управляющих СИМ (в том числе несовершеннолетних или их законных представителей), к административной ответственности за правонарушения в области дорожного движения в Российской Федерации не представляет серьезных трудностей для правоохранительных органов.

Изучая общественные отношения, связанные с использованием СИМ, Д.В. Ирошников пришел к выводу о том, что жителям крупных городов доставляет большой дискомфорт движение водителей на СИМ по тротуарам, которое ставит пешеходов в опасное положение, так как вероятность наезда на них и причинения телесных повреждений возрастает [10].

В то же время в Российской Федерации только нарабатывается практика привлечения лиц, использующих средства индивидуальной мобильности, к административной ответственности за правонарушения в области дорожного движения, повлекшие дорожно-транспортные происшествия, которые создали угрозу жизни людей.

Одним из вопросов, имеющих значение для практического применения норм КоАП РФ в отношении пользователей СИМ, является установление института административной ответственности в указанной области.

Так, например, на лицо, управляющее СИМ, исходя из содержания примечания к ст. 12.1. КоАП РФ, не распространяется обязанность оставаться на месте ДТП, за невыполнение которой предусмотрена ответственность в ч. 2 ст. 12.27 КоАП РФ.

В сложившейся ситуации объективно сложно установить обстоятельства, при которых в ДТП пострадали другие участники дорожного движения. Поэтому на данном этапе необходимо восполнить все имеющиеся пробелы в действующем законодательстве Российской Федерации, и установить соответствующую административную ответственность для лиц, использующих СИМ, которые попали в ДТП, по неосторожности спровоцировавших ДТП и покинувших место происшествия, а также в состоянии алкогольного или иного вида опьянения.

Целесообразно указать, что для установления степени тяжести вреда здоровью, причиненного пострадавшим в результате ДТП, должностные лица Госавтоинспекции МВД России проводят административное расследование в рамках производства по делу об административном право-

нарушении, предусмотренных в ст. 12.24 и ч. 2 ст. 12.30 КоАП РФ, при которых назначаются судебно-медицинские экспертизы (далее – СМЭ).

Назначение СМЭ вне производства по делу об административном правонарушении не регламентировано действующим законодательством Российской Федерации. Однако согласно п. 19 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 25 июня 2019 г. № 20 «О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при рассмотрении дел об административных правонарушениях, предусмотренных главой 12 КоАП РФ» субъектом правонарушений, предусмотренных ст. 12.24 КоАП РФ, является водитель транспортного средства [11]. Если нарушение ПДД, повлекшее причинение легкого или средней тяжести вреда здоровью потерпевшего, было допущено пешеходом или иным участником дорожного движения (за исключением водителя транспортного средства), действия указанных лиц квалифицируются по ч. 2 ст. 12.30 КоАП РФ.

Заключение

Таким образом, проведя анализ ряда особенностей использования средств индивидуальной мобильности в Российской Федерации на современном этапе административно-правового регулирования, возможно обозначить следующие выводы и дальнейшие перспективы проводимого исследования.

По нашему мнению, нарастающую тенденцию к увеличению использования СИМ в нашей стране, безусловно, нельзя игнорировать, так как эксплуатация данных средств передвижения оказывает существенное влияние на окружающую социальную среду, что свидетельствует о необходимости нормативного правового регулирования определенной деятельности, что обусловлено рядом причин [9].

Во-первых, это может положительно отразиться на изменении экологической ситуации в городах и регионах, где будут использоваться указанные средства передвижения, т.е. снизится уровень выброса выхлопных газов.

Во-вторых, это может повлиять на развитие инфраструктуры зарядных станций для этих средств передвижения (а также для электромобилей).

В-третьих, это значительно повысит число людей, использующих СИМ, и вероятно количество травм на дорогах возрастет, что является причиной для актуализации вопроса об ответственности пользователей СИМ.

Для решения этих проблем необходимо разработать соответствующие законодательные акты, которые будут дополнительно регулировать использование СИМ, а также принять меры, направленные на соблюдение правил безопасности при использовании СИМ, и усиление контроля за юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, предоставляющими коммерческие услуги в области использования СИМ.

Постоянное расширение рассматриваемых разновидностей СИМ приводит к образованию пробелов в правовом регулировании их участия в процессе дорожного движения, что обуславливает необходимость противодействия возникающим угрозам безопасности дорожного движения вследствие использования СИМ [12].

Указанные обстоятельства свидетельствуют об актуальности решения задачи совершенствования административной ответственности за правонарушения в рассматриваемой области, которая стоит перед административно-правовой наукой.

В заключении необходимо отметить, что активное участие пользователей СИМ в дорожном движении порождает ряд проблем, которые необходимо решать на законодательном уровне оперативно, для того чтобы обеспечить соблюдение законных прав и интересов всех участников дорожного движения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ. Доступ из справочно-правовой системы «Консультант-Плюс».

2 О безопасности дорожного движения: Федеральный закон от 10 декабря 1995 г. № 196-ФЗ. Доступ из справочно-правовой системы «Консультант-Плюс».

3 О безопасности колесных транспортных средств: Технический регламент Таможенного союза ТР ТС 018/2011 (утвержден решением Комиссии Таможенного союза от 9 декабря 2011 г. № 877). Доступ из справочно-правовой системы «Консультант-Плюс».

4 О Правилах дорожного движения: Постановление Правительства РФ от 23 октября 1993 г.

№ 1090 (вместе с «Основными положениями по допуску транспортных средств к эксплуатации и обязанности должностных лиц по обеспечению безопасности дорожного движения»). Доступ из справочно-правовой системы «Консультант-Плюс».

5 Научный центр безопасности дорожного движения МВД России: Официальный сайт ФКУ – Аналитический обзор 2020 г. - [Электронный ресурс] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/2174641> (дата обращения: 28.08.2023).

6 Научный центр безопасности дорожного движения МВД России: Официальный сайт ФКУ – Аналитический обзор 2021 г. [Электронный ресурс] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/3935922> (дата обращения: 29.08.2023).

7 Научный центр безопасности дорожного движения МВД России: Официальный сайт ФКУ – Аналитический обзор 2022 г. [Электронный ресурс] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/4761994> (дата обращения: 02.09.2023).

8 Научный центр безопасности дорожного движения МВД России: Официальный сайт ФКУ – Аналитический обзор 2023 г. [Электронный ресурс] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/4916953> (дата обращения: 03.09.2023).

9 Калюжный Ю.Н. Современные проблемы законодательного регулирования использования отдельных видов электротранспорта // Административное право и практика администрирования. - 2019. - № 5. - С. 27–33.

10 Ирошников Д.В. Правовые проблемы обеспечения безопасности личности на транспорте в условиях использования индивидуального электротранспорта // Правовое государство: теория и практика. - 2019. - № 4(58). - С. 40–50.

11 О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при рассмотрении дел об административных правонарушениях, предусмотренных главой 12 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 25 июня 2019 г. № 20 «». Доступ из справочно-правовой системы «Консультант-Плюс».

12 Калюжный Ю.Н. Обеспечение безопасности дорожного движения в Российской Федерации: концептуальные организационно-правовые основы: дис. ... д-ра юрид. наук. - М., 2021. - С. 338.

REFERENCES

1 Kodeks Rossijskoj Federacii ob administrativnyh pravonarusheniyah ot 30 dekabrya 2001 g. № 195-FZ. Dostup iz spravochno-pravovoj sistemy «Konsul'tant-Plyus».

2 O bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya: Federal'nyj zakon ot 10 dekabrya 1995 g. № 196-FZ. Dostup iz spravochno-pravovoj sistemy «Konsul'tant-Plyus».

3 O bezopasnosti kolesnyh transportnyh sredstv: Tekhnicheskij reglament Tamozhennogo soyuza TR TS 018/2011 (utverzhdn resheniem Komissii Tamozhennogo soyuza ot 9 dekabrya 2011 g. № 877). Dostup iz spravochno-pravovoj sistemy «Konsul'tant-Plyus».

4 O Pravilah dorozhnogo dvizheniya: Postanovlenie Pravitel'stva RF ot 23 oktyabrya 1993 g. № 1090 (vmeste s «Osnovnymi polozheniyami po dopusku transportnyh sredstv k ekspluatácii i obyazannosti dolzhnostnyh lic po obespecheniyu bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya»). Dostup iz spravochno-pravovoj sistemy «Konsul'tant-Plyus».

5 Nauchnyj centr bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya MVD Rossii: Oficial'nyj sajt FКУ – Analiticheskij obzor 2020 g. - [Elektronnyj resurs] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/2174641> (data obrashcheniya: 28.08.2023).

6 Nauchnyj centr bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya MVD Rossii: Oficial'nyj sajt FКУ – Analiticheskij obzor 2021 g. [Elektronnyj resurs] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/3935922> (data obrashcheniya: 29.08.2023).

7 Nauchnyj centr bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya MVD Rossii: Oficial'nyj sajt FКУ – Analiticheskij obzor 2022 g. [Elektronnyj resurs] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/4761994> (data obrashcheniya: 02.09.2023).

8 Nauchnyj centr bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya MVD Rossii: Oficial'nyj sajt FКУ – Analiticheskij obzor 2023 g. [Elektronnyj resurs] URL: <https://media.mvd.ru/files/embed/4916953> (data obrashcheniya: 03.09.2023).

9 Kalyuzhnyj YU.N. Sovremennye problemy zakonodatel'nogo regulirovaniya ispol'zovaniya otdel'nyh vidov elektrottransporta // Administrativnoe pravo i praktika administrirovaniya. - 2019. - № 5. - S. 27–33.

10 Iroshnikov D.V. Pravovye problemy obespecheniya bezopasnosti lichnosti na transporte v usloviyah ispol'zovaniya individual'nogo elektrotransporta // Pravovoe gosudarstvo: teoriya i praktika. - 2019. - № 4(58). - S. 40–50.

11 O nekotoryh voprosah, voznikayushchih v sudebnoj praktike pri rassmotrenii del ob administrativnyh pravonarusheniyah, predusmotrennyh glavoy 12 Kodeksa Rossijskoj Federacii ob administrativnyh pravonarusheniyah: Postanovlenie Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 25 iyunya 2019 g. № 20 «». Dostup iz spravочно-pravovoj sistemy «Konsul'tant-Plyus».

12 Kalyuzhnyj YU.N. Obespechenie bezopasnosti dorozhnogo dvizheniya v Rossijskoj Federacii: konceptual'nye organizacionno-pravovye osnovy: dis. ... d-ra jurid. nauk. - M., 2021. - S. 338.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МƏЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Кристина Александровна Кузнецова - заң ғылымдарының кандидаты, ПО әкімшілік құқық және әкімшілік-қызметтік қызмет кафедрасының доценті, «Ресей ІІМ Қиыр Шығыс заң институты» ФГКОУ, Ресей Федерациясы, 680020, Хабаровск қ., Казарменный көш., 15. E-mail: kristina.a.kulikova@mail.ru

Анастасия Дилшодовна Баирова - құқық қорғау факультетінің тыңдаушысы, «Ресей ІІМ Қиыр Шығыс заң институты» ФГКОУ, Ресей Федерациясы, 680020, Хабаровск қ., Казарменный көш., 15. E-mail: soshenko_01@mail.ru

Кузнецова Кристина Александровна - кандидат юридических наук, доцент кафедры административного права и административно-служебной деятельности ОВД, ФГКОУ ВО «Дальневосточный юридический институт МВД России», Российская Федерация, 680020, г. Хабаровск, пер. Казарменный, 15. E-mail: kristina.a.kulikova@mail.ru

Баирова Анастасия Дилшодовна - слушатель факультета правоохранительной деятельности, ФГКОУ ВО «Дальневосточный юридический институт МВД России», Российская Федерация, 680020, г. Хабаровск, пер. Казарменный, 15. E-mail: soshenko_01@mail.ru.

Kristina Kuznetsova - Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Law and Administrative-Service Activities of the Department of Internal Affairs, FGKOU HE «Far Eastern Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia», Russian Federation, 680020, Khabarovsk, lane. Barracks, 15. E-mail: kristina.a.kulikova@mail.ru.

Anastasia Bairova - student of the Faculty of Law Enforcement, FGKOU HE «Far Eastern Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia», Russian Federation, 680020, Khabarovsk, lane. Barracks, 15. E-mail: soshenko_01@mail.ru.

ЖАС ҒАЛЫМ МІНБЕРІ**ТРИБУНА МОЛОДОГО УЧЕНОГО**

УДК 343.9

DOI: 10.47450/2306-451X-2023-78-3-120-125

**ФОРМИРОВАНИЕ И СУЩНОСТЬ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ
В РАМКАХ ЕСТЕСТВЕННЫХ И ТЕХНИЧЕСКИХ НАУК****Ш.С. Садуакасов**

докторант

Б.М. Сметлаев

доктор юридических наук, профессор

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Астана

Е.М. Тилеубергенов

доктор юридических наук, профессор

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Республика Казахстан

Аннотация. В правоохранительной деятельности, а особенно в такой сфере, как борьбе с преступностью, важна эффективная работа, которая невозможна без достойного уровня методов и средств, применяемых в данной деятельности. К ним относятся современные средства, применяемые в расследовании преступлений, в предварительных следствия. Также нельзя исключать достижения научно-технического процесса в сфере вооруженности органов дознания. Применение новейших достижений необходимо для достижение высокого уровня раскрываемости преступлений, правильного соблюдения требований закона при работе с уголовными делами. Дополнение и интеграция достижений научно-технического прогресса в криминалистику планомерный и обусловленный процесс, направленный на формирование новых знаний, расширение уже устоявшихся правил и задач при работе с криминалистической практикой. Проблема методов исследования неоклассической школы - «доказательная слепота»: данные психологии об эффективности коррекции игнорируются или иррационально принижаются. В том, что касается «знания получено без оглядки на доказательства», неоклассическая школа и классическая школа схожи: классическая школа ограничена неразвитостью науки о человеческом поведении, поэтому нет никаких доказательств, на которые можно было бы смотреть, что понятно; классическая школа имеет множество свидетельств для доступа и по-прежнему предпочитает их игнорировать. Общественный прогресс, включающий в себя человека, как единицу общества, науку и технику определяет содержание криминалистической теории и практики. Принято считать, что криминалистика имеет нейтральный статус в экспертизе касаясь государственной политики, она непосредственно несет ответственность за информацию о правительственных чиновниках и предоставляющей официальные политические выводы. Так же многие криминалисты, занимающиеся наукой, утверждают, что исследователи несут огромную ответственность за последствия своих исследований (моральные и политические) наравне с такими науками, как атомная и ядерная наука и физика.

Ключевые слова: криминалистика, наука, теория, уголовное дело, фактор, закон, суд.

**ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ШЕҢБЕРІНДЕГІ
КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ ТЕОРИЯНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МӘНІ**

Ш.С. Сәдуақасов

докторант

Б.М. Сматлаев

заң ғылымдарының докторы, профессор

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Астана қ.

Е.М. Тілеубергенов

заң ғылымдарының докторы, профессор

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Құқық қорғау қызметінде, әсіресе қылмысқа қарсы күрес сияқты салада тиімді жұмыс маңызды, бұл қызметте қолданылатын әдістер мен құралдардың лайықты деңгейінсіз мүмкін емес. Оларға қылмыстарды тергеуде, алдын-ала тергеуде қолданылатын заманауи құралдар жатады. Сондай-ақ, анықтау органдарының қарулануы саласындағы ғылыми-техникалық процестің жетістіктерін жоққа шығаруға болмайды. Ең жаңа жетістіктерді қолдану қылмыстарды ашудың жоғары деңгейіне жету, қылмыстық істермен жұмыс кезінде заң талаптарын дұрыс сақтау үшін қажет. Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін криминалистикаға толықтыру және интеграциялау жаңа білімді қалыптастыруға, криминалистикалық практикамен жұмыс істеу кезінде қалыптасқан ережелер мен міндеттерді кеңейтуге бағытталған жоспарлы және шартты процесс. Неоклассикалық мектепті зерттеу әдістерінің проблемасы «дәлелді соқырлық» болып табылады: психологияның түзету тиімділігі туралы деректері еленбейді немесе қисынсыз төмендетіледі. Неоклассикалық мектеп пен классикалық мектеп «дәлелдерге қарамай алынған білім» тұрғысынан ұқсас: классикалық мектеп сол кездегі адам мінез-құлқы туралы ғылымның дамымауымен шектеледі, сондықтан қарауға ешқандай дәлел жоқ, бұл түсінікті; классикалық мектепте қол жеткізуге көптеген дәлелдер бар және әлі де қалайды. Қоғам бірлігі, ғылым және техника ретінде адамды қамтитын әлеуметтік прогресс сот-медициналық теория мен практиканың мазмұнын анықтайды. Сот сараптамасы мемлекеттік саясатқа қатысты сараптамада бейтарап мәртебеге ие, ол мемлекеттік шенеуніктер туралы ақпаратқа тікелей жауап береді және ресми саяси қорытындылар береді. Сондай-ақ, ғылыммен айналысатын көптеген криминалистер зерттеушілер Атом және ядролық ғылым және физика сияқты ғылымдармен қатар өз зерттеулерінің (моральдық және саяси) салдары үшін үлкен жауапкершілікке ие деп санайды.

Түйін сөздер: сот сараптамасы, ғылым, теория, қылмыстық іс, фактор, заң, сот.

**FORMATION AND ESSENCE OF FORENSIC THEORY WITHIN THE FRAMEWORK
OF NATURAL AND TECHNICAL SCIENCES**

Saduakasov Sh.S.

doctoral student

Smatlaev B.M.

Doctor of Juridical Sciences, Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan, Astana

Tileubergenov E.M.

Doctor of Juridical Sciences, Professor

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan

Annotation. In law enforcement, and especially in such an area as the fight against crime, effective work is important, which is impossible without a decent level of methods and means used in this activity. These include modern means used in the investigation of crimes, in preliminary investigations. It is also impossible to exclude the achievements of the scientific and technical process in the field of armament of the bodies of inquiry. The use of the latest achievements is necessary to achieve a high level of crime detection, proper compliance with the requirements of the law when working with criminal cases. Complementing and integrating the achievements of scientific and technological progress into criminology is a systematic and conditioned process aimed at the formation of new knowledge, the expansion of already established rules and tasks when working with criminalistic practice. The problem of research methods of the neoclassical school is "evidence-based blindness": psychological data on the effectiveness of correction are ignored or irrationally belittled. In terms of "knowledge obtained without

regard to evidence", the neoclassical school and the classical school are similar: the classical school is limited by the underdevelopment of the science of human behavior at that time, so there is no evidence to look at, which is understandable; the classical school has a lot of evidence to access and still prefers ignore them. Social progress, which includes a person as a unit of society, science and technology determines the content of forensic theory and practice. It is generally assumed that criminology has a neutral status in the examination of public policy, it is directly responsible for information about government officials and providing official political conclusions. Also, many criminologists engaged in science claim that researchers bear enormous responsibility for the consequences of their research (moral and political) on a par with such sciences as atomic and nuclear science and physics.

Keywords: criminalistics, science, theory, criminal case, factor, law, court.

Введение

Современная криминалистика уделяет особое внимание применению социологических, психологических и экономических теорий и методов исследования для наблюдения и понимания явлений и причин преступности. Кроме того, по мере расцвета изучения нейронауки и генетики мозга взгляды этих двух областей также становятся все более популярными в криминалистике.

Учёные в сфере криминалистики наоборот отрицают свою роль активиста в науке и утверждают, что исследования в области криминалистики должны опираться на аргументы в области политики и социологии, и общими заключениями должны непосредственно заниматься политические органы.

Основная часть

Социальные науки больше связаны с причинением, исправлением и предотвращением преступлений, чем с законом. Несмотря на то, что криминалистика является специальностью, она не является отдельной научной областью. Предмет криминалистики будет изучаться в полицейской академии, но более детально он будет изучаться в университете.

Кроме учебно-научных и методических рекомендаций по раскрытию преступлений, изучает и создает специальные методы и научно-технические средства обнаружения и исследования доказательств, необходимых для раскрытия и предупреждения преступлений. В этих же целях криминалистика активно использует достижения естественных и гуманитарных наук, новейшие научно-технические методы и средства высокочувствительных исследований, необходимых для исследования доказательств.

Дактилоскопия была первой вспомогательной дисциплиной криминалистики примерно в семнадцатом веке, когда врачи участвовали в судебных процессах и анализировали отпечатки пальцев задержанных [1, с. 17].

После этого предшественника юридическая медицина была начата Амбросио Паре и создана в 1651 году Паоло Сакиасом, позже созданным в 1575 году.

Затем, годы спустя, известному французскому преступнику Эжену-Франсуа Видоку, вступившему в ряды правительства своей страны в 1809 году, приписывают первое баллистическое исследование.

Однако одним из самых выдающихся криминалистов в истории был Ганс Гросс (1847-1915), который, как считается, систематически анализировал следы, оставленные преступником на месте преступления.

Гросс составил «Руководство для судьи» как криминалистическую систему, а в 1912 году основал Грацскую школу, где служил преподавателем и одновременно судьей по уголовным делам.

В 1904 году в Мексике профессор Карлос Руманиак разработал одну из первых основ криминальной антропологии. Спустя годы, в 1920 году, профессор Бенджамин Мартинес учредил Управление идентификации и Лабораторию судебной экспертизы тогдашнего штаба Федерального округа Мексики [2, с. 14].

В 1928 году француз Эдмон Локкард опубликовал принцип обмена Локкарда, который позволил ему проанализировать обширные доказательства перехода материи от одного объекта к другому, помогая раскрыть многие преступления [3, с. 107].

Методы исследования

В современной истории криминалистики неоклассическая школа (англ. Neo-classical School) относится к ретро-направлению мысли, зародившемуся в США и Канаде в 1970-х годах из-за разочарования в исправительных идеалах.

В первой половине 20 века североамериканское общество и правительство вкладывали много ресурсов в исправление заключенных, но уровень преступности и рецидивизма оставался высоким. Важной вехой стала публикация в 1974 году книги Роберта Мартинсона «What Works?» Вопросы и ответы о тюремной реформе. Заголовок его заключительного абзаца «Ничего не работает?» был извлечен и восхвален как два сенсационных слова: «Ничего не работает!» [4, с. 98]. Разочаровавшись, основное общество больше не поддерживает идеал исправления, а осуждает преступников: все мы люди, поэтому мы можем действовать ра-

ационально и соблюдать закон, а вы не можете? Если вы не съедите тост и не съедите прекрасное вино, то не обвиняйте нас в том, что мы сталкиваемся друг с другом с наказанием и отсутствием терпимости [5, с. 76-77].

В неоклассической мысли криминалистики классические теории Бегариа и Бентама в XVIII веке вновь стали мейнстримом, т.е. утилитаризмом. Однако у неоклассической криминалистики есть еще одна оговорка, чем у классической школы: но если быстрое и суровое наказание не может удержать некоторых заключенных, то они заслуживают приговора до конца срока без права досрочного освобождения [6, с. 33].

Репрезентативной теорией неоклассической школы для объяснения причин преступности является «теория рационального выбора». [6, с. 14]. Теория наказания, полученная из неоклассицизма, называется «Just Deserts Theory», представленная Эндрю фон Хиршем (англ. Andrew von Hirsch) в США и Великобритании. Всемирно известное «Руководство по вынесению приговоров» (англ. United States Federal Sentencing Guidelines), которое возникло в Соединенных Штатах и позже было введено в Соединенном Королевстве, является продуктом идеи «заслуживающих преступлений»: точного расчета «заслуженное» наказание [7, с. 105]. В Германии «Новая теория возмездия» (die neue Vergeltungstheorie), в которой доминировал Майкл Павлик (нем. Michael Pawlik) в начале 21-го века, в основном является теорией «Die Neue Vergeltungstheorie» [8, с. 18-21].

Проблема методов исследования неоклассической школы - «доказательная слепота»: данные психологии об эффективности коррекции игнорируются или иррационально принижаются. В том, что касается «знания, полученного без оглядки на доказательства», неоклассическая школа и классическая школа схожи: классическая школа ограничена неразвитостью науки о человеческом поведении в то время, поэтому нет никаких доказательств, на которые можно было бы смотреть, что понятно; классическая школа имеет множество свидетельств для доступа и по-прежнему предпочитает их игнорировать [9, с. 8].

Есть прискорбный, но недооцененный эпизод о «доказательственной слепоте» неоклассической школы: через 5 лет после публикации «Что работает?», в 1979 году Роберт Мартинсон признал, что его первоначальный вывод был ошибочным, и покончил жизнь самоубийством. Но, то ли господствующая в то время социальная школа криминалистики, то ли политические круги, то ли общественность, мало кто обращал на это внимание, вместо этого они продолжали размахивать лозунгом «Ничего не работает!» Например, знаменитая «Тройка», «Закон о забастовках», «Акт Джессики», «Пожизненное заключение без права досрочного освобождения», «Пожизненное заключение во имя ложного обращения» и так далее. Пока отношение медленно не начало меняться до 2010-х годов в 21 веке. Такие известные ученые-криминалисты, как Р.С. Белкин, А.Р. Шляхов, А.Я. Палиашвили, Г.Л. Грановский, Л.Г. Эджубов, М.Л. Сегай и др. много сделали для разработки теоретических, методических и методологических основ математизации и автоматизации исследования судебно-экспертной информации. Однако и многое осталось не изученным [10, с. 56].

Проводятся в соответствии с позитивистским анализом переменных с целью установления причинно-следственных связей для демонстрации статистической значимости; вместо этого субъективизм существует как передовая альтернативная философская парадигма в социальных науках. Субъективисты сосредотачиваются на раскрытии и описании характера преступных событий; социальная динамика группового взаимодействия в спецификации и поддержании криминальных стереотипов и определений; и роль социальных сил, таких как культура, которые нелегко измерить для анализа переменных. Качественные исследования, часто называемые полевыми исследованиями или этнографией, жизненно важны для общей базы криминалистическими знаний, поскольку они позволяют научному вниманию к реальностям, которые невозможно измерить, поскольку они неизвестны (например, население проституток в городе) или недостижимы традиционными открытыми криминалистическими методами исследования, такими как опросы или анализ официальных данных. Некоторые качественные криминалисты, известные как крайние этнографы, заходят так далеко в исследовательской деятельности, что помещают себя в активное криминальное окружение, чтобы своими глазами увидеть непосредственность преступления).

К сожалению, преступность являясь социальным явлением прямо подвержена всем изменениям научно-технического прогресса. С позиции криминалистики в этой связи отмечается изменение видов преступной деятельности, способа, средств совершения преступлений и, конечно, самих преступников, их профессионализма. На это обстоятельство С.Н. Трегубов обращал внимание еще в период становления отечественной криминалистики: «Улучшая обиход общественной жизни, многие технические открытия дают в руки преступников новые усовершенствованные орудия для учинения преступлений и создают благоприятную обстановку для их деятельности» Борис Львович писал: «Подчас кажется, что самые глубокие выводы науки, самые изощренные приемы техники, самые тонкие изгибы психики и наиболее отвлеченные требования морали заключили между собой тесный союз с той целью, чтобы усложнить исследования преступления и

мотивов его, до крайней степени» [11, с. 30].

Преступники берут себе на вооружение не только все доступные им достижения научно-технического прогресса, но используют в своих целях обусловленные им изменения в социально-экономической жизни общества. В этом смысле преступления в их общей массе во все времена были разнообразны как сама жизнь и познающая, осмысливающая ее наука. Следовательно, криминалистика, основная функциональная роль которой заключается в разработке средств и методов раскрытия и расследования преступлений, просто не в состоянии будет справиться с этой ролью, иначе как, используя, интегрируя достижения других наук.

Другими словами, применение новейших достижений научно-технического прогресса в сфере борьбы с преступностью возможно только лишь при правильном подборе новых методов и средств, разработанных на основе данных достижений.

Абрам Ильич Винберг писал, что «правильно познать сущность криминалистики, служебной ролью которой является привнесение в уголовное судопроизводство современных возможностей науки и техники для целей раскрытия и расследования преступлений» [12, с. 233].

Хочется отметить, что непосредственное развитие криминалистики, как отдельной целостной науки, подразумевает интеграцию достижений других наук для увеличения и совершенствования самосознания и практических навыков. Но здесь важно сказать, что новые методики научно-технического прогресса должны, в первую очередь, быть направлены на предупреждение совершения преступлений.

Заключение

Дополнение и интеграция достижений научно-технического прогресса в криминалистику планомерный и обусловленный процесс, направленный на формирование новых знаний, расширение уже устоявшихся правил и задач при работе с криминалистической практикой. Общественный прогресс, включающий в себя человека, как единицу общества, науку и технику определяет содержание криминалистической теории и практики [12, с. 13].

Защита прав и свобод человека и гражданина, а также обеспечение безопасности каждому члену общества и государства обуславливают необходимость применения достижений научно-технического прогресса. Преступность являясь социальным явлением жизни государства должна рассматриваться с позиции интеграционного процесса с различными формами проявления, находясь в разных социально-экономических условиях, тем самым определяя правовые и организационные особенности внедрения научно-технического процесса для борьбы с преступностью.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Винберг А.И., Малаховская Н. Судебная экспертология. - Волгоград, 1979. - 183 с.
- 2 Burda R. New Criminal Process Code — New Tasks of Criminalistics Tactics / R. Burda // Jurisprudencija. — 2003. — № 43 (35). — P. 12-16.
- 3 Селиванов Н.А. Основания и формы применения научно-технических средств и специальных знаний при расследовании преступлений. В кн.: Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 7. - М., 1968. - 120 с.
- 4 Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. - М., 1987. - 137 с.
- 5 Barkauskas A. Modern Concept of Raising Crime Investigation Versions and Trends of Development Thereof. Doct. Diss. - Vilnius, 2000.
- 6 Выдря М.М., Любарский М.Г. Место криминалистики в системе юридических наук // В кн.: Вопросы криминалистики. - Алма-Ата, 1959. - С. 35.
- 7 Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д. Проблемы доказывания в советском уголовном процессе. - Воронеж, 1978. - 254 с.
- 8 Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. - Киев, 1980. - С. 15-26.
- 9 Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования. - М., 1973. - 12 с.
- 10 Schaefer S. Criminalistic methods of investigating crimes, which are related to corruption / S.A. Schaefer. - M., 1972. - 130 p.
- 11 Jennifer J. Xu & Hsinchun Chen, Fighting Organized Crimes: Using Shortest-Path Algorithms to Identify Associations in Criminal Networks, 38(3) Decision Support Systems 473 (2004). P. 209.
- 12 Hinrich de Vries, Ist die Kriminalistik eine Wissenschaft, 3 SIAK-Journal - Zeitschrift fur Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis 27, 28 (2010), p. 190.

REFERENCES

- 1 Vinberg A.I., Malahovskaya N. Sudebnaya ekspertologiya. - Volgograd, 1979. - 183 s.
- 2 Burda R. New Criminal Process Code — New Tasks of Criminalistics Tactics / R. Burda // Jurisprudencija. — 2003. — № 43 (35). — P. 12-16.
- 3 Selivanov N.A. Osnovaniya i formy primeneniya nauchno-tehnicheskikh sredstv i special'nykh znanij pri rassledovanii prestuplenij. V kn.: Voprosy bor'by s prestupnost'yu. Vyp. 7. - M., 1968. - 120 s.
- 4 Belkin R.S. Kriminalistika: problemy, tendencii, perspektivy. Obshchaya i chastnye teorii. - M., 1987. - 137 s.
- 5 Barkauskas A. Modern Concept of Raising Crime Investigation Versions and Trends of Development Thereof. Doct. Diss. - Vilnius, 2000.
- 6 Vydrya M.M., Lyubarskij M.G. Mesto kriminalistiki v sisteme yuridicheskikh nauk // V kn.: Voprosy kriminalistiki. - Alma-Ata, 1959. - S. 35.
- 7 Gorskij G.F., Kokorev L.D. Problemy dokazyvaniya v sovetskom ugovnom processe. - Voronezh, 1978. - 254 s.
- 8 Goncharenko V.I. Ispol'zovanie dannykh estestvennykh i tekhnicheskikh nauk v ugovnom sudoproizvodstve. - Kiev, 1980. - S. 15-26.
- 9 Luzgin I.M. Metodologicheskie problemy rassledovaniya. - M., 1973. - 12 s.
- 10 Schaefer S. Sriminalistic methods of investigating crimes, which are related to corruption / S.A. Schaefer. - M., 1972. - 130 p.
- 11 Jennifer J. Xu & Hsinchun Chen, Fighting Organized Crimes: Using Shortest-Path Algorithms to Identify Associations in Criminal Networks, 38(3) Decision Support Systems 473 (2004). R. 209.
- 12 Hinrich de Vries, Ist die Kriminalistik eine Wissenschaft, 3 SIAK-Journal - Zeitschrift fur Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis 27, 28 (2010), r. 190.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛИМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Шарап Сейтқасымұлы Садуақасов - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты. Қазақстан Республикасы, Астана қ., Пушкин к., 11. E-mail: sharap_22@mail.ru.

Бауыржан Мамытбекұлы Сматаев – заң ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті заң факультетінің деканы. Қазақстан Республикасы, Астана қ., Пушкин к., 11. E-mail smatlayev_bm@enu.kz.

Еразак Манапович Тилеубергенов - заң ғылымдарының докторы, профессор, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті құқықтану кафедрасының меңгерушісі. Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ., Абай к., 76. E-mail: etm61@mail.ru.

Садуақасов Шарап Сейтқасымович - докторант Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Республика Казахстан, г. Астана, ул. Пушкина, 11. E-mail: sharap_22@mail.ru.

Сматаев Бауыржан Мамытбекұлы - доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Республика Казахстан, г. Астана, ул. Пушкина, 11. E-mail: smatlayev_bm@enu.kz.

Тилеубергенов Еразак Манапович - доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой юриспруденции Кокшетауского университета им. Ш. Уалиханова. Республика Казахстан, г. Кокшетау, ул. Абая, 76. E-mail: etm61@mail.ru.

Sharap Saduakasov - doctoral student of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Republic of Kazakhstan, Astana, Pushkin Street, 11. E-mail: sharap_22@mail.ru

Bauyrzhan Smatlaev - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Law of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Republic of Kazakhstan, Astana, Pushkin Street, 11. E-mail: smatlayev_bm@enu.kz.

Yerazak Tileubergenov - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of Jurisprudence of the Kokshetau University named after Sh. Valikhanov. Republic of Kazakhstan, Kokshetau, Abay street 76. E-mail: etm61@mail.ru.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ОСУЖДЕННЫХ

Д.Р. Белялова

магистрант

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

М.А. Аюбаев

доктор юридических наук, ассоциированный профессор (доцент)

Комитет УИС МВД Республики Казахстан, г. Астана

Аннотация. В статье рассматриваются особенности исполнения уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних осужденных. Практика уголовного и уголовно-исполнительного законодательства показывает, что несовершеннолетние, нарушающие закон, представляют собой особую категорию правонарушителей, отличающуюся от взрослых преступников как по характеру и степени общественной опасности совершенных преступлений, так и по особенностям личности, которая имеет черты недостаточной социальной зрелости, незавершенности интеллектуально-волевого развития, усугубленных в ряде случаев ненадлежащей защитой ее прав. Все это обуславливает необходимость особого подхода к решению практических вопросов, связанных с привлечением несовершеннолетних к уголовной ответственности, назначением и исполнением наказания, освобождением от ответственности и наказания. Создание в Республики Казахстан справедливой системы и выработка качественного механизма исполнения наказаний должно быть направлено на достижение основных целей в соответствии с учетом прав и интересов личности. На сегодняшний день наиболее актуальной проблемой в уголовно-исполнительной политике Республики Казахстан выступает процесс гуманизации исполнения наказаний.

Анализируя свойственные данной теме определенные особенности применения уголовно-исполнительных наказаний без изоляции от общества к несовершеннолетним, авторы данной статьи рассматривают видовые составляющие и специфические особенности их применения, а также некоторые другие особенности. Предметом рассмотрения выступило то, что институт применения наказаний без изоляции от общества в отношении несовершеннолетних осужденных является одним из наиболее эффективных мер уголовно-исполнительного права, потому как государство заботится о будущем благополучии и развитии подрастающего поколения.

Ключевые слова: несовершеннолетние, система наказаний, изоляция, гуманизация, уголовное право.

СОТТАЛҒАН КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАТЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАЗАЛАРДЫ ОРЫНДАУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Д.Р. Белялова

магистрант

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

М.А. Аюбаев

заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (доцент)

Қазақстан Республикасы ІІМ ҚАЗ Комитеті, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада кәмелетке толмаған сотталғандарға қатысты қылмыстық жазаларды орындау ерекшеліктері қарастырылады. Қылмыстық және қылмыстық-атқару заңнамасының тәжірибесі көрсеткендей, заңды бұзған кәмелетке толмағандар ересек қылмыскерлерден жасалған қылмыстардың қоғамдық қауіптілігінің сипаты мен дәрежесі бойынша да, жеке басының ерекшеліктері бойынша да ерекшеленеді. Әлеуметтік жетілудің жеткіліксіздігі, интеллектуалды - ерікті дамудың толық еместігі, кейбір жағдайларда оның құқықтары тиісті қорғаныссыз күшейтілген құқық бұзушылардың ерекше категориясы болып табылады. Мұның бәрі кәмелетке толмағандарды қылмыстық жауапкершілікке тартуға, жазаны тағайындауға және орындауға, жауапкершіліктен және жазадан босатуға байланысты практикалық мәселелерді шешуге ерекше көзқарасты қажет етеді. Қазақстан Республикасында әділ жүйені құру және жазаларды орындаудың сапалы тетігін әзірлеу жеке тұлғаның құқықтары мен мүдделерін ескере отырып, негізгі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталуға тиіс. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының Қылмыстық-

атқару саясатындағы ең өзекті мәселе жазалардың орындалуын ізгілендіру процесі болып табылады.

Осы тақырыпқа тән қылмыстық-атқару жазаларын қоғамнан кәмелетке толмағандарға оқшауламай қолданудың белгілі бір ерекшеліктерін талдай отырып, осы мақаланың авторы оларды қолданудың компоненттері мен ерекшеліктерін, сондай-ақ кейбір басқа ерекшеліктерін қарастырады. Кәмелетке толмаған сотталғандарға қатысты қоғамнан оқшауланбай жазаларды қолдану институты қылмыстық-атқару құқығының ең тиімді шараларының бірі болып табылады, өйткені мемлекет өскелең ұрпақтың болашақ әлауқаты мен дамуына қамқорлық жасайды.

Түйін сөздер: кәмелетке толмағандар, жазалау жүйесі, оқшаулау, ізгілендіру, қылмыстық құқық.

SOME FEATURES OF THE EXECUTION OF CRIMINAL PUNISHMENTS IN RELATION TO MINORS CONVICTED

Belyalova D.R.

postgraduate student

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev

Ayubaev M.A.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent)

Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana

Annotation. The article discusses the peculiarities of the execution of criminal penalties against juvenile convicts. The practice of criminal and penal enforcement legislation shows that minors who violate the law are a special category of offenders, differing from adult criminals both in the nature and degree of public danger of the crimes committed, and in personality traits, which has features of insufficient social maturity, incompleteness of intellectual and volitional development, aggravated in some cases by inadequate protection her rights. All this necessitates a special approach to solving practical issues related to bringing minors to criminal responsibility, the appointment and execution of punishment, release from responsibility and punishment. The creation of a fair system in the Republic of Kazakhstan and the development of a qualitative mechanism for the execution of punishments should be aimed at achieving the main goals in accordance with the rights and interests of the individual. To date, the most urgent problem in the penal policy of the Republic of Kazakhstan is the process of humanization of the execution of punishments.

Analyzing the specific features of the application of penal penalties without isolation from society to minors peculiar to this topic, the author of this article considers the specific components and specific features of their application, as well as some other features. The subject of consideration was the fact that the institution of applying punishments without isolation from society in relation to juvenile convicts is one of the most effective measures of penal enforcement law, because the state takes care of the future well-being and development of the younger generation.

Keywords: minors, punishment system, isolation, humanization, criminal law.

Введение

Независимость стран постсоветского пространства позволила каждому государству встать на путь становления демократии, правового социума и рыночной экономики. В ходе исследования вопросов гуманизации были изучены особенности наказаний без изоляции от общества в отношении несовершеннолетних осужденных. Как правильно отметил З.А. Астемиров, «в правовом государстве интересы подрастающего поколения, проблемы их защиты и нормального развития стоят на первом месте, поэтому значительное количество норм уголовного законодательства направлено на защиту прав несовершеннолетних» [1].

Республика Казахстан не исключение, которая сегодня направляет вектор своего развития в сторону реформирования отношений в обществе и государстве, становясь полноправным членом мирового сообщества.

С момента обретения суверенитета начинается процесс последовательного перехода от политической системы советского типа к совершенно новой государственности, основой которой выступили демократические начала и принципы. Следует выделить, что на сегодняшний день, мировые тенденции в области экономики и политики, процессы глобализации выступают основополагающими факторами динамичного развития законодательства Республики Казахстан в области прав человека и гражданина [2].

Так, глава государства Касым-Жомарт Токаев в Послании народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны» выделяет, «что принятие Комплексного плана по за-

щите прав человека заложило долгосрочную институциональную основу дальнейшего совершенствования системы защиты прав человека в Казахстане» [3].

Вследствие этого мы наблюдаем происходящее всестороннее развитие уголовного и уголовно-исполнительного законодательства в нашей стране, которое всецело пропагандирует защиту прав и свобод человека, реализацию его законных интересов и иных социальных возможностей. Пристальное внимание уделено новому этапу гуманизации уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан в развитии прав несовершеннолетнего.

Основная часть

Изучая вопросы развития уголовно-исполнительной политики, мы понимаем, что, одним из важнейших методов сегодня выступает не только создание справедливой и максимально дифференцированной системы наказаний, но и выработка качественного механизма его исполнения, который должен быть направлен на достижение провозглашенных целей наказания при всестороннем учете прав и интересов несовершеннолетнего. Выполнение этих установок возможно только при соблюдении государством принципиального баланса между законом и требуемой силой уголовной репрессии, необходимым гуманизмом по отношению к любому преступнику. При рассмотрении статистических данных комитета правовой статистики и специальным учетом Республики Казахстан, было выявлено следующее, чаще всего несовершеннолетние преступники совершают следующие уголовные правонарушения: кражи (693 - 2022 г.), грабежи (166 - 2022 г.), хулиганство (136 - 2022 г.) совершаемые чаще всего в возрасте 17 лет.

Обращаем внимание на гуманизацию уголовно-исполнительного законодательства, которая рассматривает правосубъектность осужденных, в том числе лиц, впервые переступивших черту закона путем совершения правонарушений небольшой и средней тяжести, несовершеннолетних лиц, беременных женщин, в одиночку воспитывающих несовершеннолетних, граждан пенсионного возраста, Минимальные стандартные правила ООН, занимающиеся осуществлением правосудия в отношении несовершеннолетних лиц (Пекинские правила), регламентированные Резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1985 г., предусматривают, что контакты между администрацией учреждения и несовершеннолетними, совершившими правонарушения, должны осуществляться таким образом, чтобы полностью учитывать обстоятельства дела, уважать правовой статус несовершеннолетнего, способствовать его благополучию и избежать причинения ему вреда (п. 10.3). В комментариях к п. 10. 3 указывается что фраза «не причинять вреда» охватывает множество возможных действия, таких как грубое обращение в адрес осужденных, физическое насилие, оскорбление.

К наказаниям предусматривающие отбытие без изоляции от общества в отношении несовершеннолетних лиц относятся: санкции в виде штрафа, лишение прав на занятие определенной деятельностью, привлечение к общественным и исправительным работам, а также уголовно-исполнительное наказание в виде ограничения свободы [4].

В ст. 41 УК РК раскрываются общие основания и пределы штрафа, которые описывают, что штраф, как вид наказания, состоит в изъятии денежного взыскания, соответствующего одному месячному расчетному показателю, регламентированному законом Республики Казахстан, действующему с момента совершения уголовного проступка, в количественном размере, кратном сумме денежного эквивалента либо сумме взятки, или стоимости материального имущества, сумме похищенных средств, себестоимости полученного доходного капитала или сумме платежей, не принятых в общий бюджет. При применении данного вида наказания к подростку согласно ч. 3 ст. 81 УК РК обязательным считается учесть наличие самолично полученных законным путем денежных средств или материальных благ, на основании которых возможно применение мер наказания.

Касаемо практики применения штрафа выделяется, что в большинстве случаев подросток не имеет таких возможностей, так как зависимы в материальном положении от родителей, в связи с чем, область применения данного вида наказания к несовершеннолетним была в какой-то степени ограничена. Если учитывать действующее законодательство по применению штрафа, отсутствие у осужденных, не достигших совершеннолетия самостоятельно заработанных средств или имущественной составляющей, основанием не является назначение ему более тяжкого наказания. Суд, как орган государственной власти, рассматривает виновность личности подростка со всех сторон: это и степень общественной опасности, характер совершенного правонарушения, деяние которое содержит смягчающие и отягчающие обстоятельства, характерные особенности личности подсудимого, в каких условиях воспитывался несовершеннолетний правонарушитель, уровень психологических установок, а также влияние старших на выстраивающиеся мировоззрение [5].

На наш взгляд, одной из проблем в сфере правового регулирования изменения наказаний в виде штрафа, при неоднократном уклонении от его юридического воздействия на несовершеннолетнего, является отсут-

стве дифференциации при изменении другим видом наказания в зависимости от суммы штрафа, а также то, что законом в данной области не урегулирована замена юридического воздействия в виде штрафа в крупной количественной составляющей уголовно-правовым наказанием в виде лишения свободы.

Существующий на сегодня комплекс законодательных мер представляет собой назначение штрафов в крупных денежных суммах. Юридический механизм его замены при неоднократном уклонении от его возмещения не продуман. Указанные проблемы в данной правовой основе подтверждают целесообразность предложить необходимость создания устойчивой конструкции в норме, предусматривающей замену данного вида взыскания другими видами наказания в отношении лиц, не достигших совершеннолетия.

Исполнения юридической меры в виде штрафа отражается как уголовной, так и в уголовно-исполнительной сфере. При взятии за основу Уголовный кодекс Республики Казахстан и Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан (далее УК РК и УИК РК), в случае неоднократного уклонения от возмещения штрафа, указанного в качестве основной меры правового воздействия, замена производится в пределах санкции, предусматривающей соответствующий пункт статьи особенной части УК РК.

Можно сделать вывод о необходимости соблюдения статьи 81 Уголовного Кодекса Республики Казахстан при установлении предельной точки заменяющего наказания, а также о проблеме решения вопроса о привлечении к ответственности за тяжкое уклонение от уплаты штрафа. Суд, выносящий приговор, должен учитывать характер и тяжесть правонарушения, а также имущественное положение осужденного, чтобы назначенное наказание, в том числе денежный штраф, могло быть реально исполнено. В противном случае, применение этой меры государственного воздействия может потерять свой смысл. Суд должен заботиться о том, чтобы наказание не поставило осужденного и его семью в трудное материальное положение.

При рассмотрении специфического вида уголовного наказания - лишение права заниматься определенной деятельностью, который регулируется законодательством Республики Казахстан, законодатель определил особенности применения данной меры к несовершеннолетним, предписав включение в ее полное наименование фразы «лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью». Это свидетельствует о каталектическом характере наказания - расщеплении его на отдельные составляющие для более точного определения его содержания и участия в нем соответствующих лиц. Осужденным несовершеннолетним запрещается заниматься той профессиональной или иной деятельностью, в связи с которой было совершено преступление, в течение срока, предписанного приговором суда. Это принято для того, чтобы предотвратить повторение преступлений и обеспечить социальную защиту общества. В то же время, такое ограничение может послужить стимулом для осужденного несовершеннолетнего к обучению и выбору другой, более полезной и возможной к обучению профессии в дальнейшем. В целом, при таком подходе, мы стремимся содействовать реабилитации осужденных несовершеннолетних и их успешной интеграции в общество в будущем. Законодательство РК сознательно не включило запрет на занятие определенных должностей в статье 81 УК, связанный с возрастными ограничениями. Такое решение было принято, поскольку подростки, в силу своего социального положения, не могут занимать данные должности и, следовательно, не представляют опасности для общества. Это позволяет поддерживать социальную защиту подростков и обеспечивать справедливое правовое пространство для всех граждан. В уголовном праве термин «деятельность» имеет важное значение. Он означает разрешение или лицензию, которые позволяют человеку заниматься определенной функционально-значимой работой на постоянной или временной основе. Например, право на управление транспортным средством или право на охоту. Такое право является самостоятельным уголовно-правовым понятием. Это означает, что нарушение правил, регулирующих деятельность, может привести к уголовной ответственности. Например, если человек управляет транспортным средством без права на это, он может быть привлечен к уголовной ответственности за нарушение правил дорожного движения. Важно отметить, что не все виды деятельности требуют лицензирования или разрешения. Например, любительская деятельность, такая как рыбалка или сбор грибов, не требует специальных разрешений. Таким образом, понимание термина «деятельность» в уголовном праве важно для понимания уголовной ответственности и правил, регулирующих различные виды деятельности.

Можно сделать вывод о том, что рассматриваемое наказание ограничивает право на труд, установленное в статье 24 Конституции Республики Казахстан. В свою очередь, данное право может быть использовано несовершеннолетними начиная с возраста шестнадцати лет, а в определенных случаях - с четырнадцати лет, в соответствии со статьей 31 Трудового кодекса РК [6].

Получается, что ограничение трудовой деятельности может применяться к несовершеннолетним с шестнадцати, в особых случаях с четырнадцати, и до восемнадцати лет. Применение рассматриваемого наказания не заключается только в ограничении права на труд, но еще и специального права (права на управление транспортным средством, лицензии на оружие, и т.д.). В ст. 81 УК РК данный вид наказания назначается на

срок от одного года до двух лет в качестве основного вида наказания. Проследив за правоприменительной практикой, мы можем отметить, что при обращении к особенной части УК РК не урегулирован вопрос использования данного наказания как дополнительного вида наказания в определенных случаях. Кроме того, процент назначения данного наказания в отношении несовершеннолетних всегда был и остается на низком уровне. В связи с этим возникают вопросы о целесообразности, эффективности и актуальности применения рассматриваемого наказания.

Как отмечает К.А. Долгополов, «минимальное применение этого вида наказания свидетельствует о том, что изначально не было достаточных оснований для включения его в перечень наказаний, назначаемых несовершеннолетним. Законодателем еще игнорируется такое смягчающее обстоятельство, как несовершеннолетие виновного, поскольку наказание в виде лишения права заниматься определенной деятельностью назначается им на общих основаниях, предусмотренных ст. 50 УК РК, применяемых к лицам достигшего совершеннолетия» [7].

По нашему мнению, это нарушает основополагающие принципы уголовного права, касающиеся дифференциации и индивидуализации уголовной ответственности и наказания, и явным образом не соответствует проводимой политике гуманизации и либерализации уголовного законодательства. Исходя из всего вышеизложенного, законодателю логично было бы исключить из перечня видов наказаний, назначаемых несовершеннолетним, которые предусмотрены ч. 1 ст. 81 УК РК, наказание в виде лишения права заниматься определенной деятельностью в виду его малого применения судами на практике и неоправданности включения в перечень наказаний изначально.

Общественные работы как вид уголовного наказания заключаются в выполнении осужденным в свободное от основной работы или учебы время бесплатных общественно полезных работ, вид которых определяется органами местного самоуправления. Общие основания, порядок и пределы назначения наказания в виде общественных работ изложены в ст. 43 УК РК [8].

Применительно к несовершеннолетним в ч. 5 ст. 81 УК РК выделены некоторые особенности, а именно общественные работы назначаются на срок от 10 до 75 часов, и заключаются в выполнении работ, посильных для несовершеннолетнего, и исполняются им в свободное от учебы или основной работы время, то есть характер общественных работ должен быть соизмеримым с физическими возможностями несовершеннолетнего осужденного и соответствовать особенностям регулирования труда работников в возрасте до 18 лет. При этом дифференцированная ежедневная продолжительность исполнения такого наказания лицами в возрасте от 14 до 16 лет, от 16 до 18 относится к порядку его исполнения, поэтому указанный вопрос не подлежит отражению в приговоре. Согласно УК РК, несовершеннолетний осужденный обязан приступить к работе не позднее 10 дней после вынесения приговора и работать два часа в день лицам до достижения шестнадцатилетнего возраста, а лицами в возрасте от шестнадцати до восемнадцати лет – три часа в день.

При выполнении наказания несовершеннолетними осужденными, служба пробации должна учитывать, что они могут быть привлечены к выполнению только тех работ, которые подходят для их возраста и уровня развития. В таких случаях, важно обеспечить условия, которые будут способствовать социальной реабилитации осужденных. Чрезмерные или неподходящие наказания могут нанести серьезный вред их здоровью и психологическому состоянию. Поэтому, когда мы говорим о наказании несовершеннолетних, важно подойти к этому вопросу с особой осторожностью и ответственностью, учитывая их особенности и потребности. Круг организаций, предоставляющих работу осужденным, может быть очень разнообразным, что усложняет их трудоустройство, особенно в случае несовершеннолетних. Для несовершеннолетних осужденных проблема заключается не только в том, что их труд неквалифицированный и менее востребованный, но и в том, что это может негативно сказаться на их образовании и дальнейшем трудоустройстве при повторной адаптации в обществе. Ведь несовершеннолетние нуждаются в образовании и развитии своих профессиональных навыков, чтобы иметь возможность добиваться успеха в будущем. Поэтому, несмотря на сложности, организации должны принимать активное участие в трудоустройстве осужденных, в том числе и несовершеннолетних, предоставляя им возможность получать квалифицированную работу и развиваться профессионально, что, в свою очередь, поможет им успешно возвращаться в общество после отбытия срока.

Следует заметить, что совмещение учебы и исполнения общественных работ может стать непростым испытанием для многих школьников. Ведь после уроков юным людям нужно отдыхать и заниматься домашним заданием, чтобы справиться с нагрузкой и не отставать от программы. Даже те, кто оказался в неприятной ситуации и нарушили закон, могут испытывать большие трудности в подготовке к урокам. Более того, выполнение общественных работ не всегда представляется возможным в рамках школьной программы. Важно помнить, что школьники должны сосредоточиться на учебе и достижении успеха в обучении, чтобы в будущем иметь возможность выбрать специальность и пойти по жизненному пути, который им по душе.

Перенесение исполнения общественных работ для учащихся осужденных на летние месяцы, т.е. каникулы может решить некоторые указанные проблемы. В частности, такой подход поможет уменьшить стрессовые ситуации и повысить успеваемость учащихся, к тому же, ожидание исполнения наказания может выступить в роли сдерживающего фактора, предотвращающего возможное противоправное поведение осужденных в этот период.

Заключение

Можно заключить, что уголовное законодательство Республики Казахстан регулирует назначение и исполнение уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних. В некоторых случаях, изоляция от общества может не являться единственным способом исполнения наказания. Важно учитывать особенности каждого отдельного случая и предусмотреть альтернативные варианты наказания, которые могут быть более эффективны и не приводить к изоляции несовершеннолетних от общества. Кроме того, необходимо обеспечить соответствующие условия для достижения целей уголовного правосудия в отношении несовершеннолетних, при этом соблюдая их права и интересы.

Правовая реформа, направленная на гуманизацию уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан вызвана динамикой общественно-политического, социально-экономического развития государства и общества, которая обуславливает закономерную трансформацию сложившихся и возникновение новых общественных отношений в уголовной политике Республики Казахстан требует не просто коррекции, а актуализации вопросов о необходимости гуманизации уголовного законодательства в отношении несовершеннолетних.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Астемиров З.А., Зиядова Д.З. Некоторые пути совершенствования уголовно-правовой защиты несовершеннолетних // Вестник Дагестанского государственного университета. - 2012.- Вып. 2. Право. – С. 155-159.

2 Аминова Г.С., Муканов М.Р. Гуманизация уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан сквозь призму организации выездов осужденных, отбывающих лишения свободы // Ылым - Наука: Международный научный журнал. - 2022. – 1(72). – С. 153-159. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-72-1-153-159.

3 Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomartatokaevanarodu-kazahstana-183048> (дата обращения 06.02.2023).

4 Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изм. и доп. по сост. на 01.01.2023г.) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252 (дата обращения 06.02.2023).

5 О некоторых вопросах назначения уголовного наказания: Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 25 июня 2015 года № 4 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P150000004S> (дата обращения 07.02.2023).

6 Трудовой кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V ЗРК. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (дата обращения 22.06.2023г.).

7 Дементьев С.И. Долгополов К.А. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты. - Ростов н/Д, 1981. - С. 15.

8 Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.05.2023г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата обращения 22.06.2023).

REFERENCES

1 Astemirov Z.A., Ziyadova D.Z. Nekotorye puti sovershenstvovaniya ugovolno-pravovoj zashchity nesovershennoletnih // Vestnik Dagestanskogo gosudarstvennogo universiteta. - 2012.- Vyp. 2. Pravo. – S. 155-159.

2 Aminova G.S., Mukanov M.R. Gumanizaciya ugovolno-ispolnitel'nogo zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan skvoz' prizmu organizacii vyezdov osuzhdennyh, otbyvayushchih lisheniya svobody // Fylym - Nauka: Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal. - 2022. – 1(72). – S. 153-159. DOI: 10.47450/2306-451H-2022-72-1-153-159.

3 Edinstvo naroda i sistemnye reformy – prochnaya osnova procvetaniya strany: Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-ZHomarta Tokaeva narodu Kazahstana // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomartatokaevanarodu-kazahstana-183048> (data obrashcheniya 06.02.2023).

4 Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 goda № 226-V (s izm. i dop. po sost. na 01.01.2023g.) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252 (data obrashcheniya

06.02.2023).

5 O nekotoryh voprosah naznacheniya ugovnogo nakazaniya: Normativnoe postanovlenie Verhovnogo suda Respubliki Kazahstan ot 25 iyunya 2015 goda № 4 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P15000004S> (data obrashcheniya 07.02.2023).

6 Trudovoj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 23 noyabrya 2015 goda № 414-V ZRK. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (data obrashcheniya 22.06.2023g.).

7 Dement'ev S.I. Dolgopolov K.A. Lishenie svobody. Ugolovno-pravovye i ispravitel'no-trudovye aspekty. -Rostov n/D, 1981. - S. 15.

8 Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 goda № 226-V (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 20.05.2023g.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (data obrashcheniya 22.06.2023).

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Дана Руслановна Белялова – Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының магистранты. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: konvoibb@mail.ru.

Мейрам Акатович Аюбаев – заң ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақстан Республикасы ІІМ ҚАЖ Комитеті, Астана қ., Б. Майлина к. 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

Белялова Дана Руслановна - магистрант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: konvoibb@mail.ru.

Аюбаев Мейрам Акатович - доктор юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), Комитет УИС МВД Республики Казахстан, г. Астана, ул. Б. Майлина, 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

Dana Belyalova - postgraduate student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabybayev. Kostanay, Abai ave., 11 E-mail: konvoibb@mail.ru.

Meyram Ayubaev - Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (Docent), Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana, B. Maylina st., 2. E-mail: ahat1937@mail.ru.

**О КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ УСТАНОВЛЕНИЯ ЛИЦ,
А ТАКЖЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, СПОСОБСТВУЮЩИХ СОВЕРШЕНИЮ
ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПОДДЕЛКОЙ ДОКУМЕНТОВ
В СФЕРЕ МЕДИЦИНСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ**

Д.В. Воеводкин

докторант

Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, г. Косшы

Аннотация. В статье рассмотрены типологические особенности личности злоумышленника при совершении преступлений, связанных с подделкой документов в сфере медицинского обслуживания населения, как самостоятельный элемент криминалистической характеристики.

Основу исследования образуют труды ученых криминалистов, раскрывающих данный элемент криминалистической характеристики. Методологической основой послужили общий диалектический метод научного познания, носящий универсальный характер, а также методы логической дедукции, индукции, приемы обобщения и описания. Кроме того, статья опирается на результаты проведенного опроса респондентов по теме данного исследования.

На основании проведенного анализа выделены распространенные категории и типы личностей, а также медицинских работников, наиболее часто совершающих и подверженных совершению преступлений, связанных с подделкой медицинских документов, а также представляющих наибольшую общественную опасность.

Проанализированы причины и условия, способствующие совершению рассматриваемой разновидности преступлений. Даны рекомендации о необходимости разработки требований к защищенности полиграфической продукции, не относящейся к документам государственного образца, а также о пересмотре перечня продукции, требующей специальной степени защиты, на предмет включения в него таких медицинских документов, оборот которых должен быть регламентирован для исключения общественной опасности для здоровья населения.

В целях профилактики и недопущения фактов совершения рассматриваемой разновидности преступлений автором делается вывод о необходимости введения запрета на занятие медицинской и фармацевтической практикой лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение подделки медицинской документации, мошенничества, связанного с реализацией подобного рода документов и иных подобных уголовных правонарушений.

Ключевые слова: медицинские документы, подделка, подлог, причины преступления, типология личности, фальсификация.

**АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУДЫҢ КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ,
СОНДАЙ-АҚ ХАЛЫҚҚА МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫНДАҒЫ
ҚҰЖАТТАРДЫ ҚОЛДАН ЖАСАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАР ЖАСАУҒА ҮҚПАЛ
ЕТЕТІН АҚПАРАТТЫҚ МӘН-ЖАЙЛАР ТУРАЛЫ**

Д.В. Воеводкин

докторант

ҚР Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы Қосшы қ.

Андатпа. Мақалада криминалистикалық сипаттаманың дербес элементі ретінде халыққа медициналық қызмет көрсету саласындағы құжаттарды қолдан жасауға байланысты қылмыстар жасау кезінде шабуылдаушының жеке басының типологиялық ерекшеліктері қарастырылған.

Зерттеудің негізін криминалистикалық сипаттаманың осы элементін ашатын криминалист ғалымдардың еңбектері құрайды. Зерттеудің әдіснамалық негізі әмбебап сипаттағы ғылыми танымның жалпы диалектикалық әдісі, сондай-ақ логикалық дедукция, индукция әдістері, жалпылау және сипаттау әдістері болды. Сонымен қатар, зерттеу зерттеу тақырыбы бойынша респонденттерге жүргізілген сауалнама нәтижелеріне негізделген.

Жүргізілген зерттеу негізінде жеке тұлғалардың жалпы санаттары мен түрлері, сондай-ақ медициналық

құжаттарды қолдан жасаумен байланысты қылмыстарды жиі жасайтын және жасауға бейім, сондай-ақ ең үлкен қоғамдық қауіп төндіретін медицина қызметкерлері анықталды.

Қарастырылып отырған қылмыс түрін жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар талданады. Мемлекеттік үлгідегі құжаттарға жатпайтын полиграфиялық өнімнің қорғалуына қойылатын талаптарды әзірлеу қажеттілігі туралы, сондай-ақ арнайы қорғау дәрежесін талап ететін өнімдер тізбесін оның айналымы халықтың денсаулығы үшін қоғамдық қауіпті болдырмау үшін регламенттелуге тиіс осындай медициналық құжаттарды енгізу мәніне қайта қарау туралы ұсынымдар берілді.

Қаралып отырған қылмыс түрін жасау фактілерінің алдын алу және болдырмау мақсатында автор медициналық құжаттаманы қолдан жасағаны, осындай құжаттарды іске асыруға байланысты алаяқтық және өзге де осындай қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылған адамдардың медициналық және фармацевтикалық практикамен айналысуына тыйым салу қажеттігі туралы қорытынды жасайды.

Түйін сөздер: медициналық құжаттар, жалғандық, қылмыстың себептері, жеке тұлғаның типологиясы, фальсификация.

**ON THE CRIMINALISTIC FEATURES OF THE IDENTIFICATION OF PERSONS,
AS WELL AS INFORMATION CIRCUMSTANCES CONTRIBUTING
TO THE COMMISSION OF CRIMES RELATED TO THE FORGERY OF DOCUMENTS
IN THE FIELD OF MEDICAL CARE OF THE POPULATION**

Voyevodkin D.V.
doctoral student

Academy of Law Enforcement Agencies at the Prosecutor General's Office of the RK, Kossly

Annotation. The article considers the typological features of the attacker's personality when committing crimes related to forgery of documents in the field of medical care of the population as an independent element of criminalistic characteristics.

The research is based on the works of criminologists who reveal this element of criminalistic characteristics. The methodological basis of the research was the general dialectical method of scientific cognition, which has a universal character, as well as methods of logical deduction, induction, generalization and description techniques. In addition, the study is based on the results of a survey of respondents on the topic of the study.

Based on the conducted research, the most common categories and types of individuals, as well as medical workers, who most often commit and are susceptible to committing crimes related to the forgery of medical documents, as well as representing the greatest public danger, are identified.

The reasons and conditions contributing to the commission of the considered type of crimes are analyzed. Recommendations are given on the need to develop requirements for the security of printed products that are not related to state-issued documents, as well as on the revision of the list of products requiring a special degree of protection, with a view to including in it such medical documents, the turnover of which should be regulated to exclude public danger to public health.

In order to prevent and prevent the facts of the commission of this type of crimes, the author concludes that it is necessary to introduce a ban on the practice of medical and pharmaceutical practice of persons brought to criminal responsibility for the commission of forgery of medical documentation, fraud related to the sale of such documents and other similar criminal offenses.

Keywords: medical documents, forgery, forgery, causes of crime, personality typology, falsification.

Введение

Исследование личностных характеристик злоумышленника представляет собой сложную и многоаспектную задачу, требующую всестороннего подхода. Существуют различные направления анализа такого объекта, включая криминологическое, уголовно-правовое, уголовно-процессуальное, судебно-психологическое и криминалистическое. Все эти области направлены на исследование личности преступника, что требует интегрального подхода. Специфическое содержание такого элемента криминалистической характеристики, как личность преступника, определяется набором особенностей, характерных для лиц, совершающих преступления данного типа, и важных для их успешного раскрытия и расследования [1, с. 46].

Недостаток дополнительных сведений о личности субъекта преступления может существенно снизить полноту, глубину и объективность дознания и предварительного следствия. Также это усложняет процесс

индивидуализации наказания, которое суд назначает виновному, и уменьшает вероятность успешного исправления осужденного. Кроме того, без полной информации о личности преступника становится сложнее выявлять и пресекать причины и обстоятельства, которые могли способствовать совершению преступления.

От личности преступника зависит не только выбор способа совершения преступления, но и то, какие следы будут им оставлены, не говоря о том, что от него зависит даже квалификация преступного деяния (к примеру, в случае подделки заключения судебно-медицинской экспертизы, подделки рецепта, либо подделки иного официального медицинского документа).

Следует отметить, что изучение личности преступника в контексте криминалистики осуществляется по двум основным направлениям. Первое направление связано со сбором и анализом информации, необходимой для идентификации личности и ответа на вопрос о том, кто конкретно совершил преступление. Второе направление сосредоточено на исследовании личности подозреваемого или обвиняемого после того, как лицо, совершившее преступление, было установлено.

Несомненно, А.М. Яковлев прав, считая, что «изучая личность человека, совершившего преступление, мы можем обнаружить в ней такие качества и свойства, которые отнюдь не сами по себе, а в сочетании с отрицательно влияющими на лицо внешними факторами и в результате сознательного решения приводят его к совершению преступления» [2, с. 59].

Сегодня в криминалистике понятие «личность преступника» охватывает систему биологических (антропологических, анатомических, биохимических, функциональных), социальных (общегражданских, семейно-бытовых, профессиональных, антиобщественных) и психических (психологических, психопатологических) свойств человека, сведения о которых отражены в окружающей среде и могут оказать существенное влияние на организацию поисково-познавательной деятельности по раскрытию и расследованию преступлений [3, с. 4].

Вниманию личности преступника в контексте криминалистической характеристики преступления посвящены работы таких ученых, как С.Н. Абельцев [4], Р.Л. Ахмедшин [5], Н.Т. Ведерников [6], Н.Н. Демидов [7], Л.Ю. Кирюшина [8], А.Б. Кабыкенова [9], И.И. Тазин [10] и др.

Основная часть

Вопросы, связанные с типологией лиц, совершающих преступные деяния, представляют собой серьезную проблему в области криминологии и криминалистики. В то время как исследования личности в рамках криминологии позволяют выявить различные факторы и причинно-следственные связи, а также другие важные аспекты предотвращения преступности, изучение личности подозреваемого с помощью криминалистических методов и средств направлено на идентификацию лиц, совершивших преступление, с целью их задержания и проведения расследования.

Как показали результаты анкетного исследования, наиболее распространены случаи подделки рассматриваемой разновидности документов узкопрофильными специалистами и лицами широкого профиля.

При этом, условия, определяемые спецификой такого вида преступлений, практически исключают участие лиц пожилого возраста в изготовлении поддельных документов. Люди пенсионного возраста, как правило, имеют множество приобретенных или врожденных заболеваний, которые затрудняют выполнение работы по созданию фальшивых материальных объектов (например, снижение остроты зрения, проблемы с координацией движений конечностей, проблемы с памятью и т.д.). В результате проведенного исследования мы не обнаружили случаев организации работы по подделке документов среди лиц старшего возраста.

Соответствующие результаты получены по результатам проведенного анкетного опроса в отношении категорий лиц, наиболее часто совершающих преступления, связанные с изготовлением, использованием или сбытом поддельных документов: узкопрофильные специалисты – 62%; лица широкого профиля – 24%; безработные – 6%, желающие трудоустроиться – 1%, несовершеннолетние – 6% в соответствии с рис. 1.

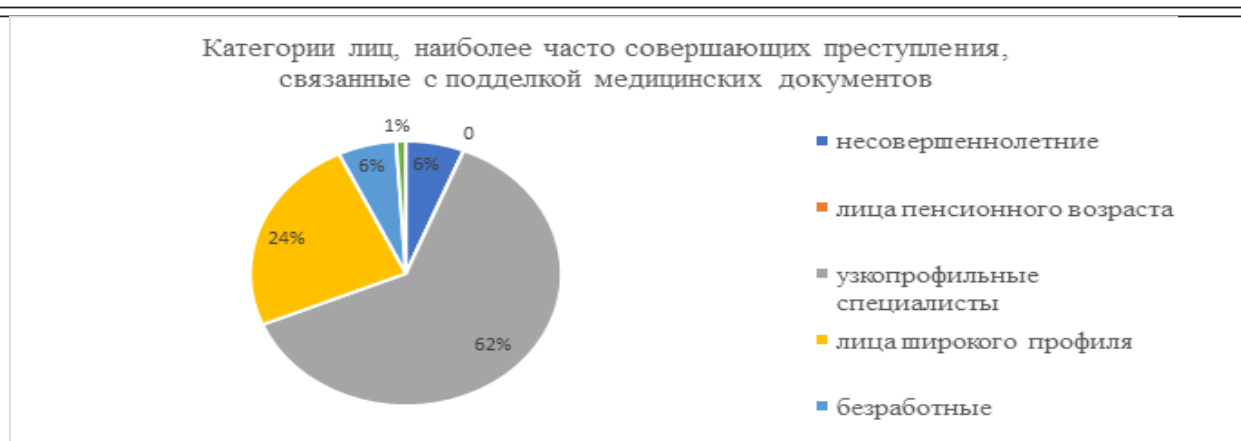

Рис. 1. Результаты анкетирования о категориях лиц, наиболее часто совершающих преступления, связанные с подделкой документов в сфере медицинского обслуживания населения.

Статистическое наблюдение также имело задачу выявления типов личностей, которые представляют повышенную общественную опасность. Результаты этого исследования представлены в следующем виде: организатор – 71,4%; изготовитель – 14,3%; пользователь (сбытчик) – 12,2%; подельщик-одиночка – 2% в соответствии с рис. 2.

Рис. 2. Результаты анкетирования о типах личностей, представляющих наибольшую опасность.

Обобщение судебной и следственной практики показало, что в сфере медицинского обслуживания населения в сбыте поддельных документов могут участвовать следующие категории лиц:

а) посредник – лицо, которое выступает в качестве посредника между производителем поддельных документов и заказчиком;

б) организатор – лицо, ответственное за планирование и координацию деятельности по сбыту поддельных медицинских документов;

в) изготовитель – лицо, обладающее специальными знаниями о технологии создания подлинных медицинских документов, имеющее соответствующую профессиональную подготовку и занимающееся производством таких поддельных предметов (например, сотрудники медицинских учреждений). Это обусловлено тем, что личность злоумышленника связана со способом совершения преступления;

г) пользователь поддельных медицинских документов – лицо, намеревающееся использовать поддельный медицинский документ в личных целях. В данном контексте можно выделить два вида незаконного использования медицинских документов: подделка документов для однократного использования и систематическое использование поддельных медицинских документов.

В основу типизации лиц, совершающих фальсификацию документов в сфере медицинского обслуживания населения, заложены характерные специфики совершения указанных разновидностей преступлений. Так, в их изготовлении, как правило, участвуют лица, обладающие в первую очередь доступом к бланкам,

печатям, штампам, информационным системам электронного документооборота в сфере здравоохранения. Данное положение распространяется на лиц, фальсифицирующих документы, поэтому оно не является аксиомой для организаторов преступной деятельности, а также сбытчиков поддельной документации.

Указанный вопрос стал предметом анкетного исследования, в соответствии с рис. № 3, в рамках которого получены следующие результаты: врачи – 60%; судебно-медицинские эксперты – 12%; все – 6%; медицинские сестры и санитары – 22%.

Рис. 3. Результаты анкетирования о категориях медицинских работников, наиболее подверженных совершению фактов подделки медицинских документов

Факты подделки медицинской документации медицинскими работниками находят свое подтверждение как в результатах изучения судебной практики, так и в сообщениях средств массовой информации. Особую активность таких деяний мы наблюдали в период введения ограничений во время пандемии Ковид-19. К примеру, в Акмолинской области на основании судебных решений продавцы фиктивных паспортов вакцинации были уволены с занимаемых мест работы [11], в Актобе была задержана медсестра одной из поликлиник, которая внесла в базу данных поликлиники сведения о 67 гражданах, которые якобы получили прививку от коронавируса [12], и многие другие.

Вместе с тем, и после снятия ограничений факты осуществления подделки медицинских документов имеют место, но уже в основном со стороны работников частных медицинских организаций. В качестве примера можно привести случай с задержанием двух руководителей столичных медицинских центров за продажу фиктивных справок для получения водительских удостоверений [13].

Важно отметить, что классификация злоумышленников, причастных к подделке документов в сфере медицинского обслуживания населения, может варьироваться в зависимости от конкретных региональных условий, местных криминальных тенденций и новых методов, используемых преступниками. Постоянные исследования, сотрудничество между правоохранительными органами имеют решающее значение для понимания этого вида преступной деятельности и противодействия ей в целом.

По мнению Е.Н. Бегалиева, которое нам представляется верным, «исследование вопроса относительно типологической особенности личности поддельщиков документов позволяет отметить наличие общих закономерностей в данном аспекте с имеющимися типологиями лиц, совершающих подделку иных материальных объектов, где наиболее тесными областями соприкосновения являются фальшивомонетчики и поддельщики печатной продукции» [14, с. 211].

В Республике Казахстан на законодательном уровне утверждено обширное разнообразие документации, связанной с медицинским обслуживанием населения. Указанная документация включает более 450 видов [15, с. 60] и создает широкий спектр причин и условий, которые способствуют совершению преступлений в этой сфере.

В свою очередь, выявление и устранение данных причин позволяет осуществлять эффективную профилактику и предотвращение преступлений. По нашему мнению, необходимо не только выявлять причины и условия, способствующие совершению конкретных преступлений, но и своевременно проводить комплексные мероприятия, направленные на предотвращение преступных проявлений в будущем.

Мы солидарны с Н.Ф. Кузнецовой, по мнению которой «причины – те социальные явления, которые,

будучи взяты в двухзвенной (бинарной) связи, порождают и воспроизводят преступность и преступления как свое закономерное следствие, а условия – такие явления, которые сами не порождают преступности и преступления, а способствуют, облегчают, интенсифицируют: а) формирование и б) действие причины» [16, с. 116].

Результаты проведенного исследования показали широкий перечень причин и условий, способствующих совершению рассматриваемой разновидности преступлений, выраженный следующими количественными данными: требования к обеспечению жизнеобеспечения в условиях пандемии – 42,1%; несовершенство либо отсутствие защитных средств в медицинских документах – 13,1%; отсутствие характерных признаков, определяющих оригинальность медицинских документов – 13,1%; коррумпированность некоторых представителей медицинских организаций – 19,7%; отсутствие у пользователей должной бдительности и внимания в обращении с медицинскими документами – 11,8% в соответствии с рис. 4.

Рис. 4. Результаты анкетирования о причинах и условиях, способствующих совершению фактов подделки медицинских документов.

Как показала практика в период действия ограничительных мероприятий в условиях пандемии выявлению фактов подделки способствовало наличие на паспортах вакцинации и ПЦР-тестах таких защитных элементов, как QR-код – «тип матричного штрихкода – машиночитаемое изображение из последовательности чёрных и белых квадратов, кодирующее информацию об объекте, с которым оно связано» [17] и создание централизованной базы данных вакцинированных граждан.

Вместе с тем, данные меры оказываются слабо эффективными в случаях заведомого ложного включения невакцинированных лиц в указанную базу данных вследствие коррумпированности представителей медицинских организаций, которыми за определенную плату осуществляется видимость введения вакцины и соответственно выдачи паспорта вакцинации.

В таких случаях эффективно проведение комплекса оперативно-розыскных мероприятий для выявления недобросовестных медработников.

Многими респондентами отмечено отсутствие либо несовершенство защитных средств в медицинских документах. Исследование показало, что в утвержденный перечень печатной продукции, требующей специальной степени защиты, из медицинских документов включены лишь лист о временной нетрудоспособности и ветеринарный сертификат (п. 76, п. 97 Перечня печатной продукции, требующей специальной степени защиты, приобретаемой у Республиканского государственного предприятия на праве хозяйственного ведения «Банкнотная фабрика Национального Банка Республики Казахстан» [18]). При этом, в нем отсутствует такой, требующий специальной защиты бланк как рецепт на получение наркотических средств или психотропных веществ, а также и другие, пользующиеся спросом медицинские документы (к примеру, санитарные медицинские книжки для работы).

В связи с этим, на наш взгляд, необходимо пересмотреть вышеуказанный перечень на предмет включения в него таких медицинских документов, оборот которых должен быть регламентирован для исключения общественной опасности здоровью населения. Наряду с этим, видится целесообразным по опыту Российской Федерации рассмотреть вопрос об установлении технических требований и условий изготовления защищенной от подделок полиграфической продукции [19].

Конечно, применение современных охранных технологий охватывает только жизненно важные сферы деятельности, включая рискованные зоны, поэтому практически невозможно внедрить передовые защитные

механизмы во все разновидности документов. Однако вышеупомянутые усилия должны быть поставлены в центре дальнейшей оптимизации использования медицинских документов в гражданском обороте, включая переход к комплексным документам.

Кроме того, учитывая повсеместную цифровизацию жизни казахстанского общества, в т.ч. сферы здравоохранения, уже не кажется такой утопической идея сопровождения каждого медицинского документа в связке с QR-кодом, поэтому полагаем возможным в перспективе внедрение и такого механизма.

Заключение

1. В целях профилактики и недопущения фактов подделки рассматриваемой разновидности документов полагаем необходимым рассмотреть вопрос о введении запрета на занятие медицинской и фармацевтической практикой лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение подделки медицинской документации, мошенничества, связанного с реализацией подобного рода документов, фальсификацией лекарственных средств, незаконной медицинской и фармацевтической деятельностью и незаконной выдачей либо подделкой рецептов или иных документов, дающих право на получение наркотических средств или психотропных веществ (по аналогии с запретом на осуществление образовательной деятельности лицам, совершившим преступления против половой неприкосновенности).

2. Изучение личности преступника может включать такие аспекты, как его образ жизни, социальные связи, образование, прошлую криминальную активность и другие факторы, которые могут оказывать влияние на совершение преступления. Путем анализа этих данных можно выделить общие характеристики, тенденции и профили преступников, что помогает в разработке стратегий предотвращения и борьбы с преступностью.

3. Для минимизации и профилирующего воздействия на совершение рассматриваемой разновидности преступлений полагаем целесообразным рассмотреть вопрос об установлении технических требований и условий изготовления защищенной от подделок полиграфической продукции, пересмотреть перечень печатной продукции, требующей специальной степени защиты в части включения в него таких медицинских документов, оборот которых должен быть регламентирован для исключения общественной опасности для здоровья населения. Наряду с этим видится целесообразным сопровождение каждого медицинского документа, предоставляющего права, либо освобождающего от обязанностей матричным или цифровым штрих-кодом – QR-кодом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. – Харьков: Юрид. ин-т, 1985. – 93 с.
- 2 Яковлев А.М. Некоторые теоретические вопросы общей методики изучения личности преступника. Проблемы искоренения преступности. – М., 1965. – 80 с.
- 3 Криминалистическое изучение личности: научно-практическое пособие для магистров / отв. ред. Я.В. Комиссарова. – М.: Проспект, 2016. – 224 с.
- 4 Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, Закон и право, 2000. – 207с.
- 5 Ахмедшин Р.Л. Криминалистическая характеристика личности преступника: дис. ... д-ра юрид. наук. - Томск, 2006. – 413 с.
- 6 Ведерников Н.Т. Изучение личности преступника в процессе расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - М., 1965. – 15 с.
- 7 Демидов Н.Н. Изучение личности преступника в процессе расследования: дис. ... канд. юрид. наук. - Волгоград, 2003. – 189 с.
- 8 Кирюшина Л.Ю. Личность женщины в механизме преступления и ее значение для криминалистической методики расследования преступлений отдельного вида: дис. ... канд. юрид. наук. - Барнаул, 2007. – 240 с.
- 9 Кабыкенова А.Б. Криминалистические приемы и методы изучения личности преступника. – Астана, 2011. – 184 с.
- 10 Тазин И.И. Криминалистическая характеристика мотивационно-смысловой сферы личности преступника: дис. ... канд. юрид. наук. - Томск, 2006. – 252 с.
- 11 Продавцы фиктивных паспортов вакцинации уволены в Акмолинской области // https://www.inform.kz/ru/prodavcy-fiktivnyh-pasportov-vakcinacii-uvoleny-v-akmolinskoy-oblasti_a3896283 (дата обращения: 22.06.2023).
- 12 В Актобе медсестра изготовила 67 «липовых» паспортов вакцинации // <https://www.inform.kz/ru/v->

aktobe-medsestra-izgotovila-67-lipovyh-pasportov-vakcinacii_a3871310 (дата обращения: 22.06.2023).

13 Два руководителя столичных медцентров задержаны за продажу фиктивных справок // https://www.kt.kz/rus/crime/dva_rukovoditelya_stolichnyh_medtsentrov_zaderzhany_za_1377943542.html (дата обращения: 22.06.2023).

14 Бегалиев Е.Н. Расследование преступлений, совершаемых путем подделки материальных объектов. - Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 368 с.

15 Воеводкин Д.В., Муканбеткалиев А.А. К вопросу о подделке документов в сфере медицинского обслуживания населения (по материалам Республики Казахстан) // *Расследование преступлений: проблемы и пути их решения*. - 2022. - № 2. - С. 59-65.

16 Кузнецова Н.Ф. Криминология. – М., 1988. – 384 с.

17 QR-код // <https://ru.wiktionary.org/wiki/QR-код> (дата обращения: 22.06.2023).

18 Об определении поставщиков печатной продукции, требующей специальной степени защиты, а также утверждении перечня такой продукции, приобретаемой у них, и признании утратившими силу некоторых решений Правительства Республики Казахстан: постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2015 года № 1162 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500001162> (дата обращения: 23.06.2023).

19 Об утверждении Технических требований и условий изготовления защищенной от подделок полиграфической продукции: приказ Министра финансов Российской Федерации от 29 сентября 2020 г. N 217н // <https://base.garant.ru/74911228/> (дата обращения: 23.06.2023).

REFERENCES

1 Kolesnichenko A.N., Konovalova V.E. *Kriminalisticheskaja harakteristika prestuplenij: ucheb. posobie*. – Har'kov: Jurid. in-t, 1985. – 93 s.

2 Jakovlev A.M. *Nekotorye teoreticheskie voprosy obshhej metodiki izuchenija lichnosti prestupnika. Problemy iskorenenija prestupnosti*. – М., 1965. – 80 s.

3 *Kriminalisticheskoe izuchenie lichnosti: nauchno-prakticheskoe posobie dlja magistrrov / otv. red. Ja.V. Komissarova*. – М.: Prospekt, 2016. – 224 s.

4 Abel'cev S.N. *Lichnost' prestupnika i problemy kriminal'nogo nasilija*. – М.: JuNITI – DANA, Zakon i pravo, 2000. – 207s.

5 Ahmedshin R.L. *Kriminalisticheskaja harakteristika lichnosti prestupnika: dis. ... d-ra jurid. nauk.* - Tomsk, 2006. – 413 s.

6 Vedernikov N.T. *Izuchenie lichnosti prestupnika v processe rassledovanija: avtoref. dis. ...kand. jurid. nauk.* - М., 1965. – 15 s.

7 Demidov N.N. *Izuchenie lichnosti prestupnika v processe rassledovanija: dis. ... kand. jurid. nauk.* - Volgograd, 2003. – 189 с.

8 Kirjushina L.Ju. *Lichnost' zhenshhiny v mehanizme prestuplenija i ee znachenie dlja kriminalisticheskoi metodiki rassledovanija prestuplenij otdel'nogo vida: dis. ... kand. jurid. nauk.* - Barnaul, 2007. – 240 s.

9 Kabykenova A.B. *Kriminalisticheskie priemy i metody izuchenija lichnosti prestupnika*. – Astana, 2011. – 184 s.

10 Tazin I.I. *Kriminalisticheskaja harakteristika motivacionno-smyslovoj sfery lichnosti prestupnika: dis. ... kand. jurid. nauk.* - Tomsk, 2006. – 252 s.

11 *Prodavcy fiktivnyh pasportov vakcinacii uvoleny v Akmolinskoj oblasti* // https://www.inform.kz/ru/prodavcy-fiktivnyh-pasportov-vakcinacii-uvoleny-v-akmolinskoj-oblasti_a3896283 (дата обращения: 22.06.2023).

12 *V Aktobe medsestra izgotovila 67 «lipovyh» pasportov vakcinacii* // https://www.inform.kz/ru/v-aktobe-medsestra-izgotovila-67-lipovyh-pasportov-vakcinacii_a3871310 (дата обращения: 22.06.2023).

13 *Dva rukovoditelja stolichnyh medcentrov zaderzhany za prodazhu fiktivnyh spravok* // https://www.kt.kz/rus/crime/dva_rukovoditelya_stolichnyh_medtsentrov_zaderzhany_za_1377943542.html (дата обращения: 22.06.2023).

14 Begaliev E.N. *Rassledovanie prestuplenij, sovershaemyh putem poddelki material'nyh ob#ektov*. - Almaty: Dajk-Press, 2008. – 368 s.

15 Voevodkin D.V., Mukanbetkaliev A.A. *K voprosu o poddelke dokumentov v sfere medicinskogo obsluzhivaniya naselenija (po materialam Respubliki Kazahstan)* // *Rassledovanie prestuplenij: problemy i puti ih reshenija*. - 2022. - № 2. - S. 59-65.

16 Kuznecova N.F. *Kriminologija*. – М., 1988. – 384 с.

17 QR-код // <https://ru.wiktionary.org/wiki/QR-код> (дата обращения: 22.06.2023).

18 *Ob opredelenii postavshhikov pechatnoj produkcii, trebujushhej special'noj stepeni zashhity, a takzhe*

utverzhdanii perechnja takoj produkcii, pribretaemoj u nih, i priznanii utrativshimi silu nekotoryh reshenij Pravitel'stva Respubliki Kazahstan: postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 31 dekabnja 2015 goda № 1162 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500001162> (data obrashhenija: 23.06.2023).

19 Ob utverzhdanii Tehnicheskih trebovanij i uslovij izgotovlenija zashhishhennoj ot poddelok poligraficheskoy produkcii: prikaz Ministra finansov Rossijskoj Federacii ot 29 sentjabrja 2020 g. N 217n // <https://base.garant.ru/74911228/> (data obrashhenija: 23.06.2023).

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Денис Викторович Воеводкин - Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының докторанты. Қосшы қ., Республика к., 94. E-mail: voevodkinden@yandex.ru.

Воеводкин Денис Викторович - докторант, Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан. г. Косшы, ул. Республика, 94. E-mail: voevodkinden@yandex.ru.

Denis Voyevodkin - doctoral student, Academy of Law Enforcement Agencies at the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan. Kosshy, Republic str., 94. E-mail: voevodkinden@yandex.ru.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ «БУЛЛИНГУ»**Г.К. Елеусизова**

магистр юридических наук, докторант

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В статье рассматривается буллинг как относительно новое и малоизученное явление в социальной и правовой областях современного общества. Проведен анализ правового регулирования буллинга в Казахстане, с учетом последних изменений в казахстанском законодательстве по защите детей от насилия, а также причин неэффективности существующих мер по предотвращению и профилактике насилия и буллинга. Исследование необходимости включения буллинга в уголовное законодательство Казахстана является важным, учитывая особенности развития уголовно-правовой политики. Вместе с тем, стоит учитывать, что виды буллинга развиваются и приобретают новые формы с использованием технического прогресса. Несанкционированное преследование с целью унижения других людей (включая анонимные угрозы и фотомонтаж) включает в себя кибер- и цифровой буллинг. Решение этой проблемы требует совместных усилий педагогов, школьных психологов и государства в целом. При этом следует учитывать, что противодействие ему в социальных сетях и Интернете (кибербуллинг) становится задачей международного масштаба, поскольку разработка способов идентификации, предупреждения и расследования правонарушений, совершаемых с использованием современных информационных технологий, не может быть эффективной лишь на национальном уровне ввиду межнациональной, трансграничной природы сети Интернет. Практическая значимость проведенного исследования выражена в разработке автором рекомендаций по повышению результативности в борьбе с буллингом (кибербуллингом). В частности, проблема защиты детей от насилия свидетельствует о высокой общественной значимости ужесточения мер по профилактике насилия в отношении детей и опасность таких деяний вызывает необходимость во внесении изменений в отечественное уголовное и административное законодательство.

Ключевые слова: буллинг, травля, правовое регулирование, кибербуллинг, права человека, профилактика, оскорбление, клевета.

«БУЛЛИНГКЕ» ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ**Г.К. Елеусізова**

заң ғылымдарының магистрі, докторант

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андапта. Мақалада қорқыту қазіргі қоғамның әлеуметтік және құқықтық салаларында салыстырмалы түрде жаңа және аз зерттелген құбылыс ретінде қарастырылады. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі қазақстандық заңнамадағы соңғы өзгерістерді, сондай-ақ зорлық-зомбылық пен қорқытудың алдын алу және алдын алу жөніндегі қолданыстағы шаралардың тиімсіздігінің себептерін ескере отырып, қазақстанда буллингті құқықтық реттеуге талдау жүргізілді. Қазақстанның қылмыстық заңнамасына буллингті енгізу қажеттілігін зерттеу қылмыстық-құқықтық саясаттың даму ерекшеліктерін ескеру, маңызды болып табылады. Сонымен қатар, буллинг түрлері техникалық прогресті қолдана отырып дамып, жаңа формаларға ие болатындығын ескерген жөн. Басқа адамдарды қорлау үшін рұқсат етілмеген қудалау (соның ішінде анонимді қауіптер мен фотомонтаж) кибер және цифрлық қорқытуды қамтиды. Бұл мәселені шешу мұғалімдердің, мектеп психологтарының және жалпы мемлекеттің бірлескен күш-жігерін қажет етеді. Бұл ретте, оған әлеуметтік желілерде және ғаламторда (Кибербуллингке) қарсы іс-қимыл халықаралық ауқымдағы міндетке айналатынын ескеру қажет, өйткені қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды пайдалана отырып жасалатын құқық бұзушылықтарды сәйкестендіру, алдын алу және тергеу тәсілдерін әзірлеу. Ғаламтор желісінің ұлтаралық, трансшекаралық сипатына байланысты ұлттық деңгейде ғана тиімді бола алмайды. Жүргізілген зерттеудің практикалық маңыздылығы автордың буллингке (кибербуллингке) қарсы күресте нәтижелілікті арттыру бойынша ұсыныстарды әзірлеуінде көрінеді. Атап айтқанда, балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселесі балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі шараларды қатаңдатудың жоғары қоғамдық маңыздылығын көрсетеді және мұндай әрекеттердің қауіптілігі отандық қылмыстық және әкімшілік заңнамаға өзгерістер енгізу қажеттілігін туғызады.

Түйін сөздер: қорқыту, қорлау, құқықтық реттеу, кибербуллинг, адам құқықтары, алдын алу, қорлау, жала жабу.

LEGAL BASIS FOR COUNTERACTING «BULLYING»

Yelesizova G.K.

master in Law, doctoral student

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev

Annotation. The article deals with bullying as a relatively new and understudied phenomenon in the social and legal fields of modern society. The analysis of legal regulation of bullying in Kazakhstan, taking into account recent changes in Kazakhstan's legislation to protect children from violence, as well as the reasons for the ineffectiveness of existing measures to prevent violence and bullying. Research into the need for the inclusion of bullying in Kazakhstan's criminal legislation is important given the specifics of criminal law policy development. At the same time, it is worth taking into account that types of bullying develop and acquire new forms with the use of technological progress. Unauthorized harassment to humiliate others (including anonymous threats and photomontage) includes cyber and digital bullying. Solving this problem requires joint efforts of educators, school psychologists and the state as a whole. At the same time, it should be taken into account that counteracting it in social networks and the Internet (cyberbullying) becomes a task of international scope, since the development of ways to identify, prevent and investigate offenses committed by using modern information technologies cannot be effective only at the national level due to the transnational, cross-border nature of the Internet. The practical significance of the study is expressed in the author's development of recommendations to improve the effectiveness in combating bullying (cyberbullying). In particular, the problem of protecting children from violence demonstrates the high social importance of strengthening measures to prevent violence against children, and the danger of such acts causes the need for changes in domestic criminal and administrative legislation.

Keywords: bullying, persecution, legal regulation, cyberbullying, human rights, prevention, insult, slander.

Введение

Сегодня в связи со стремительным развитием технологий, буллинг приобретает новые формы, но его сущность остается неизменной - это доминирование и унижение другого человека. Новая форма буллинга - кибербуллинг - предполагает использование Интернета для преследования и унижения жертвы (например, анонимные угрозы и фотоплагируемые изображения). Для борьбы с этим явлением необходимы усилия не только педагогов и школьных психологов, но и государства в целом. Защита прав человека, включая профилактику правонарушений, связанных с буллингом и кибербуллингом, является приоритетом отечественного законодательства. Поэтому возникает значительный интерес в поиске наиболее эффективных способов правового регулирования данного явления.

Обзор литературы

До недавнего времени конфликты между детьми считались естественным процессом их социализации и взросления. Однако изучение причин детских суицидов привело к появлению проблематики буллинга.

Работы многих зарубежных ученых, таких как Д. Ольвеус, П.П. Хайнеманн, Д. Лейн, Э. Миллер, стали переломным моментом в понимании природы детской и подростковой травли.

Российские ученые, такие как В. Петросянц, Е.Г. Бортникова, И.В. Лебедева, И.В. Волкова, О. Глазман, также уделяют пристальное внимание проблемам борьбы с буллингом.

Среди казахстанских ученых, изучавших данную проблематику, можно выделить А.Б. Алханову, Р.Е. Джансараеву, А.М. Ергали, Ш.Б. Маликову, А.Б. Омарову, С.М. Рахметова.

Основная часть

Такие права, как честь и достоинство, закреплены в ст.ст. 17, 18 Конституции РК [1]. Их обеспечение в дальнейшем происходит путем законодательного закрепления определенных механизмов и способов.

Так, в Казахстане был принят ряд соответствующих нормативно-правовых актов, в т.ч. регулирующих противодействие буллингу. Среди таковых следует выделить Законы РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» [6] и «Об образовании» [7], а также недавно принятые Правила профилактики травли (буллинга) ребенка [10]. В указанных документах законодатель закрепил определение рассматриваемого понятия, под которым понимаются «систематические (два и более раза) действия унижительного характера, преследование и (или) запугивание, в том числе направленные на принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а равно те же действия, совершенные публично или с использованием средств

массовой информации и (или) сетей телекоммуникаций (кибербуллинг)». Это стало важным шагом к совершенствованию законодательного регулирования противодействия буллингу.

Закон РК «О средствах массовой информации» [5] содержит ст. 18-4, в которой закреплена возможность подачи заявления по вопросам рассмотрения фактов кибербуллинга на Интернет-ресурсах и порядок его рассмотрения. В этой же статье приведено определение кибербуллинга со ссылкой на Закон РК «Об информатизации» [8].

Также следует сказать, что 30 марта 2020 г. Правительством РК была утверждена «Дорожная карта по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальной среди подростков на 2020-2023 годы» [9]. В данном документе заложен ряд мероприятий, в т.ч. направленных на профилактику буллинга среди детей и молодежи и защиты от него.

Под термином буллинг понимаются не только физические и психологические действия, но и такие формы, как клевета, которая является административным правонарушением, а также оскорбление, которое является уголовным правонарушением. При этом необходимо отметить, что на практике механизмы рассмотрения буллинга и кибербуллинга в рамках статей, касающихся оскорбления и клеветы, не работают.

На данный момент в ст. 131 УК РК [3] закреплён состав уголовного правонарушения - оскорбления, под которым понимается унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме. Часть вторая указанной статьи предусматривает квалифицирующие признаки оскорбления: совершенное публично или с использованием СМИ или сетей телекоммуникаций. Данное уголовное правонарушение законодатель относит к категории уголовных проступков, т.е. не представляет большой общественной опасности, причиняет незначительный вред, или создает угрозу его причинения личности, организации, обществу или государству.

В ст. 15 УК РК установлен общий возраст уголовной ответственности - 16 лет. В части второй данной статьи перечислены уголовные правонарушения, за совершение которых уголовной ответственности подлежат лица, достигшие 14-летнего возраста. Снижение возраста привлечения к уголовной ответственности за отдельные правонарушения обусловлено тем, что в 14 лет лицо уже способно в полной мере осознавать противоправный характер деяния и его последствия.

Важно отметить, что в соответствии с УПК РК [4] оскорбление относится к делам частного обвинения, т.е. производство по ним может начаться лишь после того, как поступила жалоба от потерпевшего и прекращается в связи с примирением сторон. Кроме того, функция поддержания обвинения ложится на плечи потерпевшего, зачастую непрофессионального юриста. Данные статистики показывают, что именно по делам частного обвинения самый высокий процент оправдательных приговоров [11].

Изложенное позволяет сделать вывод о том, что оскорбление, даже в отношении малолетнего или несовершеннолетнего, по мнению законодателя - не представляет большой общественной опасности и посягает на законные интересы конкретного лица, но не государства в целом. Такой узкий подход к уголовно-правовому понятию и значению оскорбления в данный момент является неактуальным и не позволяет защитить права личности по делам об оскорблении.

Что касается клеветы, то в 2020 г. произошла декриминализация, и клевета перешла из разряда уголовных правонарушений в административные. В соответствии со ст. 73-3 КоАП РК [2], клевета - это распространение заведомо ложных сведений, порочащих честь и достоинство другого лица или подрывающих его репутацию.

В КоАП РК установлено, что ответственность за совершение административного правонарушения наступает с 16 лет. В отличие от уголовного, административное законодательство не предусматривает снижения возраста привлечения лица к ответственности за отдельные категории правонарушений.

Интересна позиция законодателя, который не считает субъектами клеветы и оскорбления лиц, достигших 14-летнего возраста. Ни для кого не секрет, что буллинг (травля) - явление давно существующее и, к сожалению, повсеместное.

Давно уже буллинг стал распространенным явлением в отношении детей за пределами учебных заведений, и наибольшее количество инцидентов травли происходит в сети Интернет. В связи с этим возникает вопрос: неужели лица, достигшие 14-лет не способны осознавать противоправный характер и последствия совершенного оскорбления или клеветы?

Буллинг наносит серьезный ущерб психическому здоровью ребенка и может вызвать опасные последствия. Из сообщений СМИ можно заметить, что в последние годы количество случаев буллинга, в частности кибербуллинга, как причины суицида среди молодежи, растет.

И если в новостях мы видим лишь единичные случаи таких трагедий, то статистика Генеральной Прокуратуры РК [11] позволяет сделать вывод, что количество суицидов в Казахстане пугающе большое. Без-

условно, существует множество причин, которые могут привести к суицидальному поведению, в т.ч. и не связанных с травлей. Однако, нельзя отрицать факт того, что большинство людей с суицидальными наклонностями в какой-то момент жизни сталкивались с буллингом или кибербуллингом.

Заключение

Подводя итог, можно сформулировать ряд предложений по совершенствованию правового регулирования противодействия буллингу.

Так, обозначенная Президентом РК в Послании народу Казахстана от 16 марта 2022 г. [12] проблема защиты детей от насилия позволяет сделать вывод о высокой общественной значимости ужесточения мер по профилактике насилия в отношении детей. Опасность таких деяний вызывает необходимость во внесении изменений в УК РК и КоАП РК.

Представляется целесообразным предложение ряда экспертов по дополнению ст. 131 УК РК частью третьей следующего содержания:

«3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные в отношении малолетнего либо несовершеннолетнего,

наказываются штрафом в размере до пятисот месячных расчетных показателей, лишением свободы на срок до двух лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до пяти лет или без такового» [13, с. 13].

Также необходимо снижение возраста, с которого возможно привлечение к уголовной ответственности за оскорбление, до 14 лет.

Что касается КоАП РК, то предлагается дополнить ст. 73-3 КоАП РК «Клевета» частью четвертой с указанием квалифицирующего признака: в отношении малолетнего или несовершеннолетнего и изложить в следующей редакции:

«4. Действия, предусмотренные частями первой, второй и третьей настоящей статьи, совершенные в отношении малолетнего или несовершеннолетнего, -

влечет штраф на физическое лицо в размере триста месячных расчетных показателей или административный арест на срок двадцать пять суток».

И предусмотреть в этой же статье ответственность родителей или лиц, их замещающих за совершение данного административного правонарушения несовершеннолетним в возрасте от 14 до 16 лет, дополнив ее частью пятой следующего содержания:

«5. Действия, предусмотренные частями первой, второй, третьей и четвертой настоящей статьи, совершенные несовершеннолетними в возрасте от четырнадцати до шестнадцати лет, -

влекут штраф на родителей или лиц, их заменяющих, в размере пятисот месячных расчетных показателей».

При этом, важно, чтобы в делах о клевете в отношении малолетних или несовершеннолетних обязательным участником был прокурор. В связи с этим, следует дополнить часть первую ст. 805 КоАП РК:

«1. Прокурор выносит постановление о возбуждении дел об административных правонарушениях, предусмотренных частью 4 статьи 73-3...».

Для предотвращения возможных рисков, вызванных чувством безнаказанности у правонарушителей, необходимо установить четкое современное определение понятия «оскорбления» в контексте использования интернета. С этой целью, возникает необходимость введения понятия «кибербуллинг» в действующие УК РК и КоАП РК.

Подводя итог, следует отметить, что буллинг (травля) известен давно, однако его правовое регулирование началось совсем недавно. Практическая значимость проведенного исследования выражена в разработке автором рекомендаций по повышению результативности в борьбе с буллингом (кибербуллингом). В частности, проблема защиты детей от насилия свидетельствует о высокой общественной значимости ужесточения мер по профилактике насилия в отношении детей и опасность таких деяний вызывает необходимость во внесении изменений в отечественное уголовное и административное законодательство. Цель предлагаемых нормативных изменений заключается в развитии системы обеспечения безопасности в Казахстане, а также в борьбе с любыми преступлениями в этой области, включая те, которые еще недостаточно исследованы. Современные социальные потребности требуют создания актуальной системы правовых норм, и нашим заданием является решение этой проблемы в качестве представителей отечественного законодательства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 г. (с изм. и доп. по сост. на 17 сентября 2022 г.) // Ведомости Парламента РК. – 1996. – № 4. – Ст. 217.

2 Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. № 235-V (с изм. и доп. по сост. на 01.04.2023 г.) // Ведомости Парламента РК. – 2014. – № 18-II (2667-II). – Ст. 92.

3 Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V (с изм. и доп. по сост. на 26.03.2023 г.) // Ведомости Парламента РК. – 2014. – № 13 (2662). – Ст. 83.

4 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 231-V ЗРК (ред. от 19.04.2023 г.) // Казахстанская правда. – 2014. – 10 июля.

5 О средствах массовой информации: Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 г. № 451-I (с изм. и доп. по сост. на 01.05.2023 г.) // Ведомости Парламента РК. – 1999. – № 21. – Ст. 771.

6 О правах ребенка в Республике Казахстан: Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 г. № 345 (с изм. и доп. по сост. на 20.04.2023 г.) // Ведомости Парламента РК. – 2002. – № 17. – Ст. 154.

7 Об образовании: Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 г. № 319-III (с изм. и доп. по сост. на 19.04.2023 г.) // Ведомости Парламента РК. – 2007. – № 20 (2501). – Ст. 151.

8 Об информатизации: Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 г. № 418-V (с изм. и доп. по сост. на 01.05.2023 г.) // Казахстанская правда. – 2015. – 26 ноября.

9 Об утверждении Дорожной карты по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020-2023 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 30 марта 2020 г. № 156 (с изм. и доп. по сост. на 26.10.2022 г.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156> (дата обращения: 02.05.2023).

10 Об утверждении Правил профилактики травли (буллинга) ребенка: приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 г. № 506 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031180> (дата обращения: 02.05.2023).

11 Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан // <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru> (дата обращения: 02.05.2023).

12 Новый Казахстан: путь обновления и модернизации: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 16 марта 2022 г. // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953> (дата обращения: 02.05.2023).

13 Хайрулина А. Обзор ситуации с соблюдением права ребенка на защиту от буллинга. – Астана, 2021. – 27 с.

REFERENCES

1 Konstituciya Respubliki Kazahstan: prinyata 30 avgusta 1995 g. (s izm. i dop. po sost. na 17 sentyabrya 2022 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 1996. – № 4. – Ст. 217.

2 Kodeks Respubliki Kazahstan ob administrativnyh pravonarusheniyah: kodeks Respubliki Kazahstan ot 5 iyulya 2014 g. № 235-V (s izm. i dop. po sost. na 01.04.2023 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 2014. – № 18-II (2667-II). – Ст. 92.

3 Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 g. № 226-V (s izm. i dop. po sost. na 26.03.2023 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 2014. – № 13 (2662). – Ст. 83.

4 Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan: kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 iyulya 2014 g. № 231-V ZRK (red. ot 19.04.2023 g.) // Kazahstanskaya pravda. – 2014. – 10 iyulya.

5 O sredstvakh massovoj informacii: Zakon Respubliki Kazahstan ot 23 iyulya 1999 g. № 451-I (s izm. i dop. po sost. na 01.05.2023 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 1999. – № 21. – Ст. 771.

6 O pravah rebenka v Respublike Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan ot 8 avgusta 2002 g. № 345 (s izm. i dop. po sost. na 20.04.2023 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 2002. – № 17. – Ст. 154.

7 Ob obrazovanii: Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 iyulya 2007 g. № 319-III (s izm. i dop. po sost. na 19.04.2023 g.) // Vedomosti Parlamenta RK. – 2007. – № 20 (2501). – Ст. 151.

8 Ob informatizacii: Zakon Respubliki Kazahstan ot 24 noyabrya 2015 g. № 418-V (s izm. i dop. po sost. na 01.05.2023 g.) // Kazahstanskaya pravda. – 2015. – 26 noyabrya.

9 Ob utverzhdenii Dorozhnoj karty po usileniyu zashchity prav rebenka, protivodejstviyu bytovomu nasiliyu i resheniyu voprosov suicidal'nosti sredi podrostkov na 2020-2023 gody: postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 marta 2020 g. № 156 (s izm. i dop. po sost. na 26.10.2022 g.) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156> (data obrashcheniya: 02.05.2023).

10 Ob utverzhdenii Pravil profilaktiki travli (bullinga) rebenka: prikaz Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazahstan ot 21 dekabrya 2022 g. № 506 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031180> (data obrashcheniya: 02.05.2023).

11 Komitet po pravovoj statistike i special'nom ucheta General'noj prokuratury Respubliki Kazahstan // <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru> (data obrashcheniya: 02.05.2023).

12 Novyj Kazahstan: put' obnovleniya i modernizacii: Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana. 16 marta 2022 g. // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953> (data obrashcheniya: 02.05.2023).

13 Hajrulina A. Obzor situacii s soblyudeniem prava rebenka na zashchitu ot bullinga. – Astana, 2021. – 27 s.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Гүлмира Казтайқызы Елеусізова - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының докторанты, полиция майоры. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: tomiguma777@mail.ru.

Елеусізова Гүлмира Казтаевна - магистр юридических наук, докторант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, майор полиции. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: tomiguma777@mail.ru.

Gulmira Yeleusizova - master in Law, doctoral student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbaev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: tomiguma777@mail.ru.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КИБЕРБУЛЛИНГТІК ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Ж.Ш. Жалмаханов

заң ғылымдарының магистрі, докторанты

Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

Андатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының заңнама базасы шеңберінде кибербуллинг құбылысының таралуы туралы мағлұматтар баяндалады. Мақаланың негізгі мақсаты – Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі бойынша 2020-2022 жылдардағы кибербуллинг, белгілі бір әлеуметтік желі арқылы жасалатын қылмыс баптары бойынша статистикалық талдау жасау. Статистикалық ақпараттардан әрбір жылда тіркелген қылмыс саны, оның сотқа жіберілгені, баптар бойынша есептік кезеңде жәбірленушілер санының (әйелдер мен кәмелет жасқа толмағандар) мағлұматтары алынды. Талдау барысында Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 105-бап (Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу), 115-бап (Қорқыту), 130-бап (Жала жабу), 131-бап (Қорлау), 147-бап (Жеке өмірге қолсұғушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және оларды қорғау туралы заңнамасын бұзу) қылмыс құрамы сипаттамасына кіретін құқық бұзушылықтар алынды.

Қылмыстық құрамының сипаттамасына сәйкес келетін баптар бойынша қазіргі кезде жауапкершілікке тартуға кедергі болатын мәселелерге, киберқорқыту жасаған мектеп баласын қылмыстық жауапкершілікке тарту жасының жоғары болуы, жала жабу немесе жеке өмір ақпараттарының таралуы қылмысын тергеу барысында жәбірленушінің әлеуметтік орта мен интернет желісінде көп таралып қадір-қасиеті мен жеке басына жағымсыз атаққа ие болуы, ЖОО студенті мен мектеп оқушысының кибербуллингтен жәбірленген жалпы білім беретін мектеп пен жоғары оқу орнында бірге оқитын қоғам ішіндегі офлайн буллингке ұшырауы, жасөспірімнің психологиялық тұрғыда өз-өзіне сенімсіздік пайда болып, сенімсіздіктен күнделікті өмірде өз ортасынан алшақтау, сонымен қоса адамның оқу ортасындағы мәртебесінің төмендеуіне әкеп соғудан қашақтауы себеп болады.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық, кибербуллинг, кибер қылмыс, қылмыстық жауапкершілік, кибербуллинг үшін қылмыстық жауапкершілік, статистикалық ақпарат.

ОПИСАНИЕ КИБЕРБУЛЛИНГОВЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Жалмаханов Ж.Ш.

магистр юридических наук, докторант

Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова

Аннотация. В статье излагаются сведения о распространении явления кибербуллинга в рамках законодательной базы Республики Казахстан. Основная цель статьи – проведение статистического анализа по Уголовному кодексу Республики Казахстан за 2020-2022 годы по статьям преступлений, совершаемых через определенные социальные сети. Из статистической информации получены сведения о количестве зарегистрированных преступлений за каждый год, его направлении в суд, количестве потерпевших (женщин и несовершеннолетних) за отчетный период по статьям. В ходе анализа было установлено, что Уголовный кодекс Республики Казахстан предусматривает совершение преступлений, предусмотренных ст. 105 (доведение до самоубийства), ст. 115 (запугивание), ст. 130 (клевета), ст. 131 (оскорбление), ст. 147 (нарушение права на неприкосновенность частной жизни и законодательства Республики Казахстан «О персональных данных и их защите»). Были получены правонарушения, состав которых входит в характеристику.

Рассматриваются вопросы, которые в настоящее время препятствуют привлечению к ответственности по статьям, соответствующим описанию состава преступления, кибербуллинг, привлечения к уголовной ответственности старшеклассника, клевета или распространение информации о личной жизни в ходе расследования преступления потерпевшего, распространяющегося в социальной среде и в сети интернет. Также затрагиваются вопросы о присвоении отрицательного статуса студента вуза и школьника потерпевшего от кибербуллинга, офлайн-буллинга в обществе, где обучаются вместе в образовательной школе и высшем учебном заведении. Психологически у подростка появляется неуверенность в себе, отчуждение от своей среды в повседневной жизни, а также бегство от отрицательного статуса человека в учебной среде.

Ключевые слова: уголовное право, кибербуллинг, киберпреступность, уголовная ответственность, уголовная ответственность за кибербуллинг, статистическая информация.

DESCRIPTION OF CYBERBULLYING CRIMES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Zhalmakhanov Zh.Sh.

master of Law, doctoral student

Karaganda academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov

Annotation. The article presents information about the spread of the phenomenon of cyberbullying within the legislative framework of the Republic of Kazakhstan. The main purpose of the article is to conduct a statistical analysis of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan for 2020-2022 on the articles of crimes committed through certain social networks. From statistical information, information was obtained on the number of registered crimes for each year, its referral to the court, the number of victims (women and minors) for the reporting period by articles. During the analysis, it was found that the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan provides for the commission of a crime under Article 105 (Incitement to suicide), Article 115 (intimidation), Article 130 (slander), Article 131 (insult), Article 147 (violation of the right to privacy and the legislation of the Republic of Kazakhstan on personal data and their protection). Offenses were received, the composition of which is included in the characteristic.

It considers the issues that currently prevent prosecution under articles that correspond to the description of the corpus delicti, cyberbullying, criminalizing a high-age student, defamation or dissemination of information about personal life during the investigation of the victim's crime, spreading in the social environment and on the Internet. The article touches the assigning dignity and negative title to the personality of a university student and a schoolboy victims of cyberbullying offline bullying in a society where they study together at an educational school and a higher educational institution. Psychologically, a teenager develops self-doubt, insecurity, alienation from his environment in everyday life, as well as fight from the decline of a person's status in the educational environment.

Keywords: criminal law, cyberbullying, cybercrime, criminal liability for cyberbullying, criminal liability, statistical information.

Кіріспе

Кибербуллингке қарсы іс-қимыл мәселелері маңызды болғандықтан Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев «Қазақстан жаңа шындықта: іс-қимыл уақыты» атты Қазақстан халқына жолдауында мемлекеттің басымдықтарының бірі азаматтардың, әсіресе балалардың құқықтарын қорғау болып табылатынын айта келіп: «Бүкіл әлем сияқты Қазақстан да азаматтардың интернеттегі қудалаудан қорғансыздығына тап болды. Біріншіден, балалар одан зардап шегеді. Олар, әсіресе, интернеттегі қудалауды өткір қабылдайды, бұл өкінішке қарай, қайғылы салдарға әкеледі. Азаматтарды, әсіресе балаларды кибербуллингтен қорғау үшін заңнамалық шаралар қабылдау уақыты келді» [1] деген болатын.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 17-бабында «1. Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды. 2. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды» деп көрсетілсе, 18-бабында «1. Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар. 2. Әркім өзінің жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар. Бұл құқықты шектеуге заңда тікелей белгіленген реттер мен тәртіп бойынша ғана жол беріледі» [2] деп белгіленген.

Сонымен қоса 2002 жылғы 8 тамыздағы Қазақстан Республикасындағы балалар құқықтарын қорғау туралы заңында «4-1) баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, қудалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе бұқаралық ақпарат құралдары және (немесе) телекоммуникация желілері пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг);» [3] буллинг, яғни интернет желісі арқылы жасалатын балаларға қарсы жасалатын іс-әрекет ҚР заңнама жүйесінің терминдер қатарына енді.

Негізгі бөлім

Күнделікті қолданыста технологиялардың жиі қолданылуынан адамға әсер ететін факторлар жиі кез-
ҒЫЛЫМ №3 (78) 2023

десумен қатар ар-намысқа, жеке бас ақпараттарының таралуы, қорқыту және қорлаулармен жалғасу факторлары жиіледі. Заң актілерінде көрсетілген баптарда қоғамдық қатынастарға қол сұғылған жағдайда қылмыстық жауапкершілікке алып келеді. Осыған байланысты ҚР Қылмыстық кодексінің ерекше бөлімінің «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» 1-тарауы мен «Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» 3-тарауында аталған мәселелер бойынша қылмысқұрамы сипаттамасына сай келетін баптарда қылмыстық жауапкершіліктер көрсетілген.

Қылмыстық кодексе баптарына қылмыстық құрамы бойынша талдау барысында келесідей баптар кибербуллинг үшін жауапкершілікке тарту сипаттамасы бар:

- 105-бап «Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу»;

- 115-бап «Қорқыту»;

- 130-бап «Жала жабу»;

- 131-бап «Қорлау»;

- 147-бап «Жеке өмірге қолсұғушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және оларды қорғау туралы заңнамасын бұзу».

Аталған қылмыстық іс-әрекет үшін жауапкершілікке тартудың қаншалық өзекті екенін анықтау үшін «Қылмыстық статистика және арнайы есепке алу органдарының порталының статистикасының» мағлұматы негізінде 2020-2022 жылдарға талдау жүргізіп көрейік.

Өзін-өзі өлтіруге жеткізу бабы бойынша (ҚР ҚК 105-бабы) 2020 жылғы есепті кезеңде сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны 467 іс болған, 102 іс әйелдерге қарсы жасалса, 31 іс кәмелетке толмағандар, оның 8-і сотқа жіберілген, ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 8597 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 420 (оның 104 әйел, 31 жасөспірім).

2021 жылдың статистикалық ақпаратына қарасақ, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 543 іс, оның 160-ы әйелдерге қарсы, 41 жасөспірімдерге қарсы болып қозғалып, 6 іс сотқа жөнелтілді. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 8492 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71 бабы) 510 (оның 161 әйел, 41 жасөспірім).

2022 жылдың қыркүйек айына дейінгі статистикалық ақпаратқа көз жүгіртетін болсақ, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 735 іс, оның 203 әйелдерге қарсы, 68 жасөспірімдерге қарсы қозғалып, сотқа жіберілген істер жоқ. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 879 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 692 (оның 205 әйел, 68 жасөспірім).

ҚР ҚК өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу бабы бойынша (ҚР ҚК 105-бабы) 2020-2022 жылдарды қорытындылай келе 2020 жылдан сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізіміне тіркелген құқық бұзушылық динамикасы жоғарлағанын байқаймыз (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 14% жоғарылаған, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 27% жоғарылаған), әйелдер мен жасөспірімдерге қарсы жасалған қылмыс динамикасы да жоғарылаған (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 34% бен 25%, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 22% бен 40%). ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 2% азайған, ал 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 9% төмендеген. Жәбірленушілердің пайыздық есебіне келетін болсақ, 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 18% өссе 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 27% көбейген.

ҚР ҚК қорқыту (115-бап) кибербуллинг құқық бұзушылығы үшін 2020 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 210 іс, 122 әйелдерге қарсы болып, 85 іс сотқа жіберілген. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 1033 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 206 (оның 122 әйел). Қылмысты жасаған адамдардың сотқа жіберілгені 11 іс болса, оның 2-еуі кәмелетке толмағандарға қатысты болған.

2021 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 216 іс, оның 135-і әйел мен 5-еуі жасөспірімдерге қарсы құқық бұзушылық жасалып, 15 іс сотқа жіберілді. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 806 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71 бабы) 210 (оның 122 әйел, 6 жасөспірім). Қылмысты жасаған адамдардың сотқа жіберілген 5 іс болса, оның 1-еуі әйел адам.

2022 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны

–56 іс, оның 37-сі әйел мен 2-еуі жасөспірімге қарсы құқық бұзушылық жасалып, 1 іс сотқа жіберілді. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны –52 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 55 (оның 37 әйел, 2 жасөспірім).

ҚР ҚК өзің-өзі өлтіруге дейін жеткізу бабы бойынша (ҚР ҚК 115-бабы) 2020-2022 жылдарды қорытындылай келе 2020 жылдан сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізіміне тіркелген құқық бұзушылық динамикасы жоғарылағанын байқаймыз (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 3% жоғарылаған, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 25% төмендеген), әйелдер мен жасөспірімдерге қарсы жасалған динамикасы да төмендеген (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 10% бен 5%, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 73% бен 60%). ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 22% азайған, ал 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 94% төмендеген. Жәбірленушілердің пайыздық есебіне келетін болсақ 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 10% өссе 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 74% төмендеген.

Қазақстан Республикасы ҚК жеке өмірге қолсұғушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және олардың қорғау туралы заңнамасын бұзу (147-бап) кибербуллинг құқық бұзушылығы үшін 2020 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 49 іс, оның 33-і әйелге, 3-еуі кәмелет жасқа толмаған жасөспірімге қарсы жасалып, 2 іс сотқа жіберіліп, 1 іс процессуалдық іс-әрекеттер аяқталғаннан кейін кінәсін мойындаумен аяқталған. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны 51. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 48 (оның 33 әйел, жасөспірім 3). Қылмысты жасаған адамдардың сотқа жіберілген 2 іс болса, оның 2-еуі кәмелетке толмағандар.

2021 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны – 35 іс, 27 әйелге қарсы құқық бұзушылық жасалып, 9 іс сотқа жіберілді. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 56 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) 34 (оның 27 әйел). Қылмысты жасаған адамдардың сотқа жіберілген 8 іс болса, оның 2-еуі әйел адам.

2022 жылы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде тіркелген құқық бұзушылықтар саны 9, сотқа жіберілген іс жоқ. ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны – 4 іс. Аталған баппен есептік кезеңде жәбірленушілер саны (ҚР ҚПК 71-бабы) –7 адам.

ҚР ҚК жеке өмірге қолсұғушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және олардың қорғау туралы заңнамасын бұзу (147-бап) 2020-2022 жылдарды қорытындылай келе 2020 жылдан сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізіміне тіркелген құқық бұзушылық динамикасы төмендегенін байқаймыз (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 3% жоғарылаған, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 25% төмендеген), әйелдер мен жасөспірімдерге қарсы жасалған қылмыстардың динамикасы да төмендеген (2021 жылы 2020 жылға қарағанда 10% бен 5%, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 73% бен 60%). ҚР ҚПК 35-б. 1-б. 1), 2), 5), 6), 7), 8) тармақтары негізінде қылмыстық істер бойынша тоқтатылған құқық бұзушылықтар саны 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 22% азайған, ал 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 94% төмендеген. Жәбірленушілердің пайыздық есебіне келетін болсақ, 2021 жылы 2020 жылға қарағанда 10% өссе, 2022 жылы 2021 жылға қарағанда 74% төмендеген.

2020 жылдан 2022 жылдың қыркүйек айы аралығында көрсетілген 3 бап (105-бап «Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу»; 115-бап «Қорқыту»; 147-бап «Жеке өмірге қолсұғушылықты және Қазақстан Республикасының дербес деректер және оларды қорғау туралы заңнамасын бұзу».) бойынша келесідей қорытындыға келуге болады:

- статистикалық ақпарат талдауына сүйенетін болсақ, кибербуллинг жасөспірімдерге қарағанда әйелдерге қарсы жиі жасалады;
- Аталған баптар бойынша қылмыс құрамы болмағандықтан түскен өтініштер кері қайтарылады;
- Қылмыс құрамы болғанымен, екі жақтың келісу негізінде істер тіркелуден ары қарай аспай тоқтатылады;
- Соңғы жылдардың көрсеткіштері бойынша қылмысты жасаушы ретінде жасөспірімдердің жиілеуі байқалады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 130-бап «Жала жабу»; 131-бап «Қорлаудың»; статистика мағлұматтарына сүйенетін болсақ, 2020 жыл мен 2022 жылдың қыркүйек айы арасында бір де бір қылмыстық іс қозғалмаған, яғни аталған теріс қылық жұмыс істемейді деген тұжырымға келуге болады. Осының негізінде аталған баптарды декриминализациялап, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық кодексіне ауыстырып, азаматтардың өз құқығын әкімшілік іс ретінде қарағаны дұрыс болады.

Қорытынды

Қылмыс құрамына сипаттамасы келетін аталған баптардың қазіргі кезде жауапкершілікке тартуға кедергі болатын мәселелерге; кибербуллинг әрекетін жасаған мектеп баласының қылмыстық жауапкершілікке тарту жасының жоғары болуы; жала жабу немесе жеке өмір ақпараттарының таралуы қылмысын тергеу барысында жәбірленушінің әлеуметтік орта мен интернет желі ішінде жоғары таралуға ие болып қадір-қасиеті мен жеке басы жағымсыз әсер ету; ЖОО студенті мен мектеп оқушысының кибербуллинг жәбірленушісі болған соң мектеп пен жоғары оқуда бірге оқитын қоғам ішіндегі офлайн буллингке ұшырауы; жасөспірімнің психологиялық тұрғыда өз-өзіне сенімсіздік пайда болып, күнделікті өміріндегі сенімсіздік өз ортасынан алшақтау; сонымен қоса адамның оқу ортасындағы мәртебесінің төмендеуіне әкеп соғудан қашақтауы себеп болады.

Қылмыстық құрамының сипаттамасы сәйкес келетін баптар бойынша қазіргі кезде жауапкершілікке тартуға кедергі болатын мәселелерге, киберқорқыту жасаған мектеп баласын қылмыстық жауапкершілікке тарту жасының жоғары болуы, жала жабу немесе жеке өмір ақпараттарының таралуы қылмысын тергеу барысында жәбірленушінің әлеуметтік орта мен интернет желісінде көп таралып қадір-қасиеті мен жеке басына жағымсыз атаққа ие болуы, ЖОО студенті мен мектеп оқушысының кибербуллинг жәбірленушісі болған соң мектеп пен жоғары оқу орнын да бірге оқитын қоғам ішіндегі офлайн буллингке ұшырауы, жасөспірімнің психологиялық тұрғыда өз-өзіне сенімсіздік пайда болып, күнделікті өміріндегі сенімсіздік өз ортасынан алшақтау, сонымен қоса адамның оқу ортасындағы мәртебесінің төмендеуіне әкеп соғудан қашақтауы себеп болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек // https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylygy-1-kyrkuiek

2 Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

3 Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_

4 Статистикалық ақпараттар // <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru>

REFERENCES

1 Jaña jaǵdaıdaǵy qazaqstan: is-qimyl kezeñi Memleket basshysy Qasym-Jomart Toqaevtyñ Qazaqstan halqyna Joldauy. 2020 jylǵy 1 qyrkuiek // https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylygy-1-kyrkuiek

2 Qazaqstan Respublikasynyñ KonstitusiasyKonstitusia 1995 jyly 30 tamyzda respublikalyq referendumda qabyldandy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

3 Qazaqstan Respublikasyndaǵy balanyñ qūqyqtary turalyQazaqstan Respublikasynyñ 2002 jylǵy 8 tamyzdaǵy N 345 Zañy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_

4 Statistikalıyq aqparattar // <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru>

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Жанғали Шапағатұлы Жалмаханов - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының докторанты. Қазақстан Республикасы Қарағанды қаласы Күнгей ш.а., Батыр Баян 40 үй. E-mail: zh.zhalmakhanov@kpa.gov.kz.

Жалмаханов Жанғали Шапагатович - магистр юридических наук, докторант, Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. Республика Казахстан, г. Караганда, мкр. Кунгей, Батыр Баян 40. E-mail: zh.zhalmakhanov@kpa.gov.kz.

Zhangali Zhalmakhanov - master of Law, doctoral student of the Karaganda academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov. Republic of Kazakhstan, Kungei, Batyr Bayan 40. E-mail: zh.zhalmakhanov@kpa.gov.kz.

КИБЕРШАБУЫЛДАРҒА ҚАРСЫ ІС ҚИМЫЛ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Н.Б. Кубанова

заң ғылымдарының магистрі, докторант

Қазақстан Республикасының ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

Андатпа. Қазіргі таңда мемлекеттік қызмет көрсету порталдарына, ірі бизнес пен инфрақұрылым нысандарына көптеген кибершабуылдар күн сайын тіркеліп жатыр. Бүкіл әлем бойынша мұндай шабуылдар барған сайын кәсіби болып келеді, себебі алаяқтар білімдерін жетілдіріп бір бірімен ақпарат алмасады. Кибер шабуылдаушылар өздерінің «кибербандаларын» ұйымдастырады.

Қазіргі уақытта кибершабуылдардың бірнеше кезеңнен тұратын күрделі нұсқалары пайда болды, яғни тек DDoS шабуылдарымен ғана шектелмейді.

Мысалы, жүйеге ену, жүйеге бекітілу, жүйеде жұмыс істеу, ақпаратты шығару және жүйе арқылы тарау әрекеттері. Бұл үрдіс бірнеше жылдарға созылуы мүмкін. Кибершабуылдардың неғұрлым күрделі түрлерімен күресу үшін, көптеген жүйелі жұмыстар жасалуы керек.

Біздің мақсатымыз қоғамның өзекті аспектісі ретіндегі компьютерлік ақпараттық қылмыстармен күресудің криминологиялық және қылмыстық саясатты кешенді зерттеу және ұйымдастыру, шетелдіктердің тәжірибесін пайдалана отырып киберқылмыстармен күресу, алдын алу амалдарын шығару, жалпы халықтың кибершабуылдарға қатысты көзін ашуға, ақпараттық кибер сауаттылығын жоғарылату және қорғана білуді үйрену, құқық қорғау органдарына белгілі бір дәрежеде көмегімізді тигізу болып табылады.

Мақалада компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстар мен кибершабуылдарды жасау мәселелері талданады. Зерттеу тақырыбының өзектілігі компьютерлік технологияларды қолдануға байланысты және қылмыстық қауымдастықтар немесе қылмыстық ұйымдар жасаған қылмыстардың теріс динамикасына, сондай-ақ олардан келетін зиянның үнемі өсуіне негізделген. Автор ұйымдасқан киберқылмысқа қарсы: кибершабуылдар, олардың кемшіліктерін анықтай отырып, іс-қимылдың қолданыстағы шараларын бағалайды. Кибершабуылдардың өзекті мәселелері, деректерді қорғау жолдары, интернет желілерін пайдалану кезінде киберқауіпсіздік жүйелерін әзірлеудің маңыздылығы, желілік шабуылдар әдістеріне, ақпараттық қауіпсіздіктің қауіп-қатерлері мен инциденттеріне жедел ден қою үшін белсенді халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігі қарастырылады, сондай-ақ кибершабуыл ұғымы, кибершабуылдар мен қауіптердің түрлері, олардың жаңа технологияларға әсері қарастырылған. Жүргізілген зерттеулер авторға кибершабуылдармен күресудің заманауи әдістерін жіктеуге және оларды кешенді қолдану туралы қорытындыға келуге мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: кибер, кибершабуылдар, киберқылмыс, киберқауіпсіздік, ақпараттық жүйелерді қорғау, киберқауіптер, ақпараттық технологиялар.

ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРАТАКАМ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Кубанова Н.Б.

магистр юридических наук, докторант

Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есболатова

Аннотация. В настоящее время ежедневно регистрируется большое количество кибератак на порталы госуслуг, объекты крупного бизнеса и инфраструктуры. Подобные атаки по всему миру становятся все более профессиональными, поскольку мошенники обмениваются информацией друг с другом совершенствуя свои знания. Кибератакующие организуют свои «кибербанды».

В настоящее время появились более сложные версии кибератак, состоящие из нескольких этапов, то есть не ограничиваясь только DDoS-атаками. Например, попытки проникнуть в систему, закрепиться в системе, работать в системе, извлекать информацию и распространять ее через систему. Эта тенденция может длиться годами. Чтобы бороться с более сложными типами кибератак, необходимо проделать большую систематическую работу.

Нашей целью является комплексное изучение и организация криминологической и уголовной политики в борьбе с компьютерными информационными преступлениями как актуальным аспектом общества, борьба

с киберпреступлениями с использованием опыта иностранцев, выработка профилактических приемов, в целом раскрытие общественности в отношении кибератак, повышение информационной киберграмотности и умение защищаться, оказание определенной помощи правоохранительным органам.

В статье анализируются проблемы преступлений в сфере компьютерной информации и совершения кибератак. Актуальность темы исследования обусловлена негативной динамикой преступлений, связанных с использованием компьютерных технологий и совершенных преступными сообществами или преступными организациями, а также постоянным ростом ущерба от них. Автор осуществляет оценку действующих мер противодействия организованной киберпреступности: кибератак, выявляя их недостатки. Рассмотрены актуальные проблемы кибератак, пути защиты данных, важность разработки систем кибербезопасности при использовании сетей интернет, необходимость активного международного сотрудничества для оперативного реагирования на методы сетевых атак, угрозы и инциденты информационной безопасности, а также дается понятие кибератак, типы кибератак и угроз, их влияние на новейшие технологии. Проведенные исследования позволили автору классифицировать современные методы борьбы с кибератаками и прийти к выводу об их комплексном использовании.

Ключевые слова: кибер, кибератака, киберпреступность, кибербезопасность, защита информационных систем, киберугрозы, информационные технологии.

PROBLEMS OF COUNTERING CYBER ATTACKS AND WAYS TO SOLVE THEM

Kubanova N.B.

master in Law, doctoral student

Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov

Annotation. Today, many cyber attacks on public service portals, large businesses and infrastructure facilities are registered daily. All over the world, such attacks are becoming more and more professional, because scammers improve their knowledge and exchange information with each other. Cyber attackers organize their own «cyberbands».

Currently, more complex versions of cyber attacks have appeared, consisting of several stages, that is, it is not limited only to DDoS attacks. For example, attempts to enter the system, attach to the system, work in the system, extract information and distribute it through the system. This trend can last for years.

Our goal is a comprehensive study and organization of criminological and criminal policies to combat computer information crimes as an urgent aspect of society, to combat cyber crimes using the experience of foreigners, to develop preventive measures, to open the eyes of the general population in relation to cyber attacks, to improve information cyber literacy and learn to defend, to some extent help law enforcement agencies.

The article analyzes the problems of crimes in the field of computer information and the commission of cyberattacks. The author evaluates the existing measures to counter organized cybercrime: cyberattacks, identifying their shortcomings. The current problems of cyberattacks, ways to protect data, the importance of developing cybersecurity systems when using the Internet, the need for active international cooperation for rapid response to methods of network attacks, threats and incidents of information security are considered, as well as the concept of cyberattacks, types of cyberattacks and threats, their impact on the latest technologies. The conducted research allowed the author to classify modern methods of combating cyberattacks and come to the conclusion about their complex use.

Keywords: cyber, cyberattacks, cybercrime, cybersecurity, protection of information systems, cyber threats, information technologies.

Кіріспе

Ақпараттық технология біздің күнделікті өмірімізге мықтап еніп үлгерді, бірақ олар ұсынатын әртүрлі ыңғайлылықтардың орнына біз құпиялылыққа жеңілдіктер жасаймыз. Смартфондар, планшеттер, ноутбуктер арқылы кез келген адам біздің әрбір қадамымызды қадағалай алатынын және белгілі бір зиянды бағдарламалар арқылы біз істеп жатқан барлық нәрселер туралы біліп, оны қылмыстық мақсатта пайдалана алатынын жиі ұмытып кетеміз. Осыған байланысты қылмыскерлердің жаңа класы —киберқылмыскерлер пайда болды.

Барлық жоғары технологиялық қылмыстар жалпы терминмен біріктіріледі – киберқылмыс. Бұл тұжырымдама бойынша В.А. Номоконов және Т.Л. Тропинина киберкеңістікте компьютерлік жүйелер немесе компьютерлік желілер, сондай-ақ киберкеңістікке қол жеткізудің басқа құралдары арқылы немесе оған қарсы жасалған қылмыстардың жиынтығын түсінді [1, б. 48].

XXI ғасыр халықаралық қылмыстың жаңа бетін ашты, атап айтқанда, кибер шабуылдар, алдымен азаматтардың шоттары мен аккаунттарын тонау құралы ретінде, содан кейін оларды өзгерту, жою немесе зақымдау мақсатында бір мемлекеттің компьютерлік желілеріне екінші мемлекеттің дұшпандық әсер ету құралы ретінде күнделікті құбылысқа айналды [2].

Кибершабуыл - бұл ақпараттық жүйеге зиян келтіру, оған қол жеткізу немесе шектеу, құпия деректерді жинау мақсатында әсер ету. Кибершабуыл жасау үшін шабуылдаушылар ақпараттық жүйеде осалдықтарды іздейді. Мысалы, егер веб-қосымша клиенттерге файлдарды тікелей жүктеуге мүмкіндік берсе, хакер міндетті түрде сол жерде вирусты бастайды. Егер сервер секундына тек жүз сұранысты өндей алса, шабуылдаушы қалған пайдаланушылардың сұраныстары өнделмеуі үшін оларды ондаған мыңға жібереді. Кибершабуылдарды жүргізу үшін бағдарламалық немесе аппараттық осалдықтар ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік инженерия да қолданылады. Адамды қауіпті сілтемеге өтуге немесе компьютерлік вирусы бар файлды жүктеуге алдауға болады. Кибершабуылдар маңызды құжаттар мен жүйелерді бақылауға немесе олардың зақымдалуына бағытталған. Олардың мақсаты корпоративті немесе жеке компьютерлік желілер болуы мүмкін. Кибершабуылдарды саяси, қылмыстық немесе жеке себептерді басшылыққа алатын және құпия ақпаратты жоюға немесе оған қол жеткізуге тырысатын жеке зиянкестер немесе ұйымдар ұйымдастырады.

Кибершабуылдардың кейбір мысалдары: зиянды бағдарламаларды пайдалану; таратылған қызмет көрсетуден бас тарту шабуылдары (DDoS); фишинг; SQL кодын енгізу арқылы шабуылдар; сайттаралық сценарийлерді қолдану (XSS); ботнеттерді ұйымдастыру; бопсалау бағдарламаларын қолдану.

Кибершабуылдар мен қауіптердің түрлерін айтатын болсақ, кибершабуылдар компьютерлік желілер мен жүйелер арқылы әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылады. Мысалы, зиянды бағдарламалар мен фишингтік науқандарды қолдану кезінде зиянкестер корпоративтік және жеке электрондық құрылғылардан құпия деректерді алуға тырысады. Кибершабуылдардың түрлері және олардың жаңа технологияларға әсері туралы мәліметтерді қарастырайық:

Зиянды бағдарламалық жасақтама тексерілген электрондық пошта тіркемесі немесе бағдарлама ретінде жасырылады. Бұл вирустары бар және шабуылдаушыларға компьютерлік желіге кіруге мүмкіндік беретін шифрланған құжат немесе файл қалтасы болуы мүмкін. Мұндай кибершабуылдар көбінесе бүкіл ат желісін бұзады. Зиянды бағдарламаларға трояндар, шпиондық бағдарламалар, құрттар, вирустар және жарнамалық бағдарламалар кіреді.

DDoS шабуылында бірнеше зақымданған компьютерлік жүйелер сайтқа немесе желіге көптеген сұраныстар жібереді. Бұл пайдаланушылардың осы веб-сайтта немесе желіде жұмыс істей алмауына әкеледі. Мысалы, бұзылған серверге DDoS шабуылы жүздеген қалқымалы терезелердің немесе жарнамалардың пайда болуы және тіпті сайттың дұрыс жұмыс істеуі болуы мүмкін. Фишинг - бұл беделді компаниялардың атынан алаяқтық электрондық пошта хабарламаларын жіберу. Зиянкестер жеке немесе корпоративтік желілердегі деректерге қол жеткізу үшін фишингті пайдаланады. SQL кодын енгізу арқылы шабуылдар кезінде киберқылмыскерлер деректерді ұрлау немесе жою немесе бақылау үшін қолданба мүмкіндіктерін (мысалы, LinkedIn және Target) теріс пайдаланады.

Сайтаралық сценарийлерді пайдалану кезінде киберқылмыскер енгізілген сценарийі немесе спама бар веб-сайтқа сілтемені электрондық пошта арқылы жібереді. Пайдаланушы осы сілтемеге өтіп, шабуылдаушыға жеке деректерді ашады. Ботнеттерді пайдалану кезінде әдетте жеке желіде болатын бірнеше компьютерлер вирустармен және зиянды бағдарламалық жасақтаманың басқа түрлерімен жұқтырылады. Олар үшінші тараптың қалқымалы хабарлары мен спамын көрсетеді. Бопсалау бағдарламасы - бұл маңызды деректерді немесе жүйелерді жою немесе төлем төленгенге дейін оларға қол жеткізуге тыйым салу арқылы жәбірленушіге қауіп төндіретін зиянды бағдарлама.

Негізгі бөлім

О.С. Алавердов қазір бірде-бір мемлекет өзінің мемлекеттік билік механизмін қолдана отырып, кибершабуылдарға дербес қарсы тұра алмайтынын атап өтті. Тұрақты тығыз ынтымақтастықтың арқасында ғана әлемдік қауымдастық трансұлттық интернет қатерлерінің осындай факторына төтеп бере алады. Сондай-ақ, мұндай асоциалды құбылыстарға тиімді қарсы тұру үшін тұрақты нормативтік база мен орталықтандырылған ақпараттық жүйе қажет [3].

Кибершабуылдарды бұзушылар жасайды, олардың қол сұғу объектілері машиналар мен жүйелер болып табылады. Олардың әрекеттері веб-сайттарға айтарлықтай зиян келтіретін зиянды бағдарламаларды енгізуге, жасауға бағытталған әртүрлі қауіптер электронды түрде немесе автоматты қауіптерді іске қосу. Мысалы, соңғысы интернет-дүкендерде, мемлекеттік порталдарда тіркелген ресми беттерде пайдаланушыларға қызмет көрсетуге тыйым салуы мүмкін. Компьютерлік жүйелер мен желілерді бұзушылар интернет қолданушыларына қолайсыздық туғызумен қатар, шабуылдың мақсаты мен сәттілігіне байланысты белгілі

бір қоғамдық қауіп, тіпті өмірге қауіп төндіреді. Халықаралық террористер сигналдарды ұстап алады, оларды өзгертеді немесе өшіреді, қорғалған ақпаратқа қол жеткізе алады, әскери техниканы басқаруды алады. Жоғарыда айтылғандар елдер үкіметтерінің киберқауіпсіздік стратегиясын талқылау, кибершабуылдардан қорғану жолдарын әзірлеу қажеттілігін айқын көрсетеді. Көптеген елдердің өздерінің ұлттық стратегиялары бар, тіпті оларды жариялады, олар киберқауіпсіздік саясатының бір бөлігіне айналды [4].

Тағы бір маңызды мәселе-кибершабуыл үшін қылмыстық жауапкершілікті қарастыру. Әзірге бұл мәселе ҚР заңнамасында қылмыстық кодекстің жеке бабына бөлінбеген. Заңнамада кибершабуыл туралы тәуелсіз заңды түсінік жоқ. Алайда, қолданыстағы нормативтік құқықтық актілердің құрылымы кибершабуыл ұғымын кеңейтілген түсіндіру мүмкіндігі арқылы зиянкестерді жауапкершілікке тартуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта кибершабуылдарды қылмыстық әрекет ретінде анықтайтын нормалар туралы жеке түсінік жоқ. Оның жеке элементтері басқа баптардың диспозицияларында бар, бірақ ҚК-нің арнайы бабында жоқ. Мұндай бапты қабылдау қоғамдық қауіпсіздікті арттыруға, хакерлерге қарсы профилактикалық әсер етуге көмегі тиер еді. Бұл құбылыстың тағы бір өзекті мәселесі - оның халықаралық сипаты. Қылмыскерлер әлемнің кез келген жерінде бола алады және интернет арқылы бірлесіп әрекет ете алады. Бұл кибершабуылдарға қарсы тұруды қиындатады. Мұндай адам шабуыл объектісіне жақын емес, сондықтан оны есептеу немесе шабуылдың алдын алу өте қиын. Шабуыл жасалған компьютер объектіде өте сирек кездеседі, сонымен қатар оны оңай тасымалдауға немесе жоюға болады. Хакерлер әрдайым жеке техникалық құралдарды қолдана бермейді, олар жалпыға қол жетімді құралдарды қолдана алады, мысалы, кейбір компьютерлік клубтың компьютерлерін пайдаланып қылмыс жасауы мүмкін. Зерттеушілер арасында қандай шабуылдарды террористік деп санауға болатындығы туралы бірнеше пікірлер бар. Сонымен қатар, бірқатар құқық қорғау органдарының өкілдері осы уақытқа дейін жалпы консенсусқа келе алмады. Айта кету керек, кибер соғыс, киберқылмыс және кибертерроризм ұғымдары, айырмашылықтарына қарамастан, ұқсас белгілерге ие. Айырмашылығы қатысатын тұлғаларда, олардың мақсаттарында, құрбандарында, шабуыл нысандарында. Сөздің кең мағынасында кибер соғыс - бұл Женева мен Гаага конвенцияларының шараларымен реттелген мемлекеттер мен мемлекеттік емес субъектілер арасындағы араздық. 2001 жылы Еуропа Кеңесі қабылдаған Будапешт конвенциясы киберқылмыс туралы халықаралық құжат болып табылады. Бұл кибершабуылмен және жалпы киберқылмыспен күресу үшін ұлттық құқық шарасы ретінде жұмыс істейтін Еуропалық Одақ елдері үшін нұсқаулық болды [5].

Бұл келісімге кіретін елдер арасындағы халықаралық ынтымақтастықтың негізі болып табылады. Сонымен қатар, Еуропа Кеңесі 2018 жылы терроризмге қарсы стратегияны (2018-2022) әзірледі, ол белгілі бір радикалды топтардың кибершабуыл қаупін бағалауға көмектесті. Қазіргі шындықта әр түрлі елдердің үкіметтері қауіп-қатерге қарсы тұруға, стратегияларды жаңартуға және жетілдіруге көп қаржы жұмсауы керек екені анық, өйткені жер асты әлемі пластикалық және үнемі зиян келтірудің жаңа тәсілдерін ойлап табады. Мемлекеттер үшін тәжірибе алмасу, кибершабуылға қарсы күресте бірлескен күш қолдану маңызды рөл атқарады. Осылайша, жалпыға бірдей халықаралық заңнама, белгілі бір іс-қимыл кодексі болмаған жағдайда, мемлекеттерде ұлттық деңгейде бақылау мүмкін болмайтын ауқымды іс-әрекеттерге тартылу қаупі бар.

В.В. Павлюков компьютерлік жүйелер мен желілердің көмегімен жасырын түрде жасалатын кибершабуылдарға заңды қарсы тұру мәселесін қарастырады, әрбір пайдаланушыға бірегей идентификаторды бекіту қажеттілігін, оның көмегімен компьютерлік желідегі құқыққа қарсы қызмет туралы деректерді тіркеуге және жедел алуға болатынын негіздейді [6].

Киберқылмысты белгілі бір жаһандық құбылыс ретінде зерттеуге негізінен М. Бреннер мен С. Гудман, Ф. Уильямс, Д. Дешинг, в. Зибер, Д. Льюис, М. Кабей, Б. Колин, Л. Шелли, Д. Шиндф сияқты шетелдік ғалымдардың еңбектерінде назар аударылады, олардың еңбектері киберқылмыстың мәні мен мазмұнына қатысты белгілі бір түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Киберортада қылмысты зерттеу, оларға қарсы тұру және оларды жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілік мәселелері келесі авторлардың диссертациялық зерттеулерінде қарастырылған және киберкеңістіктегі ақпараттық қауіпсіздікке қарсы қылмыстарды зерттеуге белгілі бір үлес қосылды: В.Б. Вехов, Р.И. Дремлюг, Н.В. Зигур, Т.П. Кесарев, Н.Н. Лыткин, А.Л. Осипенко, И.М. Рассолов, М.В. Старичков және Т.Л. Тропина.

Сонымен қатар, Р.К. Ахмедшиннің, Д.А. Блудовтың, О.А. Булгакованың, В.Б. Веховтың, Г.И. Волковтың, Л.Д. Гаухманның, Г.Н. Горшенковтың, А.В. Геллердің, Ю.И. Голобованың В.О. Голубевтің, Е.Е. Дементьеваның, Р.И. Дремлюгтің, М.Н. Зацепиннің, Д.П. Зегжданың, Н.В. Карчевскийдің, Т.П. Кесареваның, М.В. Костицкийдің, В.П. Котиннің, П.Г. Пономаревтің, Э.В. Рыжковтің, А.Н. Третьяковтың, А.М. Тарасовтың, С.С. Шахрайдың, И.Р. Шинкаренконың, И.Ф. Харабериюштің және басқа авторлардың жұмыстары кибертехнологияларды қолдану арқылы жасалған қылмыстардың алдын алу кезінде туындай-

тын криминологиялық және қылмыстық құқықтық мәселелердің жекелеген аспектілеріне арналды. Осы тақырып бойынша қорғалған диссертациялардың ішінде И.Г. Чекуновтың киберқылмыстың алдын алудың криминологиялық және қылмыстық-құқықтық қамтамасыз етілуі қарастырылған зерттеуін және М.А. Простосердовтың киберкеңістікте жасалған экономикалық қылмыстарды және оларға қарсы іс-қимыл шараларын меңгеруге арналған жұмысын атаған жөн. Қазақстандық авторлардың арасынан К. Аратұлының, А.К. Бекишевтің, С.Б. Исабаеваның, А.К. Сысоевтың, Б.Х.Төлеубекованың, Р.А. Назмышевтың және тағы басқа авторлардың жұмыстарын ерекше атап өтуге болады.

Киберқылмыс пен ақпараттық қауіпсіздікке қарсы қылмыстардың криминологиялық және қылмыстық-құқықтық мәселелерін, сондай-ақ қылмыстың осы түрлерін ашуға қарсы іс-қимылды зерттеу В. Х. Каримовтың (желідегі пайдаланушыларды анонимдеу жүйелерін пайдалану арқылы жасалған қылмыстарға қарсы күрестің өзекті мәселелерін қарастырды) және С.Л. Нудельдің (қылмыстық-юрисдикциялық қызметті цифрландыру контекстінде ақпараттық-коммуникациялық кеңістікте телекоммуникация кезінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жекелеген қылмыстық-құқықтық тетіктерін зерттеген) еңбектерінде жүзеге асырылды.

Д.В. Пучков өзінің зерттеу жұмысында кибершабуылдар жүзеге асырылуы мүмкін кибертехнологияларды дамытудың негізгі бағыттарын бөліп көрсетеді: «Заттар интернеті» технологиясы – IoT (Internet of Things); «Үлкен деректер» технологиясы – (Big Data); «Киберфизикалық жүйелер» технологиясы – CPS (CyberPhysical Systems); Бірыңғай басқарылатын кеңістік болып табылатын жүйелердің, оларға кіретін объектілер мен құралдардың үлкен жиынтығын (C4ISR+технологиялары, байланыс, ақпаратты өңдеу және барлау құралдары, оның ішінде ғылыми-техникалық барлау, әлеуметтік-мәдени талдау және интернет-технологиялар құралдары) операциялауға байланысты озық желілік технологиялар; «Ақылды қалалар» технологиялары, сондай-ақ әуе қозғалысын басқару инфрақұрылымы [7].

М.Ю. Косенко, А.В. Мельников ботнеттерді анықтау мен бұғаттаудың көп агенттік жүйесін ұсынды, сонымен қатар ботнеттің өмірлік циклін ескере отырып, өзара әрекеттесу және шабуылды орындау кезеңдерінде ботнетті анықтау тәсілін негіздеді [8].

Талдау кибершабуылдардың алдын алу мәселесін шешуде технологиялық және ұйымдық-құқықтық тәсілдер үлкен пайда әкелетінін көрсетеді. Біріншісі қылмыстардың алдын алуды негізінен техникалық құралдардың көмегімен қарастырады. Екіншісі әртүрлі ұйымдастырушылық әрекеттерді жүзеге асырумен байланысты. Үшіншісі құқықтық қорғау тетіктерін жетілдіруге негізделген: қылмыстың осы түріне қарсы іс-қимылдың құқықтық базасын жетілдіру; әлеуметтік қауіпті әрекеттердің қылмыс проблемаларын оңтайлы шешу; процестік қорғау тетіктерін бекіту және т. б. Тәжірибе көрсеткендей, компьютерлік жүйенің қауіпсіздігін тек қорғаныс ұйымдастырушылық-техникалық шаралары арқылы қамтамасыз ету әрекеттері пайдасыз. Болашақта өсетін кибершабуылдар қауіпіне қарсы тұру, ақпараттық технологияларды пайдалануды кеңейту, жеке адамдарға да, қылмыстық топтарға да заңсыз әрекеттерге көбірек мүмкіндіктер беру үшін халықаралық ауқымда тұрақты ынтымақтастық қажет. Кибершабуылдарды бақылау және онымен бір мемлекет деңгейінде күресу іс жүзінде мүмкін емес. Сондықтан тиісті саладағы халықаралық келісімдер кибершабуылдарға қарсы тұруда маңызды рөл атқарды. Көптеген сарапшылар ақпараттық жүйелерді қылмыстық мақсатта қолдануды олардың салдары бойынша жаппай қырып-жоятын қарудың әсерімен салыстыруға болатындығын атап өтті. Сондықтан кибершабуылдар қазіргі уақытта жекелеген мемлекеттер үшін де, жалпы әлемдік қауымдастық үшін де тез өсіп келе жатқан қауіпсіздік қаупі ретінде қарастырылуда. Демек, кибершабуылға қарсы күрес мәселесі және соттардың осы санаттағы істерді қарау тәжірибесі бірінші орындардың біріне ұсынылады. Киберқылмыс мемлекеттік шекараны білмейді.

Қорытынды

Қазақстан Республикасында киберқауіптердің ықтималдығын төмендету үшін ұйымдастырушылық, құқықтық, техникалық құрамдас бөліктерді қамтитын кешенді шаралар қабылдау қажет, атап айтқанда:

электрондық ақпараттық ресурстарды, ақпараттық жүйелерді және ақпараттық - коммуникациялық инфрақұрылымды пайдаланушылардың хабардарлығын арттыру; киберқауіпсіздікті қамтамасыз етуге байланысты қызметті жүзеге асыратын отандық компанияларды ынталандыру және олардың қызметінің ауқымдылығын мемлекет деңгейіне дейін арттыру; отандық кибершабуылдардан қорғау құралдарының үлесін ұлғайту; киберқауіпсіздікті қамтамасыз етудің нормативтік құқықтық базасын жетілдіру, атап айтқанда, киберқауіпсіздікті қамтамасыз етуге байланысты қызметті жүзеге асыратын компаниялар мамандарының біліктілік деңгейін айқындаудың пәрменді тетігін, сондай-ақ кибершабуылдар фактілері туралы жасырғаны және уақытылы хабардар етпегені үшін неғұрлым қатаң жазаны әзірлеу; ақпараттық қауіпсіздік тақырыбына арналған халықаралық және өңірлік конференциялар ұйымдастыру; оқу орындарының базасында үлгілік киберқауіптері бар полигондарды ұйымдастыру; киберқауіпсіздік мамандарының біліктілігін арттыру кур-

старын ұйымдастыру.

Киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету тәртібін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді қабылдау қажетті шарт болып табылады, бірақ жеткіліксіз. Толыққанды нәтиже алу үшін уәкілетті ұйымдардың аталған нормативтік құқықтық актілерді іске асыру жолдары мен тетіктерін сапалы пысықтауы талап етіледі. Айта кету керек, идеалды іске асыру жағдайында да киберқауіптердің барлық түрлерінен қорғауға кепілдік беру мүмкін емес, өйткені оларды әртүрлі векторлар бойынша кибершабуылдарда жүзеге асыруға болады.

Ақпараттық қауіпсіздіктің негізгі компоненттері-құпиялылық, тұтастық және қол жетімділік, сондықтан кәсіби түрде құрылған қорғаныс жүйесі ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің алғашқы шарттарының бірі болып табылады. Барлық киберқауіптерден әмбебап қорғаныс құралдары жоқ. Біріншіден, корпоративті компьютерлерді пайдаланудың қарапайым ережелерін сақтау қажет: компьютерді қараусыз қалдырмаңыз; тіркелген деректерді таратпаңыз; күдікті сілтемелер бойынша өтпеңіз; корпоративтік бағдарламалық жасақтаманы үнемі жаңартып отырыңыз. Қорғаудың келесі деңгейі - тиісті бағдарламалық жасақтама мен аппараттық құрал, оны кәсіби мамандар орнатуы керек. Жоғарыда аталған қарапайым ережелерді сақтай отырып, ақпараттық инфрақұрылымының бұзылу қаупін едәуір төмендете аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Номоконов В.А., Тропина Т.Л. Киберпреступность, как новая криминальная угроза // Криминология: вчера, сегодня, завтра. - 2012. - № 24. - С.45- 55.

2 Шинкарецкая Г.Г. Проблема выработки определения кибератаки // Международное право. – 2023. – № 2. – С. 10 - 21.

3 Алавердов О.С. Международное сотрудничество в области борьбы с Интернет преступностью // Общество и право. - 2010. - № 3(30). - С. 165.

4 Тамбиев С.А., Кочесокова З.Х. Международный опыт противодействия кибертерроризму. Право и управление № 2 – 2023. - С. 161.

5 Горелик И.Б. Роль международных организаций в процессе противодействия киберпреступности // Международное право. 2022. № 3. С. 28-41.

6 Павлюков В.В. Организационно-правовые основы противодействия кибератакам на инфраструктуру государства. Вестник московского университета. – Право: 2019. № 4 .

7 Пучков Д.В. Уголовно-правовая модель защиты телекоммуникаций от преступных посягательств: проблемы теории и практики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени д.ю.н. Екатеринбург, 2022.

8 Косенко М.Ю., Мельников А.В. Вопросы обеспечения защиты информационных систем от ботнет атак. Вопросы кибербезопасности №4 (17) – 2016.

REFERENCES

1 Nomokonov V.A., Tropina T.L. Cybercrime as a new criminal threat // Criminology: yesterday, today, tomorrow. - 2012. - No. 24. - pp.45-55.

2 Shinkaretskaya G.G. The problem of developing a definition of a cyberattack // International Law. – 2023. – No. 2. – pp. 10-21.

3 Alaverdov O.S. International cooperation in the field of combating Internet crime // Society and law. 2010. No. 3(30). p. 165.

4 Tambiev S.A., Kochesokova Z.H. International experience in countering cyberterrorism. Law and Management No. 2 – 2023. p. 161.

5 Gorelik I.B. The role of international organizations in the process of countering cybercrime // International law. 2022. No. 3. pp. 28-41.

6 V. V. Pavlyukov. Organizational and legal basis for countering cyber attacks on the infrastructure of the state. Bulletin of the Moscow University. – Law: 2019. No.4 .

7 Puchkov D.V. Criminal-legal model of telecommunications protection from criminal encroachments: problems of theory and practice. Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Law, Yekaterinburg, 2022.

8 Kosenko M.Yu., Melnikov A.V. Issues of ensuring the protection of information systems from botnet attacks. Cybersecurity Issues No. 4(17) – 2016.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Нургуль Байтоковна Кубанова - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының докторанты. Алматы қ., Назарбаев к., 262. E-mail: nurgul_kubanova@mail.ru.

Кубанова Нургуль Байтоковна - магистр юридических наук, докторант Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова. г. Алматы, ул. Назарбаева, 262. E-mail: nurgul_kubanova@mail.ru.

Kubanova Nurgul - master in Law, doctoral student of the Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov. Almaty, Nazarbayev str., 262. E-mail: nurgul_kubanova@mail.ru.

ПЕРЕХОД ОТ «РЕАКТИВНОЙ» К «ПРОАКТИВНОЙ» МОДЕЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

А.Б. Мусин

магистр национальной безопасности и военного дела, докторант
Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В представленной статье анализируются актуальные проблемы организации деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел (ОВД) Республики Казахстан. Современная сложная международная и геополитическая ситуация обуславливает возникновение новых, ранее не известных вызовов и угроз для общественной безопасности страны, о чем свидетельствуют итоги январских событий 2022 года. Их анализ показывает, что в большинстве случаев руководители и сотрудники правоохранительных органов оказались не готовы противостоять хорошо организованным террористическим атакам. Одной из основных причин такой неготовности явилась инерционность их мышления, приверженность привычной «реактивной» модели поведения на уже происходящие события. В значительной степени это объясняется отсутствием в их деятельности инициативной разведывательно-поисковой («проактивной») модели, опирающейся на оперативно-тактическое прогнозирование возможного развития событий. Между тем, такое прогнозирование широко применяется в различных сферах общественной жизни, а также в работе полиции ряда зарубежных стран. Существуют методики, позволяющие выработать учебные программы для сотрудников оперативных подразделений по различным направлениям деятельности – организованная преступность, наркопреступность и др. С учетом последних событий, возрастает актуальность оперативно-тактического прогнозирования по линии противодействия экстремистским проявлениям, возникающим и развивающимся на почве экономических, социальных, религиозных и иных протестов. Для этих целей целесообразно применять стратегии, существующие в военной сфере при описании современных войн четвертого поколения – гибридных войн. На данной основе, сформулированы принципы аналогичной «проактивной» стратегии противодействия криминальным проявлениям, прежде всего их организованным формам. Делается вывод о том, что элементы такой стратегии должны внедряться в существующую систему организации оперативных подразделений ОВД Республики Казахстан.

Ключевые слова: реактивная и проактивная модели деятельности, оперативно-розыскное прогнозирование.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ ЖЕДЕЛ ІЗДЕСТІРУ БӨЛІМШЕЛЕР «РЕАКТИВТІ» ҚЫЗМЕТІНІҢ «ПРОАКТИВТІ» ҮЛГІСІНЕ ӨТУ

А.Б. Мусин

ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі, докторант
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Ұсынылған мақалада Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының (ІО) жедел бөлімшелерінің қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелері талданады. Қазіргі күрделі халықаралық және геосаяси жағдай елдің қоғамдық қауіпсіздігіне 2022 жылғы қаңтар оқиғасының қорытындыларымен дәлелденген. Бұрын белгісіз болып келген жаңа сын-қатерлер мен қатерлердің туындауын туғызуда. Олардың талдауы көрсеткендей, көп жағдайда басшылар мен құқық қорғау органдарының қызметкерлері жақсы ұйымдастырылған лаңкестік әрекеттерге төтеп беруге дайын болмаған. Бұл дайындықсыздықтың негізгі себептерінің бірі олардың ойлауының инерциясы, болып жатқан оқиғаларға жауап ретінде үйреншікті «реактивті» мінез-құлдық үлгісін ұстануы болды. Көбінесе бұл олардың қызметінде ықтимал оқиғаларды оперативті-тактикалық болжауға негізделген инициативалық барлау және іздестіру («проактивті») үлгісінің болмауына байланысты. Сонымен қатар, мұндай болжау қоғам өмірінің әртүрлі салаларында, сондай-ақ бірқатар шет елдерде полицияның жұмысында кеңінен қолданылады. Жедел бөлімшелердің қызметкерлерін әртүрлі қызмет салаларында оқыту бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік беретін әдістер бар - ұйымдасқан қылмыс, есірткі қылмысы және т.б. Соңғы оқиғаларды ескере отырып, қарсы іс-қимыл саласындағы жедел-тактикалық болжамның өзектілігі. Экономикалық, әлеуметтік, діни және басқа наразылықтар негізінде туындайтын және дамитын экстремистік көріністер. Осы мақсаттар үшін қазіргі төртінші ұрпақ соғыстарын

сипаттау кезінде әскери салада бар стратегияларды – гибриді соғыстарды қолданған жөн. Осының негізінде қылмыстық көріністерге, әсіресе олардың ұйымдасқан нысандарына қарсы тұрудың ұқсас «проактивті» стратегиясының принциптері тұжырымдалған. Мұндай стратегияның элементтерін Қазақстан Республикасы ІІО жедел бөлімшелерін ұйымдастырудың қолданыстағы жүйесіне енгізу қажет деген қорытынды жасалған.

Түйін сөздер: әрекеттің реактивті және проактивті үлгілері, жедел-іздістіру болжамы.

TRANSITION FROM "REACTIVE" TO "PROACTIVE" MODEL OF ACTIVITY OF OPERATIONAL UNITS OF THE INTERNAL AFFAIRS BODIES

Mussin A.B.

master of National Security and Military Affairs, doctoral student

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabybayev

Annotation. The presented article analyzes the actual problems of organizing the activities of the operational units of the internal affairs bodies (IAB) of the Republic of Kazakhstan. The current complex international and geopolitical situation causes the emergence of new, previously unknown challenges and threats to the country's public security, as evidenced by the results of the January events of 2022. Their analysis shows that in most cases, leaders and law enforcement officials were not ready to withstand well-organized terrorist attacks. One of the main reasons for this unpreparedness was the inertia of their thinking, adherence to the habitual «reactive» model of behavior in response to the events already taking place. To a large extent, this is due to the absence in their activities of an initiative reconnaissance and search («proactive») model based on operational-tactical forecasting of possible developments. Meanwhile, such forecasting is widely used in various spheres of public life, as well as in the work of the police in a number of foreign countries. There are methods that make it possible to develop training programs for employees of operational units in various areas of activity – organized crime, drug crime, etc. Taking into account recent events, the relevance of operational-tactical forecasting in the area of countering extremist manifestations that arise and develop on the basis of economic, social, religious and other protests. For these purposes, it is advisable to apply the strategies that exist in the military sphere when describing modern fourth-generation wars - hybrid wars. On this basis, the principles of a similar «proactive» strategy for countering criminal manifestations, especially their organized forms, are formulated. It is concluded that the elements of such a strategy should be introduced into the existing system of organizing the operational units of the IAB of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: reactive and proactive models of activity, operational-search forecasting.

Введение

В нынешней динамично меняющейся обстановки и внутренней и внешней политике нашей страны ключевое значение приобретает вопрос организации деятельности оперативных подразделений в нестандартных ситуациях. Январские события 2022 года это наглядно продемонстрировали. Как известно, значительная часть подразделений правоохранительных органов и специальных служб оказались не готовыми к подобным сценариям развития событий.

Между тем, эту проблему Глава государства К. Токаев поднимал еще в сентябре 2020 года, когда отмечал, что реальность стремительно меняется, и чем больше силовые структуры будут полагаться на передовые методы работы, тем больше у них шансов вписаться в контекст международной практики [1].

В этом свете, развитие цифровой экономики, глобальные трансформационные изменения, происходящие на рынке труда, создают новые вызовы перед системой высшего образования, меняются и определяют новые критерии к уровню профессиональной компетентности будущих специалистов [2, с. 72].

С учетом этого, усиливаются требования, прежде всего, к оперативным подразделениям ОВД, так как они первые сталкиваются с проявлениями криминала, даже когда уголовное правонарушение еще находится в стадии умысла или начала приготовления. Как правило, единственным средством раннего обнаружения таких действий является оперативно-розыскная деятельность (ОРД) с только ей присущим инструментарием негласного проникновения в сферу и инфраструктуру преступности.

В то же время, анализируя с этой точки зрения сложившуюся практику деятельности оперативных подразделений, постепенно складывается впечатление о возрастающей степени ее несоответствия возникающим и прогнозируемым угрозам и вызовам общественной безопасности Казахстана.

Общепринято, что стандартная схема базируется на прошлом опыте выявления, предупреждения и пресечения различных уголовных правонарушений. На основе данного опыта формируются организационно-

тактические аспекты работы оперативных подразделений как ответная реакция на них. Такая схема была вполне адекватна даже в недавнем прошлом, когда криминальная обстановка менялась не так динамично, и система организации деятельности успевала реагировать на эти изменения, внося коррективы в процесс обучения.

Но в настоящее время ситуация кардинально трансформировалась. Прошлый опыт быстро устаревает и не может служить надежным фундаментом для продуктивной работы. Январские события явно продемонстрировали, что сфера криминальной деятельности серьезно расширилась за счет деструктивных проявлений на различной почве (религиозной, экономической, социальной и др.), приводящих к возникновению и развитию протестной активности значительных слоев населения. Очевидно, что система ОВД и ее оперативные подразделения, настроенные преимущественно на традиционную общеуголовную преступность, не готовы к подобным вызовам и угрозам.

Поэтому, на наш взгляд, пришла пора переходить к иной модели, основывающейся на прогнозировании будущих криминальных событий, выработки мер по их нейтрализации и обучению им сотрудников.

Одним словом, необходимо перестраиваться с устаревшего «реактивного» подхода к перспективному «проактивному».

Обзор литературы

В целом «проактивность» (или разведывательно-поисковый характер) присуща всей ОРД как институту уголовной юстиции в силу ее преимущественно негласного осуществления. Об этом писали многие ученые как в советский, так и в постсоветский период (в основном, в соседней России): А.И. Алексеев, А.Ф. Возный, В.Ю. Голубовский, К.К. Горяинов, Д.В. Гребельский, Ю.Ф. Кваша, А.Г. Лекарь, В.А. Лукашов, А.М. Маркушин, С.С. Овчинский, А.С. Овчинский, В.Б. Рушайло, В.П. Сальников, В.Г. Самойлов, К.В. Сурков, А.Ю. Шумилов и многие другие. Некоторые их труды (как правило, закрытого характера) посвящены реализации организационно-тактических аспектов «проактивности» в ОРД, хотя напрямую данный термин ими не использовался.

Из казахстанских экспертов рассмотрению разведывательно-поискового характера ОРД уделяли внимание Б.А. Абдрахманов, С.Ж. Галиев, К.С. Лакбаев, Е.О. Мухамеджанов, М.П. Сысалов, А.Д. Шаймуханов и еще ряд авторов.

Вместе с тем, вопросы создания «проактивной» модели организации оперативных подразделений остались при этом исследованными фрагментарно и в значительной степени не учитывают новых реалий.

Методология

Изучение проблематики перехода от «реактивной» к «проактивной» модели организации деятельности требует комплексного подхода. Он предполагает использование системно-структурного метода исследования, что позволяет выявить характер взаимодействия между различными социальными и правовыми институтами: военное дело и психология (особенно раздел конфликтологии), уголовное право, криминология и оперативно-розыскная деятельность (ОРД). Также используются сравнительный, логический метод и метод перехода от общих понятий к частным.

Результаты

Разница между «реактивным» и «проактивным» способами видна из названия. Цель первого – реагировать на инциденты и не допускать их повторения. Цель второго – предотвращать их возникновение [3].

Очевидно, что «проактивный» способ является более широким, для его реализации необходим гораздо больший объем информации и знаний.

Например, по линии противодействия организованной преступности необходимо владеть знаниями о:

- компьютерной разведке и компьютерном поиске, предусматривающим получение интересующей информации как в процессе оперативно-розыскных и оперативно-аналитических мероприятий, так и в процессе следствия и общего контроля за развитием ситуации;

- аналитической разведке и оперативно-аналитическом поиске, с целью электронной обработки информации о преступных сообществах;
- стратегическом и оперативно-тактическом прогнозировании, которое, как и аналитический поиск, предусматривает применение моделей компьютерного объектно-структурного анализа и методов моделирования развития ситуаций;

- оперативном управлении развитием ситуаций с использованием технологии информационно-психологического воздействия на лидеров и членов преступных формирований, информационно-психологических атаках, направленных на создание в преступных структурах неустойчивого психологического состояния тревоги, неуверенности, недоверия, страха, неотвратимости наказания, компрометации лидеров и т.д.;

- информационно-психологическом давлении на окружение преступного мира с целью его компромета-

ции, изоляции, показа неприглядных сторон, использования разнообразных каналов массовой информации для создания общего морально-психологического фона нетерпимости к преступным проявлениям [4].

Отсюда видно, что помимо юридических знаний, здесь необходимы определенные психологические навыки и умения. При этом для сотрудников оперативных подразделений ОВД, использующих методы негласного проникновения в криминальную среду, такие компетенции крайне необходимы.

А.С. Овчинский показывает общую методологию «проактивной» работы в сфере организованной преступности. Примером активного целенаправленного психологического воздействия является создание «тревожной» ситуации в разрабатываемых структурах. Эта ситуация создается с помощью тревожных для них сообщений, которые массированно передаются по различным информационным каналам. Эффективность такого воздействия обеспечивается глубоким тактико-психологическим анализом внутренних и внешних отношений, моделированием и прогнозированием развития ситуации в преступной структуре. Следует стремиться к наибольшему вкладу «тревожной» ситуации в актуализацию программ активного поведения лидеров организованных преступных формирований. Это создает благоприятные условия для перехвата телефонных переговоров и, в целом, для эффективного использования технических средств снятия информации по различным каналам. Открывается возможность фиксации перемещения денег, ценностей, оружия, сбыта автомашин, выезда из данной местности, иногда физической или юридической ликвидации предприятий. В свою очередь, это открывает и определяет возможности документирования и реализации материалов оперативной работы [4].

Исходя из этого, ключевым элементом для успешной «проактивной» деятельности сотрудников оперативных подразделений является навык оперативно-тактического прогнозирования.

Следует учитывать, что оно относится к категории вероятностного и представляет собой разновидность предвидения, базирующегося на ранее собранной упорядоченной (систематизированной) информации, на знании закономерностей развития преступного поведения лиц, представляющих оперативный интерес, особенностей условий, в которых применяются методы ОРД, на оценке тактических возможностей оперативников и других участников оперативно-розыскных мероприятий (ОРМ) [5].

Вместе с тем, приходится констатировать, что несмотря на серьезный потенциал оперативно-тактического прогнозирования, данный перспективный институт ОРД не нашел четкого отражения в практике отечественных оперативных подразделений ОВД РК, в отличие от России, где он распространен как в практической деятельности, так и в учебном процессе не только в ведомственных, но и в гражданских вузах юридической направленности.

Даже современный бизнес, ведущийся в условиях жесткой конкуренции, давно имеет прогностическую основу. Научное прогнозирование уже давно стало атрибутом успешной предпринимательской и хозяйственной деятельности в высокоразвитых странах. Еще в большей мере потребность в прогнозировании ощущается в сфере деятельности ОВД. Оперативно-тактическое прогнозирование является результатом мышления оперативника, поиска им ответов на вопросы о том, как может измениться оперативная ситуация, как следует действовать в ожидаемой ситуации, как поведет себя противоборствующая сторона. В оперативно-тактическом прогнозировании имеют значение не только установленные факты, но в большей мере теоретические положения, специальные знания, полученные оперативными сотрудниками благодаря профессиональной подготовке и опыту борьбы с преступностью. Логической основой для этого являются следующие категории познания:

- экстраполяция (распространение установленных в прошлом тенденций на будущий период времени);
- умозаключение по аналогии (перенесение знаний об изученных объектах, явлениях на вновь обнаруженные объекты и явления, схожие по существенным качествам и свойствам);
- моделирование (исследование изучаемых явлений и процессов путем построения схем) [6].

Все эти категории познания необходимо внедрять в деятельность оперативных подразделений ОВД РК. Мы считаем, что такая работа может проходить в несколько этапов:

1) определение в каждом оперативном подразделении наиболее подготовленных сотрудников, имеющих достаточный опыт по своему направлению: общеуголовная или организованная преступность, наркобизнес, религиозный экстремизм, деструктивная деятельность и др.;

2) их обучение методам сбора и обработки информации на специализированных курсах в ведомственных вузах или в гражданских организациях, занимающихся анализом больших объемов данных;

3) внедрение полученных знаний в непосредственную деятельность оперативных подразделений, когда подготовленные подобным образом аналитики обучают всех остальных сотрудников.

Такое соединение теоретических знаний с практической составляющей позволит создать понятные алгоритмы осуществления аналитической работы с выходом на оперативно-тактическое прогнозирование.

В общей теории прогнозирования выделяют три вида прогнозов - интуитивный, гипотетический и теоретический. Интуитивный основывается на интуиции, т.е. внезапном, часто безотчетном «озарении», которое, естественно, приходит из глубин жизненного и профессионального опыта [7].

Хотя считается, что интуиция не поддается алгоритмизации и моделированию, никакое «озарение» не рождается на ровном месте; это логическая цепочка умозаключений, которые и приводят к такому результату. Проблема в том, что после решения задачи эта цепочка, как правило, уже никого особо не интересует, хотя факты интуитивного раскрытия преступлений (в том числе прошлых лет) встречаются достаточно часто. Собрав и обобщив определенный их массив (достаточно нескольких десятков), можно составить примерную модель формирования искомой логической цепочки умозаключений. Затем на данной основе можно разработать методiku для совершенствования оперативных работников – аналитиков.

Гипотетический прогноз (от понятия «гипотеза») основывается на фактических данных, которыми располагает тот, кто ищет решения задачи [7].

Одним из наглядных примеров такого прогнозирования может служить ситуация после изъятия крупных партий наркотиков. Логично, что это создает их дефицит и, как следствие, резкий рост розничной цены. Отсюда можно делать прогноз, что через непродолжительное время вероятно увеличение количества корыстных и корыстно-насильственных преступлений со стороны наркозависимых лиц, которые будут искать дополнительные средства на приобретение наркотиков. Соответственно, оперативные подразделения должны заблаговременно принять меры реагирования (контроль подучетного контингента, оказание на них профилактического воздействия, наблюдение за каналами сбыта похищенного имущества и т.д.).

Теоретический прогноз основывается на специальных знаниях (теории), которые позволяют предвидеть вероятное развитие явлений [7]. Так, теория изучения организованной преступности говорит о том, что она всегда ищет сферы извлечения незаконной или теневой прибыли. С учетом этого, можно с достаточной долей уверенности прогнозировать, что запуск новых крупных промышленных производств либо функционирование оптово-розничных центров (например, таких как рынок «Алтын Орда» в Алматы) предполагает активизацию криминала, прежде всего, попытки взять их под свой контроль. Такой оперативно-тактический прогноз может лечь в основу последующих ОРМ.

Все три вида рассматриваемых прогнозов могут применяться оперативными подразделениями как отдельно, так и в комплексе, в зависимости от стоящих задач. Но основная проблема заключается в том, что оперативно-тактическое прогнозирование как важный элемент «проактивного» подхода в деятельности оперативных подразделений ОВД не развит.

Аналогичным образом, не изучаются и, соответственно, не внедряются в практику другие перспективные элементы «проактивного» подхода. В этом смысле, на наш взгляд, можно адаптировать положения военной сферы, касающиеся стратегии ведения современных войн четвертого поколения (так называемых «гибридных»).

Эксперты отмечают, что им присущи определенные принципы, на которых они ведутся [8]. Трансформируя их к специфике противодействия преступности (прежде всего, ее организованным формам), можно в постановочном плане обозначить принципы «проактивной» стратегии:

1. Принцип асимметричности. Он означает использование оперативными подразделениями нестандартных инструментов, применение которых криминальные структуры не ожидают. Например, массовый легендированный «вброс» через социальные сети и СМИ информации, выставяющих их руководителей в негативном свете перед конкурентами, партнерами и обществом.

2. Принцип маневренности. Помимо традиционных «точек воздействия» на преступников (причастность к конкретным преступлениям), избираются другие уязвимые места – зависимости и наклонности, привязанности к родным и близким, приверженность определенным идеям. Комбинированные удары наносятся по всем точкам, создавая кумулятивный эффект и подрывая личностную ценность как отдельного участника криминальной структуры, так и ее в целом.

3. Принцип управляемого хаоса, или создание беспорядка и суматохи у противника. Реализация первых двух принципов обычно приводит к дезорганизации спланированной криминальной деятельности, что автоматически снижает ее общественную опасность. Смысл данного принципа заключается в иницировании и управлении таким хаосом.

4. Принцип «боевой стаи», т.е. работа нескольких самостоятельных или условно самостоятельных подразделений, которые сосредотачиваются на решении одной задачи (например, разработка одной криминальной структуры). Каждое подразделение выполняет задачу своими методами, координируя с другими только вопросы взаимодействия. Цель – нанесение ударов сразу с нескольких сторон.

5. Принцип индивидуализации ответственности, когда решающее значение приобретает подготовка

каждого отдельного сотрудника, который может принимать самостоятельные решения, не тратя время и ресурсы на их согласование с руководством.

Изложенные принципы кардинально отличаются от существующей «реактивной» модели организации деятельности оперативных подразделений ОВД.

Заключение

Изложенное лишней раз свидетельствует о том, что в современных динамичных условиях привычные навыки сами по себе недостаточны для успеха в какой-либо сфере [2, с. 76].

Такую ситуацию подтверждает анализ криминогенной ситуации. Приметой последнего времени стала интеллектуализация преступной деятельности, когда уголовные правонарушения совершаются с применением новых информационных технологий. Как известно, широкое распространение в настоящее время получили кибермошенничество, преступления с использованием «интернета вещей», криптовалют и т.д.

Как уже отмечалось, особую актуальность приобрели экстремистские проявления на почве периодически активизирующейся протестной активности различных слоев населения. Опыт показал, что адекватно противодействовать таким процессам можно только за счет опережающей работы, которую может обеспечить «проактивный» подход к организации деятельности оперативных подразделений ОВД.

Очевидно, что это потребует серьезной перестройки сознания как руководителей, так и сотрудников оперативных подразделений, что само по себе является сложной задачей. Вместе с тем, реалии современной оперативной обстановки наглядно показывают, что стандартные «реактивные» методы противодействия преступности уже не соответствуют уровню существующих и потенциальных вызовов и угроз общественной безопасности Республики Казахстан.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана 1 сентября 2020 г. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://baiterek.gov.kz/ru/president-messages/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstan-1-sentyabrya-2020-g> (дата обращения 16.03.2023 г.)

2 Тулкинбаев Н.А., Бримжанова К.С., Иванова Е.Н. Мягкие навыки как ключевой фактор успеха в профессиональной деятельности // *Гылым-Наука*. – 2022. – № 1(72). – С. 71-77. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-72-1-71-77.

3 Что такое реактивность и проактивность. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.itexpert.ru/rus/ITEMS/200810062247/> (дата обращения 15.03.2023 г.)

4 Овчинский А.С. Информационно-психологическая сфера противодействия организованной преступности. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/2405d357bee499fdc32575be00257650> (дата обращения 20.03.2023 г.)

5 Оперативно-розыскная деятельность / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 848 с. – С. 777.

6 Числов А.И., Юзиханова Э.Г. Основы оперативно-тактического прогнозирования. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-operativno-takticheskogo-prognozirovaniya> (дата обращения 18.03.2023 г.)

7 Виды оперативно-тактического прогнозирования. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://all-sci.net/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/vidyi-operativno-takticheskogo-115297.html> (дата обращения 18.03.2023 г.)

8 Ситнова И.В. Информационно-психологическое воздействие как практика ведения войн четвертого поколения. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionno-psihologicheskoe-vozdeystvie-kak-praktika-vedeniya-voyn-chetvertogo-pokoleniya> (дата обращения 20.03.2023 г.)

REFERENCES

1 Kazakhstan v novej real'nosti: vremya dejstvij: Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-ZHomarta Tokaeva narodu Kazahstana. 1 sentyabrya 2020 g. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://baiterek.gov.kz/ru/president-messages/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstan-1-sentyabrya-2020-g> (data obrashcheniya 16.03.2023 g.)

2 Tulkinbaev N.A., Brimzhanova K.S., Ivanova E.N. Myagkie navyki kak klyuchevoj faktor uspekha v professional'noj deyatel'nosti // *Fylym-Nauka*. – 2022.– № 1(72). – S. 71-77. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-72-1-71-77.

3 Chto takoe reaktivnost' i proaktivnost'. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://www.itexpert.ru/rus/ITEMS/200810062247/> (data obrashcheniya 15.03.2023 g.).

4 Ovchinskij A.S. Informacionno-psihologicheskaya sfera protivodejstviya organizovannoj prestupnosti. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/2405d357bee499fdc32575be00257650> (data obrashcheniya 20.03.2023 g.).

5 Operativno-rozysknaya deyatelnost' / pod red. K.K. Goryainova, V.S. Ovchinskogo, G.K. Sinilova, A.YU. Shumilova. – M.: INFRA-M, 2004. – 848 s. – S. 777.

6 Chislov A.I., Yuzihanova E.G. Osnovy operativno-takticheskogo prognozirovaniya. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-operativno-takticheskogo-prognozirovaniya> (data obrashcheniya 18.03.2023 g.).

7 Vidy operativno-takticheskogo prognozirovaniya. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://all-sci.net/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/vidyi-operativno-takticheskogo-115297.html> (data obrashcheniya 18.03.2023 g.).

8 Sitnova I.V. Informacionno-psihologicheskoe vozdejstvie kak praktika vedeniya vojn chetvertogo pokoleniya. // [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionno-psihologicheskoe-vozdeystvie-kak-praktika-vedeniya-voyn-chetvertogo-pokoleniya> (data obrashcheniya 20.03.2023 g.).

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Айдар Булатович Мусин - ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының докторанты. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: mussin.mail@gmail.com.

Мусин Айдар Булатович - магистр национальной безопасности и военного дела, докторант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай пр. Абая, 11. E-mail: mussin.mail@gmail.com.

Aidar Mussin – master of National Security and Military Affairs, doctoral student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbaev. Kostanay, Abay ave., 11. E-mail: mussin.mail@gmail.com.

**СОСТОЯНИЕ СОЦИАЛЬНО ПОЛЕЗНЫХ СВЯЗЕЙ ОСУЖДЕННЫХ
К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН
(ПО МАТЕРИАЛАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ)**

Г.С. Кузекова

магистр юридических наук, докторант

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. Вопросы социальных контактов осужденных к лишению свободы с внешним миром (в первую очередь, с членами семьи) к настоящему времени остаются практически не изученными на уровне монографических исследований, за исключением единичных работ, и лишь изредка получают оценку на уровне научных публикаций, посвященных данной теме. Вместе с тем, наличие социально полезных связей, как правило, оценивается в качестве своеобразного и значимого ресурса успешной ресоциализации осужденного, с помощью которого возможна нейтрализация негативного влияния фактора физической изоляции при исполнении наказания в виде лишения свободы. Вместе с тем, набор форм и средств поддержания осужденными контактов с внешним миром на протяжении длительного времени остается неизменным, не подвергается пересмотру с точки зрения их комплектации, периодичности и иных качественно-количественных характеристик. Несмотря на принятие целого ряда нормотворческих решений на уровне уголовно-исполнительного законодательства РК, ведомственных нормативных актов МВД РК, касающихся фиксации и учета фактора социально полезных связей осужденных к лишению свободы, их динамика фактически пущена «на самотек». К настоящему времени в статистических данных, формируемых КУИС МВД РК, анализ социально полезных связей осужденных не получил характер регулярно оцениваемой и обновляемой информации. При этом каждое в отдельности взятое учреждение уголовно-исполнительной системы имеет возможности к существенному варьированию собственной практики предоставления осужденным той или иной формы контакта с внешним миром без фактического нарушения законодательства. Вместе с тем, развитие общества создает все новые возможности для минимизации эффекта социальной изоляции осужденных, которая неизбежно сопровождает их физическую изоляцию. Это, в том числе, становится возможным с точки зрения существенного снижения «индекса тюремного населения» в стране, что закономерно предполагает и некоторую степень разгрузки персонала учреждений УИС.

Ключевые слова: осужденные, социальные связи осужденных, родственники осужденных, физическая изоляция, социальная изоляция, формы контактов с внешним миром.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУҒА
СОТТАЛҒАНДАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ПАЙДАЛЫ БАЙЛАНЫСТАРЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ
(ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША)**

Г.С. Кузекова

заң ғылымдарының магистрі, докторант

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андатпа. Бас бостандығынан айыруға сотталғандардың сыртқы әлеммен (бірінші кезекте отбасы мүшелерімен) әлеуметтік байланыстары мәселелері қазіргі уақытта жеке жұмыстарды қоспағанда, монографиялық зерттеулер деңгейінде іс жүзінде зерттелмеген күйінде қалып отыр және тек анда-санда ғана осы тақырыпқа арналған ғылыми жарияланымдар деңгейінде баға алады. Сонымен бірге, әлеуметтік пайдалы байланыстардың болуы, әдетте, сотталған адамды сәтті қайта әлеуметтендірудің өзіндік және маңызды ресурсы ретінде бағаланады, оның көмегімен бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны орындау кезінде физикалық оқшаулау факторының теріс әсерін бейтараптандыруға болады. Сотталғандардың ұзақ уақыт бойы сыртқы әлеммен байланысын қамтамасыз ету нысандары мен құралдарының жиынтығы өзгеріссіз қалады, олардың конфигурациясы, жиілігі және басқа да сапалық және сандық сипаттамалары бойынша қайта қарауға ұшырамаған. Бас бостандығынан айыруға сотталғандардың әлеуметтік пайдалы байланыстар факторын тіркеуге және есепке алуға қатысты ҚР Қылмыстық-атқару заңнамасы, ҚР ІІМ ведомстволық нормативтік актілері деңгейінде бірқатар нормашығармашылық шешімдер қабылданғанына қарамастан, олардың динамикасы іс жүзінде «өздігінен» жүргізілуде. Қазіргі уақытта ҚР ІІМ ҚАЖК қалыптастыратын

статистикалық деректерде сотталғандардың әлеуметтік пайдалы байланыстарын талдау үнемі бағаланатын және жаңартылатын ақпарат сипатына ие болмады. Бұл ретте қылмыстық-атқару жүйесінің әрбір жеке алынған мекемесінің сотталғандарға заңнаманы нақты бұзбай сыртқы әлеммен қандай да бір байланыс нысанын ұсынудың өзіндік тәжірибесін елеулі түрде өзгертуге мүмкіндігі бар. Сонымен бірге, қоғамның дамуы сотталғандардың әлеуметтік оқшаулануының әсерін азайту үшін барлық жаңа мүмкіндіктер туғызады, бұл олардың физикалық оқшаулануымен бірге жүреді. Бұл елдегі «түрме тұрғындарының индексі» айтарлықтай төмендету тұрғысынан мүмкін болады, бұл табиғи түрде ҚАЖ мекемелерінің қызметкерлерінің жұмысын төмендетудің белгілі бір дәрежесін болжайды.

Түйін сөздер: сотталғандар, сотталғандардың әлеуметтік байланыстары, сотталғандардың туыстары, физикалық оқшаулау, әлеуметтік оқшаулау, сыртқы әлеммен байланыс нысандары.

**THE STATE OF SOCIALLY USEFUL RELATIONS OF PERSONS
SENTENCED TO IMPRISONMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
(BASED ON THE MATERIALS OF A SOCIOLOGICAL STUDY)**

Kuzekova G.S.

master of Law, doctoral student

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Annotation. The issues of social contacts of persons sentenced to imprisonment with the outside world (first of all, with family members) remain practically unexplored at the level of monographic research, with the exception of isolated works, and only occasionally receive an assessment at the level of scientific publications devoted to this topic. At the same time, the presence of socially useful connections, as a rule, is assessed as a kind and significant resource for the successful re-socialization of the convict, with the help of which it is possible to neutralize the negative influence of the factor of physical isolation during the execution of a sentence in the form of imprisonment. At the same time, the set of forms and means of maintaining contacts with the outside world by convicts remains unchanged for a long time, is not subject to revision in terms of their configuration, frequency and other qualitative and quantitative characteristics. Despite the adoption of a number of rulemaking decisions at the level of the criminal executive legislation of the Republic of Kazakhstan, departmental regulations of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan concerning the fixation and consideration of the factor of socially useful connections of those sentenced to imprisonment, their dynamics are actually let «on its own». To date, in the statistical data generated by the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, the analysis of socially useful connections of convicts has not received the character of regularly evaluated and updated information. At the same time, each individual institution of the penal enforcement system has the opportunity to significantly vary its own practice of providing convicts with one or another form of contact with the outside world without actually violating the law. At the same time, the development of society creates new opportunities to minimize the effect of social isolation of convicts, which inevitably accompanies their physical isolation. This, among other things, becomes possible from the point of view of a significant decrease in the «prison population index» in the country, which naturally implies a certain degree of unloading of the staff of penal institutions.

Keywords: convicts, social relationships of convicts, relatives of convicts, physical isolation, social isolation, forms of contacts with the outside world.

Введение

Теоретическое исследование проблемы поддержания социально полезных связей осужденными к лишению свободы в период отбывания наказания к настоящему времени является явно недостаточным. Данному вопросу предметно были посвящены лишь единичные монографические исследования, на уровне научных публикаций данный вопрос становится предметом анализа также чрезвычайно редко. Причем, на отсутствие достаточных разработок в данном направлении указывают и исследователи стран ближнего зарубежья [1, с. 217]. В данном случае следует в обязательном порядке учитывать то обстоятельство, что возможности сотрудников УИС в сфере поддержания имеющихся и формирования новых социально полезных связей осужденных являются весьма ограниченными, поскольку соответствующие контакты осужденных преимущественно складываются помимо уголовно-исполнительных отношений, исходя из личной жизненной ситуации самого осужденного лица. Соответственно, деятельность персонала учреждений УИС в контексте поддержания социально полезных контактов осужденных, большей частью, носит обеспечительный характер. Достаточно сложно на данный момент представить ту или иную степень инициативности, активного

способствования осужденным в удовлетворении их потребности в контакте с внешним миром, поскольку администрация учреждений УИС действует в рамках предоставленного УИК РК арсенала доступных форм, которые строго нормируются, исходя из режима и условий отбывания наказания в виде лишения свободы. Наконец, всегда имеется определенная часть осужденных, которая в силу длительности пребывания в изоляции или иных факторов, характеризующих их личную жизненную ситуацию, являются социально одинокими в абсолютном выражении, то есть в течение всего периода отбывания наказания или в отдельной его части не имеют контактов с внешним миром либо эти контакты крайне незначительны. Данные осужденные фактически вообще остаются вне сферы учета и применения каких-либо компенсаторных практик, на что мы уже обращали внимание в отдельной публикации [2].

При этом в сравнении с уголовно-исполнительной практикой большинства стран ближнего зарубежья, Казахстан, в целом, демонстрирует наличие необходимых законодательных акцентов на значимости социально полезных связей осужденных к лишению свободы. Так, в соответствии со ст. 7 УИК РК редакции 2014 года, поддержание позитивных социальных связей осужденных было отнесено к одному из средств исправления осужденных (ранее данное указание отсутствовало). Действующий УИК РК, в целом, демонстрирует более или менее удовлетворительный учет фактора социально-полезных связей осужденных: при определении места отбывания наказания и переводе из одного учреждения в другое (ст. 88 УИК РК); как одного из направлений работы по социальной адаптации и психологической помощи (ст. 125 УИК РК); как самостоятельной задачи функционирования добровольных организаций осужденных (ст. 126 УИК РК) [3]. Кроме того, акцент на поддержание социально полезных связей осужденных к лишению свободы в РК подтверждается разработкой и принятием Приказа МВД РК от 31 мая 2017 года № 375 «Об утверждении правил перевода осужденного для поддержания социально полезных связей» [4]. Вместе с тем, отсутствуют те или иные ориентиры в виде статистических данных (в том числе, в динамическом разрезе) относительно общего объема, интенсивности (количества, периодичности), структуры (конкретных форм контактов) на уровне всей функционирующей пенитенциарной системы государства. Что касается оценки персональной динамики социальных связей осужденных к лишению свободы в течение всего срока пребывания в местах лишения свободы, то подобная практика к настоящему времени не сформировалась. При этом данная информация может иметь значимое социологическое и криминологическое значение, в частности, с точки зрения совершения повторных уголовных правонарушений после освобождения. Как совершенно справедливо указывают исследователи, ослабление семейных связей у осужденных является одним из негативных последствий физической изоляции, что препятствует их успешной постпенитенциарной адаптации [5, с. 5]. Соответственно, одним из наиболее информативных методов исследования в данном случае закономерно является социологический метод, который позволяет представить более или менее точную информацию относительно уровня, объема, интенсивности социально полезных связей осужденных, отбывающих наказание в учреждениях УИС РК.

Основная часть

Таким образом, в рамках осуществляемого исследования нами было проведено анкетирование осужденных к лишению свободы, отбывающих наказание в учреждениях различных видов режима, по результатам которого в обработку были взяты 1379 заполненных опросных листов (с точки зрения качества заполнения, полноты и репрезентативности ответов). В рамках настоящей публикации мы отразим только отдельные, наиболее показательные результаты, причем, преимущественно в обобщенном виде (без акцентов на частных характеристиках осужденных, видах учреждений и т.д.). При этом мы изначально презюмируем отдельные погрешности проведенного опроса, поскольку в рамках различных видов учреждений количественные группы осужденных представлены неравномерно. Так, большинство из опрошенных нами осужденных отбывают наказание в учреждениях максимальной (31%) и средней безопасности (30%); в учреждениях средней безопасности для содержания осужденных женщин – 24%; остальные виды учреждений представлены в процентном отношении менее 10%. Вместе с тем, исходя из целей исследования, наибольший интерес представляют именно категории осужденных, отбывающих наказание в наиболее строгих режимах и условиях, поскольку именно у них риски утраты социальных связей являются наиболее выраженными

Основную группу опрошенных нами респондентов составили мужчины (965 респондентов; 73%); женщины - 352 респондента (27%), несовершеннолетние - 62 респондента (4,5% от всех опрошенных лиц). При этом преобладающей возрастной группой с существенным процентным отрывом стала группа респондентов в возрасте 30-39 лет (37%); далее в порядке убывания возрастные группы: 40-49 лет (20%); 25-29 лет (16%) и т.д. Самые малочисленные возрастные группы осужденных представлены в возрасте более 60 лет (2%); и в возрасте от 16 до 18 лет (менее 1%).

Максимальное количество респондентов-осужденных указали на наличие у них среднего общего (29%)

и среднего специального образования (28%); соответственно, неполное среднее образование подтвердили 14% опрошенных, неоконченное высшее - 13%, высшее - 16%.

Примечательно, что на момент опроса 62% респондента указали на отсутствие у них официального семейного статуса (38% выбрали ответ «не состою в браке» и 23% указали, что находятся в разводе; брачный статус подтвердили 31% опрошенных). 32% опрошенных указали на отсутствие детей; 23% отметили факт наличия 1 ребенка; 24% - 2-х детей и 21% - 3-х детей; на наличие несовершеннолетних детей указали 44% опрошенных осужденных. При этом в рамках последующих ответов 11% респондентов указали, что их брак распался еще до момента осуждения, а у 6% - после осуждения к наказанию.

Значимой презумпцией в контексте оценки качественно-количественных характеристик имеющихся социально полезных связей выступает их зависимость от длительности пребывания осужденного в изоляции. 68% опрошенных нами респондентов указали, что находятся в местах лишения впервые. При этом большинство из них (60%) к моменту опроса находились в изоляции до 3-х лет (до 1-го года - 24% и от 1 года до 3-х лет - 36%); соответственно, от 3-х до 10-ти лет находятся в местах лишения свободы 33% опрошенных.

По нашему мнению, наиболее показательной является динамичная оценка социальных контактов осужденных в период отбывания наказания в сравнении с их наличием (отсутствием) в период, предшествующий осуждению. Так, на вопрос «Имелись ли у вас хорошие контакты с родственниками до осуждения?», наиболее распространенным (55%) стал утвердительный ответ (в данном случае мы не конкретизировали круг близких родственников). 18% опрошенных указали, что имели достаточные контакты с большинством родственников; 15% - с некоторыми из близких. При этом 109 респондентов (8%) указали, что контакты с родственниками были неудовлетворительными еще до факта осуждения, а 4% - подтвердили факт утраты данных контактов еще до момента физической изоляции.

Что же касается сохранения регулярных контактов с близкими после осуждения, то здесь показатели снизились на 9% (с 55% до 46%). 28% опрошенных отметили наличие периодических (нерегулярных) контактов; 19% оценивают имеющиеся контакты с родственниками как «редкие», а 7% отметили их полное отсутствие (это 98 осужденных в абсолютных показателях, что представляется достаточно существенным количеством). Здесь следует особо отметить то обстоятельство, что преимущественно в категорию «социально одиноких» осужденных попадают те из них, кто находится в физической изоляции более или менее длительные сроки (5% находятся в изоляции от 5 до 10 лет и только 2% - менее длительные сроки).

Сопоставляя данные по утраченным социальным контактам до факта осуждения с данными, на которые осужденные указывают уже в рамках периода отбывания наказания, мы приходим к выводу, что 3% опрошенных респондентов (41 осужденный) утратили ранее имевшиеся социальные связи уже в период изоляции от общества. Безусловно, в данных подсчетах может иметь место погрешность, поскольку нельзя исключать случаи, когда у тех или иных осужденных возникли (возобновились) контакты в период пребывания в местах лишения свободы. В этом смысле приведенные данные являются неперсонифицированными, что, в целом, допустимо для подобных исследований, но крайне нежелательно в отношении отдельно взятого осужденного, чья жизненная ситуация должна находиться в фокусе профессиональной оценки со стороны администрации учреждения УИС (в том числе, и в контексте осуществления пенитенциарной пробации). По указанной причине мы полагаем, что в рамках осуществления пенитенциарной пробации, которая до настоящего времени не получила достаточного оформления (что специально было отмечено в Концепции правовой политики до 2030 года) [6], следует организационно включить в деятельность персонала учреждений УИС ведение персональных карт социальных связей осужденных с периодическим отражением данных о структуре «социальных сетей» осужденного (социологический термин, отражающий дифференциацию социальных контактов), количестве реализованных форм социальных контактов (в ежеквартальной или полугодовой периодичности), исходя из законодательной положенности в отношении режима и условий отбывания наказания.

Систематизацию полученных данных целесообразно осуществлять в ежегодном формате на уровне КУИС МВД РК, что позволит иметь четкое представление о структуре и динамике социально полезных связей на уровне страны в целом. При этом наличие обобщенных показателей на уровне страны позволит осуществлять необходимую калькуляцию в отношении отдельно взятого осужденного. Иными словами, это позволит в отношении каждого осужденного производить констатацию того, каков его персональный уровень социально полезных связей. Так, к примеру, как мы полагаем, в случаях, когда интенсивность социальных связей отдельно взятого осужденного более чем в 2 раза меньше среднего индекса по стране (по индексу свиданий, по индексу получения посылок, бандеролей, передач и т.д.), то его следует отнести к категории «социально одиноких осужденных» с определением соответствующего набора компенсаторных методик социальной помощи (применение адресных форм социальной работы, привлечение волонтеров для

восстановления утраченных социально полезных связей или формирования новых и т.д.). Полагаем, что данный классификационный критерий в рамках уголовно-исполнительной характеристики осужденного должен быть воспринят в качестве функционального, то есть непосредственно влияющего на содержание и ход коррекционного воздействия в период отбывания наказания.

Безусловно, в данном случае следует исключать случаи «навязывания» осужденному тех или иных элементов социального вспоможения (в том числе, и в плане компенсации отсутствующих социально полезных связей). Однако здесь требуется грамотная работа психолога, поскольку ощущение социального одиночества – это комплексная эмоция, формируемая на основе сочетания объективных и субъективных факторов, причем, по-разному переживаемая в разных гендерных и возрастных группах [7, с. 6]. При этом в психологических и социологических исследованиях преобладает негативная оценка состояния одиночества у любого человека, в особенности у насильственно пребывающего в состоянии изоляции. Так, в частности, указывается на выраженность депрессивности и подавленности у одинокой личности на фоне дефицита умений и навыков коммуникации [8, с. 61]. Причем, в институализированных формах (риски которых весьма существенны в связи с пребыванием в физической изоляции) одиночество может трансформироваться в крайние формы социальных фобий, когда навыки социальной коммуникации фактически полностью утрачены, а субъект испытывает страх, неуверенность, которые будут отражаться на всех сферах его жизнедеятельности [9, с. 19]. При этом, как указывают авторы специальных психологических исследований в отношении осужденных, на субъективное ощущение одиночества у них оказывает влияние значительный набор факторов, начиная от реального отсутствия достаточного количества контактов с близкими и заканчивая требованиями режима, отсутствием возможности к самостоятельному принятию решений, свободы выбора действий и т.д. [10, с. 108]. Соответственно, закономерно предположить, что при полном отсутствии контактов с внешним миром (или их крайне незначительном количестве) все остальные факторы существенно обостряют свое действие в формировании структуры «одинокой личности».

Несмотря на то, что речь о социально полезных связях, большей частью ведется в обобщенном виде, тем не менее, следует признать, что формы социальных контактов также имеют определенное значение, поскольку они существенно отличаются друг от друга по степени интенсивности, близости контакта, возможности положительного психолого-эмоционального обмена. Соответственно, нами в рамках проведенного опроса был сформулирован вопрос относительно степени реализации осужденными разрешенных УИК РК форм связей с внешним миром. Примечательно, что на отсутствие контактов в данном вопросе отметили уже 12,4% опрошенных (в ранее приведенных данных на фактор отсутствия контактов с близкими родственниками указали 7%), что в абсолютном выражении представлено 171 осужденным. Только 29% указали, что используют для поддержания связей с внешним миром все разрешенные законодательством формы. Наиболее частой формой контакта являются телефонные переговоры – 16% и получение передач, бандеролей и посылок – 13%. Длительные свидания как форму поддержания социальных связей указали только 12% опрошенных. Учитывая то обстоятельство, что 46% осужденных в ходе опроса указали на достаточный уровень поддержания социальных связей в ходе отбывания наказания, такой низкий процент реализации длительных свиданий вызывает большое количество вопросов. Это дополнительно актуализирует ранее высказанное предложение относительно централизованного (на уровне КУИС МВД РК) учета общего количества и интенсивности социальных связей осужденных к лишению свободы и средних «индексов» в разрезе законодательно разрешенных форм контактов. В свете рассмотренного вопроса приобретает значение также и анализ «индекса» длительных свиданий в разрезе учреждений одного вида режима. Как мы уже ранее указывали, в рамках законодательства предполагается достаточно большая дискреция и вариативность правоприменительной практики конкретного учреждения УИС. Соответственно, явные диспропорции в объеме предоставленных длительных свиданий могут свидетельствовать об искажении роли администрации учреждения УИС в реализации данной формы контакта осужденного с родственниками.

В целом, следует отметить, что вопрос о периодичности (частоте) тех или иных социальных контактов (в особенности, свиданий) к настоящему времени требует пересмотра. Во-первых, максимальное содействие поддержанию полезных контактов осужденных с внешним миром прямо рекомендуется международными стандартами [11]. Во-вторых, имеется положительная зарубежная практика, причем, как в странах ближнего, так и в странах дальнего зарубежья. Так, к примеру, согласно УИК Украины, все категории осужденных к настоящему времени, за исключением осужденных к пожизненному лишению свободы, имеют право на одно краткосрочное свидание в месяц и одно длительное свидание – раз в три месяца (статьи 138-140, ст. 143 УИК Украины) [12]. Для сравнения, согласно ч. 1 ст. 138 УИК РК, осужденный, находящийся в обычных условиях учреждения максимальной безопасности имеют право на 4 краткосрочных и 1 длительное свидание в течение года, то есть, фактически, объем законодательного разрешения в казахстанской модели в

4 раза меньше. Исследователи указывают на высокую степень доступности свиданий с близкими в странах дальнего зарубежья: практически еженедельно могут иметь место краткосрочные свидания во многих тюрьмах США, в Испании имеется возможность еженедельного 2-часового свидания с супругом (супругой) или иным близким родственником в отдельной комнате и т.д. [13, с. 34].

В данном случае, на наш взгляд, возникает, как минимум два вопроса, требующих эффективного решения. Как совершенно справедливо указывает В.А. Уткин, к настоящему времени законодательно фиксированная периодизация различных формы контактов осужденных с внешним миром уже явно устарела [14, с. 10]. Учитывая то обстоятельство, что администрация учреждений УИС неизбежно связана с законодательно фиксируемым лимитом тех или иных форм внешних контактов, полагаем, что требуется их увеличение, минимум, в 1,5 раза с последующим пересмотром по мере организационной адаптации учреждений (в том числе, в плане качественного оборудования мест для проведения краткосрочных и длительных свиданий). Кроме того, для повышения интенсивности внешних социальных контактов осужденных, полагаем, было бы целесообразно предусмотреть возможность взаимозаменяемости законодательно предусмотренных форм между собой, а также возможность применения «накопительных методик» (как, например, допускается в отношении свиданий в США и некоторых других странах).

В подтверждение значимости затронутых в рамках настоящей статьи вопросов, дополнительно приведем другие данные, которые были получены в ходе проведенного нами опроса среди осужденных к лишению свободы. Так, 22% осужденных указали, что наиболее предпочтительной формой социального контакта для них являются длительные свидания (ранее мы отметили, что только 12% респондентов указали на использование данного права). Примечательно, что 19% осужденных отметили желание иметь контакты с близкими по видеоконференцсвязи, что актуализирует вопрос о выделении данной формы социального контакта в качестве самостоятельной на уровне УИК РК. Наконец, примечательным также является то обстоятельство, что 41% опрошенных респондентов указали, что сложности в поддержании социальных связей возникли у них сразу с момента осуждения. При этом по 13% респондентов выбрали ответ «после года осуждения» и «после 3-х лет осуждения», а 28% посчитали, что временной период значения не имеет.

Заключение

Полученные в ходе проведенного социологического исследования данные свидетельствуют о том, что вопросы законодательного закрепления и организации в конкретных учреждениях УИС различных форм поддержания социально полезных связей осужденных заслуживают пристального внимания. Тот факт, что данный вопрос находится вне зоны систематического учета и законодательного пересмотра к настоящему времени следует признать неудовлетворительным. Соответственно, следует включить в законодательство и внедрить в правоприменительную практику следующие решения:

1. Ввести в практику деятельности учреждений УИС ведение карты социальных связей осужденных с указанием имеющихся «социальных сетей» (дифференциации контактов с различными лицами), а также периодическими (ежеквартальными, полугодовыми и т.д.) отметками о реализации тех или иных форм внешних контактов в их количественном и качественном выражении.

2. В деятельность КУИС МВД РК ввести практику ежегодного учета объема реализуемых в учреждениях УИС форм контактов осужденных к лишению свободы с внешним миром (в том числе, в разрезе по видам учреждений УИС) с формированием ежегодных «индексов», с помощью которых будет производиться оценка социально контактов конкретных осужденных, а также формирование отдельной классификационной группы «социально одиноких осужденных».

3. В УИК РК следует произвести следующие изменения, направленные на повышение интенсивности и доступности социально полезных связей осужденных к лишению свободы: 1) повысить количественные параметры доступных форм социальных контактов для всех категорий осужденных, минимум, в 1,5 раза; 2) нормативно закрепить возможность взаимозаменяемости (в разумных пропорциях) различных форм социальных контактов осужденных, а также возможность «накопления» положенных краткосрочных и длительных свиданий с их последующим разовым предоставлением.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Лысодед А.В. Правовые основания общения осужденных к лишению свободы с внешним миром // Проблемы законности. – 2012. - № 119. – С. 216-227.

2 Кузеева Г.С. Социальная изоляция осужденных как генеральная категория в системе уголовно-исполнительных отношений // Ылым-Наука. – 2022. - № 4 (75). – С. 162-169. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-75-4-162-169.

3 Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014

года № 234-V ЗРК // «Казахстанская правда» от 11.07.2014 № 134 (27755).

4 Об утверждении правил перевода осужденного для поддержания социально полезных связей: Приказ МВД РК от 31 мая 2017 года № 375. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700015332> (дата обращения 12.05.2023).

5 Шнарбаев Б.К. Социальная адаптация осужденных после освобождения из мест лишения свободы // *Гылым-Наука*. – 2021. - № 2 (69). – С. 4-9. DOI: 10.47450/2306-451X-2021-69-2-4-9.

6 Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года: Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (дата обращения 17.05.2023).

7 Лапшина Т.Ю. Психологические особенности переживания одиночества у лиц, находящихся в условиях групповой (тюремной) изоляции: автореф. дис... канд. психолог. наук. – Ростов-на-Дону, 2007. – 17 с.

8 Белоусова З.И. Легко ли быть одиноким? – Запорожье, 1995. – 132 с.

9 Шмелев Р.В. Феномен одиночества человека как социально-психологическое явление // *Отечественный журнал социальной работы* – 2004. – № 3. – С. 18-21.

10 Худякова И.С. Особенности проявления одиночества у осужденных, отбывающих наказание в колонии-поселении // *Вестник Вятского государственного университета*. – 2009. - № 4. – Т. 3. – С. 105-108.

11 Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы): Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 17 декабря 2015 года. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O1500000005> (дата обращения 20.05.2023).

12 Уголовно-исполнительный кодекс Украины: кодекс Украины от 11 июля 2003 года № 1129-IV. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418034 (дата обращения 22.05.2023).

13 Барышева А.В. Сохранение и развитие социально полезных связей осужденных как задача педагогической деятельности исправительного учреждения // *Проблемы современного педагогического образования*. – 2021. - № 73-2. – С. 32-35.

14 Уткин В.А. Гибридные исправительные учреждения и международные стандарты // *Уголовно-исполнительное право*. - 2014. - № 2 (18). - С. 7–11.

REFERENCE

1 Lysoded A.V. Pravovye osnovaniya obshheniya osuzhdennykh k lisheniyu svobody s vneshnim mirom // *Problemy zakonnosti*. – 2012. - № 119. – С. 216-227.

2 Kuzekova G.S. Sotsial'naya izolyatsiya osuzhdennykh kak general'naya kategoriya v sisteme ugovolno-ispolnitel'nykh otnoshenij // *Gylym-Nauka*. – 2022. - № 4 (75). – С. 162-169. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-75-4-162-169

3 Ugolovno-ispolnitel'nyj kodeks Respubliki Kazakhstan: kodeks Respubliki Kazakhstan ot 5 iyulya 2014 goda № 234-V ZRK // «Kazakhstanskaya pravda» ot 11.07.2014 № 134 (27755).

4 Ob utverzhdenii pravil perevoda osuzhdennogo dlya podderzhaniya sotsial'no poleznykh svyazey: Prikaz MVD RK ot 31 maya 2017 goda № 375. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700015332> (data obrashheniya 12.05.2023).

5 Shnarbaev B.K. Sotsial'naya adaptatsiya osuzhdennykh posle osvobozhdeniya iz mest lisheniya svobody // *Gylym-Nauka*. – 2021. - № 2 (69). – С. 4-9. DOI: 10.47450/2306-451X-2021-69-2-4-9.

6 Ob utverzhdenii Kontseptsii pravovoj politiki Respubliki Kazakhstan do 2030 goda: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (data obrashheniya 17.05.2023).

7 Lapshina T.YU. Psikhologicheskie osobennosti perezhivaniya odinochestva u lits, nakhodyashhikhsya v usloviyakh gruppovoy (tyuremnoj) izolyatsii: avtoref. dis...kand. psikholog. nauk. – Ростов-на-Дону, 2007. – 17 с.

8 Belousova Z.I. Legko li byt' odinokim? – Zaporozh'e, 1995. – 132 с.

9 Shmelev R.V. Fenomen odinochestva cheloveka kak sotsial'no-psikhologicheskoe yavlenie // *Otechestvennyj zhurnal sotsial'noj raboty* – 2004. – № 3. – С. 18-21.

10 Khudyakova I.S. Osobennosti proyavleniya odinochestva u osuzhdennykh, otbyvayushhikh nakazanie v kolonii-poselenii // *Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2009. - № 4. – Т. 3. – С. 105-108.

11 Minimal'nye standartnye pravila Organizatsii Ob"edinennykh Natsij v otnoshenii obrashheniya s zaklyuchennymi (Pravila Nel'sona Mandely): Rezolyutsiya, prinyataya General'noj Assambleej 17 dekabrya 2015 goda. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O1500000005> (data obrashheniya 20.05.2023).

12 Ugolovno-ispolnitel'nyj kodeks Ukrainy: kodeks Ukrainy ot 11 iyulya 2003 goda № 1129-IV. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418034 (data obrashheniya 22.05.2023).

13 Barysheva A. V. Sokhranenie i razvitiesotsial'no poleznykh svyazey osuzhdennykh kak zadacha pedagogicheskoy deyatel'nosti ispravitel'nogo uchrezhdeniya // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya. – 2021. - № 73-2. – S. 32-35.

14 Utkin V. A. Gibridnye ispravitel'nye uchrezhdeniya i mezhdunarodnye standarty // Ugolovno-ispolnitel'noe pravo. - 2014. - № 2 (18). - S. 7–11.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Гаухар Сактабергеновна Кузекова - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының докторанты. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: gauxar_888@mail.ru.

Кузекова Гаухар Сактабергеновна - магистр юридических наук, докторант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: gauxar_888@mail.ru.

Gaukhar Kuzekova - master of Law, doctoral student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylybayev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: gauxar_888@mail.ru.

СКОТОКРАДСТВО: ЗНАЧИМЫЕ ПАРАМЕТРЫ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ

М.Н. Еркебек

докторант

Қарағандын академия МВД Республикасы Қазақстан им. Б. Бейсенова

Аннотация. Криминологическая характеристика скотокрадства (ст. 188-1 УК РК), в целом, по своей методологии, целям и задачам ничем не будет отличаться от криминологической характеристики любого другого сегмента преступности. При этом следует учитывать, что официальные статистические данные в отношении параметров характеристики непосредственно актов скотокрадства в РК, получили свою детализацию в отчетах, формируемых КПСиСУ Генпрокуратуры РК только с 2020 года (с учетом того, что анализируемый состав преступления был криминализован в декабре 2019 года). Таким образом, случае следует учитывать, что целый ряд конкретных криминологически значимых обстоятельств (данные о лицах, совершивших скотокрадство, роде их занятий, половозрастных и иных характеристиках, наличии повторности и рецидива преступления и многие другие) за период до 2020 года не могут быть подвергнуты развернутому. Исключительно количественные данные в отношении актов скотокрадства включены в официальную статистику КПСиСУ Генпрокуратуры РК с 2017 года, когда в структуре совершаемых краж чужого имущества (ст. 188 УК РК) стали выделяться количественные показатели в отношении отдельных наиболее типичных предметов, в том числе, и в отношении скота. Именно с этого периода можно более или менее достоверно оценить объем деяний, связанных с похищением скота, в общем количестве регистрируемых тайных хищений чужого имущества. При этом криминологическое исследование исключительно скотокрадства (в части количественных и качественных показателей данного вида преступности) будет не в полной мере убедительным без учета его сопоставимости с иными формами хищений. Максимальная криминологическая общность в данном случае имеет место в отношении краж чужого имущества, на сопоставительном анализе с которыми криминологический анализ скотокрадства будет выглядеть более иллюстративно. Именно сопоставительный анализ в случае исследования скотокрадства позволяет выявить наиболее типичные для данного сегмента преступности факторы, в отношении которых должна быть направлена адресная криминологическая профилактика.

Ключевые слова: скотокрадство, кража чужого имущества, статистика, динамика преступности, криминологические факторы скотокрадства.

МАЛ ҰРЛЫҒЫ: КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАНЫҢ МАҢЫЗДЫ ПАРАМЕТРЛЕРІ

М.Н. Еркебек

докторант

Қазақстан Республикасы ІІМ. Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

Аңдатпа. Мал ұрлығының криминологиялық сипаттамасы (ҚР ҚК 188-1-бабы), тұтастай алғанда, өзінің әдіснамасы, мақсаттары мен міндеттері бойынша қылмыстың кез келген басқа сегментінің криминологиялық сипаттамасынан еш айырмашылығы болмайды. Бұл ретте ҚР-дағы мал ұрлығы актілерінің сипаттама параметрлеріне қатысты ресми статистикалық деректер ҚР Бас прокуратурасының ҚСЖАЕК қалыптастыратын есептерінде тек 2020 жылдан бастап (талданып отырған қылмыс құрамы 2019 жылғы желтоқсанда криминализацияланғанын ескере отырып) өз егжей-тегжейлерін алғанын ескеру қажет. Осылайша, 2020 жылға дейінгі кезеңде бірқатар нақты криминологиялық маңызды жағдайларды (мал ұрлығын жасаған адамдар, олардың кәсіптері, жыныстық-жас және басқа да сипаттамалары, қылмыстардың қайталануы мен қайталануының болуы және басқалары туралы мәліметтер) толық талдауға болмайтын ескеру қажет. Мал ұрлығы актілеріне қатысты тек қана сандық деректер ҚР Бас прокуратурасының ҚСЖАЕК ресми статистикасына 2017 жылдан бастап, бөтеннің мүлкін ұрлау құрамында енгізілген (ст. ҚР ҚК 188) жекелеген неғұрлым типтік заттарға, оның ішінде малға қатысты сандық көрсеткіштер бөліне бастады. Дәл осы кезеңнен бастап басқа біреудің мүлкін жасырын ұрлаудың жалпы санында мал ұрлаумен байланысты іс-әрекеттердің көлемін азды-көпті сенімді түрде бағалауға болады. Бұл ретте тек қана мал ұрлығын (қылмыстың осы түрінің сандық және сапалық көрсеткіштері бөлігінде) криминологиялық зерттеу

оның жымқырудың өзге де түрлерімен салыстырылуын ескермей, толық көлемде сенімді болмайды. Бұл жағдайда максималды криминологиялық қауымдастық басқа біреудің мүлкін ұрлауға қатысты орын алады, салыстырмалы талдауда мал ұрлығын криминологиялық талдау көрнекі болып көрінеді. Дәл осы мал ұрлығын зерттеу жағдайында салыстырмалы талдау қылмыстың осы сегментіне тән факторларды анықтауға мүмкіндік береді, оларға қатысты атаулы криминологиялық профилактика бағытталуы керек.

Түйін сөздер: мал ұрлығы, бөтен біреудің мүлкін ұрлау, статистика, қылмыс динамикасы, мал ұрлығының криминологиялық факторлары.

CATTLE RUSTLING: SIGNIFICANT PARAMETERS OF CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS

Yerkebek M.N.

doctoral student

Karaganda academy of MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov

Annotation. Criminological characteristics of cattle rustling (Article 188-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), in general, according to its methodology, goals and objectives, will not differ in any way from the criminological characteristics of any other segment of crime. At the same time, it should be borne in mind that official statistical data on the parameters of the characteristics of acts of cattle theft in the Republic of Kazakhstan received their details in the reports generated by the KPSIS of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan only since 2020 (taking into account the fact that the analyzed corpus delicti was criminalized in December 2019). Thus, the case should be taken into account that a number of specific criminologically significant circumstances (data on persons who committed cattle theft, their occupation, gender, age and other characteristics, the presence of repetition and recidivism of the crime, and many others) for the period up to 2020 cannot be subjected to detailed. Exclusively quantitative data on acts of animal theft have been included in the official statistics of the KPSIS of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan since 2017, when in the structure of thefts of other people's property (art. 188 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) quantitative indicators began to be allocated in relation to certain most typical items, including livestock. It is from this period that it is possible to more or less reliably estimate the volume of acts related to the theft of livestock in the total number of registered secret thefts of other people's property. At the same time, a criminological study of animal theft exclusively (in terms of quantitative and qualitative indicators of this type of crime) will not be fully convincing without taking into account its comparability with other forms of theft. The maximum criminological generality in this case takes place in relation to thefts of other people's property, on a comparative analysis with which the criminological analysis of animal theft will look more illustrative. It is a comparative analysis in the case of a study of animal theft that allows us to identify the most typical factors for this segment of crime, in relation to which targeted criminological prevention should be directed.

Keywords: cattle rustling, theft of other people's property, statistics, crime dynamics, criminological factors of cattle rustling.

Введение. Особенность криминологической характеристики заключается в том, что она позволяет «оживить» фрагмент уголовно-правовой характеристики за счет выявления тех или иных закономерностей, качественно-количественных параметров, значимых корреляций между отдельными факторами исследуемой преступности. Известный криминолог В.Н. Кудрявцев отмечал, что «криминологическая характеристика и есть совокупность данных (достаточная информация) об определенном виде (группе) преступлений либо конкретном особо опасном деянии, используемая для их предупреждения» [1, с. 16]. Исходя из количества ежегодно регистрируемых случаев скотокрадства и его близкого, смежного соотношения с иными видами хищений, данное посягательство на полном основании можно отнести к так называемым преступлениям «общеуголовной направленности». Общеуголовными посягательствами на собственность следует признавать деяния с наиболее типичными механизмами их совершения, при которых виновный завладевает имуществом (правом на имущество) [2, с. 54; 3, с. 27]. При этом именно в рамках общеуголовной преступности имеется возможность оценить тот или иной криминальный мотив в более полном виде, поскольку она представляет собой постоянно воспроизводимые в обществе формы криминального поведения [4, с. 8-9]. Кроме того, необходим акцент на том обстоятельстве, что именно критерий «массовости» является одним из наиболее значимых с точки зрения отнесения того или иного посягательства к общеуголовной преступности: «чтобы отличать преступность от тех видов преступлений, которые встречаются довольно редко, и

их удельный вес в общем корпусе преступности настолько мал, что им можно пренебречь» [5, с. 90].

Скотокрадство (ст. 188-1 УК РК) является составной частью корыстной преступности в целом, которая обладает значительным спектром отличительных черт и характеристик. В исследованиях нередко отмечается, что корыстный мотив, несмотря на его внешнюю «примитивную» выраженность, может обладать достаточно сложными характеристиками, в частности, стремлением «самосохраниться» в обществе [6, с. 65]. При этом, по мнению Б.С. Волкова, корысть следует считать одним из первых мотивов общественно опасного поведения, который появился у человека сразу после мести или одновременно с ней [7, с. 42-45]. Аналогично, другие авторы отмечают, что сила (интенсивность) корыстной мотивации у человека настолько велика, что может сравниться с инстинктом размножения [8, с. 90].

Безусловно, корытный мотив может формироваться на основе стечения жизненных обстоятельств (до настоящего времени не опровергнута криминологическая аксиома о преобладании социально-экономической детерминации преступности). В частности, осуществляя анализ статистических данных в графе «безработные» за период с 2020 по 2022 год можно обнаружить следующие пропорции: в 2020 году из общего количества выявленных лиц, совершивших скотокрадство (1017 чел.) в категории «безработные» отмечены 856 чел., то есть 84,17%; в 2021 году количество безработных «скотокрадов» составило 812 чел. (82,35%); в 2022 году - 625 чел. (80,68%) [9].

Количественные показатели краж (ст. 188 УК РК) являются несоразмерно более высокими, в сравнении с иными видами преступлений, что характерно не только для Казахстана, но и вообще для всех стран. При этом статистику краж мы можем проследить за гораздо более продолжительный период времени, после чего перейти к сопоставительному анализу с обособленным составом скотокрадства. Здесь следует учитывать, что скотокрадство как вид кражи неизбежно было включено в соответствующие статистические показатели, однако его пропорции могут быть установлены только с 2017 года. Итак, по официальным данным КПСиСУ Генпрокуратуры РК, за период с 2009 по 2022 гг. было зарегистрировано следующее количество деяний с признаками кражи чужого имущества (с 2017 года – также и случаев скотокрадства) (Таблица 1):

Таблица 1.

Год	Кражи (ст. 188 УК РК)	Скотокрадство (ст. 188-1 УК РК)	Процент хищений скота в структуре тайных хищений
2009	49004		
2010	59988 (+ 22 %)		
2011	121617 (+ 102 %)		
2012	178461 (+ 46 %)		
2013	210204 (+ 17 %)		
2014	207002 (- 1, 53 %)		
2015	208907 (+ 0,9 %)		
2016	215572 (+ 3, 19 %)		
2017	193154 (- 10, 4 %)	6408	3,43 %
2018	180175 (- 6, 7 %)	5636 (- 12 %)	3,22 %
2019	139102 (- 22, 8 %)	4746 (- 15, 8 %)	3,53 %
2020	67111 (-51,75 %)	2809 (-40,81 %)	4,24 %
2021	57498 (-14,42 %)	2271 (- 19,15 %)	3,94 %
2022	58880 (+2,4 %)	1809 (- 20,34 %)	3,07 %

Одним из значимых факторов криминологической характеристики является удельный вес групповых форм совершения того или иного вида посягательства. Итак, в 2020 году в составе группы лиц было совершено 3765 преступлений по ст. 188 УК РК и 425 преступлений по ст. 188-1 УК РК (11,29%). В 2021 году данная пропорция представлена 11,21%; в 2022 году - 8,69%. Таким образом, имеет место сравнительное снижение процентной представленности группового скотокрадства, в сравнении с иными видами тайного хищения. При этом, сопоставляя общее количество краж со случаями его совершения в группе за период с 2020 по 2022 г. мы получаем следующие данные: в 2020 году групповые кражи в общем объеме преступлений данного вида составили 5,61%; в 2021 году – 5,22%; в 2022 году – 5,43%. В свою очередь, групповое скотокрадство в общем количестве случаев совершения данного преступления составило в 2020 году 14,92

%, в 2021 году – 14,83 %; в 2022 году – 15,37 %. Проведенные количественные вычисления позволяют произвести значимый криминологический вывод. Во-первых, для скотокрадства характерен явно более значительный удельный вес групповой формы совершения преступления. Во-вторых, до настоящего времени, с оговоркой на незначительную репрезентативность исследуемого периода, можно говорить о возрастании случаев группового совершения преступления по ст. 188-1 УК РК.

В сопоставительном анализе весьма иллюстративны также данные по «несовершеннолетнему» факторы анализируемой преступности. Так, в 2020 году по факту совершения скотокрадства было зарегистрировано 18 лиц несовершеннолетнего возраста, что при общем количестве выявленных в этом году лиц (1017 человек) составило 1,77 %. В 2021 году было выявлено 13 несовершеннолетних лиц (1,31 %); в 2022 году - 17 лиц (2,16 %). При этом в отношении участия несовершеннолетних в кражах чужого имущества в 2020 году удельный вес составил 2,8 %; в 2021 году – 2,88 %; в 2022 году – 3,32 %. Таким образом, следует признать, что в структуре скотокрадства «несовершеннолетний» фактор является менее выраженным, что, наш взгляд объясняется более сложным механизмом совершения скотокрадства, по сравнению с обычными кражами и иными формами хищений (в зарегистрированных случаях преобладает участие несовершеннолетних в составе группы лиц).

Фактор «женской» преступности в структуре скотокрадства также представлен гораздо меньшими пропорциями, нежели в иных формах хищений. Так, в 2020 году удельный вес участия женщин от общего объема выявленных лиц составил 1,86 %; в 2021 году – 0,3 %; в 2022 году – 1,52 %. Учитывая то обстоятельство, что, в среднем, женская преступность в Казахстане на период с 2020 года по 2022 год составляет около 11 %, следует признать, что анализируемый вид преступности в максимальной степени сконцентрирован в «мужском» сегменте, на что уже справедливо обращали внимание казахстанские исследователи [10, с. 54]. Для сравнения, в общем количестве лиц, выявленных по факту совершения кражи чужого имущества, доля женщин в 2020 году составила 13,47 %; в 2021 году – 13,88%; в 2022 году – 12,96 %.

Традиционными параметрами криминологических исследований, осуществляемых на основе статистических данных, как правило, является также оценка с точки зрения фактора алкогольного или наркотического опьянения в момент совершения преступления (безусловно, при наличии соответствующей информации). Здесь мы, аналогично, произведем сопоставительный анализ по поводу значимости указанных факторов в структуре краж чужого имущества и скотокрадства.

Так, в 2020 году совершение кражи в состоянии алкогольного опьянения было выявлено у 3163 лиц, что в общем объеме выявленных лиц составило 10,99 %; в 2021 году – 11 %; в 2022 году – 10,71 %. Что касается скотокрадства, то состояние алкогольного опьянения на момент совершения преступления было установлено в отношении: 2020 год – 9,14 %; 2021 год – 11,25 %; в 2022 год – 6,6 % лиц. Соответственно, можно признать, что, в целом, влияние «алкогольного фактора» как в детерминации (механизме) кражи, так и детерминации (механизме) скотокрадства, в целом, является сопоставимым и достаточно выраженным.

Что касается фактора наркотического опьянения, то его процент среди лиц, совершивших кражи в 2020-2022 гг. представлен следующими показателями: 2020 г. – 0,07 %; в 2021 году – 0,08 %; 2022 г. – 0,09%. В контексте оценки анализируемого обстоятельства в структуре лиц, совершивших скотокрадство, фактор наркотического опьянения в 2020-2022 гг. представлен нулевыми показателями (0%). Таким образом, фактор наркотического опьянения, в целом, имеет не критическое значение для совершения кражи и индифферентное – для скотокрадства. Соответственно, он преимущественно является детерминацией к хищению не в связи с непосредственным употреблением наркотических средств или психотропных веществ, а с наличием наркотической зависимости, побуждающей лицо к совершению хищения.

В структуре лиц, совершивших скотокрадство в 2020-2022 гг., тотально преобладают граждане РК. Так, в 2020 году количество граждан РК, совершивших скотокрадство, составило 94,79 %, граждан стран СНГ – 2,36 %, граждан иных государств – 0 % (очевидно, оставшийся процент приходится на лиц без гражданства, хотя из отчета КПСиСУ это не верифицируется). Соответственно, в 2021 году процент совершения скотокрадства гражданами РК составил 93,4 %, гражданами стран СНГ – 1,52 %, гражданами других государств – 0,2 %. В 2022 году соответствующие данные представлены следующими показателями: граждане РК – 94,53 %, граждане государств СНГ – 1,27 %, граждане других государств – 0,63 %. В контексте указанных данных можно отметить, что скотокрадство, как и большинство общеуголовных преступлений, совершаемых на территории Казахстана, имеет сопоставимый фактор «иностранный участия», который, согласно официальным статистическим данным за анализируемый период, не превышает 2-2,3 % (в структуре скотокрадства он несколько ниже, чем в средневзвешенных показателях).

В категории «ранее совершавшие уголовные правонарушения» по статистическим данным, касающимся

кражи чужого имущества, за анализируемый период имеются следующие данные: 2020 год – 15224 чел. (52,9 % от общего количества выявленных лиц); 2021 год – 9284 чел. (42,88%); 2022 год – 8541 чел. (41,53 %). Что касается скотокрадства, то соответствующие пропорции выглядят следующим образом: 2020 год – 355 чел. (34,9%); 2021 год – 285 чел. (28,9 %); 2022 год – 252 чел. (32 %).

В категории лиц, имеющих непогашенную судимость при совершении краж за анализируемый период, официальная статистика КПСиСУ представлена следующими данными: 2020 г. – 3704 чел. (12,87 %); 2021 год – 2220 чел. (10,25 %); 2022 год – 2958 чел. (14,38 %). В структуре скотокрадства устанавливаются следующие пропорции лиц, имеющих непогашенную судимость, по отношению ко всем выявленным лицам: 2020 год – 69 чел. (6,78 %); 2021 год – 69 чел. (6,99 %); 2022 год – 63 чел. (8 %).

Наконец, что касается факта установления рецидива в случаях совершения краж и скотокрадства в 2020-2022 гг., то пропорции выглядят следующим образом. В отношении кражи: 2020 год – 441 чел. (1,53 %); 2021 год – 337 чел. (1,55 %); в 2022 году – 356 чел. (1,73 %). В отношении случаев скотокрадства: 2020 год – 12 чел. (1,17 %); 2021 год – 12 чел. (1,22 %); 2022 год – 10 чел. (1,27 %).

Таким образом, при общей статистической констатации снижения случаев наличия повторности криминального поведения (в отношении лиц, ранее совершивших уголовные правонарушения), следует признать, что его удельный вес в структуре краж чужого имущества имеет заметно более высокие показатели, чем в структуре скотокрадства. Аналогичная фиксация закономерна и в отношении факта наличия судимости при совершении сопоставляемых преступлений (в кражах он заметно более высокий). В структуре установления факта рецидива преступлений, в целом, данные сопоставимы и существенных отличий не выявлено.

«Прямой» вред, причиняемый скотокрадами, также является внушительным. Проиллюстрируем данное утверждение на примере данных официальной статистики КПСиСУ Генпрокуратуры РК на основе сопоставления данных о причиненном имущественном ущербе от скотокрадства за 2020-2022 гг. (сопоставление также осуществим с имущественным ущербом от краж чужого имущества).

Итак, в 2020 году общая сумма установленного имущественного ущерба от краж чужого имущества составила 7507214 тыс. тенге, соответственно, в результате актов скотокрадства был установлен имущественный ущерб в 478292 тыс. тенге (6,37 % от суммы ущерба при кражах чужого имущества в 2020 году). Аналогичные данные в 2021 году представлены следующими показателями: кража – 910870 тыс. тенге (скотокрадство – 45422 тыс. тенге, то есть 4,98 %); в 2022 году: кража – 5088361 тыс. тенге (скотокрадство – 114414 тыс. тенге, то есть 2,78 %) [9].

Таким образом, ежегодно имеет место как общее снижение количественных данных установленного по кражам и скотокрадству имущественного ущерба, так и снижение пропорций в контексте скотокрадства (с 6,37 % в 2020 году до 2,78 % в 2022 году). При этом, как мы ранее указали, пропорциональное соотношение зарегистрированных случаев скотокрадства по отношению к кражам чужого имущества в 2020 году составило 4,24 %; в 2021 году - 3,94 %; в 2022 году - 3,07 %. Следовательно, в целом, все данные находятся в достаточной корреляции между собой и, в целом, свидетельствуют о позитивных сдвигах в профилактическом воздействии на анализируемый вид преступности.

Считаем необходимым также оценить пропорции причинения имущественного ущерба именно физическим лицам, поскольку, в отличие от государства или юридических лиц, они обладают гораздо большей уязвимостью. Так, по кражам объем имущественного ущерба, причиненного физическим лицам, в 2020 году составил 80,76 %; в 2021 году – 45,68 %; в 2022 году – 88,34 %. Что касается скотокрадства, то соответствующие данные представлены следующими пропорциями: 2020 год – 98,35 %; 2021 год – 89,1 %; 2022 год – 100 % имущественного вреда от скотокрадства было причинено физическим лицам. Приведенные пропорции уже в большей степени иллюстрируют заметные отличия в криминологической характеристике социальных последствий скотокрадства, в сравнении с иными видами тайного хищения чужого имущества. Фактически именно физические лица являются максимально уязвимыми в плане потенциальных рисков стать потерпевшими от скотокрадства и понести имущественный ущерб.

Имеет значение также и объем компенсации ущерба потерпевшим в досудебных стадиях уголовного судопроизводства. В 2020 году по кражам было возмещено 42,87 % причиненного ущерба (физическим лицам – 45,31 %), при этом доля возмещения ущерба физическим лицам в общем объеме составила 85,52 %. В 2021 году потерпевшим от краж было возмещено 6 % причиненного ущерба (физическим лицам – 11,73 %), а доля возмещения ущерба физическим лицам в общем объеме составила 88,25 %. В 2022 году было возмещено 80,28 % причиненного ущерба (физическим лицам – 90,13 %); доля возмещения ущерба физическим лицам в общем объеме возмещения составила 99,19 %.

Анализируя аналогичные данные в отношении случаев скотокрадства, получаем следующие результаты.

В 2020 году по актам скотокрадства потерпевшим было возмещено 56,84 % причиненного ущерба (физически лицам – 57 %; уровень возмещения им от общего объема составила 96,56 %). В 2021 году в отношении случаев скотокрадства было возмещено 18,98 % от причиненного ущерба (физическим лицам – 21,3 %; при этом на них пришлось 100 % от всего объема возмещения). В 2022 году общий объем возмещения ущерба от скотокрадства составил 22,85 % (физическим лицам – 22,85 %, при этом 100 % объема возмещения пришлось в отношении физических лиц). Как в отношении кражи, так и в отношении скотокрадства имеет место «статистический провал» в 2021 году, причины которого нам неизвестны, в связи с чем данные приведены в полном соответствии с официальными отчетами КПСиСУ Генпрокуратуры РК.

Таким образом, можно сформулировать ряд значимых выводов. Во-первых, обращает на себя внимание то обстоятельство, что несмотря на то, что в общем объеме возмещения имущественного ущерба в скотокрадстве на физических лиц приходится почти весь его объем (100 % в 2021 и 2022 гг.), это объясняется исключительно тем, что и потерпевшими в данном случае преимущественно являются физические лица. Во-вторых, на фоне сравнительного анализа с уровнем возмещения физическим лицам, потерпевшим от краж, обнаруживается, что в случаях скотокрадства он является достаточно тревожным в 2022 году (в кражах – 90,13 %, в скотокрадстве – 22,85 %). Соответственно, «цена» преступности в контексте скотокрадства (в сравнении с кражами чужого имущества) представляет собой более ярков выраженную отрицательную характеристику в отношении физических лиц. Они являются как наиболее виктимными с точки зрения совершения данного преступления, так и более уязвимыми с позиции возможности получения компенсации причиненного ущерба.

Вывод. По результатам проведенного исследования основных параметров криминологической характеристики скотокрадства можно сформулировать следующие основные выводы.

1. Криминологический анализ скотокрадства имеет ряд методологических особенностей, которые связаны, во-первых, с тем, что данные официальной статистики к настоящему времени представлены в недостаточно репрезентативном временном диапазоне (по регистрации – с 2017 года, а в более или менее достаточной комплектации – только с 2020 года в связи с обособлением ст. 188-1 УК РК); во-вторых, с тем, что видовая спецификация скотокрадства предполагает достоверность и качество криминологической оценки только в сопоставлении другими видами тайного хищения (кражи). Уровень ежегодно регистрируемых случаев скотокрадства позволяет отнести его к преступлениям «общеуголовного» характера.

2. Наиболее иллюстративной криминологической оценкой скотокрадства является при сопоставительном анализе различных параметров характеристики с кражей чужого имущества. При этом были выявлены следующие схожие и отличительные криминологически значимые обстоятельства: 1) общая тенденция снижения уровня ежегодной регистрации, однако в контексте скотокрадства она является значительно более выраженной; 2) заметное преобладание «группового» фактора в механизме совершения скотокрадства, что обусловлено необходимостью приложения больших физических и энергетических усилий; 3) сниженное, в сравнении с кражами значение фактора преступности несовершеннолетних и практически нулевая выраженность «женского» фактора; 4) сравнительно равное влияние фактора состояния алкогольного (в скотокрадстве несколько ниже) и наркотического (крайне незначительно в кражах и нулевые показатели в скотокрадстве) состояния опьянения в момент совершения преступления; 5) сравнительно равное значение (несколько сниженное в контексте скотокрадства) фактора повторности совершения уголовного правонарушения и наличия непогашенной судимости. При этом для скотокрадства характерны: 1) сниженный уровень совершения преступления «с иностранным элементом» (в сравнении с ежегодным удельным весом «иностранной преступности»); 2) явно выраженная роль виктимологического фактора в большинстве случаев совершения данного преступления, что также обостряется в связи со сравнительно более низким уровнем компенсации причиненного преступлением ущерба в досудебной стадии, равно как и тотальным преобладанием потерпевших-физических лиц.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Криминология / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. - М., 1997. – 512 с.
- 2 Бойцов А. И. Преступления против собственности. - СПб.: Юридический центр, 2002. – 773 с.
- 3 Лопашенко Н. А. Преступления против собственности: теоретико-прикладное исследование. - М.: ЛексЭст. 2005. – 405 с.
- 4 Игнатов А. Н. Понятие общеуголовной преступности // Вестник Краснодарского университета МВД России. - 2018. - № 1 (39). - С. 6-10.
- 5 Шипунова Т. В. Подходы к объяснению преступности: противостояние или взаимодополнение (взгляд социолога) // Социологические исследования. - 2006. - № 1 (261). – С. 89-98.

- 6 Игнатов А. Н. Стрость как фундаментальная составляющая мотива преступного поведения // Общество и право. - 2015. - № 1 (51). - С. 63-68.
- 7 Волков Б. С. Мотивы преступлений (Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). - Казань: Изд-во Казанского университета, 1982. - 152 с.
- 8 Вишневецкий К.В. Виктимологическое моделирование корыстной преступности // Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского Юридические науки. - 2019. - Т. 5 (71). № 2. - С. 89-98.
- 9 Правовая статистика: Официальный сайт Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генпрокуратуры РК. - URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (дата обращения 17.05.2023).
- 10 Имангалиев Н.К. О совершенствовании уголовно-правовых норм об ответственности за кражу скота // Ылым. - 2019. - № 1. - С. 52-57.

REFERENCE

- 1 Kriminologiya / pod red. V.N. Kudryavceva i V.E. Eminova. - M., 1997. - 512 s.
- 2 Wojcov A. I. Prestupleniya protiv sobstvennosti. - SPb.: YUridicheskij centr, 2002. - 773 s.
- 3 Lopashenko N. A. Prestupleniya protiv sobstvennosti: teoretiko-prikladnoe issledovanie. - M.: LeksEst. 2005. - 405 s.
- 4 Ignatov A. N. Ponyatie obshcheugolovnoj prestupnosti // Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii. - 2018. - № 1 (39). - S. 6-10.
- 5 SHipunova T. V. Podhody k ob'yasneniyu prestupnosti: protivostoyanie ili vzaimodopolnenie (vzglyad sociologa) // Sociologicheskie issledovaniya. - 2006. - № 1 (261). - S. 89-98.
- 6 Ignatov A. N. Strast' kak fundamental'naya sostavlyayushchaya motiva prestupnogo povedeniya // Obshchestvo i pravo. - 2015. - № 1 (51). - S. 63-68.
- 7 Volkov B. S. Motivy prestuplenij (Ugolovno-pravovoe i social'no-psihologicheskoe issledovanie). - Kazan': Izd-vo Kazanskogo universiteta, 1982. - 152 s.
- 8 Vishneveckij K.V. Viktimologicheskoe modelirovanie korystnoj prestupnosti // Uchenye zapiski Krymskogo federal'nogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo YUridicheskije nauki. - 2019. - Т. 5 (71). № 2. - S. 89-98.
- 9 Pravovaya statistika: Oficial'nyj sajt Komiteta po pravovoj statistike i special'nyim uchetaм Genprokuratury RK. - URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (data obrashcheniya 17.05.2023).
- 10 Imangaliev N.K. O sovershenstvovanii ugolovno-pravovykh norm ob otvetstvennosti za krazhu skota // Fylym. - 2019. - № 1. - S. 52-57.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Мухамеджан Нұрлыбекұлы Еркебек - заң ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының докторанты. Қарағанды қ., Еркемов к-сі, 124. E-mail: yerkebek.mukhamedzhan@mail.ru.

Еркебек Мухамеджан Нурлыбекұлы - магистр юридических наук, докторант Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бесенова. г. Караганда, ул. Еркемова, 124. E-mail: yerkebek.mukhamedzhan@mail.ru.

Mukhamedzhan Yerkebek - master of Law, doctoral student of the Karaganda academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Besenov. Karaganda, Ermekov str., 124. E-mail: yerkebek.mukhamedzhan@mail.ru.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Б.М. Сейтакова

магистр юридических наук

Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

Аннотация. Оценка деятельности полиции является необходимым инструментом системы управления в ОВД. Основной вопрос заключается в выборе основных подходов измерения. В научной литературе многообразны подходы к выбору критериев оценки эффективности органов внутренних дел. Изучение мнений теоретиков по вопросу природы критериев оценивания позволило выделить основные измерительные основы как «критерий», «показатель», «индикатор». По мнению автора, представленные понятия не являются тождественными. Понятие «критерий» представляет собой измеритель оценки, «показатель» – признак, дающий количественную характеристику измеряемого объекта, система индикаторов является значением целевого предназначения, стратегического планирования.

Автором, в поисках универсальных способов оценки рассматриваются нормативные правовые акты, ранее содержащие основания по выработке четких критериев оценки правоохранительной деятельности.

Классические общенаучные методы исследования, как теоретические, основанные на анализе, синтезе позволили рассмотреть современную методику оценивания деятельности на примере полиции в Республике Казахстан, а также обратить внимание на ряд недостатков в существующей системе оценивания полиции. По мнению автора, оценка эффективности деятельности полиции не должна быть унифицированной. В существующей системе оценки эффективности полиции учитываются как объективные, так и субъективные показатели оценки. При расчете первой группы критериев результативность самостоятельно выбирается субъектом правоприменения, вторая группа критериев требует высокой значимости при определении общей эффективности работы полиции и зависит от уровня удовлетворенности населения. Автором, суммируются наиболее важные результаты и предложено интерпретировать применяемые измерения с учетом особенностей и понимания внешних факторов, в том числе и осуществление полицейской деятельности в неодинаковых социально-экономических, географических и других условиях. Предложено улучшить систему оценки полиции и адаптировать ее к цели дальнейшего реформирования системы ОВД на основе ориентированности решения нужд и запросов граждан, общества.

Ключевые слова: оценка, органы внутренних дел, полиция, деятельность, критерий, показатель, индикатор, эффективность, система.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Б.М. Сейтакова

заң ғылымдарының магистрі

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

Аңдатпа. Полиция қызметін бағалау ІІО-дағы басқару жүйесінің қажетті құралы болып табылады. Негізгі мәселе – өлшеудің негізгі тәсілдерін таңдау. Ғылыми әдебиеттерде ішкі істер органдарының тиімділігін бағалау өлшемшарттарын таңдау тәсілдері әр түрлі. Бағалау өлшемшарттарының табиғаты туралы теоретиктердің пікірлерін зерттеу негізгі өлшеу негіздерін «өлшемшарт», «көрсеткіш», «индикатор» ретінде анықтауға мүмкіндік берді. Автордың пікірінше, ұсынылған ұғымдар бірдей емес. «Өлшемшарт» ұғымы бағалау өлшемі, «көрсеткіш» – өлшенетін объектінің сандық сипаттамасын келтіретін белгі, индикаторлар жүйесі нысаналы мақсаттың, стратегиялық жоспарлаудың мәні болып табылады.

Автор бағалаудың әмбебап тәсілдерін іздестіре отырып, бұрын құқық қорғау қызметін бағалаудың нақты өлшемшарттарын әзірлеу жөніндегі негіздерді қамтитын нормативтік құқықтық актілерді қарастырады.

Талдауға, синтезге негізделген теориялық зерттеудің классикалық жалпы ғылыми әдістері Қазақстан Республикасындағы полиция мысалында қызметті бағалаудың заманауи әдістемесін қарастыруға, сондай-ақ полицияны бағалаудың қолданыстағы жүйесіндегі бірқатар кемшіліктерге назар аударуға мүмкіндік берді. Автордың пікірінше, полиция қызметінің тиімділігін бағалау бірегей болмауы тиіс. Полицияның тиімділігін бағалаудың қолданыстағы жүйесі бағалаудың объективті және субъективті көрсеткіштерін

ескереді. Өлшемшарттардың бірінші тобын есептеу кезінде нәтижелік құқық қолдану субъектісімен дербес таңдалады, өлшемшарттардың екінші тобы полиция жұмысының жалпы тиімділігін анықтауда жоғары маңыздылықты талап етеді және халықтың қанағаттану деңгейіне байланысты. Автор ең маңызды нәтижелерді жинақтап, сыртқы факторлардың ерекшеліктері мен түсінігін, соның ішінде әлеуметтік-экономикалық, географиялық және басқа да тең емес жағдайларда полиция қызметін жүзеге асыруды ескере отырып, қолданылатын өлшемдерді түсіндіруді ұсынады. Полицияны бағалау жүйесін жақсарту және оны азаматтардың, қоғамның қажеттіліктері мен сұраныстарын шешуге бағдарлану негізінде ІІО жүйесін одан әрі реформалау мақсатына бейімдеу ұсынылды.

Түйін сөздер: бағалау, ішкі істер органдары, полиция, қызмет, өлшемшарт, көрсеткіш, индикатор, тиімділік, жүйе.

SOME QUESTIONS REGARDING ASSESSMENT OF EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

Seitakova B.M.

master in Law

Almaty academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after M. Yesbulatov

Annotation. Assessment of police performance is a necessary tool of the management system of the internal affairs bodies. The main issue is the choice of the main measurement approaches. In the scientific literature, there are a variety of approaches to the choice of criteria for assessing the effectiveness of internal affairs bodies. The study of the opinions of theorists on the issue of the nature of evaluation criteria allowed to identify the main measurement bases as "criterion", "parameter", "indicator". In the author's opinion, these concepts are not identical. The concept "criterion" is a measurer of assessment, "parameter" is an attribute that gives a quantitative characteristic of the measured object, the system of indicators is the meaning of the target purpose, strategic planning.

In search of universal ways of evaluation, the author, considers regulatory legal acts that previously contained the grounds for the development of clear criteria for evaluation of law enforcement activity.

Conventional general-scientific methods of research, such as theoretical, based on analysis and synthesis allowed to consider the modern methodology of evaluation of activity on the example of Kazakhstan police, as well as to draw attention to a number of shortcomings in the existing system of police evaluation. In the author's opinion, the evaluation of police performance should not be uniform. The current system of evaluating the effectiveness of the police takes into account both objective and subjective evaluation indicators. When considering the first group of criteria, the performance is independently selected by the subject of law enforcement, while the second group of criteria requires high importance in determining the overall performance of the police and depends on the level of public satisfaction. The author summarizes the most important results and proposes to interpret the measurements used taking into account the characteristics and understanding of external factors, including the implementation of police work in different socio-economic, geographical and other conditions. It is proposed to improve the system of police assessment and adapt it to the purpose of further reform of the internal affairs bodies system focusing on the needs and demands of citizens and society.

Keywords: assessment, internal affairs bodies, police, activity, criterion, marker, indicator, effectiveness, system.

Введение

Основными инструментами механизма эффективности деятельности органов внутренних дел принято считать параметры критериев, показателей и индикаторов оценки.

Вопросы эффективности деятельности органов внутренних дел, определение значимости критериев и показателей эффективности ОВД, их совершенствование являются наиболее актуальными в условиях продолжающегося реформирования системы ОВД.

Основная часть

Как показывает практика, зачастую критерии и показатели эффективности ОВД рассматриваются как совершенно тождественные понятия в рамках исследования эффективности в правоохранительной системе. Несмотря на универсальность терминов, порой тождественности понятий, рассмотрение их значений с точки зрения научных изысканий представляет определенный интерес.

Критерий в словаре С. И. Ожегова определяется «как мерило оценки, суждения» [1]. Критерий, по мнению Генриха Вапнэ, является оптимальностью соотношения эффекта к затраченным ресурсам при наличии ограничительных условий, показатель же результат чистого эффекта [2].

По мнению других авторов (М. С. Сюпова, Н. А. Бондаренко) критерий является признаком оценки, а показатель – определенная характеристика измерения развития, хода, состояния чего-либо. Интерпретируя вышеупомянутое, авторы разграничивают эти понятия от схожего по значению понятия «индикатор», который является сигналом о приближающемся пороговом критическом состоянии и вектором изменения стратегии развития объекта, привязанного к целям и задачам стратегии субъекта правоприменения [3, с.156]. Примером тому служит порядок определения, оценки достижения ключевых целевых индикаторов, а также оценки компетенций, содержащихся в Приказе Министра внутренних дел Республики Казахстан от 5 апреля 2018 года № 260 «Об утверждении Методики оценки деятельности административных государственных служащих корпуса «Б» органов внутренних дел Республики Казахстан» [4].

Таким образом, отличие «критерия», являющегося мерилем оценки, от «показателя», дающего количественную характеристику, система индикаторов является значением служащего целевому предназначению задач, целей и миссии МВД в процессе стратегического планирования.

Критерий, показатели, индикаторы эффективности ОВД позволяют дать обобщающую картину развития процессов формирования эффективности подразделений, составляющих процесс оценки ОВД.

Проработка вопроса оценки ОВД ранее содержалась в стратегическом документе Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 по 2020 гг., в которой была предложена задача определения четких критериев оценки деятельности правоохранительных органов с акцентом на проработку количественных и качественных составляющих [5]. В других нормативных правовых актах, в Указе Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года № 1039 «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан» основное внимание уделено результатам совершенствования системы отчетности и оценки деятельности правоохранительных органов [6]. Так, в Законе Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе» определение качественной эффективности работы сотрудника были основаны на результатах ежегодной оценки [7] и др.

Что касается основных направлений оценки полиции, то в Приказе Министра внутренних дел Республики Казахстан от 4 июня 2019 года № 515 «Об утверждении системы критериев оценки деятельности полиции» определяется взаимосвязь двух групп критериев ведомственной оценки и качественной, на основе внешней оценки.

Первая группа критериев содержит показательную картину показателей правоприменительной деятельности (состояние преступности, количество убийств, их раскрываемость, а также раскрываемость других тяжких и особо тяжких преступлений, количество уголовных правонарушений, совершенных на улицах и иных общественных местах, криминологическая характеристика лиц, совершивших уголовные правонарушения, состояние дорожной безопасности). МВД самостоятельно определены и контролируются критерии оценки своей деятельности по количественным показателям.

Вторая группа критериев подразделена на 3 подгруппы. Это состояние личной, имущественной и общественной безопасности, оценка эффективности работы полиции и уровень доверия населения [8], оцениваемое согласно определенной форме опроса и исключительно Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан на основе ежегодных социологических исследований (ранее Министерством национальной экономики). Возникает вопрос об оценке относительного доверия населения. Если процессом сбора и обработки данных занимается один орган, то следует рассмотреть возможность расширения круга субъектов, которые могут заниматься опросом населения не только в результате установления уровня доверия, но и общественного контроля (по примеру США, Канады), когда такая форма доверия переплетена с процессом контроля над деятельностью правоохранительных органов.

Таким образом, существующая система оценки деятельности полиции в Казахстане, в первую очередь, направлена на динамику показателей, влияющих на дальнейшую оценку подразделений, основанной на уголовной статистике. Основное понятие эффективности полиции связано с «показателями», выражающимися через статистические характеристики работы того или иного подразделения. Наиболее прояснены показатели работы следственных подразделений, т.к. для них и предусмотрен перечень количественных показателей, перечисленных в указанной Методике оценки деятельности полиции.

Введение новых подходов нормативно-правового и практического регулирования направлено на улучшение показателей по многим направлениям. Тем не менее представленная в Приказе система оценки не оправдывает себя в полном объеме; до сих пор остается ряд вопросов, таких как: полнота критериев эффективности, оценка конечных результатов, соответствие ее действительности, оценка работы отдельного сотрудника, в том числе и с учетом специфики различных подразделений и т.п.

Э. Л. Панях и К. Д. Титаев считают, что отчетные показатели, каковыми являются количественные показатели, содержат еще опечаток «палочной» системы организационной деятельности руководителей и приводят к неэффективной трате сил и ресурсов подчиненных, в дальнейшем снижении мотивации [9, с. 5].

Внимание привлекает тот факт, что деятельность ОВД не должна быть сводима только к оцениванию конечных результатов по количественным показателям.

Исходя из законодательно закрепленного ориентира органов внутренних дел, можно говорить об изначально социально обусловленной цели деятельности. К примеру, если взять оценку эффективности деятельности участковых инспекторов полиции и их помощников, то критерии эффективности работы определены в Приказе Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников» [10]. В нем просматривается связь с населением, а именно необходимости не реже одного раза в квартал проводить отчетные встречи с населением с целью информирования жителей о состоянии правопорядка на административном участке, обеспечения прозрачности в его деятельности, а также повышения уровня доверия граждан к органам внутренних дел в порядке, определяемом Постановлением Правительства Республики Казахстан от 6 ноября 2018 года № 723 «Об утверждении Правил организации и проведения отчетов начальника департамента полиции области, города республиканского значения, столицы, городского, районного, районного в городе органа полиции и участкового инспектора полиции перед населением» [11]. Аналогично деятельность участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних органов внутренних дел предусматривает совместную работу с участковыми инспекторами полиции, а также участие во встречах с населением по вопросам, связанным с обеспечением прав несовершеннолетних, профилактики правонарушений, безнадзорности и беспризорности среди подростков [12]. Анализируя современное взаимодействие, в связи с переходом на сервисный формат работы полиции постепенно осуществляется отход от «палочной системы» оценивания эффективности ОВД.

По мнению С. И. Каракушева, необходимо внедрение и полноценное масштабирование сервисных подходов в обеспечении безопасности, а одним из необходимых условий является решение вопроса разработки комплексных критериев, направленных на решения нужд и запросов населения с четким алгоритмом действий и их обратной связью [13, с.13].

В настоящее время Министерством внутренних дел взят курс на дебиюрократизацию, цифровизацию и оптимизацию ведомства. Глава МВД Марат Ахметжанов объявил, что «не нужно гнаться за статистикой, а необходимо работать над реальным оздоровлением оперативной обстановки в стране и создать сотрудникам оптимальные условия труда» [14]. Ранее наблюдался формально-бюрократический подход к управлению, в этом в дальнейшем и видится проработка критерия оценки деятельности структурного звена, начиная с социализации ОВД.

Конечно, разработать конкретные критерии эффективности работы полиции сложно, так как эта деятельность не носит форматный характер, полиция динамична. На примере многих зарубежных стран (США, Канада, Великобритания) ведущее место в системе оценки эффективности деятельности полиции занимает доверие граждан и их поддержка. Во-первых, согласимся с мнением И. А. Адмираловой, что при условии такого ориентированного сотрудничества с полицией граждане должны осознавать пределы правовой юрисдикции сотрудников полиции, ведь иногда законодательно принятые документы и предписания могут ограничивать действия сотрудников ОВД при обеспечении полноценной защиты прав граждан. Во-вторых, необходимо понимать возможности материально-технической оснащенности, общих организационных основ функционирования деятельности полиции [15].

В-третьих, понимание успешности функционирования системы управления ОВД зависит от контроля над деятельностью служб, отделов. Не менее важным условием объективной оценки деятельности ОВД является четкое толкование применяемых критериев. Для этого необходимо понимать, что осуществление деятельности в определенных внешних факторах зависит от разных социально-экономических, географических и других условий, а также внутренних факторов, к примеру уровня криминализации. В этом случае соотношение количества сотрудников полиции с численностью населения может показать нам дифференцированный подход отдельных показателей работы с нагрузкой сотрудников [16, с.77].

Заключение

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что требует дальнейшая трансформация способов оценки эффективности деятельности ОВД, что позволит составить полную картину эффективности правоохранительной деятельности, отвечающую объективным потребностям общества с помощью применения механизмов организационно-правовой деятельности по качественному выполнению поставленных

задач. Разработка научно обоснованных критериев, показателей эффективности деятельности в органах внутренних дел должна быть четко сконструирована и способствовать повышению эффективности ОВД. Эти критерии также могут быть учтены при разработке универсальных индикаторов оценки каждого сотрудника ОВД в системе оценки деятельности правоохранительного органа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка // <https://ozhegov.info/slovar/> (дата обращения: 05.03.2023).

2 Вапнэ Генрих «Критерий оценки» в системном анализе // <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otsenki-v-sistemnom-analize> (дата обращения: 05.03.2023).

3 Сюпова М. С., Бондаренко Н. А. Индикаторы социально-экономического развития муниципального образования для целей проведения мониторинга и управления территорией // Вестник ТОГУ. – 2017. – № 1(44) // https://pnu.edu.ru/media/vestnik/articles-2017/155-164_%D0%A1%D1%8E%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9C.%D0%A1_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9D.pdf (дата обращения 06.03.2023).

4 Об утверждении Методики оценки деятельности административных государственных служащих корпуса "Б" органов внутренних дел Республики Казахстан: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 5 апреля 2018 года № 260 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800016786> (дата обращения 06.03.2023).

5 О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U090000858_ (дата обращения 06.03.2023).

6 О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года № 1039 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100001039_ (дата обращения 06.03.2023).

7 О правоохранительной службе: Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (дата обращения 07.03.2023).

8 Об утверждении системы критериев оценки деятельности полиции: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 4 июня 2019 года № 515 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33512767&pos=4;-108#pos=4;-108 (дата обращения 07.03.2023).

9 От милиции к полиции: реформа системы оценки деятельности органов внутренних дел (Серия «Аналитические записки по проблемам правоприменения», Март 2011) // Панеях Э. Л., Титаев К. Д. – СПб.: ИПП ЕУ СПб., 2011. – 12 с.

10 Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1095 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500013004> (дата обращения 08.03.2023).

11 Об утверждении Правил организации и проведения отчетов начальника департамента полиции области, города республиканского значения, столицы, городского, районного, районного в городе органа полиции и участкового инспектора полиции перед населением: постановление Правительства Республики Казахстан от 6 ноября 2018 года № 723 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000723> (дата обращения 08.03.2023).

12 Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних органов внутренних дел: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1098 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012953> (дата обращения 09.03.2023).

13 Каракушев С. И. Сервисно-ориентированная профилактика правонарушений // Фильм – Наука. – 2022. – № 4 (75). – С.10–13. DOI: 10.47450/2306-451X-2022-75-4-10-13.

14 Глава МВД объявил курс на деbyюрократизацию, цифровизацию и оптимизацию ведомства // <https://polisia.kz/ru/glava-mvd-ob-yavil-kurs-na-debyurokratizatsiyu-tsifrovizatsiyu-i-optimizatsiyu-vedomstva/> (дата обращения 09.03.2023).

15 Адмиралова И. А. Правовое регулирование повышения эффективности административной деятельности полиции в механизме обеспечения прав и свобод граждан // <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=5430> (дата обращения 09.03.2023).

16 Кадыркулов К.К. К вопросу о критериях оценки деятельности ОВД на современном этапе // Хабаршы – Вестник Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. – 2015. - № 1. – С. 74–77.

REFERENCES

- 1 Ozhegov S. I., Shvedova N. Ju. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka // <https://ozhegov.info/slovar/> (data obrashhenija: 05.03.2023).
- 2 Vapnje Genrih «Kriterij ocenki» v sistemnom analize // <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otsenki-v-sistemnom-analize> (data obrashhenija: 05.03.2023).
- 3 Sjuпова M. S., Bondarenko N. A. Indikatory social'no-jekonomicheskogo razvitija municipal'nogo obrazovanija dlja celej provedenija monitoringa i upravlenija territoriej // Vestnik TOGU. – 2017. – № 1(44) // https://pnu.edu.ru/media/vestnik/articles-2017/155-164_%D0%A1%D1%8E%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9C.%D0%A1_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9D.pdf (data obrashhenija 06.03.2023).
- 4 Ob utverzhdenii Metodiki ocenki dejatel'nosti administrativnyh gosudarstvennyh sluzhashhih korpusa "B" organov vnutrennih del Respubliki Kazahstan: prikaz Ministra vnutrennih del Respubliki Kazahstan ot 5 aprelja 2018 goda № 260 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800016786> (data obrashhenija 06.03.2023).
- 5 O Konceptii pravovoj politiki Respubliki Kazahstan na period s 2010 do 2020 goda: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 24 avgusta 2009 goda № 858 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U090000858_ (data obrashhenija 06.03.2023).
- 6 O merah po povysheniju jeffektivnosti pravoohranitel'noj dejatel'nosti i sudebnoj sistemy v Respublike Kazahstan: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 17 avgusta 2010 goda № 1039 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100001039_ (data obrashhenija 06.03.2023).
- 7 O pravoohranitel'noj sluzhbe: Zakon Respubliki Kazahstan ot 6 janvarja 2011 goda № 380-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (data obrashhenija 07.03.2023).
- 8 Ob utverzhdenii sistemy kriteriev ocenki dejatel'nosti policii: prikaz Ministra vnutrennih del Respubliki Kazahstan ot 4 ijunja 2019 goda № 515 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33512767&pos=4;-108#pos=4;-108 (data obrashhenija 07.03.2023).
- 9 Ot milicii k policii: reforma sistemy ocenki dejatel'nosti organov vnutrennih del (Serija «Analiticheskie zapiski po problemam pravoprimenenija», Mart 2011) // Panejah Je. L., Titaev K. D. – SPb.: IPP EU SPb., 2011. – 12 s.
- 10 Ob utverzhdenii Pravil organizacii dejatel'nosti uchastkovykh inspektorov policii, otvetstvennyh za organizaciju raboty uchastkovogo punkta policii, uchastkovykh inspektorov policii i ih pomoshnikov: prikaz Ministra vnutrennih del Respubliki Kazahstan ot 29 dekabrja 2015 goda № 1095 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500013004> (data obrashhenija 08.03.2023).
- 11 Ob utverzhdenii Pravil organizacii i provedenija otchetov nachal'nika departamenta policii oblasti, goroda respublikanskogo znachenija, stolicy, gorodskogo, rajonnogo, rajonnogo v gorode organa policii i uchastkovogo inspektora policii pered naseleniem: postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 6 nojabrja 2018 goda № 723 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000723> (data obrashhenija 08.03.2023).
- 12 Ob utverzhdenii Pravil organizacii dejatel'nosti uchastkovykh inspektorov policii po delam nesovershennoletnih organov vnutrennih del: prikaz Ministra vnutrennih del Respubliki Kazahstan ot 29 dekabrja 2015 goda № 1098 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012953> (data obrashhenija 09.03.2023).
- 13 Karakushev S. I. Servisno-orientirovannaja profilaktika pravonarushenij // Fylym – Nauka. – 2022. – № 4 (75). – S.10–13. DOI: 10.47450/2306-451H-2022-75-4-10-13.
- 14 Glava MVD ob#javil kurs na debjurokratizaciju, cifrovizaciju i optimizaciju vedomstva // <https://polisia.kz/ru/glava-mvd-ob-yavil-kurs-na-debyurokratizatsiyu-tsifrovizatsiyu-i-optimizatsiyu-vedomstva/> (data obrashhenija 09.03.2023).
- 15 Admiralova I. A. Pravovoe regulirovanie povyshenija jeffektivnosti administrativnoj dejatel'nosti policii v mehanizme obespechenija prav i svobod grazhdan // <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=5430> (data obrashhenija 09.03.2023).
- 16 Kadyrkulov K.K. K voprosu o kriterijah ocenki dejatel'nosti OVD na sovremennom jetape // Habarshy – Vestnik Karagandinskoj akademii MVD RK im. B. Bejsenova. – 2015. - № 1. – S. 74–77.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Ботакоз Макошовна Сейтакова - заң ғылымдарының магистрі, М. Есболатов атындағы Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясының докторанты. Алматы қ., Өтепов көшесі, 29. E-mail: b.seytakova@aacademymvd.kz.

Сейтакова Ботакоз Макошовна – магистр юридических наук, докторант Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова. г. Алматы, ул. Утепова, 29. E-mail: b.seytakova@aacademymvd.kz.

Botakoz Seitakova - master in Law, doctoral student of the Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Yesbulatov, Almaty, Utepova str., 29. E-mail: b.seytakova@aacademymvd.kz.

АЗАМАТТАРДЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АУМАҒЫНАН ШЫҒАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Г.С. Маликова

магистрант

Д. Қалқаманұлы

философия докторы (PhD)

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Андапта. Қолданыстағы ұлттық заңнамада шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар әкімшілік құқық және әкімшілік жауапкершілік субъектілері ретінде ерекше құқықтық мәртебеге ие. Жыл сайын біздің елге келуге ниет білдірген шетелдіктер саны артып келеді. Бұл өсім, ең алдымен, әр түрлі ірі халықаралық қоғамдық іс - шараларды өткізумен байланысты: қоғамдық-саяси, мәдени және спорттық. Сонымен қатар, Қазақстанға көптеген азаматтар еңбек қызметі, іссапар, оқу, туризм және басқа да жеке сипаттағы істер бойынша келеді. Бұл ретте осы әкімшілік құқық субъектілерінің көп саны Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын адамдар ретінде орналасқан.

Қазіргі уақытта бұрынғы КСРО елдерінен, оның ішінде Қырғызстаннан, Тәжікстаннан және Өзбекстаннан келетін халықтың көші-қон туралы мәселесі өте өткір болып отыр. Келген адамдар босқындар мәртебесін алғанымен, Қазақстан Республикасында заңсыз негіздерде болатындар да аз емес.

Ел аумағындағы шетелдіктердің саны жоғары тәуекел тобын құрайтыны сөзсіз. Бұл осы адамдарда тұрақты табыстың, өз қаржысының болмауына байланысты олардың әр түрлі әрекеттерді, соның ішінде заңға қайшы әрекеттерді жасауына әкеледі. Көшіп-қонушылар шетелдік азаматтың немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасына келу қағидаларын не Қазақстанда болу (тұру) режимін бұзуына, еңбек қызметін заңсыз жүзеге асыруға, көші-қон қағидаларын бұзуға байланысты көптеген әкімшілік құқық бұзушылықтар жасайды. Шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар жасаған құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың деңгейі өсуде. Бұл ретте мақалада мигранттарға қатысты ел аумағынан шығару сияқты мәжбүрлеу шарасын қолдану кезінде кездесетін мәселелер зерттеліп, оларды жетілдіру жолдарын іздестіру болып табылады.

Түйін сөздер: көші-қон, шетел азаматы, азаматтығы жоқ адам, құқықтық жағдай, жүріп-тұру бостандығы, депортация, шығарып жіберу.

ОСОБЕННОСТИ ВЫДВОРЕНИЯ ГРАЖДАН С ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Маликова Г.С.

магистрант

Қалқаманұлы Д.

доктор философии (PhD)

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В действующем национальном законодательстве иностранные граждане и лица без гражданства имеют особый правовой статус субъектов административного права и административной ответственности. С каждым годом число иностранцев, желающих посетить нашу страну, растет. Этот рост связан, прежде всего, с проведением различных крупных международных общественных мероприятий: общественно - политических, культурных и спортивных. Кроме того, в Казахстан приезжают многие граждане по делам трудовой деятельности, командировкам, учебе, туризму и другим делам личного характера. При этом большое количество субъектов данного административного права расположено в качестве лиц, постоянно проживающих на территории Республики Казахстан.

В настоящее время очень остро стоит вопрос миграции населения из стран бывшего СССР, в том числе из Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана. Хотя прибывшие получили статус беженцев, в Республике Казахстан немало лиц, находящихся на незаконных основаниях.

Несомненно, количество иностранцев на территории страны составляет группу высокого риска. Это приводит к тому, что из-за отсутствия у этих людей стабильного дохода, собственных финансов они совершают различные действия, в том числе противоправные. Мигранты совершают множество администра-

тивных правонарушений, связанных с нарушением иностранного гражданина или лица без гражданства правил въезда в Республику Казахстан либо режима пребывания (проживания) в Казахстане, незаконным осуществлением трудовой деятельности, нарушением правил миграции. Растет уровень правонарушений и преступлений, совершенных иностранными гражданами и лицами без гражданства. При этом в статье исследуются проблемы, с которыми сталкиваются при применении принудительных мер в отношении мигрантов, таких как выдворения с территории страны, и поиск путей их совершенствования.

Ключевые слова: миграция, иностранный гражданин, лицо без гражданства, правовое положение, свобода передвижения, депортация, выдворение.

FEATURES OF THE EXPULSION OF CITIZENS FROM THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Malikova G.S.

postgraduate student

Kalkamanuly D.

Doctor of Philosophy (PhD)

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Annotation. In the current national legislation, foreign citizens and stateless persons have a special legal status of subjects of administrative law and administrative responsibility. Every year the number of foreigners wishing to visit our country is growing. This growth is primarily due to the holding of various major international public events: socio-political, cultural and sports. In addition, many citizens come to Kazakhstan for work, business trips, studies, tourism and other personal matters. At the same time, a large number of subjects of this administrative law are located as persons permanently residing in the territory of the Republic of Kazakhstan.

Currently, the issue of migration of the population from the countries of the former USSR, including Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan, is very acute. Although the arrivals received refugee status, there are many people in the Republic of Kazakhstan who are on illegal grounds.

Undoubtedly, the number of foreigners in the country is a high-risk group. This leads to the fact that due to the lack of stable income and their own finances, these people commit various actions, including illegal ones. Migrants commit many administrative offenses related to the violation of the rules of entry into the Republic of Kazakhstan or the regime of stay (residence) in Kazakhstan by a foreign citizen or a stateless person, illegal employment, violation of the rules of migration. The level of offenses and crimes committed by foreign citizens and stateless persons is growing. At the same time, the article examines the problems faced when applying coercive measures against migrants, such as expulsions from the territory of the country, and the search for ways to improve them.

Keywords: migration, foreign citizen, stateless person, legal status, freedom of movement, deportation, expulsion.

Кіріспе

Ұлттық заңнамада заңсыз көші - қонның жолын кесудің тиімді тетіктері шеңберінде реадмиссия, депортация, әкімшілік және қылмыстық-процестік шығарып жіберу және экстрадициялау құқығы институттары қаралады. Аталған барлық рәсімдер Қазақстан Республикасының аумағынан шетелдік азаматтарды шығарып жіберудің түрлері болып табылады. Шығарып жіберу шетелдік азаматтардың Қазақстан аумағында заңсыз болуы бөлігінде мемлекетішілік заңнаманы бұзуға елдің жауабы болып табылады, ол мұндай адамдарды ҚР Мемлекеттік шекарасы арқылы мәжбүрлеп шығарып жіберуден көрінеді. Шығарып жіберуді Қазақстан Республикасының азаматтарына қолдануға болмайтынын, тек шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға ғана қатысты қолданатынын атап өткен жөн.

Өкінішке орай, Қазақстан Республикасының заңнамасы депортация ұғымын бермейді, дегенмен Бондарь Е.О., Брунер Р.А., Тарабычина А.П., Шерстобоев О.Н., Васильев А.М., Копченко И.Е. еңбектерінде депортациялаудың қандай да бір тетігі туралы айтылады және депортациялаудың орнына шығарып жіберу, жер аудару немесе шығару ұғымдары қолданылады.

Негізгі бөлім

Көшіп келушілердің Қазақстан Республикасына келу және болу, сондай-ақ олардың Қазақстан Республикасынан кету қағидалары Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 қаңтардағы №148 қаулысымен бекітілген. Бұдан басқа, осы нормативтік құқықтық актімен көші-қонды бақылауды жүзеге асыру, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын заңсыз кесіп өтетін, Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды, Қазақстан Республикасының

аумағына кіруге тыйым салынған адамдарды есепке алу қағидалары бекітілді [1].

Яғни, депортациялауды қолдануға болатын шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарды есепке алу ҚР Үкіметі деңгейінде бекітілген, бірақ депортациялау ұғымы жоқ және Қазақстан Республикасының аумағынан мәжбүрлеп шығару шарасының орындалуына назар аударылмаған. Осыған байланысты депортация ұғымы кодификацияланған заңнама деңгейінде тұжырымдалуы тиіс, ал осы мәжбүрлеу шарасын іске асыру тетігі адамдарға қатысты Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 қаңтардағы №148 қаулысымен бекітілген деп негізделген:

1) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын заңсыз кесіп өтетін шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар;

2) Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болғандар;

3) Қазақстан Республикасының аумағына кіруге тыйым салынған адамдар.

Шетел азаматын немесе азаматтығы жоқ адамды шығарып жіберудің тағы бір түрі Қазақстан Республикасынан әкімшілік шығарып жіберу деп санауға болады. Шығарудың бұл түрі әкімшілік құқық бұзушылық үшін жаза болып табылады, ол ҚР ӘҚБтК-нің 51-бабымен реттелген [2]. Бірақ, осыған қарамастан, шетелдіктерді Қазақстан аумағынан шығару процесі кемшіліктерсіз емес. Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 2020 жылғы 27 мамырдағы Жолдауында елдегі конституциялық заңдылық режимін нығайтуға бағытталған Конституциялық Кеңестің шешімдерін орындау саласындағы жағдайды сипаттайтын жалпы оң тенденцияларға сілтеме жасалған, бірақ сонымен бірге олар әлі де өз іске асыруларын таппағаны атап өтілді:

1) жүріп-тұру бостандығын алдын ала шектеу және санкция беруден бас тарту негіздері сияқты жеке профилактика шарасын соттың санкциялау тәртібін (мерзімдерін) заңнамалық белгілеу;

2) адамды елден шығару кезінде ұстау мерзімдерін заңнамалық реттеуді одан әрі жетілдіру [3].

Тәжірибе көрсеткендей, көптеген иммигранттар (шетелдіктер немесе азаматтығы жоқ адамдар) отанына оралғысы келмей, ішкі істер органдарынан жасырынып жүр. Осыған байланысты аталған адамдарды Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығарып жіберу түріндегі сот үкімі орындалмай қалады. Жоғарыда айтылғандар әкімшілік және қылмыстық заңнаманы құқық бұзушыларды Қазақстан Республикасынан шығару туралы сот шешімін, сондай-ақ олар шығарылғанға дейін бас бостандығын алдын ала шектеу тәртібін орындау тетігіне байланысты мәселелерді зерттеудің өзектілігін растайды. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің деректері бойынша соңғы бес жылда жыл сайын сот үкімі бойынша Қазақстан Республикасынан шығаруға сотталған шетелдіктер қатарынан осы адамдардың 30-ға жуығы жасырынып, іздеуде жүр, оларға қатысты үкімдер орындалмай қалады [4].

Сондықтан шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды шығарып жіберу туралы сот үкімінің орындалуын қамтамасыз ету үшін оларды уақытша ұстап алып, шығарып жіберу ұйымдастырылғанға дейін ішкі істер органдарының арнайы мекемесіне орналастыру қажет.

Яғни, ҚР ҚАК 70-бабының бірінші бөлігінің екінші абзацы мынадай редакцияда жазылды: «шығарып жіберілетін шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам ішкі істер органдарының жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеу туралы сот санкциялаған қаулысы негізінде оны Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберуді ұйымдастыру үшін қажетті, бірақ отыз тәуліктен аспайтын мерзімге ішкі істер органдарының арнаулы мекемесіне орналастырылады» [5].

ҚР ҚАК жоғарыда негізделген түзетумен қатар, қылмыстық іс жүргізу заңнамасында шығарып жіберу туралы үкім шығару кезінде сот шешетін мәселелерді қарастыру, шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның бостандығын оларды ПО-ның арнайы мекемесіне орналастырумен алдын ала шектеу қажет.

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды шығарып жіберу туралы істерді қарау кезінде ҚР ӘҚБтК нормаларын іске асыру тәртібімен қолданылатын әкімшілік шығарып жіберуді және ҚР АПК-де көзделген ерекше іс жүргізу тәртібімен жүзеге асырылатын шығарып жіберуді, сондай-ақ шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды мәжбүрлеу тәртібімен Қазақстан Республикасынан шығарып жіберу жөніндегі заңды күшіне енген сот үкімін орындауды саралау қажет (ҚР ҚАК 70-бабы).

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2013 жылғы 13 желтоқсандағы № 4 нормативтік қаулысымен соттың шығарып жіберу үшін белгілейтін мерзімдері ақылға қонымды болуға тиіс екендігі түсіндірілді [6].

Яғни, сот шешімдеріне шағымдану мерзімдерін, шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның шығарып жіберу туралы өзіне қатысты қабылданған шешімді орындамағаны үшін белгіленген әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікті ескере отырып, қаулы мен үкімді орындау үшін жеткілікті мерзім деп түсіну керек, сондай-ақ шығарып жіберу рәсімдерін қаржыландырудың ерекшеліктерін ескеру қажет [7].

Сонымен қатар, алдын-ала ұстау мерзімі 30 тәулікке дейін белгіленеді. Біздің пікірімізше, «Құқық

бұзушылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы мынадай редакцияда жазылуы керек:

1. Қозғалыс еркіндігін алдын ала шектеу жеке профилактика шарасы болып табылады:

белгілі бір тұрғылықты жері және (немесе) жеке басын қуәландыратын құжаттары жоқ адамдардың әрекеттерінде қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық белгілері болмаған және оның жеке басын өзге тәсілдермен анықтау мүмкін болмаған кезде;

шығарылуға жататын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар;

мәжбүрлеу тәртібімен соттың шығарып жіберу туралы үкімінің немесе шешімінің (қаулысының) негізінде жүзеге асырылады.

2. Жүріп-тұру бостандығын алдын ала шектеуді ішкі істер органдары соттың санкциясымен қолданады және ішкі істер органдарының арнайы мекемесінде отыз тәулікке дейінгі мерзімге Қазақстан Республикасынан мәжбүрлеп шығарып жіберуге жататын адамдарды уақытша оқшаулаудан тұрады.

Қорытынды

Біз «Құқық бұзушылықтың алдын алу туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі ҚР Заңының 29-бабының жаңа редакциясымен келіспейміз. Біріншіден, Осы баптың бірінші бөлігінің 2-абзацы мынадай редакцияда жазылуы тиіс: «шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар мәжбүрлеу тәртібімен соттың шығарып жіберу туралы үкімі немесе шешімі (қаулысы) негізінде шығарылуға тиіс». Яғни, егер ҚР аумағынан мәжбүрлеп шығару туралы сот шешімі немесе үкімі шығарылса, онда бұл сот актілері заңды күшіне енгенше күтудің қажеті жоқ, ал құқық бұзушыны дереу ІІО-ның арнайы мекемесіне орналастырады. Бұл әрекет ұстау деп саналмайды, бірақ қозғалыс еркіндігін алдын-ала шектеу түріндегі жеке алдын-алу шарасы болып қала береді. Әрі қарай, біз өз жұмысымызда шығарып жіберуді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы өндірісті қамтамасыз ету шарасы деп санау керек деп негіздедік. Сондай-ақ, егер ҚР аумағынан мәжбүрлеп шығарылатын адам сот шешімін орындаудан қайтадан бас тартса, онда ІІО мұндай адамды іздестіру бойынша шараларды қайтадан қабылдаудың қажеті жоқ. Екіншіден, «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі ҚР Заңының 29-бабының екінші бөлігі мынадай редакцияда жазылуы тиіс деп есептейміз: «Жүріп-тұру бостандығын алдын ала шектеуді ішкі істер органдары соттың санкциясымен қолданады және осы баптың бірінші бөлігінің бірінші абзацында көрсетілген адамдарды уақытша оқшаулаудан тұрады». 29-баптың екінші бөлігі мынадай мазмұндағы екінші абзацпен толықтырылсын: «жүріп-тұру бостандығын алдын ала шектеуді ішкі істер органдары соттың үкімі немесе шешімі (қаулысы) бойынша қолданады және осы баптың бірінші бөлігінің екінші абзацында ішкі істер органдарының арнаулы мекемесінде көрсетілген адамдарды мәжбүрлеп шығарып жіберу үшін қажетті, бірақ отыз күннен аспайтын мерзімге уақытша оқшаулаудан тұрады».

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Көшіп келушілердің Қазақстан Республикасына келу және болу, сондай-ақ олардың Қазақстан Республикасынан кетуі қағидаларын және көші-қонды бақылауды жүзеге асыру қағидаларын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын заңсыз кесіп өтетін, Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағына кіруге тыйым салынған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 қаңтардағы № 148 қаулысы.

2 Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235 кодексі.

3 Қазақстан Республикасындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі туралы (2020 жылғы 22 маусымда Қазақстан Республикасы Парламенті Палаталарының бірлескен отырысында жарияланған). Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 2020 жылғы 27 мамырдағы № 10-01-04/1 Жолдауы.

4 Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің талдауы. Damgor.gov.kz/analytics/index.html.

5 Ұстау мерзімдерін реттеу мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 19 желтоқсандағы №385 Заңы.

6 Шетелдіктерді немесе азаматтығы жоқ адамдарды Қазақстан Республикасының шегінен шығару туралы істерді қараудың сот практикасы туралы. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2013 жылғы 13 желтоқсандағы № 4 нормативтік қаулысы.

7 Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі

REFERENCES

1 Kóship kelyshilderdiń Qazaqstan Respýblikasyna kely jáne bolý, sonдай-aq olardyń Qazaqstan Respýblikasynan ketýi qaǵıdalaryn jáne kóshi-qondy baqylaýdy júzege asyry qaǵıdalaryn, sonдай-aq Qazaqstan Respýblikasynyń Memlekettik shekarasyn zańsyz kesip ótetin, Qazaqstan Respýblikasynyń aýmaǵynda zańsyz bolatyn sheteldikter men azamattyǵy joq adamdardy, sonдай-aq Qazaqstan Respýblikasynyń aýmaǵyna kirýge tyym salynǵan adamdardy esepke alý qaǵıdalaryn bekity túraly. Qazaqstan Respýblikasy Úkimetiniń 2012 jylǵy 21 qańtardaǵy № 148 qaýlysy.

2 Qazaqstan Respýblikasynyń Ákimshilik quqyq buzýshylyq túraly 2014 jylǵy 5 shildedegi № 235 kodeksi.

3 Qazaqstan Respýblikasyndaǵy konstitýtsıalyq zańdylyqtyń jai-kúii túraly (2020 jylǵy 22 maýsymda Qazaqstan Respýblikasy Parlamenti Palatalarynyń birlesken otyrysynda jarıalanǵan). Qazaqstan Respýblikasy Konstitýtsıalyq Keńesiniń 2020 jylǵy 27 мамыrdaǵy № 10-01-04/1 Joldaýy.

4 Qazaqstan Respýblikasy Bas prokýratýrasynyń janyndaǵy Quqyqtyq statistika jáne arnayı esepke alý Komitetiniń taldaýy. Damgor.gov.kz/analytics/index.html.

5 Ustaý merzimderin retteý máseleleri boıynsha Qazaqstan Respýblikasynyń keıbir zańnamalyq aktilerine ózgerister men tolyqtyrýlar engizý túraly. Qazaqstan Respýblikasynyń 2020 jylǵy 19 jeltoqsandaǵy №385 Zańy.

6 Sheteldikterdi nemese azamattyǵy joq adamdardy Qazaqstan Respýblikasynyń sheginen shyǵarý túraly isterdi qaraýdyń sot praktıkasy túraly. Qazaqstan Respýblikasy Joǵarǵy Sotynyń 2013 jylǵy 13 jeltoqsandaǵy № 4 normativtik qaýlysy.

7 Qazaqstan Respublikasynyń 2014 jylǵy 3 şildedegi № 226-V Qylmystyq kodeksi

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ /
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Гульмира Саиновна Маликова – Қазақстан Республикасы ИМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының магистранты, полиция аға лейтенанты. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: saidalinagulmira@mail.ru.

Данияр Қалқаманұлы – философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы ИМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: dkalkamanuly@mail.ru.

Маликова Гульмира Саиновна - магистрант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, старший лейтенант полиции. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: saidalinagulmira@mail.ru.

Қалқаманұлы Данияр – доктор философии (PhD), заместитель начальника кафедры административно-правовых дисциплин Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, подполковник полиции. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: dkalkamanuly@mail.ru.

Gulmira Malikova – postgraduate student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev, police lieutenant. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: saidalinagulmira@mail.ru.

Daniyar Kalkamanuly - Doctor of Philosophy (PhD), deputy Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Department of Internal Affairs of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev, police lieutenant colonel. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: dkalkamanuly@mail.ru.

КӘМЕЛЕТ ЖАСҚА ТОЛМАҒАН ТҮЛҒАЛАРДЫҢ ЖЫНЫСТЫҚ ҚОЛСҰҒЫЛМАУШЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ ТҮСІНІК

Н.Б. Пряхина

магистрант

С.А. Едресов

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы

Аңдатпа. Қазіргі уақытта бүкіл әлемде кәмелет жасқа толмаған тұлғаларға қарсы жыныстық қылмыстар, зорлық-зомбылықтардың айтарлықтай тұрақты өсуі байқалады. Бұл бағыт Қазақстанды да айналып өткен жоқ. Мақалада кәмелет жасқа толмаған тұлғаларға қатысты жыныстық қолсұғылмаушылығына қарсы қылмыс түсінігі қарастырылады. Қазіргі кездегі халықаралық деңгейді ескере отырып, кәмелет жасқа толмаған тұлғаларға жасалатын зорлық қылмыстар мәселесі айтарлықтай дәрежеде болғаны сипатталады. Әлемнің көптеген елдерінде әлі де болса бұл мәселе өткір күйде қалып отыр, жекелеген жағдайларда мәдени норма және тарихи дәстүр ретінде түсіндіріліп келеді.

Кәмелет жасқа толмаған тұлғаларға қатысты, соның ішінде отбасылық қатынастар саласында жасалатын зорлық қылмыстар, бірінші кезекте адамның құқықтарына елеулі қауіп төндіреді. Аталған қылмыстық құбылыстың көріністерін мейлінше азайту адамзат қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғам құруға ықпал етеді. Жалпы қылмыстылықпен күрес жалпы мемлекеттік маңызды шара ретінде қарастырылуға тиіс. Осы мәселенің тиісті деңгейде шешілуімен қоғам дамуының сапалы жаңа деңгейіне жету және шынайы демократиялық, құқықтық мемлекет құру мәселесі тығыз байланысты. Сондай-ақ бұл адамның құқықтары мен бостандықтарын ең жоғары әлеуметтік құндылықтар ретінде танумен байланысты.

Зандық әдебиеттерде белгілі бір қылмыстар тобын сипаттау үшін «қылмыстылықтың криминологиялық сипаттамасы» деген ұғым қолданылады. Кең тараған мағынада бұл жердегі сипаттама деген ұғым белгілі бір әрекеттің басты ерекшеліктері, белгілері дегенді білдіреді. Қылмыстық құқық теориясында қылмыстық-құқықтық сипаттаманың негізгі элементтері ретінде қылмыстың объект, объективтік жағы, субъект және субъективтік жақтары танылады. Қылмыстың құрамы белгілі бір қылмыс түрінің өзіндік ақпараттық моделі болып табылады.

Түйін сөздер: Криминология, виктимология, жыныстық қылмыстар, жыныстық қолсұғылмаушылық, жыныстық еркіндік, зорлау, қылмыскер.

ПОНЯТИЕ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Пряхина Н.Б.

магистрант

Едресов С.А.

Костанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева

Аннотация. В настоящее время во всем мире наблюдается значительный устойчивый рост сексуальных преступлений, насилия против несовершеннолетних лиц. Это направление не обошло стороной и Казахстан. В статье рассматривается понятие преступления против половой неприкосновенности в отношении несовершеннолетних лиц. Учитывая современный международный уровень, в значительной степени характерна проблема насильственных преступлений в отношении несовершеннолетних лиц.

Насильственные преступления, совершаемые в отношении несовершеннолетних лиц, в том числе в сфере семейных отношений, в первую очередь представляют серьезную угрозу правам человека. Минимизация проявлений данного преступного явления способствует созданию общества, обеспечивающего безопасность человечества. Борьба с общей преступностью должна рассматриваться как общегосударственно значимая мера. С адекватным решением этой проблемы неразрывно связана проблема достижения качественно нового уровня развития общества и создания подлинно демократического, правового государства. Это также связано с признанием прав и свобод человека как высших социальных ценностей.

В юридической литературе для описания определенной группы преступлений используется понятие «криминологическая характеристика преступности». В широком смысле это понятие описания означает ос-

новые черты, признаки того или иного действия. В теории уголовного права основными элементами уголовно-правовой характеристики признаются объект, объективная сторона, субъект и субъективная сторона преступления. Состав преступления представляет собой своеобразную информационную модель конкретного вида преступления.

Ключевые слова: криминология, виктимология, половые преступления, половая неприкосновенность, половая свобода, изнасилование, личность преступника.

THE CONCEPT OF SEXUAL INVIOABILITY OF MINORS

Pryakhina N.B.
postgraduate student
Edresov S.A.

Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyibaev

Annotation. Currently, there is a significant steady increase in sexual crimes and violence against minors all over the world. This direction has not bypassed Kazakhstan. The article discusses the concept of crimes against sexual integrity in relation to minors. Given the current international level, the problem of violent crimes against minors is largely characteristic.

Violent crimes committed against minors, including in the sphere of family relations, primarily pose a serious threat to human rights. Minimizing the manifestations of this criminal phenomenon contributes to the creation of a society that ensures the safety of mankind. The fight against general crime should be considered as a significant national measure. An adequate solution to this problem is inextricably linked with the problem of achieving a qualitatively new level of development of society and the creation of a truly democratic, rule-of-law state. It is also connected with the recognition of human rights and freedoms as the highest social values.

In the legal literature, the concept of "criminological characteristics of crime" is used to describe a certain group of crimes. In a broad sense, this concept of description means the main features, signs of an action. In the theory of criminal law, the main elements of the criminal-legal characteristics are recognized as the object, the objective side, the subject and the subjective side of the crime. The corpus delicti is a kind of information model of a specific type of crime.

Keywords: criminology, victimology, sexual crimes, sexual integrity, sexual freedom, rape, criminal identity.

Кіріспе

Кәмелетке толмағандарға қарсы жыныстық қылмыстар - бұл кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыстық әрекеттер, мұндай әрекеттер зорлық-зомбылық немесе зорлық-зомбылықсыз болуы мүмкін. Осы қолсұғушылықтар үшін жауапкершілік Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодекс нормаларында көзделген, Кодекстің 120 (зорлау), 121 (сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттер), 122 (он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау), 123 (жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету), 124 (жас балаларды азғындық жолға түсіру), 134 (кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту), 144 (кәмелетке толмағандарды эротикалық мазмұндағы өнімдерді жасауға тарту) -баптарында, 312-баптың (кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды дайындау және олардың айналымы не оларды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына қатысу үшін тарту) екінші және үшінші бөліктерінде көзделген, жас балаларға және кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған іс-әрекеттер.

Қарастырылып отырған қолсұғушылық тобының басты қауіптілігі мынада: кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған жыныстық қылмыстар баланың әлем туралы, өзі туралы түсініктерін өрескел бұрмалайды және оның басқа адамдармен қарым-қатынасын бұзады. Зорлық-зомбылықтан өткен бала бұл туралы ешқашан ұмытпайды. Кейде балалар сену қиын нәрселерді айтады, дегенмен қазіргі уақытта барлығы дерлік болуы мүмкін. Тағдыр педофилдермен бірге болған балалардың жартысы ғана қалыпты жағдайға, бұрынғы өмірге орала алады. Оңалту мамандарының байсалды және сауатты жұмысынан кейін ғана қалыптаса алады, қалғандарында психикалық жарақат өмір бойы қалады. Сондықтан соңғы кездері балалар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғушылықтан жыныстық тұтастығын қорғау және олармен күресу маңызды бола бастады.

Негізгі бөлім

Жыныстық еркіндік және жыныстық қол сұғылмаушылық Қазақстан Республикасының Конституциясымен кепілдендірілген құқықтар мен бостандықтардың бір бөлігі. Бұл Қазақстан Республикасының Конституциясының 17-бабында көрсетілген, «1. Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды. 2. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды.» 18-бап «1. Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмаушына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар» [1]. Сонымен, жыныстық қол сұғылмаушылық жыныстық еркіндіктің құрамдас бөлігі болып табылады, сондықтан жыныстық қолсұғылмаушылық әрқашан жыныстық еркіндіктің бұзылуын білдіреді. Бұл қылмыстар бойынша, әсіресе кәмелетке толмағандарға қарсы жыныстық қылмыстар Қылмыстық заңнама бойынша қатаң жазаланады. Мемлекет кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуына кепілдік береді. Сондықтан мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев «Балаларға ерекше назар аудару керек. Себебі олардың амандығы – мемлекетіміздің жарқын болашағының сенімді кепілі» деп, 2022 жылды «Балалар жылы» деп жариялады [2]. Кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылығын қорғау ұлттық заңнамамен халықаралық нормаларға және жалпы қабылданған халықаралық қағидаттарға сәйкес жүзеге асырылады. Тұлғалардың жыныстық қатынасқа әлеуметтік қауіпті қол сұғуы, жыныстық еркіндігі және жыныстық қол сұғылмаушылығы - тұлғаларға қарсы қылмыстардың бір түрі болып табылады. Сондықтан оларды көбінесе жыныстық қылмыс деп атайды.

Жыныстық(сексуалды) қылмыстар - жеке тұлғаның жыныстық еркіндігіне бағытталған қолсұғушылықтар, бұл қылмыстық қолсұғушылықтардың қауіпті түрлердің бірі болып саналады.

Заң әдебиеттерінде «жыныстық қол сұғылмаушылық» ұғымы «басқа адаммен оның келісімінсіз және оның еркіне қарсы жыныстық қатынасқа түсу заңмен қамтамасыз етілген тыйым» деп түсіндіріледі.

Кәмелетке толмағандардың қалыпты жыныстық дамуы мыналарды қамтиды: адамның жыныстық жүйесінің дұрыс физикалық дамуы; оның жыныстық қатынастар саласындағы моральдық (белгілі бір қоғамның моральдық тұрғысынан) көзқарастарын қалыптастыру; осы даму мен қалыптасу жүріп жатқан қоғам құрған жағдайлар.

В.В. Нагаевтың неғұрлым егжей-тегжейлі анықтамасы тоқталсақ: "Жыныстық қылмыстар-бұл қылмыстық заңмен қорғалатын жыныстық қолсұғылмаушылық пен жыныстық бостандыққа, сондай-ақ кәмелет жасқа толмағандардың моральдық, физикалық және нақты тұлғаларға зиян келтіретін адамдарға қарсы қасақана жасалған әрекеттер» [3].

Жыныстық бостандық белгілі бір жас шегіне (жетілуіне) жеткен адамның жыныстық қажеттіліктерін кіммен және қандай формада қанағаттандыру керектігін өзі шешу құқығына қатысты, тек Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 122 бапты есептемегенде. Сондай-ақ, Якубов А.Е. көзқарасы бойынша, «Жыныстық бостандық-бұл мемлекет қорғайтын адамның түрлі бостандықтарының бөлігі. Ол белгілі бір жасқа толған тұлғаның (заңды түрде) жыныстық қажеттіліктерін қанағаттандыру құқығын болжайды» [4]. Ал Кондрашева Т.В. бұл туралы атап кеткен: «Жыныстық қолсұғылмаушылық - кәмелетке толмаған тұлғаның, оның ішінде адамгершілік пен жыныстық қатынастың қалыпты дамуын қамтамасыз етуді көздейді. Кәмелетке толмағандардың қалыпты жыныстық дамуы мыналарды қамтиды: адамның жыныстық жүйесінің дұрыс физикалық дамуы; оның жыныстық қатынастар саласындағы моральдық көзқарастарын қалыптастыру» [5].

Жыныстық қолсұғылмаушылық пен жыныстық бостандыққа қарсы қылмыстар жыныстық сипаттағы азғындық, жезөкшелік пен порнографияға, педофилдік әрекеттерге, инцесттік әрекеттерге қатысы бар түрлерге бөлінеді. Бұл қылмыстар әрдайым зорлық - зомбылықпен бірге жүрмейтіндіктен, жыныстық зорлық-зомбылық сияқты заңсыз әрекеттер туралы айту орынды болар еді.

Жыныстық сипаттағы азғындық әрекеттер-бұл жас ұл немесе қызда жыныстық қозуды тудыруы мүмкін, олардың зиянды жыныстық қызығушылығын оятып, сол арқылы қалыпты жағдайды бұзатын зорлық-зомбылықсыз әрекеттер жасау, баланың немесе жасөспірімнің физикалық және психологиялық ауытқып дамуы.

Жыныстық сипаттағы азғындық әрекеттер физикалық болуы мүмкін - жас баланың жыныс мүшелерін жалаңаштау, оларға қол тигізу, кінәлі адамның жыныс мүшелерін жалаңаштау, ұятсыз әр түрлі әрекеттер жасау, сондай-ақ порнографиялық материалдарды көрсету, заттарды көрсету, жыныстық тақырыптар бойынша әңгімелер жүргізу, порнографиялық фильмдер мен сол сипаттағы магнитофон жазбаларын көрсету интеллектуалдық сипатта болуы мүмкін. Медициналық әдебиеттерде мұндай әрекеттер эксгибиционизм деп аталады - парафилия, онда адам жыныстық қанағаттану үшін өзінің жыныс мүшелерін бейтаныс адамдардың алдында көрсетуі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына әсер ететін факторларды тізімдеуге болады: интернет желілерінде балалар порнографиясының таралуы, отбасыдағы жанжалды қатынастар нәтижесінде дұрыс отбасы жағдайын түсінбеуі, ананың жыныстық қатынасқа теріс көзқарасы, баланың тар әлеуметтік ортасы, отбасының аз қамтылуы.

Жалпы, жыныстық қылмыстардың субъективті жағын сипаттай отырып, бұл бейімделу қабілеті төмен адамдар, отбасында есі ауысқан адамдар немесе ата-аналар алкоголизммен немесе нашақорлықпен ауырады деп айтуға болады. Тәуекел факторына бақылаусыз тәрбиеленетін, алкоголь мен есірткіні қолданатын жасөспірімдер жатады. Сондай-ақ балалық шақта немесе ерте жасөспірім кезінде жыныстық қылмыс жасаған адамдар, психикасы ауытқулары бар адамдар, балаларға қатысты кейбір жыныстық белгілерді анықтайтын зорлық-зомбылық әрекеттеріне бейім адамдар және бұрын жыныстық құқық бұзушылықтар үшін жауапқа тартылған адамдар.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған, Қазақстан Республикасының Конституциясы.
- 2 19.01.2022 жылдың №780 Балалар жылын жариялау туралы Жарлығы. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200000780>.
- 3 Нагаев В.В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита / В.В. Нагаев // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 1998. - №4. – С. 60
- 4 Якубов А.Е. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: учебник. / А.Е. Якубов / под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. - М., 1997. - С. 125.
- 5 Кондрашова Т. В. Уголовная ответственность за понуждение к действиям сексуального характера / Т.В. Кондрашова // Юридический мир. - 1999. - №3. - С. 35.

REFERENCES

- 1 1995 zhy`lgy` 30 tamy`zda qaby`ldangan, Kazakstan Respublikasy`ny`n Konstitucziyasy`
- 2 19.01.2022 zhy`ldy`n #780 Balalar zhy`ly`n zhariyalau turaly` Zharly`gy`.
- 3 Nagaev V.V. Prestupleniya protiv polovoj neprikosnovennosti nesovershennoletnikh: psikhologicheskaya e`kspertiza i pravovaya zashhita / V.V. Nagaev // Vestnik psikhosocial`noj i korrekczionno–reabilitaczionnoj raboty. – 1998. - №4. – S. 60.
- 4 Yakubov A.E. Ugolovnoe pravo Rossijskoj Federaczii. Osbennaya chast` : uchebnik. / A.E. Yakubov - pod red. G.N. Borzenkova, V.S. Komissarova. - M., 1997. - S. 125.
- 5 Kondrashova, T. V. Ugolovnaya otvetstvennost` za ponuzhdenie k dejstviyam seksual`nogo kharaktera / T.V. Kondrashova. // Yuridicheskij mir. - 1999. - №3. - S. 35.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Нурсулу Байконысовна Пряхина – Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының магистранты. Қостанай қ., Абай даңғ., 11. E-mail: balapanova.nursulu@mail.ru.

Серік Асылбекұлы Едресов – Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының бастығы, Қостанай, Абай даңғ., 11. E-mail: dresov-serik@mail.ru

Пряхина Нурсулу Байконысовна – магистрант Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева. г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: balapanova.nursulu@mail.ru.

Едресов Серик Асылбекович - начальник кафедры уголовного процесса и криминалистики Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, г. Костанай, пр. Абая, 11. E-mail: dresov-serik@mail.ru.

Nursulu Pryakhina – postgraduate student of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: balapanova.nursulu@mail.ru.

Serik Yedressov - Head of the Department of Criminal Process and Criminalistics of the Kostanay academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev. Kostanay, Abai ave., 11. E-mail: dresov-serik@mail.ru.

МАҚАЛАНЫ ЖУРНАЛДА ЖАРИЯЛАУ ҮШІН ҚОЙЫЛАТЫН ШАРТТАР:

- мақалада бұрын-соңды жарияланбаған және басқа басылымдарда жариялауға арналмаған, «Құқық» мамандығы саласындағы өзіндік ғылыми зерттеулердің нәтижелері қамтылуы тиіс. Ғылыми мақалада ғылыми зерттеудің, эксперименталды немесе аналитикалық қызметтің аралық немесе түпкілікті нәтижелері баяндалуы қажет. Мақала бұрын жарияланбаған және жаңалығы бар авторлық әзірлемелерді, қорытындыларды, ұсынымдарды қамтуы тиіс; немесе жалпы тақырыпқа байланысты бұрын жарияланған ғылыми мақалаларды қарауға (жүйелі шолу) арналуы керек. Мақалада шетелдік зерттеушілердің ұқсас мәселелер бойынша ғылыми еңбектеріне шолулар мазмұндалуы керек, сонымен қатар «Ғылым-Наука» журналының алдыңғы шығарылымдарындағы кемінде бір мақалаға (DOI көрсетілген) сілтеме болуы тиіс;

- **ӘОЖ (эмбебап ондық жіктеу) болуы тиіс;**

- **үш тілде** (қазақ (шетелдік авторлардан басқалар үшін), орыс және ағылшын) жазылған автор(лар) туралы деректер, мақаланың атауы, аңдатпа және түйін сөздер және әдебиеттің транслитерацияланған тізімі болуы тиіс;

- тең авторлық 3 автордан артық болмау керек;

- авторы (авторлары) қол қойған 6-8 бет көлемдік мақалалар. Көлемі 8 беттен асатын мақаланы қабылдау бас редактормен келісіледі;

- мақалада мемлекеттік құпияны қамтитын мәліметтер және «Қызметте пайдалану үшін» деген белгісі бар мәліметтер жоқ екендігі туралы автордың анықтамасы болу керек;

- журналға жазылу түбіртегінің көшірмесі болу керек. Журналдың индексі - 75383.

МАҚАЛАНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ БӨЛІКТЕРІНІҢ ОРНАЛАСУ ТӘРТІБІ:

1. Мақаланың құрылымы:

- **ӘОЖ (эмбебап ондық жіктеу);**

- **мақаланың атауы (тақырыбы)** (қалың бас әріптермен), автордың (авторлардың) толық Т.А.Ә., оның ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, аффилиациясы (ұйымының атауы), елдің атауы және барлық жарияланым авторларының (оның ішінде негізгі авторын көрсете отырып) пошталық мекен-жайы, электрондық адресі қазақ (шетелдік авторлардан басқалар үшін), орыс, ағылшын тілдерінде. Егер ұйымның атауында қала көрсетілмеген болса, онда ұйымның атауынан кейін үтір арқылы қала мен елдің аты жазылады (Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ.). Егер мақаланы бірнеше автор дайындаған болса, олар туралы деректер мақалаға қосқан үлестерінің маңыздылығына байланысты тәртіппен көрсетіледі;

- **аңдатпа** қазақ (шетелдік авторлардан басқалар үшін), орыс, ағылшын тілдерінде (аңдатпада зерттеудің мәні мен қолданылған әдістері баяндалады, неғұрлым маңызды нәтижелер мен олардың маңыздылығы жинақталады, аңдатпа көлемі – 200-300 сөз);

- **түйін сөздер** – олар мақала мәтінін іздеуге және оның пәндік саласын анықтауға арналған (қазақ (шетелдік авторлардан басқалар үшін), орыс, ағылшын тілдерінде);

- **мақала мәтіні.** Мақала мәтінінің құрылымы:

кіріспе;

әдебиетке шолу;

негізгі бөлім (әдіснама, нәтижелер);

қорытынды (қорытынды және зерттеудің одан әрі перспективалары);

- **әдебиеттер тізімі** - мақаланы дайындау кезінде пайдаланылған аппараттық көздер мақаланың соңында орналасады.

Ақпараттық көздер оларға мақалада сілтеме жасау тәртібімен орналастырылады. Сілтемелер нөмірі мақала мәтінінде тік жақшада рәсімделеді, мысалы: [1, б. 15]. Мақалада қолданылған әдебиеттер тізімі «ГОСТ 7.1-2003. Мемлекеттік стандарт. Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережелеріне» сәйкес рәсімделеді. Интернет-ресурстарға сілтеме жасағанда авторы, мәтінің тақырыбы, алынған көзі, материалдың толық электрондық мекенжайы, оның ашылған уақыты көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа да жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді;

- мақалада пайдаланылған **әдебиеттің (дереккөздердің) транслитерацияланған тізімі.**

2. Мақаланың соңында: **«мақала бірінші рет жарияланады» деген жазба болуы керек және жазба жазылған күн мен автордың (авторлардың) қолы қойылады.**

3. Суреттер (графикалық материалдар) барлық бөлшектерінің айқын көрсетілуін қамтамасыз ететін форматта анық салынған және нөмірленген, қол қойылған болуы және электрондық тасығышта ұсынылуы керек.

4. Жарияланатын мақаланың сапасын, нәтижелердің дұрыс және дұрыс мазмұндалуын қамтамасыз ету мақсатында бір жақты жасырын («соқыр») рецензиялауды қолдана отырып, мақалалар тиісті тақырып бойынша ғалымдардың немесе мамандардың рецензиялауынан өтеді. Мақалалардың авторларына рецензия жіберілмейді.

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛҒА МАТЕРИАЛДАРДЫ ҰСЫНУ ТӘРТІБІ

1. Автор А4 форматындағы ақ қағазға басылған екі дана қолжазбаны өзі немесе пошта арқылы хатпен тікелей бас редактордың атына жолдайды. Қолжазбадағы мәтін интервалы – 1, кітап бағдарлы; шрифті Times New Roman, биіктігі 14. Барлық ақшеттері - 2 см. Мәтін ені бойынша тасымалсыз пішімделуі тиіс, абзацтың басында шегініс - 1 см. Мақаланың тақырыбы ортасында пішімделеді. **Мақала мәтінінде автоматты түрде нөмірлеу қолданылмауы тиіс. Мәтін автормен оқылып, редакциялық түзетумен өткізілуі міндетті және соңғы бетте автордың қолы қойылуы тиіс.** «Word» мәтіндік редакторының форматындағы қолжазбаны электрондық пошта арқылы да жіберуге болады. Кейін автор мақаланың басып шығарылған даналарын жолдауға міндетті.

2. Редакция қажетті түзетулер мен қысқартулар жасауға, сондай-ақ, оның пікірінше, журнал талаптарына сәйкес келмейтін мақалаларды қабылдамауға құқылы. Мақала қабылданбаған жағдайда, редколлегия оның себептері бойынша пікірталасқа жол бермеу құқығын сақтайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды.

3. Редакция жариялау мерзімі бойынша өзіне міндеттеме алмайды. Материалдар олардың редакцияға түсу кезектілігі тәртібімен жарияланады. Егер материал авторға пысықтауға жіберілсе, онда қайта өңделген материалдың авторы қайтарған күн мақала келіп түскен күн болып есептеледі.

4. Қолжазбаларды («Ғылым» журналына мақала» деген белгімен) редакцияға ooniririr@kostacademy.edu.kz электрондық поштасына және келесі пошталық мекенжайға жолдауға болады:

110005, Қостанай қ., ҚР ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, ҒЗжРБЖҰБ. Тел.: 8 (7142) 26-49-16, 25-52-80 (120). Факс 8 (7142) 25-58-40.

**ТРЕБОВАНИЯ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К СТАТЬЯМ, ПУБЛИКУЕМЫМ
В МЕЖДУНАРОДНОМ НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ «ҒЫЛЫМ»**

УСЛОВИЯ ДЛЯ РАЗМЕЩЕНИЯ СТАТЬИ В ЖУРНАЛЕ:

- статья должна содержать результаты оригинальных научных исследований в области соответствующей группы специальностей «Право», ранее не опубликованных и не предназначенных к публикации в других изданиях. В научной статье должны быть изложены собственные выводы и промежуточные или окончательные результаты научного исследования, экспериментальной или аналитической деятельности. Статья должна содержать авторские разработки, выводы, рекомендации, ранее не опубликованные и обладающие новизной; или посвящена рассмотрению ранее опубликованных научных статей, связанных общей темой (систематический обзор). В содержании статьи должны быть обзоры научных трудов зарубежных исследователей по аналогичной проблеме, также ссылки не менее чем на одну статью в предыдущих выпусках журнала «Ғылым» с указанием DOI. Автор обязан сообщить редколлегии при представлении статьи и других материалов, были ли они опубликованы или представлены в иные издания;

- **наличие УДК (универсальная десятичная классификация);**

- данные об авторе(ах), название статьи, аннотация, ключевые слова **на трех языках** (казахский (кроме зарубежных авторов), русский и английский) и транслитерированный список литературы;

- соавторство предполагает не более 3-х авторов;

- рукопись статьи объемом от 6-8 стр., подписанная автором (авторами). Статьи объемом больше 8 страниц согласовываются с главным редактором;

- справка от имени автора о том, что в статье отсутствуют сведения, содержащие государственные секреты, а также сведения с грифом «Для служебного пользования»;

- копия квитанции о подписке на журнал. Индекс журнала - 75383.

ПОРЯДОК РАСПОЛОЖЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ СТАТЬИ:

1. Структура статьи:

- **УДК (универсальная десятичная классификация);**

- **название (заголовок) статьи** (прописными буквами, полужирным шрифтом), полные Ф.И.О. автора(ов), его ученая степень, ученое звание, аффилиации (название организации), название страны, и почтовые и электронные адреса всех авторов публикаций (в том числе с указанием основного автора) на казахском (кроме зарубежных авторов), русском, английском языках. Если в названии организации явно не указан город, то через запятую после названия организации указывается город и страна (Академия правоохранительных органов при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан, г. Нур-Султан). Если статья подготовлена несколькими авторами, их данные указываются в порядке значимости вклада каждого автора в статью;

- **аннотация** на казахском (кроме зарубежных авторов), русском, английском языках (в аннотации излагаются суть и использованные методы исследования, суммируются наиболее важные результаты и их значимость, объем аннотации – 200-300 слов.);

- **ключевые слова** - предназначены для поиска текста статьи и определения ее предметной области (на казахском (кроме зарубежных авторов), русском, английском языках);

- **текст статьи.** Структура текста статьи включает в себя:

введение;

обзор литературы;

основная часть (методология, результаты);

заключение (выводы и дальнейшие перспективы исследования);

- **список литературы** - список использованных при подготовке статьи информационных источников располагается в конце статьи. Перечисление источников дается в порядке ссылок на них в статье. Номер ссылки в тексте статьи оформляется в квадратных скобках, например: [1, с. 15]. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный электронный адрес материала, дата его открытия. Не разрешаются ссылки на частные сообщения, отчеты, незащищенные диссертации и другие неопубликованные материалы;

- **транслитерированный список литературы (используемых источников) к статье.**

2. В конце статьи должна быть запись: «**статья публикуется впервые**», ставится **дата и подпись автора (авторов).**

3. Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.

4. Статьи проходят рецензирование учеными или специалистами по соответствующей тематике с применением слепого рецензирования с целью обеспечения качества публикуемой статьи, корректности и достоверности изложения результатов без направления рецензии авторам статей.

ПОРЯДОК ПРЕДСТАВЛЕНИЯ МАТЕРИАЛОВ В НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

1. Рукопись должна быть представлена лично или направлена по почте заказным письмом непосредственно главному редактору в двух экземплярах, распечатанных через 1 интервал на белой бумаге формата А4, ориентация книжная; шрифт Times New Roman, высота 14. Все поля – 2 см. Текст должен быть отформатирован по ширине без переносов, отступ в начале абзаца – 1 см. Заголовок статьи форматируется по центру. **В тексте статьи не должна использоваться автоматическая нумерация. Текст обязательно должен быть отредактирован, вычитан автором и подписан на последней странице.** Возможна пересылка по электронной почте в формате текстового редактора «Word» с последующим предоставлением распечатанных экземпляров.

2. Редакция имеет право производить необходимые правку и сокращения, а также отклонять статьи, которые, по ее мнению, не соответствуют требованиям журнала. Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат.

3. Редакция не берет на себя обязательства по срокам публикации. Материалы печатаются в порядке очередности их поступления в редакцию. Если материал направляется автору на доработку, то датой поступления считается дата возвращения автором переработанного материала.

4. Рукописи (**с пометкой «статья в Ғылым»**) направляются в редакцию на e-mail: ooniririr@kostacademy.edu.kz и по почтовому адресу: 110005, г. Костанай, пр. Абая, 11, Костанайская академия МВД РК им. Ш. Кабылбаева, ООНИиРИП. Тел.: 8 (7142) 26-49-16, 25-52-80 (120). Факс 8 (7142) 25-58-40.

Журналдың шығу мерзімділігі - үш айда бір рет.

«Ғылым» журналына жазылу индексі – 75383.
«Қазпошта» АҚ пошталық байланысының кез келген бөлімінде
жазылуға болады.

Автордың пікірі редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Редакцияға келіп түскен материалдар авторға қайтарылмайды.
Тапсырылған материалдар үшін автор жауапты.
Мақала көшірмелері берілмейді, авторларға қаламақы төленбейді.
Материалдарды қайта басу кезінде журналға сілтеме жасау шарт.

Периодичность выпуска журнала - один раз в три месяца.
Подписной индекс журнала «Ғылым» – 75383.
Подписку можно произвести в любом почтовом отделении
АО «Казпочта».

Мнение авторов не всегда отражает точку зрения редакции.
Рукописи авторам не возвращаются.
За достоверность предоставленных материалов
ответственность несет автор.

Оттиски статей не выдаются, гонорар авторам не выплачивается.
При перепечатке материалов ссылка на журнал обязательна.

**Журнал ҚР ҒИМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясының ғылыми-зерттеу және
редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру
бөлімінде теріліп, беттелді**

Редакторлары:
Айтмағанбетова Г.Б.
Түзетуші:
Едресова А.Ш.
Компьютерде беттеу: Довгань О.В.

Басуға 2023 ж. 19.09. берілді.
Пішімі 60x84¹/₈. Ризографиялық басылыс.
Көлемі 25 б.т. Таралымы 200 д.
2023 ж. қыркүйек. Тапсырыс № 899.

«Костанайский печатный двор»
ЖШС басылған
Қостанай қ., Темірбаев к., 39
тел./факс 8 (7142) 53-54-60

© ҚР ҒИМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

**Журнал набран и сверстан в отделе
организации научно-исследовательской и
редакционно-издательской работы Костанай-
ской академии МВД РК им. Ш. Кабылбаева**

Редакторы:
Айтмағанбетова Г.Б.
Корректор:
Едресова А.Ш.
Компьютерная верстка: Довгань О.В.

Подписано в печать 19.09.2023 г.
Формат 60x84¹/₈. Печать ризография.
Объем 25 п.л. Тираж 200 экз.
Сентябрь 2023 г. Заказ № 899.

Отпечатано в ТОО
«Костанайский печатный двор»
г. Костанай, ул. Темирбаева, 39
тел./факс 8 (7142) 53-54-60

© Костанайская академия МВД РК
им. Ш. Кабылбаева